

PH.D.-AFHANDLING

GEIR HYRVE

**BRUK AV KVALITATIVE
CASE-STUDIER I EVALUERINGER
AV BARNEVERNSPROGRAMMER**

AARHUS
UNIVERSITET

DPU - DANMARKS INSTITUT FOR PÆDAGOGIK OG UDDANNELSE

Geir Hyrve

BRUK AV KVALITATIVE CASE-STUDIER I EVALUERINGER AV
BARNEVERNSPROGRAMMER

Ph.D.-avhandling

Oktober 2018

Hovedveileder: Monica Carlson

Biveileder: Hans Siggaard Jensen

Danmarks institut for Pædagogik og Uddannelse (DPU)

Faculty of Arts

Aarhus Universitet

ISBN: 978-87-7507-439-6
DOI: 10.7146/aui.292.206

Forord

Arbeidet med denne avhandlingen har vært et fritidsprosjekt som på den ene siden har vært lærerikt, men også utfordrende på flere områder. Jeg har i årens løp utført et stort antall evalueringer og jeg har lenge hatt interesse i å ta fram igjen disse for å kunne analysere disse i retrospektivt lys. Studiet og spesielt det å skrive avhandlingen har gitt meg større innsikt i og forståelse i evalueringsfeltet. I tillegg fikk jeg muligheten til å delta på flere interessante ph.d-kurs, og jeg vil jeg spesielt trekke fram kurset «Qualitative Research Methods in Education» som Universitetet i Trento, Italia gjennomførte i samarbeid med Paulo Freire-instituttet i LA, som faglig spennende og nytenkende.

Det er mange som skal takkes for at denne studien har vært mulig å gjennomføre. Takk til tidligere rektor Ove Gustafsson ved TøH for å gi meg muligheten til å benytte meg av samarbeidsavtalen som var inngått mellom Høgskolen i Sør-Trøndelag (HiST), Copenhagen Business School (CBS) og Danmarks Pædagogiske Universitetsskole, Aarhus Universitet (DPU) om forskerutdanning. Takk også til dekan Hans Jørgen Leksen som lot meg søke på doktorgradsmidler fra Kunnskapsdepartementet og som ga meg muligheter til å kjøpe meg fri fra undervisning for å skrive avhandlingen, selv om det var svært problematisk å få til dette i praksis.

Oppfølgingen fra DPU sin side har vært god, og spesielt vil jeg trekke fram hovedveileder Monica Carlson som har stilt opp og gitt kyndig og målrettet veiledning. Biveileder Hans Siggaard Jensen har også vært en god støttespiller og døråpner i dette arbeidet. Veiledningsdelen har vært omfattende og kvalitativt meget bra. Stor takk til begge veilederne.

Jeg vil også takke Hans Göran Eriksson som introduserte meg til Michael Quinn Patton og evalueringsmiljø ved University of Minnesota. Det var her interessen for evalueringsarbeid og spesielt retningen «Utilization-Focused Evaluation» ble vekket.

Trondheim 25.10.18

Geir Hyrve

Sammendrag

Denne avhandlingen har tittelen «Bruk av kvalitative case-studier i evalueringer av barnevernsprogrammer» er en ph.d-avhandling innlevert i 2018 ved Danmarks institut for Pædagogik og Uddannelse (DPU), Faculty of Arts, Aarhus Universitet. Mitt hovedmål med denne studien har vært å foreta en analyse av tidligere gjennomførte evalueringer for derigjennom utvikle innsikt og forståelse om hva små case-studier kan bidra med når det gjelder forståelse og kunnskapsutvikling innen barnevernfeltet

Avhandlingen har følgende problemstillingen: Hva kan kvalitative case-studier brukes til i evalueringer av barnevernsprogrammer?

For å avgrense og presisere problemstillingen har jeg kommet fram til tre forskningsspørsmål.

- Hvilke kunnskap kan evalueringer som anvender casestudier frambringe om barnevernsprogrammer?
- Hvilke empiriske, politiske og sosiale praksiser blir synlige i casestudier?
- Kan evalueringer som bygger på casestudier bidra til å utvikle tjenestetilbudet innen barnevernfeltet?

Utgangspunktet for avhandlingen har vært å finne ut mer om bruk av case-studier i evalueringer og hvilke kunnskap som kommer fram i disse. En evaluering består av empiriske, politiske og sosiale praksiser hvor evaluator samler og tolker data som de anvender i sine fortolkninger og vurderinger av et program, men kan case-studier brukes til å utvikle tjenestetilbudet i barnevernfeltet?

For å besvare problemstillingen og forskningsspørsmålene er to evalueringer hvor et case-design ble benyttet analysert på nytt. For å skape en nødvendig distanse til materialet har jeg konstruert en analysemodell og brukt intervensjonsteori i den retrospektive analysen. Først ble evalueringene analyser hver for seg og deretter ble det foretatt en cross-case analyse for å finne ut mer om sammenhengen mellom intervensjon, evalueringene og brukereffekter. De to programmene som ble evaluert var forskjellige, det ene hadde en «top-down» tilnærming for å få til sosiale forbedringer innen et barnevernsfelt, mens den andre programmet hadde en «bottom-up» strategi til endring og utvikling. Felles for evalueringene var at det ble benyttet en programteori for systematisk å kunne fokusere på noen sentrale punkter og gi et utførlig beskrivelser av hva som har blitt oppnådd, hvordan det har skjedd og hvorfor. For å få kunnskap om dette i evalueringene ble det å forstå selve prosessen som førte fram til de oppnådde

brukereffektene vektlagt. De to eksemplene på casestudier viste at type intervensjoner fikk konsekvenser for selve evalueringen. Hvordan endring skjedde påvirket rollen til evaluator, men også selve evalueringsprosessen og kunnskaputviklingen. I case 1 var det en beslutningsmetode som var på reise og som skulle implementeres i barnevernspraksis. Det var en form for «best-practice» som skulle tas i bruk i en norsk kontekst for å forbedre praksis, og evalueringsoppdraget var å finne ut om endringen ga de forskrevne resultatene. Modelltroskap (fidelity) og anvendelse stod sentralt i denne evalueringen og synet på at kunnskap som noe som lar seg identifisere. I den andre evalueringen var det en helt annen og praktisk tilnærming til et program i en barnevernsinstitusjon. Her ble evalueringen konsentrert rundt praksis hvor hensikten var å gjør fortolkende vurderinger av verdien av menneskelige handlinger som utspilte seg i institusjonen, det vil si i en bestemt sosiale, historiske og kulturelle kontekst. Kunnskapen var med andre ord bundet til sosiale, historiske og kulturelle situasjoner og oppstår når barn og unge, personalet, evaluator og eksterne representanter samhandler, det som kan omtales som situert og samskapt læring.

Et case-design gir muligheter til bedre å kunne forstå hvorfor og hvordan programmer virker både på mikro- og på mesonivå, men det byr på utfordringer i forhold til å overføre kunnskapen til samfunnsnivå. Evalueringer som bygger på dette designet gir muligheter til å gi tilbakemeldinger som kan brukes både for å forstå hva et program lykkes med og hva som ikke blir oppnådd, noe som kan være med på å bidra til å håndtere intervensjoner i barnevernfeltet på en ny og mer konstruktiv måte. Retrospektive evalueringer representerer en kilde til å forstå og lære av programmer som har vært gjennomført, og de kan brukes prospektivt.

Summary

This thesis, titled "Use of qualitative case studies in evaluations of child welfare programs", was submitted autumn 2018 for the PhD degree at the Danish Institute for Education and Education (DPU), Faculty of Arts, Aarhus University. The purpose of this dissertation is to conduct an analysis of previous evaluations, thereby developing insight and understanding of how minor case studies can contribute to the understanding and development of knowledge within the field of child welfare. After completing many evaluations in public sector, the purpose of this dissertation has been to analyze *how* these evaluations of programs have contributed to the development and renewal of a field of expertise. In order not to narrow the scope of the study, I have chosen to specifically explore programs in the field of childcare that I also previously have evaluated.

This is the overall objective of the dissertation: What use do qualitative case studies have in the evaluation of child welfare programs?

In order to refine and clarify the topic, I have come up with three research questions.

- What knowledge can evaluations gathered through case studies generate about child welfare programs?
- What empirical, political and social practices appear in case studies?
- Can evaluations based on case studies help to develop services in the field of child welfare?

The starting point of this dissertation is to find out more about the use of case studies in evaluations and the knowledge they emerge. An evaluation consists of empirical, political and social practices where the evaluator gathers and interprets data that are used in the interpretation and evaluations of a program. A relevant question is how case studies can be used to develop service provision in the child welfare field.

To answer the research questions I analyzed two evaluations that used case design. In order to create a personal distance to the data material, I constructed an analytical model and used intervention theory in the retrospective analysis. First, the evaluations were analyzed individually, and then a cross-case analysis was conducted to understand the relationship between intervention, evaluations and user effects. The two programs evaluated were different, one having a "top-down" approach to social improvement within the child welfare field, while the other program had a bottom-up strategy for change and development. Common to the evaluations was that a program theory was used to systematically focus on some key points

and provide a detailed description of what has been achieved, how it has happened, and why. It was important to gain knowledge of the process that led to user effects in the programs. The two examples of case studies showed that the type of interventions had impact on the evaluation. How change occurred affected the role of the evaluator, but also the actual evaluation process and development of knowledge. In case one, the evaluation consisted of a study of a decision-making method that “was traveling”, and was attempted translated into local practice, and the question was to what extent do ideas “work” in the local child welfare services? A form of best practice was implemented in a Norwegian context to improve practice, and the evaluation assignment was to determine if the change led to the prescribed results. Fidelity and application were at the heart of this evaluation, in addition to the view that knowledge is something that can be identified. In the second evaluation, there was a completely different and practical approach to a program in a residential childcare institution. The evaluation focused on practice with the purpose of making interpretative assessments of the value of human actions that took place in the institution, i.e. in a particular social, historical, and cultural context. In other words, knowledge was linked to social, historical, and cultural situations that occur when the users, the staff, the evaluators and the external stakeholders interact, what can be referred to as situational and co-learning.

A case design provides the opportunity to understand why and how programs work, at both the micro and the meso level, but it is difficult to transfer this knowledge to the community level. Evaluations based on this case design offers opportunities to provide feedback that can be used both to understand what a program succeed with, and what not being achieved, something that can contribute on how to deal with interventions in the field of child welfare in a new and more constructive manner. Retrospective evaluations represent a source of understanding and learning from programs that have been implemented, and can also be used prospectively.

Innhold

Kapittel 1.	Innledning	1
1.1	Avhandlingens problemstilling og forskningsspørsmål	5
1.2	Oppbygging av avhandlingen.....	8
Kapittel 2	Avhandlingens teoretiske forankring.....	10
2.1	Evaluering som fagdisiplin – innhold og utviklingstrekk.....	10
2.1.1	Nærmere om evalueringsbegrepet.....	11
2.2	Ulike evalueringsbølger.....	13
2.3	The Science-Driven Wave	14
2.4	The Dialogue-Oriented Wave.....	16
2.5	The Neo-Liberal Wave.....	19
2.6	The Evidence Wave	21
2.7	Utilization-Focused Evaluation	24
2.8	Oppsummering	27
Kapittel 3	Bruk av programteori i evalueringer.....	29
3.1	Kontekstavhengige versus kontekstuavhengige kunnskap	29
3.1.1	Bruk av case-studier i evalueringer.....	31
3.2	Intervensjonsteori.....	32
3.2.1	Funksjonalistisk perspektiv på endring.....	37
3.2.2	Fortolkende perspektiv på endring.....	41
3.3	Konseptualisering av intervensjoner	45
3.3.1	Deduktiv tilnærming	48
3.3.2	Induktiv tilnærming.....	48
3.3.3	The user-focused approach	49
3.4	Oppsummering	51
Kapittel 4	Barnevernfeltet og kunnskapsstatus	53
4.1	Innledning	53
4.2	Valg og analyse av evalueringer som bruker et case-design	55
4.3	Review.....	60
4.3.1	Kunnskapsstatus om bruk av familieråd	60
4.3.2	Kunnskapsstatus for institusjonsdrift i Skandinavia	65
4.4	Oppsummering	73
Kapittel 5	Metodiske valg, datamateriale og analysemodell	75
5.1	Innledning	75

5.2	Vitenskapsfilosofisk utgangspunkt og plassering.....	75
5.3	Forskningsdesign og valg av case.....	78
5.4	Epistemologisk ståsted og utvikling av analysemodell.....	79
5.5	Analytisk rammeverk.....	82
5.6	Egen analysemodell.....	84
5.6.1	Kontekst.....	86
5.6.2	Programteori.....	87
5.6.3	Forskningsmetodiske valg.....	88
5.6.4	Analyse av aktiviteter og handlinger (output).....	90
5.6.5	Analyse av brukerresultater (outcome).....	91
5.6.6	Samfunnsmessige virkninger (impact).....	93
5.7	Oppsummering.....	94
Kapittel 6	Case 1: Bruk av familieråd som metode ved fosterhjemsplassing.....	96
6.1	Konteksten for utprøving av forsøket.....	97
6.2	Programteorien.....	101
6.2.1	Rasjonale og verdier i familierådet.....	101
6.2.2	Operasjonalisering av programmets målsetninger.....	103
6.2.3	Aktiviteter, en nærmere presentasjon av selve beslutningsmodellen.....	106
6.3	Forskningsmetodiske valg.....	108
6.3.1	Vitenskapeteoretisk ståsted.....	108
6.3.2	Design av evalueringen.....	109
6.3.3	Datainnsamling.....	111
6.4	Analyse av aktiviteter og handlinger (output).....	115
6.4.1	Hendelser og aktiviteter knyttet til familierådet.....	115
6.4.2	Endringer i viten og forståelse.....	118
6.5	Analyse av virkninger av familieråd ved fosterhjemsplassing (outcome).....	122
6.5.1	Familier og barns erfaringer med å familieråd ved fosterhjemsplassing.....	124
6.5.2	Barnevernets erfaringer med familieråd ved fosterhjemsplassing (outcome).....	129
6.5.3	Samarbeid mellom kommunene og Bufetat og intern organisering i etaten (outcome)	132
6.5.4	Drøfting av resultater og anbefalinger i forsøket med bruk av familieråd ved fosterhjemsplassing (outcome).....	133
6.5.5	Organisatoriske konsekvenser av forsøket.....	139
6.6	Drøfting av konsekvensene av bruk av familieråd ved fosterhjemsplassing på samfunnsnivå (impact).....	141

6.7	Oppsummering	146
Kapittel 7	Case 2: Relasjoner som gjør en forskjell. Evaluering av barnevernsinstitusjonen Villa Vika.....	147
7.1	Innledning	147
7.2	Kontekst for evalueringen.....	147
7.2.2	Samfunnsmessige strukturer innen institusjonsdrift i barnevernet	148
7.2.2.	Organisasjonsspesifikke kjennetegn ved barnevernsinstitusjoner, sentrale aktører og institusjonelle oppskrifter	150
7.3	Programteori	152
7.3.1	Institusjonens mål og verdier.....	152
7.3.2	Teoretisk grunnlag for institusjonsdriften (fagteorien)	154
7.3.3	Tiltak og aktiviteter	156
7.3.4	Utviklings- og prosessorientert tilnærming til endring.....	160
7.4	Forskningsmetodiske valg.....	161
7.4.1	Vitenskapeteoretisk forståelse	161
7.4.2	Design.....	162
7.4.3	Metode.....	163
7.4.4	Temaområder som ble fokusert i analysen	166
7.5	Analyse av aktiviteter og prosesser (output).....	167
7.5.1	Institusjonen som oppvekstarena.....	167
7.5.2	Fritid som alternativ læringsarena.....	169
7.5.3	Skolen som læringsarena	171
7.6	Brukereffekter av programmet (outcome).....	172
7.6.1	Brukereffekter av programmet.....	172
7.6.2	Integrering og samarbeid med biologisk familie	176
7.6.3	Mønster i programmets effektivitet	179
7.6.4	Organisatoriske forutsetninger for å lykkes med en barnevernsinstitusjon	182
7.7	Samfunnsmessige virkninger (impact).....	184
7.8	Oppsummering	185
Kapittel 8	Cross-case analyse	187
8.1	Adapsjon eller implementering av «best practice»?	188
8.2	Sammenhenger mellom intervensjon, evaluering og brukereffekter	191
8.3	Kontekstens betydning	193
8.4	Kunnskapsutvikling og læring	195

8.5	Evaluators rolle i case-studier	201
8.6	Intervensjonens karakter	204
8.7	Translatørkompetanse	207
8.8	Oppsummering	211
Kapittel 9	Diskusjon og konklusjon.....	213
9.1	Hvilke kunnskap kan evalueringer som anvender case-studier frambringe om barnevernsprogrammer?	214
9.2	Hvilke empiriske, politiske og sosiale praksiser blir synlige i case-studier?	221
9.3	Kan case-studier bidra til å utvikle tjenestetilbudet innen barnevernfeltet?.....	226
9.4	Konklusjon og veien videre	229
9.5	Metodisk refleksjon – det å analysere tidligere evalueringer på nytt	232
Kapittel 10	Perspektivering	236
10.1	Videre forskning - kampen om forståelsen av hva som er «gode evalueringer»	238
LITTERATUR	242

Kapittel 1. Innledning

En evalueringsbølge har skyllet innover den vestlige verden de siste årene (Dahler-Larsen, 2012; Vedung, 2010). Denne bølgen har manifestert seg på ulike måter i form av evalueringsrapporter, brukerundersøkelser, kvalitetsmålinger, monitorering osv.. Dette har medført at evaluering som faglig virksomhet er blitt bygget opp. Utviklingen er blitt forsterket og påvirket av at det skrives fagbøker om temaet, egne tidsskrifter om evaluering har startet opp, fagkonferanser arrangeres og det har blitt etablert egne interesseorganisasjoner som Canadian Evaluation Society (CES), American Evaluation Association (AEA) og Norsk Evalueringsforening. I 2008 ble den europeiske interesseorganisasjonen «Network of Evaluation Societies in Europa (NESE)» etablert som en overbygning til de nasjonale evalueringsforeningene i Europa. Alt dette har vært med på å institusjonalisere evaluering som faglig virksomhet. I dag er det blitt et normativt krav at alle forsøk, utviklingsarbeid eller prosjekter at disse skal evalueres, noe som har resultert i et stort marked for oppdragsforskere og konsulenter. Etter at planøkonomiens glansperiode var over i Norge, representerer evalueringer vår tids «sosiale ingeniørkunst» (Foss & Mønnesland, 2000; Vedung, 2009). Evalueringsbølgen kom sent til Norge sammenlignet med andre europeiske og nord-amerikanske land, noe som gir seg utslag i at Norsk Evalueringsforening først ble stiftet i 2009. I de andre nordiske landene skjedde dette tidligere. I Norge kan utviklingen innen evaluering beskrives langs en faglig dimensjon, som speiler virkemidlene og de dominerende profesjonene innen feltet (Øvrelid, 2000). Perioden fram til år 2000 var ad-hoc preget og frambrakte evalueringer med sterkt sprikende design (Foss & Mønnesland, 2000), noe som viser både det at evaluering var en ny fagdisiplin som var i støpeskjeen og at de ulike fagtradisjonene vektla ulike teoretiske og metodiske tilnærminger.

I utgangspunktet kan man hevde at evalueringer har to viktige funksjoner i tillegg til den rent akademiske ved at de bidrar generelt til å øke vår forståelse av samfunnet rundt oss og spesielt hvordan enkeltstående programmer, tiltak, ordninger etc. fungerer. Evalueringer har blitt stadig viktigere grunnlag når det skal fattes beslutninger; dette gjelder både i det offentlige og det private og som har vidtrekkende konsekvenser for samfunnets utvikling (Power, 1997). I arbeidet med å modernisere offentlig sektor blir evalueringer brukt for å videreutvikle og legitimere program og tiltak. Spesielt innen sosial- og skolesektoren er dette tilfelle (Patton,

2008). I tillegg har evalueringer i stadig større grad blitt tatt i bruk som et verktøy for å styre utviklingen innen ulike sektorer i samfunnet (Dahler-Larsen, 2012). I denne avhandlingen vil evalueringer innen offentlig sektor generelt og barnevernfeltet spesielt bli presentert og tematisert. Men også i privat sektor har det skjedd en oppblomstring av bruk av ulike evalueringsredskaper for å videreutvikle produkter og virksomheter. Det har resultert i en kraftig vekst av private konsulentselskaper som har spesialisert seg på ulike typer evalueringmetoder og design. Innen offentlig sektor har hovedhensikten med evalueringer vært å gi myndighetene bedre grunnlag for å fatte fornuftige beslutninger, noe som i neste runde vil kunne gi bedre levekår for den enkelte samfunnsborger og bedre utnyttelse av offentlige ressurser. Intensjonen med evalueringer er å bidra til "*societal improvement and progress and to social betterment*" (Greene, 2015, s. 207).

Mitt hovedmål med denne avhandlingen har vært å foreta en analyse av tidligere evalueringer for derigjennom å utvikle innsikt og forståelse om hva små case-studier kan bidra med når det gjelder forståelse og kunnskapsutvikling innen barnevernfeltet. Dette har både en faglig og en personlig begrunnelse. Etter å ha gjennomført mange evalueringer innen offentlig sektor, de fleste innen sosialsektoren, ønsket jeg å ta et skritt til siden for å analysere hvordan evalueringer av program har bidratt til utvikling og fornying innen et fagfelt. For ikke å spre meg over for mange områder velger jeg på ny å analysere to evalueringer innen barnevernsfeltet som jeg tidligere har evaluert. Jeg vil i denne avhandlingen bruke begrepet program vidt, det kan være alt fra lokalt initierte prosjekter, utviklingsarbeider til større nasjonale forsøk. Det sentrale med et program er at det skal føre til sosiale forbedringer, og Vedung definerer det som *den "åtger hur genomförandeförloppet avses, tänkes, intenderas og ge impulser til resultat"* (Vedung, 2009, s. 46).

Offentlige myndigheter bestiller evalueringer både av etablerte og nye program, noe som har resultert i en sterk økning i evalueringer. Det er interessant at denne oppblomstringen av evalueringer i tid og ideologi kan knyttes til «New Public Management» (NPM) og moderniseringen av offentlig sektor. Endringene innen offentlig sektor startet på slutten av 1980-tallet (Klaudi Klausen, 2011; Olsen, 1986), og moderniseringen skapte klare strukturelle endringer og introduserte et nytt styringsspråk hvor evaluering inngår som et viktig element. Nøkkelord her er måloppfyllelse, resultater og effektivitet (Dahler-Larsen, 2011). Noe forenklet kan man hevde at i denne tidsperioden ble det forsøkt å innføre en markedslogikk i

offentlig sektor med vekt på måloppnåelse. Utfordringen i offentlig sektor er at man ikke kan bruke markedet som ensidig dommer for å bestemme hvilke programmer som er samfunnsnyttige, det er nødvendig med andre styringsparametere i tillegg og evalueringer tilbyr en alternativ måte å vurdere programmer på innen offentlig sektor. Moderniseringen av offentlig sektor kan sees som en kritikk mot den tradisjonelle måten å styre offentlig sektor på fram til 1980-tallet hvor det ble lagt vekt på behov, innsatsfaktorer og profesjoners supervisjon av prosesser innen et felt (Power, 1997). Innenfor NPM-ideologi er det resultatene som teller og evalueringer og effektivitetsmålinger blir den fortrukne måten å finne ut om dette skjer.

Endringen i synet på hvordan offentlig sektor skal styres, som kom med NPM, har medført at evaluering som samfunnsfenomen har slått igjennom både organisatorisk og politisk (Dahler-Larsen, 2011, 2012). Evaluering er blitt en del av vår kultur og påvirker hvordan samfunnsproblemer analyseres og drøftes, hvilke problemer som er vesentlig og hva som kan gjøres for å løse disse. I sosiologiske termer kan man hevde at evaluering er blitt en institusjon (Røvik, 2007, Dahler-Larsen, 2005). Evaluering blir en sosial praksis som er regulert av underliggende tankemønstre, normer, verdier, konvensjoner og regler som definerer hvordan man skal opptre. Evaluering forstått som en institusjon gir med andre ord retning til og retningslinjer for hvordan man i en kultur vil samhandle for å løse et problem (Bukve, 2012). Det er gjennom handlinger og praksiser at evaluering som samfunnsfenomen framtrer.

I denne studien vil jeg se nærmere på hvilke former for *kunnskap* evalueringer som bruker en case-design kan framskaffe om tjenestetilbudet innen barnevernfeltet og hva denne kan brukes til for å utvikle feltet. Til tross for stor offentlig oppmerksomhet er barnevernfeltet preget av mystikk og elendighetsbeskrivelser, og det er stor uenighet om hva som fungerer, eventuelt ikke fungerer, og hvorfor (Clausen & Kristofersen, 2008; Helgeland, 2009; Smith, 2009). De mange mytene om barnevernet som organisasjon, de sosialfaglige metodene og de profesjonelle som arbeider der overlever delvis på grunn av lite forskning og manglende kunnskap og dokumentasjon om feltet (Clifford, Fauske, Lichtwarck, & Marthinsen, 2015). Et sentralt spørsmål er hvorvidt evalueringer av reformer og utviklingsarbeid om lokale forhold kan frambringe relevant og nyttig kunnskap som barnevernfeltet kan nyttiggjøre seg. Et spørsmål jeg har stil meg mange ganger når jeg har gjennomført en evaluering er: Hva er det med et program som gjør at det fungerer i forhold til å oppnå sosiale forbedringer, og hva er det som gjør at ikke fungerer? Det er etter min vurdering interessant å reflektere nærmere over

hvilke type kunnskap evalueringene frambringer og å utforske sammenhenger mellom et program og oppnådde resultater. Hvilke nytte kan involverte parter, som beslutningstakere, ansatte, samarbeidspartnere og evaluator ha av en programevaluering? Et av de mest studerte paradokser innen evalueringsfeltet er den manglende bruken av resultater fra evalueringer, med andre ord medfører ikke en evaluering i seg selv læring og utvikling (King & Stevahn, 2013; Patton, 2008). For å forstå hvorfor en evaluering kan bidra positivt for å videreutvikle et program, må andre situasjons- og kontekstavhengige faktorer som relasjonelle forhold, tillit osv. trekkes inn i analysen (Patton, 2008, 2014).

Jeg har selv vært med og gjennomført mer enn tjue evalueringer innen sosialfaglige feltet, fra små utviklingsarbeid knyttet til utprøving av nye beslutningsmodeller (Hyrve, 2005) til større landsomfattende reformer (Falck, 2006). Ettersom jeg selv har deltatt i disse evalueringene har jeg også kjennskap til flere sider ved evalueringen enn det som kommer fram i rapportene. Min deltakelse i evalueringene gir dermed en mulighet til å reflektere i bred forstand om resultatene som kom fram i evalueringen bidro til å forbedre programmet. Ferdigheter som er sentrale i evalueringer og som utgjør de mellommenneskelige faktorene, er det å engasjere, å kunne samhandle med de involverte partene, kommunisere på en god og forståelig måte med mennesker i en gitt kontekst (King & Stevahn, 2013). Dette er sentrale faktorer som sammen med evaluators faglige og metodiske kompetanse påvirker kvaliteten av en evaluering.

Interaksjonen mellom evaluator og de som skal anvende resultatene, er en kritisk variabel i forhold til bruken av evalueringer. Evaluering handler om en prosess for å kunne komme fram til en forståelse av et program og hvilke tiltak som kan bidra forbedre praksis. Å finne de optimale løsningene er krevende og lar seg vanskelig gjøre. Det er imidlertid et viktig å poengtere at evaluering blir forstått forskjellig og at det finnes et vidt spekter av forståelser. Noe forenklet går det an å hevde at de ulike tilnærmingene på forskjellig vis får fram ulike lag og aspekter ved virkeligheten. Det har vært og er en diskusjon om hva som er valid kunnskap og om det å anerkjenne praksis- og erfaringskunnskapens plass og verdi sammenlignet med den evidensbaserte forskningskunnskapen (Flyvbjerg, 2013; Krogstrup, 2011). I denne avhandlingen forsøker jeg å få fram case-studiers bidrag til kunnskapsproduksjonen innen barnevernfeltet.

Case-studier gir i stor grad praksis- og erfaringsbasert kunnskap som representerer en form for praksisbasert evidens som kan bidra til utvikling og framgang innen feltet (Simons, Kushner, Jones, & James, 2003). Ettersom barnevernet representerer et verdiladet og anvendt felt er det av interesse å finne ut mer om hvilken kunnskap case-studier frambringer og hva den praksisbaserte evidensen kan brukes til. I den danske maktutredningen ble det stilt spørsmål ved «hjælpens univers» hvor de profesjonelle fatter beslutninger ut i fra gode intensjoner om å hjelpe brukerne basert på sine egne konstruerte sannheter (Egelund, 2005b). Evalueringer har også som intensjon å forbedre samfunnsforhold og bidra til framgang, og hovedspørsmålet i denne avhandlingen er hvilke forbedringer og framskritt som kommer fram i case-studiene som blir analysert.

Evalueringer består ikke bare av en empirisk praksis, men også av en politisk dimensjon. Hva som vurderes som sosiale forbedringer og hvordan dette skal gjennomføres i praksis handler om politiske verdier og beslutninger. De politiske verdiene representerer idealer for hvordan samfunnet skal fungere, men flere studier viser at det er en diskrepans mellom idealer og realiteter (Uggerhøj, 2005). Dette er også et argument for å studere nærmere evalueringer som beskjeftiger seg med praksisnære problemstillinger og *hvilke resultater og anbefalinger som kommer ut av disse*.

1.1 Avhandlingens problemstilling og forskningsspørsmål

Fagutvikling, sosialpolitikk og styringstrender setter rammer for hvilke typer evalueringer som blir utført og de har også innflytelse på hvordan evalueringene blir gjennomført. I denne avhandlingen vil jeg fokusere på bruk av kvalitative case-studier i evalueringer av barnevernsprogram, og problemstillingen er:

Hva kan kvalitative case-studier brukes til i evalueringer av barnevernsprogrammer?

Denne vide problemstillingen er utgangspunktet for avhandlingens planlegging, men en bred analytisk tilnærming kan være risikofylt da det er fare for å «gape over for mye». For å avgrense og presisere problemstillingen har jeg kommet fram til tre forskningsspørsmål. De er:

- Hvilke kunnskap kan evalueringer som anvender case-studier frambringe om barnevernsprogrammer?
- Hvilke empiriske, politiske og sosiale praksiser blir synlige i case-studier?

- Kan evalueringer som bygger på casestudier bidra til å utvikle tjenestetilbudet innen barnevernfeltet?

Før jeg går videre vil jeg diskutere og presisere de tre forskningsspørsmålene i denne avhandlingen. Jeg ønsker å rette oppmerksomheten mot kunnskapsutvikling og hva som kommer ut av evalueringer av barnevernsprogrammer ved at jeg velger et praksisbaserte kunnskapsperspektivet (Wennes & Irgens, 2011). Det epistemologiske utgangspunktet for dette perspektivet bygger på at kunnskap er noe som ligger latent i mennesker, arbeidsplasser eller lignende kontekst og som utvikles gjennom praksis, med andre ord vil oppmerksomheten bli rettet sosiale og kulturelle prosesser for kunnskapsutvikling (Gotvassli, 2015). Schön (2001) bruker begrepet praksisbasert forståelse av kunnskaps natur, det vil si hvordan fenomener framtrer for oss, i motsetning til slik de er i den «objektive virkeligheten». Forholdet mellom språk, mening og virkelighet er slik at det språklige uttrykket har mening så sant de har naturlig og legitim bruk i de casene som blir studert. I en evaluering utvikles kunnskapen gjennom å arbeide sammen med «intenderte brukere», gjennom refleksjon, diskusjoner og samtaler. Med andre ord er kunnskap bundet til sosiale og kulturelle situasjoner som framkommer gjennom evalueringsarbeidet. Kunnskapen kan i utgangspunktet være taus, men bli eksplisitt gjennom selve evalueringsprosessen.

Jeg ønsker å finne ut mer om hva evalueringer som bruker case-studier frambringer av kunnskap. Min normative forståelse av evaluering er at de skal bidra til «social betterment», og dette får som konsekvens at jeg vil vektlegge pragmatisk kunnskap, det vil si at kunnskap som kommer ut av evalueringene skal gjøre praktikere i stand til å håndtere virkeligheten på en god måte. Kunnskapen som framkommer i evalueringene som bruker et case-tilnærming vil være situert, ettersom den er lokalt konstruert og er knyttet til en spesifikk kontekst. Legitim kunnskap her vil være den beste måten å håndtere virkeligheten på innenfor de rammer og ressurser man har.

En evaluering består av empiriske, politiske og sosiale praksiser hvor evaluator samler og tolker data som de anvender i sine fortolkninger og vurderinger av et program (Greene, 2015). Den empiriske praksisen til evalueringer handler om å innhente informasjon om programmet og konteksten; det vil si valg av evalueringsdesign, forskningsmetoder, endringsteori og hvilke sluttresultater som kommer ut av dette. Den politiske praksisen blir skapt av den sentrale rollen bedømminger og vurderinger av kvalitet har i evalueringer, og som

danner grunnlaget for politiske beslutninger om et program. Vurderinger vil være påvirket av hvilke verdier som legges til grunn i en evaluering eller hvilke standarder som blir brukt for å sammenligne ulike resultater (Weiss, 1998). Siden vurderinger og anbefalinger står så sentralt i evalueringer påpeker Green at “*a theory of evaluation must be as much a theory of political interaction as a theory of how to collect data*” (2015, s. 205). Evalueringens sosiale dimensjon kommer til uttrykk gjennom de praktiske relasjonelle prosessene med å forhandle og fortolke programmet. Å komme fram til hvilke effekter et program har handler i første rekke om å få til gode dialoger med de involverte partene i et program for å kunne forstå meningsdannelsen. Det er sjelden at et program blir vurdert ensartet, det å forstå pluralismen i interessenters syn og vurderinger i et program handler mye om evaluators sosiale ferdigheter. Weick (1995) bruker begrepet «enactment» om interaksjonen mellom evaluator og de ulike interessentene i et program og hvordan de gjensidig påvirker hverandre og sammen skaper meningsdannelsen. Med andre ord forutsetter meningsdannelsen sosial interaksjon mellom de involverte partene i evalueringen for at de sammen kan skape mening i et program.

Case-studier har tidligere vært kritisert for at de ikke har vært mulig å overføre kunnskap fra en kontekst til en annen (Yin, 2014). Begrunnelsen for dette har blant annet vært at man i denne type evalueringer ikke har kontrollgrupper, noe som vanskeliggjør generaliseringer og derfor har liten vitenskapelig verdi. Flyvbjerg (2013) er uenig i denne påstanden og kommer med en helt annen forståelse av verdien av case-studier. Han mener det ikke kan eksistere prediktiv teori i samfunnsvitenskapene, og at man innen samfunnsvitenskapene har problemer med å komme fram til generelle, kontekstuavhengige teorier og dermed står tilbake med en kontekstavhengig kunnskap. Med forskningsspørsmål 3 vil jeg drøfte hva case-studier kan bidra med i forhold til det å utvikle tjenestetilbudet innen barnevernfeltet generelt, og omsorgsovertakelse spesielt. Det er av interesse å finne ut av hva som kreves for å få til overføring av erfaringer fra et case til et annet. Det er grunn til å understreke at det jeg vil vektlegge hva og hvordan man kan lære av en evaluering og diskutere i hvilken grad resultater fra en case kan overføres til en annen (Kvale, Brinkmann, Anderssen, & Rygge, 2009; Yin, 2014).

Evaluering av sosiale programmer har blitt vanlig prosedyre i de vestlige landene og kan forstås og tolkes på flere måter. I denne avhandlingen vil det bli lagt vekt på å finne ut mer om hvordan evalueringer kan bidra til å forbedre praksis innen et felt. Billedlig kan man se for seg at evalueringer kan tjene som «briller» som kan hjelpe politikere og interessenter til å forstå og

gi mening til resultater av programmer. Det finnes mange definisjoner av evaluering, jeg vil bruke Mark, Henry og Julnes (2000) sin da denne vektlegger både systematikk i selve evalueringsprosessen og en tydelig hensikt ved at evalueringer skal bidra til sosiale forbedringer.

Evaluation assists sensemaking about politics and programs through the conduct of systematic inquiry that describes and explain policies' and programs' operations, effects, justifications, and social implications. The ultimate goal of evaluations in social betterment, to which evaluation can contribute by assisting democratic institutions to better select, oversee, improve, and make sense of social programs and policies (Mark et al., 2000, s. 3)

Evaluering representerer en viktig informasjons- og læringsarena for å utvikle samfunnet til det bedre. I denne avhandlingen vil det bli vurdert hvordan en evaluering som anvender et case-design for å beskrive og forstå et programs innhold, endringsteori, resultater og hvilke sosiale implikasjoner dette medfører i anbefalinger.

1.2 Oppbygging av avhandlingen

Avhandlingen er strukturert rundt ti kapitler. Kapittel 2 og 3 er avhandlingens teoretiske forankring og fungerer som bakgrunnskapitler. I kapittel 2 blir evalueringensbegrepet forklart og de ulike evalueringensbølgene presenteres for å vise hvordan evaluering som fagdisiplin har utviklet seg fra 1960-tallet og fram til i dag. De ulike bølger som har dominert innen feltet vil det bli gjort rede for som et bakteppe for dagens forståelse av evalueringer og hvordan evaluering blir brukt som et ledd i moderniseringen av offentlig sektor. I kapittel 3 redegjør jeg for bruk av programteori i evalueringer, om case-studier og intervensjonsteori. Intervensjonsteorier som evalueringensredskap en viktig og underkommunisert side ved evalueringer og både det funksjonalistiske og det fortolkende perspektivet blir det gjort rede for. Intervensjonsteorien kan konstrueres på ulike måter, det handler om hvordan evalueringen er tenkt gjennomført hvilke teoretiske tilnærminger til teoribaserte evaluering som kan brukes.

I kapittel 4 blir det gitt én generell analyse av barnevernfeltet i Norge og begrunnelser for å velge ut én top-down og en bottom-up evaluering for analysen. Kunnskapsstatus innen de to fagområdene som evalueringene tar opp, henholdsvis fosterhjems plasseringer og institusjonsdrift, blir kort gjennomgått. I kapittel 5 blir avhandlingens metodiske og analytiske rammeverk gjort rede for, det vil si den modellen som anvendes til å analysere og drøfte de to case-studiene som er studert. I kapittel 6 og 7 blir to tidligere evalueringer analysert på nytt ved hjelp av analysemodellen som er presentert i kapittel 5. I kapittel 6 blir evalueringen «Bruk av familieråd som metode ved fosterhjems plassering» (Hyrve, 2008) presentert og analysert, og i

kapittel 7 blir evalueringen «Relasjoner som gjør en forskjell. Evaluering av barnevernsinstitusjonen Villa Vika» (Landrø & Hørve, 2013) analysert. I kapittel 8 blir det foretatt en cross-case analyse, kontekstens betydning blir analysert og hvilke former for kunnskap som case-studiene frambrakte blir drøftet, videre blir translatørkompetansens betydning i implementeringsarbeid drøftet. Kapittel 9 omhandler diskusjon og konklusjon av hva kvalitative case-studier kan brukes til i evalueringer av barnevernsprogrammer. For å svare på problemstillingen blir først forskningsspørsmålene besvart, deretter trekkes en konklusjon. Kapitlet avsluttes med en metodediskusjon om det å analysere tidligere evalueringer retrospektivt. Kapittel 10 er en perspektivering hvor brukbarheten og konsekvenser av avhandlingen blir drøftet og videre bruk av case-studier i evalueringer blir tatt opp.

Kapittel 2 Avhandlingens teoretiske forankring

2.1 Evaluering som fagdisiplin – innhold og utviklingstrekk

Evaluering som fagfelt og evaluatorene som faggruppe har over tid prøvd å utvikle standarder for å kvalitetssikre arbeidet og øke sin legitimitet som yrkesgruppe (King & Stevahn, 2013). Med økningen i evalueringsaktiviteten de senere årene har det kommet stadig flere lærebøker og fagartikler som drøfter evaluerings spørsmål, noe som har resultert i at det i dag eksisterer flere ulike definisjoner, metoder og oppskrifter for evalueringer. Flere omtaler begrepet som elastisk (Tornes, 2012; Weiss, 1998) og Dahler-Larsen og Krogstrup (2001) skriver om *“evalueringens merkværdige verden av paradokser, dilemmaer og flertydighet”* (s.13). Evaluering som fagområde har gjennomgått en stor utvikling de siste 50 årene, samtidig som ulike «skoler» vektlegger forskjellige tilnæringsmåter og forståelser av evaluering, noe som har resultert i at ulike praksiser lever side ved side. Dette har resultert i både teoretiske og metodisk mangfold når det gjelder produksjon av evalueringsrapporter og hva disse blir brukt til i arbeidet med å utvikle et program eller felt. I denne delen vil jeg gjennomgå vitenskapsteoretiske forståelse av de ulike skolene noe som kan bruk for å forstå evalueringer i offentlig sektor i vår tid.

Utviklingen av evalueringsdisiplinen har fått større oppmerksomhet i andre land enn i Norge, blant annet har formelle krav fra EU og OECD overfor offentlige etater om å dokumentere effekter av tildelte ressurser medført økt etterspørselen etter evalueringer de siste årene. Klaudi Klausen (2011) knytter framveksten av evaluering som fagdisiplin i Skandinavia til moderniseringen av offentlig sektor, og antall evalueringer har økt i omfang etter årtusenskiftet. En egen interesseorganisasjon for evaluatorene, «Norsk Evalueringsforening», ble stiftet i 2000, og foreningen har formulert sin egen visjon for hva disiplinen skal bidra med: «Evaluering for kunnskapsbasert utvikling». Dette er også et uttrykk for at evaluering som samfunnsfenomen har fått større oppmerksomhet og plass i det norske samfunnet. I Norge kom en egen interesseorganisasjon for evaluatorene og etableringen av evaluering som eget fagfelt sent sammenlignet med andre vestlige land, og Øvrelid (2000) påpeker at evaluering i liten grad ble skilt ut som en egen aktivitets- og forvaltningsområde i Norge. Begrunnelsene for dette kan være flere, men jeg vil spesielt framheve aksjonsforskningen og den anvendte samfunnsforskningens sterke stilling i Norge som en viktig forklaringsfaktor. I lærebøker blir Skandinavia og især Norge trukket fram som *“...en slags spydspids i aksjonsforskningen i hele verden”* (Nielsen, 2004, s. 520). Dette kompenserte delvis for behovet for å etablere evaluering

som en eget aktivitetsområde sammenlignet med andre land. Selve begrepet evaluering kom først i bruk på 1990-tallet i Norge og da på en upresis måte (Øvrelid, 2000).

Selv om ulike retninger innen evaluering har ulike forståelser av hva evaluering er, er det noen felles kjennetegn som går igjen. Evaluering kjennetegnes ved at det blir foretatt en eller annen form for verdifastsettelse av et program i ettertid ved systematisk å samle inn relevant informasjon med sikte på å anvende kunnskapen på en handlingsrelevant måte. Formålet med evalueringer kan grovt deles i to funksjoner, en kontrollerende funksjon og en lærende og utviklende funksjon. Det særegne ved bruken av evalueringsbegrepet i de nordiske landene har vært at begrepet i stor grad er blitt knyttet til offentlig sektor til forskjell fra amerikanske teoretikers definisjoner (Dahler-Larsen, 2011; Krogstrup, 2011; Vedung, 1998, 2009, 2010; Øvrelid, 2000). Dette kan forklares ved at i de nordiske landene har offentlig sektor hatt en mer sentral rolle i samfunnsoppbygningen enn i Nord-Amerika, og i tillegg har også sentrale fagpersoner som den svenske statsviteren Evert Vedung spilt en helt sentral rolle i arbeidet med å etablere evaluering som fagfelt i Norden. Dette har resultert i at det i nordiske lærebøker har blitt lagt mye større vekt på offentlig sektor som arena for evaluering enn i andre europeiske og amerikanske land (Almås, 1990; Krogstrup, 2011; Vedung, 2009).

2.1.1 Nærmere om evalueringsbegrepet

For å komme fram til en mer presis forståelse av evalueringsbegrepet vil jeg ta utgangspunkt i standardverket «Encyclopedia of Evaluation» hvor evaluering defineres som:

Evaluation is an applied inquiry process for collecting and synthesizing evidence that culminates in conclusions about the state of affairs, value, merit, worth, significance, or quality of program, product, person, policy, proposal, or plan. Conclusions made in evaluations encompass both an empirical aspect (that something is the case) and a normative aspect (judgment about the value of something). It is the value feature that distinguishes evaluation from other types of inquiry, such as basic science research, clinical epidemiology, investigative journalism, or public polling. (Fournier i Patton 2008, s. 4).

Definisjonen er omfattende og prøver å oppsummere anvendbare og praktiske forklaringer på begrepet. Den legger vekt på evaluering som en praktisk disiplin hvor man gjennom en undersøkelsesprosess samler inn og analyserer data for å kunne vurdere verdien og eller kvaliteten i et program. Konklusjoner i evalueringene kan bygge på både empiriske og normative aspekter, hvor det empiriske handler om hvilke funn som kommer fram i evalueringene og det normative handler om å vurdere disse funnene i forhold til gitte verdier. Det å vurdere verdier av de empiriske funnene skiller evaluering fra andre fagdisipliner som for eksempel grunnforskning, klinisk epidemiologi, undersøkende journalistikk eller offentlige

meningsmålinger. Etter min vurdering mangler denne definisjonen et sentralt aspekt ved evaluering som handler om det å gi råd og veiledning om veien videre ut i fra de vurderingene som er blitt gitt av et program. Begrepet favner ikke sentrale elementer ved det å evaluere og «revisjonsfunksjonen» blir for sentral for hva som blir vektlagt i vurderingene.

Det har skjedd en gradvis endring og utvikling i forståelsen av hva evaluering innebærer, noe som har resultert at evalueringsbegrepet har endret seg over tid (Almås, 1990; Patton, 2008; Scriven, 1991; Sverdrup, 2014; Weiss, 1998). I tillegg har det kommet ulike skoler innen evaluering som vektlegger ulike aspekter ved evaluering som virksomhet, noe som også vil påvirke begrepsbruken. Scriven (muntlig kilde Toronto 2005) forklarer utviklingen innen begrepsforståelsen med at evaluering som disiplin de siste årene har blitt vitenskapeliggjort, og King og Stevahn (2013) hevder at evaluering har vært en praktisk disiplin hvor teori og begrepsavklaring ikke er gitt stor plass før i det siste. Etter min vurdering kan denne utviklingen av evaluering som fag og virksomhet knyttes sammen med profesjonaliseringen av fagområdet de siste årene, noe som har medført krav om mer presise definisjoner av begreper og bedre teoriforankring innenfor fagfeltet. I nordisk evalueringslitteratur henvises det ofte til den svenske statsviteren Evert Vedung og hans definisjon på hva evaluering er: *“A careful retrospective assessment of the merit, worth and value of public-sector interventions, their organization, content, implementation and outputs and outcomes, which is intended to play a role in future practical situations”* (2010, s.264). Vedung (2010) og Weiss (1998) vektlegger at det å evaluere må gjøres systematisk, noe som innebærer bruk av anerkjente samfunnsvitenskapelige forskningsmetoder for innsamling, analyse og tolking av data. Evalueringer er retrospektive og Vedungs (2010) definisjon fokuserer på det å vurdere fortrinn og verdien av offentlige intervensjoner. For at en vurdering skal være valid og reliabel kreves det at evalueringskriteriene er transparente, og Vedung (2010) vektlegger at evalueringer primært arbeider med konsekvenser av intervensjoner innen offentlig sektor, noe som betyr at et program påvirker omgivelsene på en eller annen måte.

Det at evalueringer skjer ex post vil si at det er erfaringene fra intervensjonen som kommer fram i ettertid som blir vurdert, noe som ekskluderer evalueringer *ex ante* (Vedung, 2009). I evalueringslitteraturen (Krogstrup, 2011) er det teoretikere som vil inkludere vurderinger av program før de er utprøvd i evalueringsbegrepet. Det betyr vurderinger av risiko og sannsynlige konsekvenser i et program før det blir satt ut i livet; evaluering blir da en form for planlegging.

I denne avhandlingen blir begrepet reservert for ex post evalueringer. Vedung (2009) reserverer eksplisitt, og Weiss (1998) implisitt evaluering til det å vurdere konsekvenser av intervensjoner. Dette muliggjør en operasjonalisering av intervensjonsbegrepet i sentrale variabler som det å vurdere organisering, innhold, gjennomføring, prestasjoner og resultater. Med andre ord muliggjør denne operasjonaliseringen det å lage modeller med avhengige og uavhengige variabler. Evalueringen skal ha konsekvenser for praksis; med andre ord er begrepet normativt. Intensjonen er at erfaringer og anbefalinger som kommer fram i en evaluering skal anvendes for å videreutvikle programmet. Det at intensjonene ikke alltid blir fulgt opp (deskriptiv beskrivelse) røkkes ikke ved intensjonen om at resultatene skal anvendes.

Denne avhandlingen handler om bruken av case-studier i evaluering av barnevernsprogrammer og hvilke nytte man kan ha av dette innenfor offentlig sektor. I den empiriske delen vil to sosiale programmer bli analysert, en med et top-down og en med bottom-up tilnærming på intervensjonene. Begrepet program blir i evalueringsslitteraturen brukt om et fenomen som blir evaluert, det kan være alt fra store nasjonale forsøk til mindre lokale prosjekter. Selv om begrepet program kan virke noe fremmed innenfor en sosialfaglig kontekst har jeg valgt å bruke dette i tråd med språkbruken i evalueringsslitteraturen. I denne avhandlingen er det programmer på mikro-nivå som vil bli analysert, ikke store nasjonale eller internasjonale programmer.

Evaluering handler om å beskrive og vurdere, men for å kunne vurdere et program eller deler av dette, må dette vurderes ut ifra visse verdier. Avhengig av hvilke verdier som blir valgt i en evaluering vil påvirke både hva som blir vurdert som verdifullt, hvilke fortrinn et tiltak har, kvaliteten på tilbudet osv.. Dette avspeiler også de ulike definisjonene som begrepet evaluering blir tillagt, men ettersom jeg velger å knytte evalueringbegrepet opp mot intervensjoner vektlegger jeg å forstå evalueringer som assistert meningsskapning som skal være med å bidra til at programmer resulterer i sosiale implikasjoner, det som Mark et al. (2000) omtaler som «social betterment».

2.2 Ulike evalueringbølger

Vedung (2010) bruker bilde av evalueringbølger som har skyllet inn over feltet, og som har mye til felles skoleanalogien jeg brukte ovenfor, og med en «motelogikk». Ulike tidsepoker har sterke normer for hvordan evaluering skal gjennomføres for å få valid kunnskap om et program, på samme måte som klesmoter varierer med ulike tidsepoker. Vedung (2010) betrakter evalueringbølgene som uttrykk for andre og større samfunnsbølger vedrørende

hvordan et samfunn skal styres og ledes. Rådende politiske myndigheter har forskjellige ideer og oppskrifter for hvordan samfunnet skal organiseres og evalueringer blir et uttrykk for hvilke virkelighetsoppfatninger som råder grunnen. Selv om en bølge ebber ut, og en ny kommer, vil man fremdeles finne eksempler fra tidligere prinsipper for tilnærminger til det å evaluere. Med andre ord eksisterer ulike ideer og oppskrifter på hva som er god evaluering side om side, men det er en oppskrift som er mer populær og anerkjent enn andre. Vedung (2010) bygger opp sin oversikt kronologisk og påpeker at man kan finne kimen til en ny bølge i den foregående, og at man i evalueringsfeltet vil finne sedimenter fra avleiringer fra tidligere bølger. Vedung (2010) deler inn perioden fra 1960-tallet og fram til i dag i fire perioder, med hver sin oppskrift på hvordan evaluering skal gjennomføres for å få gyldig kunnskap om et program. De fire bølgene er:

1. The Science-Driven Wave
2. The Dialogue-Oriented Wave
3. The Neo-Liberal Wave
4. The Evidence Wave

Det er grunn til å understreke at det kan være vanskelig å trekke skarpe skillelinjer mellom de ulike bølgene og det vil være en viss grad av overlapping og flytende overganger mellom dem. Jeg velger å følge Vedung sin inndeling av de ulike skolen innen evaluering i presentasjonen av fagområdet, da den gir en god framstilling av sammenhengen mellom politiske strømninger og hvilke innvirkning disse har på forståelsen og bruk av evaluering i en samfunnskontekst.

2.3 The Science-Driven Wave

Vedung (2010) har kalt den første evalueringsbølgen for den vitenskapelige, «The Science-Driven Wave». Ved hjelp av evalueringer skulle offentlig sektor og politikk bli kvalitativt bedre. Evalueringer skulle understøttes av vitenskap i arbeidet med å utvikle offentlig sektor og evalueringene skulle brukes normativt både til å vurdere graden av måloppnåelse og om disse var fornuftige. Den mest kjente forfatteren som har dokumentert og skrevet lærebøker om denne «bølgen» er Carol Weiss. Weiss (1972) ga ut læreboken «Evaluation – Methods for Studying Programs and Policies» som er blitt en klassiker innen denne retningen. Weiss utviklet sin forståelse av evaluering som praksis over tid, men holdt hele tiden fast på den formålsrasjonelle tilknytningen. På samme måte som Weber (2001) i «Den protestantiske etikk og kapitalismens ånd» påpeker at protestantene hadde en tendens til økonomisk rasjonalitet som førte til framgang, legger Weiss (1998) en formålsrasjonell tilnærming til grunn for behovet for evaluering. Weiss skriver i den reviderte utgaven: *“...the evaluation assesses the*

merit of the program by comparing the evidence to some expectations" (1998, s. 5). Vurderinger av program må med andre ord ta utgangspunkt i forventninger som gjerne er uttrykt i et målhierarki. Weiss (1998) understreker at evalueringen må forstås som et bidrag i en rasjonell beslutningsmodell og at den bør ha en eller annen form for nytteverdi. Weiss (1998) forstår evaluering som en form for er anvendt samfunnsforskning med de formelle krav dette stiller blant annet til valg av teori, metode og kunnskapsspredning. Forskningen skal være kumulativ, noe som krever at resultatene blir gjort tilgjengelige for allmennheten.

Vedung (2009, 2010) setter evaluering inn i en statsvitenskapelig ramme og utviklingen av offentlig sektor og den sterke troen på samfunnsplanlegging som man hadde på 1960-tallet i Skandinavia. I samfunnsplanlegging skulle det politiske systemet bestemme hvilken utvikling man skulle ha på et område i form av planer, gjerne konkretisert i form av mål på ulike nivåer. Evalueringer ble brukt til å vurdere om disse målene ble oppnådde og i tillegg skulle de bidra med handlingsrelevant kunnskap som kunne styrke forholdet mellom politiske mål og konkrete handlinger som reformer, program eller tiltak som ble satt i verk. Evaluering ble et styringsverktøy for beslutningstakere og skulle sikre at kunnskap og erfaringer ble tilbakeført til de involverte partene. Evalueringer fikk karakter av å være en form for politisk virkemiddel som kunne bidra med handlingsrelevante opplysninger som kunne hjelpe til med å styrke forholdet mellom intenderte forandringer og konkrete handlinger.

Designet som ble benyttet i denne perioden bygde opprinnelig på bruken av eksperimentelle modeller og var inspirert av klassiske naturvitenskapelige forsøk. Dette innebærer at man har et utvalg og en kontrollgruppe hvor den ene gruppa blir utsatt for et tiltak, den andre ikke. I evalueringen forsøkes det å forklare resultater ved å sammenlikne og analysere sentrale variabler for å forklare effekten av tiltaket. Innenfor denne retningen er mål-middel-tankegangen på virkemiddelnivå sentral. Et sentralt spørsmål her er om resultatene som er oppnådd i et forsøk kan tilbakeføres til tiltaket, og videre det at resultater blir sammenlignet med de opprinnelige målene for forsøket. Weiss (1998) understreker at denne formen for evaluering ble benyttet som et redskap i politiske beslutningsprosesser med den hensikt å forbedre programmet. Resultatene fra analysen skulle bidra til å begrunne og verifisere beslutninger knyttet til et program eller tiltak, og være med på å sikre at politikere i framtiden velger rasjonelt når de fatter beslutninger om samfunnsutviklingen. Den vitenskapelige bølgen innen evaluering er opptatt av resultater og målsetninger, og er langt på vei et resultat av et

styringskonsept basert på mål-middel-rasjonalitet. Vedung (2010) bruker maskinanalogen og bilde av evaluator som en ingeniør som skal kontrollere og utvikle samfunnsmaskineriet gjennom evalueringer.

Selv om denne retningen startet på 1960-tallet har den ennå sin relevans. Også i dag blir modellen brukt ved at det offentlige benytter evaluering som ledd i mål- og resultatstyring. Hensikten er å måle resultater i forhold til overordnede målsettinger, og evaluering blir følgelig et virkemiddel/styringsredskap for beslutningstakerne. Noen lærebøker omtaler retningen som måloppfyllingsanalyse eller rett og slett målmodellen (Almås, 1990). Et av ankepunktene og diskusjonstemaene knyttet til denne retningen er om resultatene som er oppnådd står i overensstemmelse med de opprinnelige målene, og i hvilken grad dette skyldes innsatsen som er lagt ned i programmet. Programmets egne mål er i søkelyset i hele evalueringsprosessen og spesielt i den analytiske delen; analysen blir foretatt på bakgrunn av hvilke uttalte mål som et program har. Hensikten med evaluering innenfor denne skolen er å sammenlikne sluttresultatet av et prosjekt, program eller tiltak med de målsettinger som var satt opp på forhånd, noe Almås (1990) omtaler som det å sammenligne idealer med realiteter. Innen den mål- og beslutningsorienterte retningen finnes det flere former for evalueringsanalyser. Sverdrup (2014) nevner innsatsanalyser, effektanalyser, prosessanalyser, måloppfyllingsanalyser, årsaks-analyser og effektivitetsanalyser som beslutningsorienterte analyser. Felles for disse er at man forsøker å gjennomføre systematiske analyser av effekt, måloppfyllelse og effektivitet med en mer eller mindre bestemt beslutningsfokustert målsetting i tankene. Det er disse analytiske tilnærmingene som er det primære ettersom man forsøker å finne sammenhenger mellom mål og virkninger. Med andre ord vektlegger man innen denne retningen en mål-middel-tankegang basert på kausalanalyser og det å skape et forståelsesgrunnlag for en beslutning som ikke nødvendigvis var der ved utgangspunktet.

2.4 The Dialogue-Oriented Wave

Som en reaksjon mot den vitenskapelige bølgen kom det på 1970-tallet et nytt perspektiv innen evaluering som Vedung (2010) omtaler som «The Dialogue-Oriented Wave». Tilliten til de eksperimentelle evalueringene hadde falt ut over på 70-tallet og det ble reist kritiske synspunkter til den positivistiske forståelsen som dannet det teoretiske grunnlaget for denne måten å drive evalueringer på. I tillegg til de vitenskapsteoretiske innvendingene ble det også ut i fra et demokratisk synspunkt hevdet at evalueringer burde være mer pluralistiske og involvere flere aktører, spesielt brukere. Alle interessenter i en intervensjon bør aktiveres, ikke

bare politikere, øverste ledelse og akademiske forskere (House & Howe, 1999; King & Stevahn, 2013; Patton, 2008). Selv om interessenteorier hadde eksistert i andre fagområder tidligere, som økonomi og antropologi, ble disse ideene nå også implementert som et alternativ til den rådende vitenskapelige evalueringsdiskursen. Interessenter (stakeholders) ble definert som grupper eller enkeltaktører som hadde interesser knyttet til intervensjonen som skulle vurderes. Når det skal gjennomføres en evaluering ble første skritt å lage en oversikt over potensielle interessenter, og Patton (2008) legger stor vekt på arbeidet med å identifisere de primære brukerne av en evaluering.

Ideen bak denne tilnærmingen er at ved å involvere brukere i prosessen med å utvikle designet til evalueringen vil de få et styrket eierforhold til både prosess og resultater. King & Stevahn (2013) drøfter problematikken med anvendelse av evalueringer for å utvikle programmer, og framhever inkludering av interessentene som en av de viktigste forklaringen på hvorfor denne type evalueringer blir anvendt. Det at politikere og administrasjon innen offentlig sektor tar utgangspunkt i de krav, bekymringer og spørsmål som de ulike interessentene har, danner et godt utgangspunkt for evalueringer. I motsetning til den vitenskapelige bølgen, blir interessentene her involvert i diskusjoner og dialoger med evaluator om ulike sider ved det å gjennomføre en evaluering. Målsettingen er å få til en kommunikasjon blant likemenn ved at man i evalueringer la mer vekt på deltakelse og samarbeid. Ved å involvere brukerne kunne man forbedre og effektivisere datainnsamlingen, bedre læringen, og styrke engasjement i forhold til det å handle på bakgrunn av de resultater som evalueringen frambrakte. Den demokratiske dialogrettede retningen skal normativt reflektere ambisjoner og idealer i et demokratisk samfunn og dette var bakgrunnen for at Vedung (2010)) døpte denne bølgen for den dialogrettede. I litteraturen blir denne retningen også ofte omtalt som «demokratisk evaluering» (Greene 2004). Et annet kjennetegn er at brukernes interesser blir fokusert og evalueringsformen kan således klassifiseres som en type «bottom-up-strategi». Den er først og fremst utviklet av Patton (2008) som en reaksjon på den rasjonelle målorienterte retning som Weiss (1972) og hennes skole stod for.

Patton (2012a) har et praktisk siktemål med å velge det dialogrettede designet mens Guba og Lincoln (1989) gir en vitenskapeteoretisk begrunnelse for dette. Guba og Lincoln (1989) bygger sin forståelse av evaluering på et konstruktivistisk paradigme som et alternativ til det konvensjonelle, positivistiske paradigme som den vitenskapelige bølgen ble tuftet på. Vedung

(2010) konkretiserer forskjellene mellom det konstruktivistiske og det positivistiske paradigmet; ontologisk vil man innen et konstruktivistisk paradigme benekte eksistensen av en objektiv virkelighet, i stedet vil man hevde at virkeligheten er en sosiale konstruksjoner som hvert enkelt individ lager og at det finnes like mange konstruksjoner som det finnes individer. Med andre ord legger det konstruktivistiske perspektivet til grunn at det ikke finnes noen objektiv sannhet.

Epistemologisk vil man innen det konstruktivistiske paradigmet benekte muligheten for subjekt-objekt dualisme, man vil argumentere for at resultatene som kommer fram i en evaluering blir konstruert på bakgrunn av interaksjonen mellom observatøren og den observerte og mellom intervjuer og de som blir intervjuet. Det er nettopp samspillet mellom de ulike aktørene som frambringer forståelsen og som «skaper» data. Metodisk betyr dette at man innenfor dette perspektivet blir prosessorientert og legger stor vekt på hvordan man skal gå fram for å få gode og valide data. Den hermeneutiske sirkel med å se de enkelte delene i lys av helheten og helheten i lys av delene kan brukes for å fortolke resultatene i evalueringen (Langergaard, Barlebo Rasmussen, & Sørensen, 2006). Det at den dialogorienterte retningen har et annet ontologisk og epistemologisk utgangspunkt enn den vitenskapelige retningen får konsekvenser for den metodiske tilnærmingen ved det i stor grad blir anvendt induktivt baserte metoder, i motsetning til den vitenskapelige retningen som i de fleste tilfeller bruker en deduktiv metode for å besvare evalueringsspørsmålene.

Patton (2015) mener at man i evalueringer skal beskrive og analyserer i stedet for å årsaksforklare. Han understreker at det ikke er galt i årsaksforklare, men det er ikke det som er begrunnelsen for å evaluere. I evalueringer undersøker og vurderer man på en systematisk måte hva som har kommet ut av et program og hvilke effekter dette har gitt for ulike interessenter. Dette blir en form for kommunikativ rasjonalitet som vektlegger at resultatenes gyldighet bestemmes i samspillet mellom de ulike deltakerne. Om resultatene fra en evaluering blir vurdert som sanne eller ikke har vært mye debattert i metodebøker og i vitenskapsteorien (Kvale & Brinkmann, 2011). Innen den kritiske teorien mener man at det ikke lar seg gjøre å bedrive interesseløs og nøytral vitenskap, da de ulike deltakerne har forskjellige erkjennelsesinteresser (Langergaard et al., 2006). Habermas hevder i sin normative diskursteorien at man kan komme fram til en konsensus vedrørende sannhet i motsetning til Foucault-tradisjonen som benekter dette (Kvale & Brinkmann, 2011). Habermas hevder at ”/

det omfang normer uttrykker almengørelsesduelige interesse, hviler de på en fornuftig konsensus eller de ville finde en sådan konsensus, hvis en praktisk diskurs kunne finde sted” (1975, s. 116).

Den dialogorienterte retningen vektlegger interessentenes kritiske vurderinger som evalueringens kjerne, noe som betyr at i stedet for å produsere sannheter i en positivistisk betydning av ordet, ville denne retningen generere forståelse til de resultater som kommer fram og skape konsensus og politisk aksept vedrørende disse. Et annet normativt krav er at valideringer skal være pluralistiske og at anvendelsesaspektet er det vesentlige.

2.5 The Neo-Liberal Wave

Den tredje bølgen som slo inn over evalueringsfeltet og som påvirket feltet på en omfattende måte var den nyliberal bølgen. Vedung (2010) påpeker at det på slutten av 1970- og begynnelsen av 1980-tallet skjedde et politisk skifte innen synet på offentlig sektor og hvordan denne skulle organiseres. Tidsånden, eller «Zeitgeist» som Vedung (2010) omtaler det som, krevde modernisering av offentlig sektor og et ideologisk oppgjør med den tradisjonelle byråkratiske organiseringen av sektoren. Kritikken av offentlig sektor resulterte i framveksten av New Public Management som innebar en politisk høyredreining eller en blå bølge som Olsen (1986) omtaler det som. Power (1997) oppsummerer den nyliberale bølgen på følgende måte:

One might put the NPM ideal very simply as a desire to replace the presumed inefficiency of hierarchical bureaucracy with the presumed efficiency of markets. Although links between government and business have long history through contracting (Kettl, 1993), the NPM represents a more radical programme to make the state more entrepreneurial (1997, s. 43)

For å modernisere offentlig sektor skulle man bytte ut en tradisjonell byråkratisk organisering med en markedslogikk, noe som muliggjorde det å bruke styringsredskaper fra privat sektor. Dette gjorde at man ble resultatorientert (Klaudi Klausen, 2011) og man la vekt på målstyring, effektivitetskrav, desentralisering, deregulering, privatisering og kundeorientering. I Norden omtales denne nyliberale bølgen som modernisering av offentlig sektor (Vanebo, Klaudi Klausen, & Busch, 2011). I en markedsliberal forståelse skulle markedet utgjøre det ene og sanne kriteriet for om et program hadde livets rett. Markedets usynlige hånd skulle evaluere programmet og hvilke nytteverdi det hadde, og i stedet for at byråkratiet bestemte hvilke programmer som hadde livets rett, fikk man en nøytral tredjeperson som kunne bestemme skjebnen til disse. Men paradokset er at en styringslogikk som NPM, som vil la markedet evaluere, resulter i en evalueringsboom som man ikke tidligere hadde sett. Det er all grunn til

å spørre hvorfor evaluering blir et så sentralt styringsredskap for offentlig sektor i forbindelse med utvikling og iverksetting av politikk i denne tidsperioden. En av forklaringene er at den teoretiske forståelsen av markedets usynlige hånd ikke hadde legitimitet innen offentlig sektor i Norge, noe som gjorde at det ble søkt etter alternativer. For å ha kontroll med offentlig sektoren når man desentraliserer beslutninger, må det offentlige ha informasjon om hvordan programmet virker for å kunne sikre tilbakeføring av kunnskap til relevante parter. Ettersom både NPM og evaluering begge legger vekt på å måle resultater av offentlig innsats, dog ut i fra ulike ideologisk ståsted og forståelse av samfunnsstyring, har dette resultert i at de gjensidig har forsterket hverandre i stedet for å bli konkurrenter. Med NPM ble det skapt en etterspørsel etter evalueringer som medførte en sterk vekst innen evalueringsfeltet. Etter min vurdering er NPM en av de viktigste forklaringene på at evaluering som fagområde har vokst til å bli det Vedung (2010) kaller en «megatrend i vår tid». Evaluering er blitt en fast ingrediens, et etablert virkemiddel, i denne formen for samfunnsstyring som har fått stadig sterkere fotfeste under den nyliberale bølgen, noe som har resultert i at skille mellom fag og politikk har blitt mer utydlig (Foss & Mønnesland, 2000). Dette har fått konsekvenser for evaluatorens rolle i spenningsfeltet mellom det å være tilskuer versus deltaker i evalueringsprosessen. Mens den vitenskapelige bølgen vektla evaluators tilskuerrolle for å sikre nøytralitet, resulterer evalueringsvirksomheten i den nyliberale bølgen i at evaluatorens plasseres i en langt mer eksplisitt og tydelig deltakerrolle enn hva som tidligere har vært vanlig.

NPM-evalueringene legger vekt på å vurdere resultater i et program sett opp mot hvilke mål dette har. Dette kommer av at innenfor den nyliberale bølgen blir det lagt vekt på at borgerne har rett til å vite hvordan det offentliges agenter bruke sine ressurser. Denne resultatorienteringen i evalueringer er et ideologisk uttrykk for det å ansvarliggjøre «agenter» i form av ressursbruk, ved å sjekke for økonomi, effektivitet og kostnadseffektivitet (Power, 1997). Ontologisk og epistemologisk bygger denne forståelsen på økonomiske teorier og særlig prinsipal-agent teori (Busch & Vanebo, 2000). Med resultatorienteringen ble evaluering som fagfelt styrket og evaluering som praksis tok nye former. Evaluering er i dag blitt en permanent del av resultatbasert styring, noe som har medført at evalueringer har fått nye funksjoner som kommer til uttrykk i kontroll- og styringsrutiner, ansvarlighet i vurderinger, prestasjonsmålinger og forbrukerstilfredshetsmålinger. Begreper som kvalitetssikring og benchmarking kan også spores tilbake til den nyliberale perioden og er nært koblet til evalueringer. Et annet utslag av denne tenkningen er offentliggjøring av evalueringsresultater

skal gi forbrukere bedre informasjon om hvilke tilbud de skal velge, og i tillegg anspore offentlig ansatte, for eksempel lærere i skolen, til å yte mer (Dahler-Larsen, 2011).

Det er resultater på organisasjons- eller programnivå som er utgangspunktet for evalueringer og da i hvilken grad disse oppfyller målsettinger med intervensjonen. Det blir lagt mindre vekt på utilsiktede konsekvenser av et program og man diskuterer sjelden de politiske målsettingene og forutsetningene for et program. Dette betyr at evalueringene i sjelden grad stiller spørsmålsteget ved policy-dannelse og uintenderte konsekvenser av et program (Vedung, 1998), men i stedet vektlegges det hva et program faktisk har oppnådd.

Den nyliberale bølgen legger vekt på hvordan organisasjoner kan reformeres slik at brukerne får mer innflytelse over offentlig sektor sine ytelser og at disse blir mer tilpasset borgernes behov, dette som en kritikk mot det tradisjonelle byråkratiet som i liten grad har vektlagt de preferanser, behov og interesser borgere har (Vanebo et al., 2011). Det er brukerne, ikke interessentene som i den dialogorienterte retningen, som er den sentrale målgruppen for evalueringer. Siden offentlig sektor, i motsetning til det private, ikke kan bruke markedet ukritisk for å vurdere kvalitet og omfang på offentlige tjenester, må det etableres andre informasjonskilder for å kunne fatte gode beslutninger om de tjenester og produkter som tilbys. Evalueringer blir et nyttig redskap for å forbedre flyten av informasjon fra brukerne av intervensjoner til det offentlig, og som kan anvende disse opplysningene i beslutningsprosesser for å modernisere offentlig sektor. I tillegg representerer evalueringer nyttig informasjon som brukerne kan bruke til å velge mellom alternative tjenesteleverandører eller produkter. For eksempel kan evalueringer av barnehager gi foreldre nyttig informasjon om hvilke tilbud de skal velge for sitt barn.

2.6 The Evidence Wave

For alle evalueringsbølgene kan man finne kimen til en ny bølge i den foregående. Den nyliberale retningen frambrakte former for evaluering som vektla resultatbasert styring og forbrukernes tilfredshetsvurderinger av offentlige tjenester. Dette banet veien for forestillingen om en evidensbasert politikk, hvor evalueringer skulle frambringe sann og sikker kunnskap som kunne brukes av politikere for å fatte beslutninger. Året 2015 ble erklært som «The International Year of Evaluation» (<http://www.mymande.org/evalyear>, nedlastet 04.11.2014) av UNICEF og en rekke andre internasjonale organisasjoner. Målsettingen var å bruke evalueringer til å forbedre folks liv ved å føre en kvalitativt bedre politikk som tok

utgangspunkt i borgernes ve og vel. For å få til dette måtte det imidlertid skaffes evidens om hva som var en fornuftig politikutforming. Forestillingen om det evidensbaserte samfunnet er med andre ord nært knyttet til evaluering som disiplin. Evalueringer skulle gjennom hele det internasjonale året for evaluering bidra til en evidensbasert politikutforming på internasjonalt, regionalt, nasjonalt og lokalt nivå gjennom 2015.

Vedung (2010) tidfester den fjerde evalueringsbølgen til ca. 1995, hvor denne retningen kom til overflaten i Canada innenfor det medisinske fagfeltet. Til Norden kom denne bølgen ca. år 2000 og etterhvert slo bølgen inn over andre fagfelt som sosialt arbeid, utdanning, kriminalitetsforebyggende arbeid osv. (Høgsbro, 2015). Den evidensbaserte bølgen vektlegger systematiske «reviews» over hva som virker innen fagfelt og en ny vitenskapeteoretisk forståelse med vektlegging av kunnskapsbasert praksis. Dette medførte at man måtte etablere kunnskapsbanker hvor politikere og andre beslutningstakere kunne henvende seg for å finne ut hva det var som har fungert innen et felt (Høgsbro, 2015). Evidensbaserte kunnskapen forventes å bidra med sikker kunnskap om årsakssammenhenger mellom intervensjon og resultater, og internasjonale kunnskapsbanker som «Campell Collaboration» rangerer evidens i et hierarki. Jo høyere opp i hierarki man kommer, jo sikrere kan man være på at designet frambringer sann kunnskap om sammenhengen. Det randomiserte kontrollerte eksperiment (RCT) er det foretrukne designet som gir mest valid kunnskap om intervensjoner. Det er også verd å merke seg at brukerevalueringer blir rangert på laveste nivå, mens brukerfokuset var et av de viktigste i den nyliberale bølgen.

Med videreutviklingen av velferdsstaten spiller offentlig forvaltning en stadig mer aktiv rolle i beslutninger som angår utforming og styring av ulike velferdstiltak (Tornes, 2012). Offentlig sektor i Norden har i økende grad tatt på seg ansvaret for en rekke samfunnsmessige tjenester. Dette krever at de har kunnskap om hva som virker og hva som ikke gjør det. Når det innen offentlig sektor skal implementeres tiltak eller program må myndighetene sikre seg at disse har dokumentert effekt i forhold til de oppgaver eller problem de skal avhjelpe. Dette krever at man har oversikt over hvilke tiltak som har dokumentert virkning på et bestemt innsatsområde, det som blir omtalt som evidensbaserte praksiser. En annen begrunnelse for at den evidensbaserte bølgen kom var at offentlig myndigheter ikke lenger har samme autoritet som de hadde tidligere (Tornes, 2012). I «kunnskapssamfunnet» må beslutninger om valg av tiltak begrunnes overfor befolkningen for å legitimere bruken av offentlige midler og sikre at

innsatsen gir de tilsiktende virkninger. Dette er en form for kognitiv rasjonalitet som skiller seg fra begrunnelser som tidligere evalueringsretninger har gitt for å gjennomføre evalueringer av program. I den evidensbaserte bølgen strebes det etter å finne sannheten om hva som virker og at det er intersubjektiv enighet om dette. Dette har resultert i en diskusjon om hvorvidt det finnes ett og bare ett bestemt undersøkelsesdesign som kan framskaffe viten om hva som virker (Dahler-Larsen, 2006; Høgsbro, 2015).

Evidensbasert evaluering startet i Canada på 1990-tallet og konsekvensene for evalueringsfeltet er tydeligst der. I 2014 uttaler offentlige myndigheter ved statsadministrasjonen i Canada eksplisitt at dette designet er det foretrukne, og de ser bare denne ene måten å få sikker kunnskap på som de kan bruke for å fatte relevante og anvendelige beslutninger for å bringe samfunnet framover (uttalt på Canadian Evaluation Societys nasjonale konferanse i Ottawa 17.06.14). En annen grunn til at RCT sin dominerende stilling er at amerikanske myndigheter har kåret det eksperimentelle designet som «Golden Standard» for evalueringsdesign (Krogstrup, 2011).

Det er stor uenighet om hvorvidt RCT er den beste måten å tilegne seg kunnskap på innen det sosialfaglige området (Dahler-Larsen, 2008; Ekeland, 2004; Krogstrup, 2011; Patton, 2008). Disse uenighetene har ført til at man har fått en ny paradigmedebatt innen evalueringsfeltet. Mens man i tidligere hadde positivisme debatten om bruk av kvalitative eller kvantitative metoder, er diskusjonen nå hvilken tilnærming som er det beste for å få valid kunnskap om en intervensjon, det eksperimentelle versus det ikke-eksperimentelle designet og om kunnskapen er kontekstavhengig eller kontekstuavhengig (Patton, 2011). Kritikerne av RCT mener at kortene blandes på en slik måte at man diskuterer flere spørsmål samtidig når dette designet omtales (Ekeland, 2004; Høgsbro, 2015). På den ene siden diskuteres hva som er valid evidens og på den andre siden diskuteres eksperimentelt design, og dette blandes sammen (Krogstrup, 2011). Fortrinnet med RCT er at kunnskapen kan generaliseres, det vil si at kunnskapen som evalueringene frambringer er kontekstuavhengig (Ringdal, 2013). Dette kan være et av argumentene for å anvende et eksperimentelt designet, selv om kritikere vil hevde at all kunnskap er kontekstavhengig. Påstanden om at kunnskap som kan generaliseres er mer verdifull enn den konkrete kontekstavhengige kunnskapen er en misforståelse hevder Flyvbjerg (2010). Design og valg av vitenskapelig metode er avhengig av hvilke fenomen som skal studeres.

Den evidensbaserte bølgen har en tendens til å strukturere evalueringsfeltet ut i fra et metodologisk synspunkt, ikke et politisk, administrativt eller brukerorientert perspektiv. Det er en stilltiende forståelse at evalueringens oppgave er å øke og spre kunnskap om hva som virker, en form for kognitiv rasjonalitet, med vekt på resultatbasert styring. Det er mulig å trekke trådene fra den evidensbaserte bølgen til den vitenskapelige, selv om det er kvalitative forskjeller mellom disse. Flere teoretikere hevder at den evidensbaserte bølgen innebærer en retur av den vitenskapelig baserte evalueringsbølgen, men i en ny forkledning (Vedung, 2010).

2.7 Utilization-Focused Evaluation

«Utilization-Focused Evaluation» tar utgangspunkt i er det interessene til brukerne som står i sentrum og det er deres subjektive opplevelse av et program som evaluatoren skal frambringe i en evaluering. Denne retningen blir ofte omtalt som brukerorienterte evalueringer (Sverdrup, 2002), da de forutsetter tett samarbeid mellom evaluator og interessentene ved at brukerne skal være med å bestemme hvilke spørsmål og problemstillinger evalueringen skal ta opp, hvilke metoder som skal brukes og hvordan disse skal presenteres. Normativt blir det viktig å inkludere brukerne i hele evalueringsprosessen for å sikre valide data og engasjement hos de som skal bruke evalueringen i ettertid. Brukerinvolvering skal med andre ord være med på å sikre at evalueringen blir nyttig (utilization) ved at den muliggjør læring og utvikling. Kvaliteten på evalueringen blir i denne sammenhengen vurdert ut ifra hvilken nytte og den bruk interessentene gjør av denne. Evalueringenes praktisk siktemål skal sikres ved at de skal gi ny kunnskap, innsikt og forståelse som interessentene kan nyttiggjøre seg i endringer av praksis (Patton, 2008).

Det er essensielt at evalueringer bidrar til læring og utvikling. For å få til dette må selve gjennomføringen bli gjort på en slik måte at den sannsynliggjør at den nye lærdommen som en evaluering frambringer blir tatt i bruk. Patton (2008) understreker at evalueringer blir nyttige i den grad informasjonsbrukerne ønsker informasjon, noe som forutsetter situasjonsbestemt respons («situational responsiveness») fra evaluators ståsted. Dette begrepet har Patton (2008) hentet fra ledelses-, etikk- og læringslitteratur, som situasjonsbestemt ledelse (Hersey & Blanchard, 1993), situasjonsbestemt etikk (Aadland, 1997) og situert læring (Wenger, 1998). Dette betyr at man i det praktiske evalueringsarbeidet må ta hensyn til særegne situasjonsfaktorer i programmet for at denne evalueringsretningen skal kunne anvendes.

Patton (2008) argumenterer for at det første evaluatoren må gjøre er å kartlegge hvem som har interesser i evalueringen og som kan nyttiggjøre seg denne, det kan være både personer, grupper og organisasjoner. Disse bør tidlig i evalueringsprosessen bringes sammen for å drøfte innhold og organisering av evalueringen. Fra et evaluatorståsted er det en fordel å finne ut hvem som har sterke interesser i evalueringresultatene og hvem som har påvirkningsmuligheter, og hvor entusiastiske og kompetente de ulike aktørene er til å vurdere programmets innhold. I en evaluering har de ulike aktørene forskjellige interesser i et program, avhengig av blant annet hvilke posisjon de har i virksomheten og hvilke faglig ståsted de har. Det å la de ulike interessene bli hørt er et kjerneelement i den dialogorienterte tilnærmingen. Sosialpsykologisk er det også viktig å bringe sammen og la de impliserte partene i evalueringen diskutere hvilke spørsmål som er sentrale. Dette skaper et eierforhold til prosessen som blant annet kan være med å forklare hvorfor og hvordan resultater blir implementert i ettertid.

For å kunne identifisere og fokusere evalueringsspørsmålene slik at de blir relevante i arbeidet med å utvikle praksis, setter Patton (2008) opp noen sentrale spørsmål som gir retning for evalueringen, det er: Hva er hensikten med evalueringen? Hvordan vil informasjonen bli brukt? Hva ønsker interessentene å vite fra evalueringen som de ikke vet i dag? Hva ønsker interessentene å gjøre etter at evalueringen er ferdig som de ikke har muligheter til å gjøre i dag pga. manglende informasjon? Disse spørsmålene har et klart praktisk siktemål da evalueringer etter Patton (2008) oppfatning skal anvendes for å forbedre kvaliteten på et program eller tiltak. I et medvirkningsperspektiv er det viktig at metoder i evalueringsarbeidet velges for å sikre bred deltakelse. Er for eksempel barn og unge en del av målgruppen i evalueringen må metodene tilpasses disse for å få valide data. Det er en verdi i seg selv at flere stemmer kommer til orde og da blir det sentralt at ulike tilnærminger benyttes i datainnsamlingen for å nå de ulike gruppene ettersom målet vil være å gi best mulig rom for både bredde og nyanser i evalueringen. Selv om man i hovedsak forbinder denne retningen med kvalitative metoder, åpner Patton (2012b) for kombinasjoner av ulike metodiske tilnærminger og for metodetriangulering. For eksempel kan spørreskjema brukes til et større utvalg og dybdeintervju til et mindre utvalg, noe som kan gi nyansert informasjon og bedre forståelse av programmet.

Etter at datainnsamlinga er gjennomført må resultater som har framkommet drøftes og fortolkes med de involverte deltakerne (interessentene). Til grunn for ethvert analysearbeid, spesielt i forhold til kvalitative tilnærminger, står fortolkninger sentralt (Malterud, 2017). Alt etter hvilke perspektiver som vi ser verden gjennom vil vi fortolke resultater ulikt. For å kvalitetssikre arbeidet bør evaluatoren drøfte resultatene med informasjonsbrukerne og eventuelt utdype eller konkretisere en del spørsmål i analysen. Dette for å bedre validiteten i evalueringen. Evaluatoren må også tenke på hvordan resultatene skal formidles. I skrivearbeidet og presentasjon av evalueringen må framstillingen av stoffet være klar og forståelig. Dette for at budskapet skal nå fram og sørge for at interessentene finner det relevant og nyttig.

I evalueringer kommer forskerne med handlingsforslag om hva som kan gjøres for å utvikle et program. Dette står i kontrast til tradisjonelle empiriske studier som beskriver og analyserer årsaksforhold til hvorfor og hvordan tilstanden er i en virksomhet. I en evaluering prøver man å komme med forslag om hva som kan gjøres, gjerne flere, for å utvikle praksis. Skal evalueringsarbeidet gi retning for ny handling eller oppfølging, bør forslagene ligge innenfor de rammene som deltakerne rår over. Med andre ord må alternativene som gis være realistiske, ingenting kan virke så demotiverende som urealistiske handlingsforslag som man ikke kan følge opp hevder Patton (2008).

«Utilization-Focused» evaluering har noen «kjøreregler». Det første kravet er at evaluator må sette seg grundig inn i brukernes forståelse og behov for å kunne komme fram til evalueringsresultater som er nyttige for oppdragsgivere. Denne retningen har et pragmatisk syn på hva som er hensikten med evalueringer. Det primære med evalueringene er å utvikle praksis ved at tiltak/program blir forbedret og det er brukerne av evalueringen sine synspunkter som teller tungt når forbedringer skal bestemmes. Man kan da selvfølgelig stille spørsmål ved dette og diskutere hva som er brukerens beste. En evaluator må kunne se verden gjennom ulike interessenters briller uten å kjøpe deres virkelighetsforståelse. Dette viser etter min oppfatning at dette perspektivet nærmer seg aksjonsforskning slik Eikeland (2012) presenterer det. I «Utilization-Focused Evaluation» utgjør målgruppas mål, forventninger og behov evalueringens organiserende prinsipp. Tankegangen er at anvendelsen av evalueringens resultatene blir best sikret dersom brukerne er involvert i evalueringsprosessen, alt fra hvilke spørsmål og problemstillinger som er i søkelyset til hvilke metoder man skal benytte og

målsettinger man setter opp (Patton, 2008), dette for at evalueringen skal være nyttig for brukerne av denne.

Målet med evalueringer er å genere ny kunnskap som skal bidra til en ny praksis, og da underforstått bedre praksis. For å lykkes med dette framhever Patton (2008) nødvendigheten av å se sammenhengen mellom evalueringsfunn og konkrete og observerbare effekter av evalueringen. Paradokset med at evalueringsresultater i liten grad blir brukt for å forbedre praksis kan endres ved at evalueringsresultater får umiddelbare konsekvenser for de involverte partene, men dette krever at de involveres i selve evalueringsprosessen.

For å forstå brukernes behov og deres situasjonsbeskrivelser kreves det spesielle tilnærminger, noe evalueringslitteratur innen sosialt arbeid tar opp (DePoy & Gilson, 2003). Det å ha eller erverve kontekstforståelse blir helt sentralt for å kunne bruke denne framgangsmåten i en evaluering (Patton, 2008). Etersom forståelsen står så sentral vil man hovedsakelig benytte seg av en kvalitativ tilnærming ved hjelp av intervjuer, observasjoner eller feltarbeid. Det er viktig at dette blir gjort på en systematisk måte og at spørsmål som stilles både i form og innhold bidrar til innsikt og forståelse. Evaluatoren må lage konkrete spørsmål som kan besvares slik at interessentene kan ha nytte av disse. I denne formen for evaluering må man tenke gjennom hvordan det er mulig å svare på de spørsmål som evalueringen reiser, da det er brukernes verdier som utgjør rammen for evalueringen og det stiller krav til evaluatoren om relativisme og intuitive løsninger (Patton, 2008). T. Hernes og Irgens (2013) drøfter hvordan læring i organisasjoner skjer kontinuerlig og påpeker også nødvendigheten av kontekstforståelse og situert læring, noe som krever en bevissthet i en evaluering om hva som kan bli følgene ved å handle på en bestemt måte.

2.8 Oppsummering

Begrunnelsen for å gi dette overblikket over utviklingen innen evalueringsfeltet fra den spede begynnelse på 1960-tallet og fram til i dag er å gi et bakteppe for analysen og drøftingen av hva kvalitative case-studier kan brukes til i evalueringer av barnevernsprogram. Evaluering som anvendt forskning startet i USA hvor Carol Weiss (1972) var banebrytende for å utvikle fagområdet. I den første fasen, som jeg har omtalt som den vitenskapelige bølgen, var hensikten å vitenskapeliggjøre politiske beslutninger ved at evalueringer ble brukt for å finne ut om politisk bestemte mål ble nådd, evalueringer ble et virkemiddel som politikere kunne bruke i

sin utforming av politikk. Med andre ord hadde evalueringen en formålsrasjonell funksjon i moderniseringen av offentlig sektor.

Den andre bølgen som ble omtalt var den dialogorienterte eller den demokratiske. Den vektla at evalueringer skulle brukes for å oppnå sosiale forbedringer, noe som krevde et nærmere samarbeid med ulike interessenter. Retningen «Utilization-Focused Evolution» hvor Michael Quinn Patton (2008) står sentralt, framhever evaluatorens positive normative deltakelse i selve evalueringsprosessen. Denne evalueringstilnærmingen bygde på en kommunikativ rasjonalitet. Den tredje bølgen var den nyliberale retningen som etter min vurdering dannet grunnlaget for evalueringsboomen som kom med New Public Management (NPM) som vektla resultatstyring, desentralisering og brukerinvolvering. Evalueringer ble brukt for å få fram brukernes synspunkter på ulike offentlige tiltak og fikk en legitimerende funksjon. Denne evalueringstilnærmingen bygde på en form for verdirasjonlighet da den er nært knyttet til NPM og arbeid med å verifisere program og tiltak. Den fjerde bølgen Vedung (2010) omtaler er den evidensbaserte hvor evalueringer blir sentrale for å frambringe en evidensbasert praksis innen ulike fagområder. Metaevalueringer som forskningsinstitusjoner som Campell og Cochrane Collaboration utfører, det vil si systematiske oversikter over ulike evalueringer og hva som virker i de enkelte programmer, og som blir presentert i systematiske «reviews». Evalueringen bygger på en form for instrumentell og kognitiv rasjonalitet, da det er spesielle oppskrifter som må følges for å frambringer gyldige resultater.

Kapittel 3 Bruk av programteori i evalueringer

Forskningsbaserte evalueringer kjennetegnes først og fremst ved bruk av vitenskapelige metoder og teorier, noe som forutsetter systematikk når det gjelder datainnsamling og bruk av vitenskapelige relevanskriterier i analyse og drøfting av innsamlet materiale. Tema for denne avhandlingen er bruk av casestudier i evalueringer og hvordan disse kan forstås og anvendes for å utvikle barnevernfeltet. Valg av evalueringsmodeller utgangspunkt i en kontekstforståelse og hvilke problemer som barnvernsfeltet er satt til å løse. Barnevernet representerer menneskehåndterende organisasjoner hvor løsninger blir til i møtet mellom tjenesteyter og den enkelte bruker, noe som medfører at disse i noen grad er uforutsigbare ettersom det er mer eller mindre uregjerlige problemer (wicked problems) som det arbeides med (Lipsky, 2010; Vabo, 2014). For å bygge et rammeverk vil jeg redegjøre for bruk av programteorier i evalueringer, da disse tilbyr et sett av oppskrifter på hvordan evalueringer kan gjennomføres, og som kan bidra til å få et skarpere blikk på både hvordan kunnskap genereres og hvilke type kunnskap som kommer ut av case-studiene.

3.1 Kontekstavhengige versus kontekstuavhengige kunnskap

I programteorien prøver man å komme fram til en sammenheng mellom innsats og resultater. Hva er det som kan forklare resultatene som oppnås i et program? Selv om evaluatoren finner en programteori som hjelper interessentene til å forstå sammenhengen i programmet, er det ikke automatikk i at endring i forståelse fører til endringer i praksis. Det er mer enn kunnskap om et fenomen som påvirker beslutninger og praksis. I evalueringfagets første historiske fase, som Vedung (2010) omtaler som den vitenskapelige bølgen, ble ikke sammenhengen mellom evaluering, ny kunnskap og atferdsendringer problematisert. Vedung (2010) omtaler dette som radikal rasjonalisme hvor man ikke stilte spørsmålsteget ved om ny kunnskap medførte endringer i handling. I den fjerde evalueringebølge som Vedung (2010) omtaler som evidensbaserte, vender man tilbake til at intervensjoner virker uavhengig av kontekst. I denne måten å tenke på ligger det en antakelse om at det er en entydig sammenheng mellom intervensjon (program) og evalueringresultater, uansett hvilken kontekst programmet blir implementert i. Denne type effektevalueringer er basert på at konteksten ikke betyr noe for resultater som oppnås i programmer og Krogstrup (2011) omtaler dette som «kontekstuavhengig viten». Denne formen for viten om årsak-virkningssammenheng kan ideelt genereres og anvendes i hvilket som helst case, uavhengig av kontekst.

Casestudier, som er utgangspunktet for denne avhandlingen, bygger på en annen forståelse. Intervensjoner (program) er komplekse og sammensatte og det er mange faktorer som spiller inn for å forstå resultatene. Å komme fram til entydige kausalsammenhenger er vanskelig, og den kontekstavhengige kunnskapen bygger på at sammenhengen mellom programteori og resultater må forstås ut ifra rammevilkår og aktørers handlinger. Krogstrup uttrykker det på denne måten: “... den kontekstafhængige viden som sit fornemmeste formål har at inddrage og håndtere kontekst og de influerende variable ...”. (2011, s. 106). Kontekstavhengig kunnskap bygger på en annen vitenskapsteoretisk grunnlag enn den kontekstuavhengige. I case-studier vil programteorien forsøke å sannsynliggjøre at bestemte interne og eksterne faktorer påvirker resultatet. Interne faktorer vil være knyttet til kontekstavhengige faktorer som aktiviteter, ressurser og deltakere i programmet. Eksterne faktorer som innvirker på programmet kan være alt fra hvordan velferdsstaten er bygd opp til sosiale verdier og normer i lokalsamfunnet. Institusjonell teori fokuserer på hvordan kulturelle forhold i omgivelsene påvirker hvor programmet blir gjennomført. Et program vil være under press for å møte rasjonalitetsnormer og verdier i omgivelsene og dette må tas med når vi skal forstå hvilke resultater et program oppnår (Scott, 2014).

Krogstrup (2011) skiller mellom ulike typer problemer som et program skal arbeide med, de kan være «tamt eller vilt». Et tamt problem betyr at sammenhengen mellom intervensjon og resultatet er entydig (en lovmessig sammenheng), et vilt problem er sammenhengen mangfoldig og sammensatt og vil skifte etter kontekst. Dette siste gjelder de fleste casestudier, noe som gjør at det er sannsynlige resultater som programteorien kan beskrive, ikke lovmessige sammenhenger. I evalueringer blir det sentralt å finne fram til en programteori ut i fra logiske slutninger om hva som fører til hva og Pattons (2008) forståelse av programteori passer godt inn her. Han hevder at evaluatoren må finne en programteori som «matcher» de empiriske data som evaluatoren kan framskaffe om programmet og hvilke resultater som er oppnådd. Dette innebærer også å gjøre implisitt teori eksplisitt for interessentene, slik at de bedre forstår sammenhengen mellom innsats og resultater.

Den kontekstavhengige kunnskapen som framkommer gjennom casestudier har som utgangspunkt at intervensjoner er komplekse og sammensatte, noe som gjør det vanskelig å identifisere entydige kausale sammenhenger. Å benytte casestudier i en evaluering representerer en alternativ tilnærming for å kunne generere mer inngående forståelse av

komplekse programmer og mennesker, og hvorfor og hvordan virkninger av sosiopolitiske henger sammen (Simons, 2009, 2015). Som Vedung (2010) påpeker virker det som om det har skjedd et epistemologisk skifte i hvordan case-studier blir omtalt i dag sammenlignet med den første fasen i den evidensbasert bølgen, og at man har glemt eller oversett hvordan man tidligere har vurdert og forstått programmer og hvilke kunnskap disse har frambrakt. I norsk sammenheng har det vært en lang tradisjon med bruk av case-studier og flere av klassikerne innen norsk sosiologi har brukt en casetilnærming som Wadel (1973) i sitt studium av George og hva arbeidsledighet gjør med folk, Løchen (1976) i sitt studium av den diagnostiske kultur i det psykiatriske sykehuset og Lysgaard (1961) feltarbeid av arbeiderkollektivet på Pettersons fabrikk i Moss. Men fremdeles mener jeg at dagens metodiske preferanser for evaluering av sosiale programmer skaper en skjevhet i forhold til det hvilke kunnskap og viten som evalueringer frambringer, da den evidensbaserte bølgens unyanserte syn på hva som er gyldig kunnskap fremdeles henger igjen. Etter mitt syn trenger vi et mangfold av tilnærminger alt etter hvilke fenomen som skal studeres i evalueringer og man trenger å utfordre den såkalte «gullstandarden for randomiserte kontrollerte studier i evalueringsstudier» Patton (2015).

3.1.1 Bruk av case-studier i evalueringer

Innenfor ulike tidsepoker har det vært ulike tilnærminger som har dominert innen evalueringsfeltet. Mens det eksperimentelle designet råder grunnen innen den vitenskapelige og evidensbaserte bølgen av evalueringer, representerer casestudiene det primære designet innen den responsive tilnærmingen som legger vekt at evaluator setter seg grundig inn i brukernes forståelse og behov, omtalt som den dialogorienterte bølgen ovenfor. Dette medfører at man i casestudier stort sett samler inn kvalitative data om fenomener som utdanningsprogram, tiltak innen offentlig sektor, rusbehandling osv.. Yin (2014) påpeker at casestudier er den foretrukne tilnærmingen når evaluatører ønsker en dybdeforståelse på «hvordan- og hvorfor-spørsmål». Yin skriver: *“...“how” and “why” questions are more explanatory and likely to lead to the use of a case study...” (2014, s. 10).*

Evaluering som vitenskapelig fagområde er relativt ny, noe som har medført at ulike deler av fagområdet er bedre utviklet enn andre. Spesielt har det blitt gitt utilstrekkelig oppmerksomhet til de underliggende prosessene som kan bidra til bedre å forstå effekter av evalueringer på holdninger og handlinger (Henry & Mark, 2003, 2004). En av hovedpoengene i denne avhandlingen er å påpeke nødvendigheten av å anvende programteorier i evalueringer for bedre

å kunne forstå programmer som blir studert. Ved å analysere tidligere evalueringer på ny, er målsettingen å finne mer ut av hvilke sammenhenger det er mellom innsats og resultater i et program. En kritikk som har vært reist mot evalueringer er at man i liten grad har studert hvordan og hvorfor man oppnår de resultater som man gjør i et program. Det blir lett en «black-box»-resonnement hvor man studerer innsats og sluttresultater uten å kunne greie å dokumentere hva som fører til hva (Andersson, 2009). Selve programmet blir en svart boks hvor noe skjer, uten at man greier å påpeke hvilke sammenhenger eller mekanismer det er mellom innsats og resultater. For bedre å forstå hvilke tiltak eller deler av et program som har medført framgang eller problemer i forhold til måloppnåelse, og hvorfor dette skjer, må man studere selve endringsprosessen. Ettersom case-designets fortrinn nettopp er det å få svar på hvordan og hvilke-spørsmål egner denne formen for tilnærming seg når man skal forsøke å forstå og generere kunnskap om sammenhengen mellom innsats og resultater.

Før man kan begynne å analysere sammenhengen mellom innsats eller tiltak og resultater må man forstå mer av selve prosessen i et program. Mine erfaringer med å evaluere programmer er at man ikke bare kan se på selve programmet, men også i hvilken kontekst og hvilke aktører som deltar i implementeringen, for å kunne forstå de resultater som framkommer. Målsettingen med evalueringen er at resultatene skal kunne bidra til både konseptuell og instrumentell bruk for å utvikle og forbedre programmet, slik at det kan føre til sosiale forbedringer. Men det å delta aktivt i selve evalueringprosessen skaper også dilemmaer ved at man som evaluator kan påvirke selve endringen. Henry og Mark (2004) legger vekt på at deltakelse i et program medfører at aktørene endrer holdninger og atferd ved at de kan få ny innsikt og forståelse for et fenomen. Dette kan være med å forklare hvorfor et program fungerer godt i forhold til intensjonene i en sammenheng, men ikke i en annen kontekst. Stame (2014) går et skritt videre og mener at evalueringen i seg selv, og hvilken tilnærming som blir valgt, også er av betydning for hvilke resultater som kommer ut av et program. Evaluator er ikke en nøytral observatør i en evalueringen av et program, men en deltaker i en sosial praksis enten man vil det eller ikke. Ved å vektlegge suksessfaktorer i et program vil evalueringen kunne bidra til å få andre resultater enn en tradisjonell evalueringer som i stor grad vektlegger negative konsekvenser (Patton, 2011; Perrin, 2002; Stame, 2014).

3.2 Intervensjonsteori

Evaluering handler om samle informasjon om et program, et prosjekt eller et felt, noe som forutsetter at man både beskrive og vurdere et tiltak/program på en slik måte at innholdet i dette

dokumenteres og vurdere hvilke positive eller negative forandring programmet har resultert i. Hensikten med evalueringen slik jeg ser det er å gi mening til sosiale programmer slik at demokratiske institusjoner kan bruke disse til å fatte beslutninger som resulterer i «social betterment», jamfør begrepsavklaringen i kapittel 1. Imidlertid har utgangspunktet for de fleste evalueringer vært et annet, hvor fokuset har vært om noe virker, ikke hvorfor det gjør det (Stame, 2014). Evalueringer tar utgangspunkt i enkelte tiltak eller program og vurderte om disse fungerer i forhold til uttalte mål, men går sjelden videre med å generalisere kunnskapen om hvorfor eller hvordan programmet har virket. Teorier om endring ble ikke gjort eksplisitte. Dette har vært og er en stor utfordring for evaluering og blir omtalt som evalueringers «Black boxes» (Stame, 2004).

For å bruke det samfunnsvitenskapelige metodespråkets betegnelser har man i tradisjonelle evalueringer vært interessert i hvordan den uavhengige variabelen, det vil si programmet, påvirker den avhengige variabelen, målet, ved hjelp av den mellomliggende variabelen som implementeringen representerer. Dermed har de ikke undersøke hvorfor noen mennesker reagerer en måte og andre på en annen måte ved å være med i et program, eller hvorfor en program fungerer godt i en kontekst, men ikke i en annen. I denne avhandlingen har fokuset vært å forstå mer av hva case-studier kan brukes til i evalueringer ved å analysere nærmere hvorfor og hvordan man får de resultatene som man gjør. Etter min vurdering er en av de største utfordringene med dagens evidensbølge innen evalueringsfeltet at det er blitt vanlig praksis å forsøke å finne fram til hvilke direkte resultater som blir oppnådd i et program, og sammenligne dette med de ønskede resultater som forventes å følge en lineær årsak-virknings kjede mellom program og resultater. Om man ikke oppnår de tilsiktede resultatene i et program blir dette forklart med uklare mål, implementering som ikke følger protokollen, eller innvirkninger som er vanskelig å måle. Det blir i liten grad diskutert hvordan og hvorfor man kommer fram til resultatene. For å kunne tolke de resultater som man oppnår i en case-studie må man først finne ut mer om «den svarte boksen» mellom input og output i et program ved å studere nærmere den intervensjonsteorien det bygger på (Perrin, 2002; Stame, 2004; Vedung, 2009). Retningen realistisk evaluering har påpekt at programmer kan virke i en kontekst, men ikke i andre, og at man derfor må studere nærmere sammenhengen mellom den indre motivasjonen som aktørene legger for dagen og den ytre motivasjon som programmet i seg selv utløser (Stame, 2014).

Retningen målfrie evalueringer (Scriven, 1974) og realistisk evaluering (Pawson & Tilly, 1997) forsøker å bøte på dette ved å stille spørsmål om hva som virker for hvem, hvordan, når og under hvilke betingelser. Vedung (2009) mener at *“interventionsteorimetoden är ett oskattbart redskap för utvärdering”* (s.45), og kan brukes i arbeidet med å forstå mer av hvorfor og hvordan man i programmer oppnår de resultater som man gjør. Vedung (2009) sidestiller begrepene intervensjonsteori, programteori, teoribaserte – og teoridrevende evalueringer. Teoribaserte programmer muliggjør det å lage modeller som kan brukes for bedre å forstå de underliggende sammenhenger som gjør seg gjeldene i et program. Modeller blir en form for bindeledd mellom teori og empiri og kan være nyttige i evalueringer for å kunne identifisere mekanismer eller sammenhenger i programmet. Ved å gi oppmerksomhet til de underliggende sammenhenger og prosesser kan man bedre forstå, vurdere og forbedre programmer og politikk innen område. Evaluering blir her en form for «assistert meningsskapning» som vektlegger det prosessuelle ved å finne ut av hva som fører til sosiale forbedringer, ikke bare for å finne ut mer om evalueringsteori og forskningresultater, men også for å veilede praksis å bedre påvirke holdninger og handlinger (Mark et al., 2000). Schwandt (2005a) diskuterer to ulike forståelser av hvilken rolle evalueringer skal spille i kunnskapsutvikling innen et felt. Den ene retningen som han knytter til den evidens baserte bølgen blir evaluering en form for anvendt samfunnsvitenskapelig forskning hvor evaluatoren bruker sin metodologiske ferdigheter for å avgjøre om en intervensjon fungerer. Dette mener han er en for snever forståelse og argumenterer for en bredere og mer omfattende forståelse av evaluators rolle. Han hevder at: “On the broader view, evaluation is less an applied social science and more like a pedagogy in which the evaluator helps practitioners understand the kinds of evaluative decisions they face and enhance their ability to deliberate well” (Schwandt, 2005a, s. 99). Schwandt (2005a) vektlegger evalueringers bidrag i å utvikle praksis gjennom dialoger med praksisfeltet og meningsskapingsprosesser som er knyttet til bestemte mennesker, steder og situasjoner. Meninger skapes ikke i systemer, men ved hjelp av systemer.

Stame (2014) har drøftet nærmere ulike perspektiver på programteori. Hvilke intervensjonsteorier er best egnet til å utvikle et felt? Innen ulike fagområder som sosiologi, psykologi, organisasjon og ledelse osv. har man utviklet teorier om hvorfor mennesket handler som det gjør. Teorier som prinsippal-agent, som bygger på en antagelse om mennesket som en rasjonell aktør («the economic man»), har fått stor gjennomslagskraft i økonomisk teori. Mennesket blir her betraktet som et rasjonelt vesen som foretar sine valg ut i fra økonomiske kriterier for å

maksimere egne interesser (Busch, Dehlin, & Vanebo, 2010). Å redusere handlingsvalg til instrumentell egeninteresse, det vil si alle aktører i siste instans er opptatt av virkningen av handlingen og at disse virkningene skal være gunstige for en selv, har vært kritisert for å være for snevert (Kalleberg, Engelstad, & Malnes, 2009). Det er rekke andre grunner for å handle enn å oppnå egennytte, og March (1995) mener at det er feil når samfunnsvitenskapene så ensidig bruker denne tilnærmingen for å fortolke hendelser i en virksomhet. Evalueringer som har som målsetting å skape mening («sensemaking») ut av et program møter også en annen utfordring. I den empiriske innsamling av data opererer evaluator på et handlingsnivå for å kunne dokumentere erfaringer og resultater, men disse må i neste omgang innpasses i teoretisk fortolkingsnivå. Erfaringer og resultater som oppnås i et program kan forstås og tolkes på ulike måter alt etter hvilke perspektiver som legges til grunn. En utfordring i evalueringer er at man ofte kommer inn mot slutten i et program eller tiltak for å finne ut hvordan dette virker. Legitimering kan være like viktig for oppdragsgiver som å finne ut mer om hva som kan forklare endringer og resultater i et program. Evalueringen får karakter av å være endringsteorier utviklet i retrospektivt lys (Tornes, 2012).

Intensjonen med de fleste sosiale programmer er å utvikle praksis til å bli kvalitativt bedre. Sosiale programmer settes ofte i gang for å få til forbedringer (improvements) og evalueringer blir en naturlig del av forandringsprosessen. Evaluering har med andre ord også en potensiell forandringskraft ved at den framskaffer informasjon om programmet og hvilke forbedringer dette representerer innenfor en gitt kontekst. For bedre å forstå resultater av et program må programteorien gjøres eksplisitt. Ettersom målsettingen med de fleste sosiale programmer er «social betterment» vil programteoriene være endringsteorier. Ved å klargjøre programteorien får evaluatoren et bedre mulighet til å kunne forstå resultater som blir oppnådd i programmet. I en evaluering vil det være flere teorier som er i spill samtidig og noe forenklet kan man skille mellom fagteorier og endringsteorier. Dette skille er ikke alltid enkelt å trekke opp, men det gir muligheter til bedre å forstå analysen av programmet at man gjør dette. *Programteorien* vil være en form for *endringsteori*, det vil si hvilke tilpasninger som må gjøres for å få til den ønskede utviklingen for å få til en bedre praksis. *Fagteorier* handler om hvordan sosiale fenomener kan forstås ut i fra et teoretisk ståsted. Dette medfører at det ikke er en «riktig» fagteori, men at valg av teori avhenger av blant annet hvilke faglig ståsted man har, og det kan være fruktbart å anvende flere fagteorier for å forstå sosiale fenomener. Fagteorier og programteorier vil utgjøre handlingsteoriens subsystemer og relasjonen mellom disse omtaler

Parsons som interpenetrasjon, som er en slags gjensidig inntrenging i hverandres systemer (Fauske, 2000). Det betyr at fagteorien og endringsteorien overlapper hverandre delvis, men er også forskjellige. Gjennom at fagteori og programteori «trenger inn i hverandre» på enkelte områder, blir de primære egenskaper ved subsystemene forsterket og forbedret (Fauske, 2000).

For eksempel i programmet om av bruk av familieråd i forbindelse med fosterhjemsplassing bygger endringsteori på en antakelse om å inkludere den utvidede familie i beslutninger om plasseringer vil gi positive konsekvenser for de involverte, og fagteorien bygger i stor grad på aktørteori. Endringsteorien legger vekt på å inkludere den biologiske familie i beslutninger om plasseringer av fosterbarn. Ideen med å inkludere de involverte partene i beslutningen om plassering av et barn er med på å gi avgjørelsen legitimitet. Dette kan også skape et eierforhold og en forståelse for valg som blir tatt hos de impliserte partene. Den bærende ideen i programmet er å endre beslutningsprosessen for plassering av barn slik at det fører til bedre løsninger og større forståelse for de valg som blir tatt hos de involverte partene. Ved å ha en endringsteori for en alternativ beslutningsmodell for plassering av barn, vil en få et bedre fokusområde og kunne forstå bedre valg av problemområder og beslutningsarenaer. Hadde man ikke hatt en endringsteori kunne evalueringen lett blitt en ren målevaluering. Endringsteorien hjelper evaluatoren til å nyansere og forstå bedre konsekvenser av det sosiale programmet. Patton (2012a) legger vekt på at evaluatoren må finne en endringsteori som «matcher» de empiriske data som et sosialt program kan framskaffe. Dette innebærer at evaluatoren i samarbeid med de impliserte partene må komme fram til en endringsteori for å forstå bedre sammenhengen mellom innsats og resultater. Med andre ord blir endringsteorien programteorien.

Hvordan sosiale systemer endres gjennom forsøk, programmer eller tiltak har vært og vil bli et av evalueringenes hovedspørsmål. Ulike evalueringsteoretikere har brukt ulike perspektiver og begreper i sine studier av endring, noe som har ført til et mangfold av teorier om hvordan endring skjer. Sosiale programmer blir satt i gang når man ikke er fornøyd med dagens praksis og resultater. Ut i fra hvilke perspektiver og faglig ståsted innovatørene har, vil de designe programmet ulikt. Innovatørene som konstruerer et program er gjerne fagfolk. Fagfolk kan være pådrivere for å få til sosiale programmer, men også politikere, massemedia eller andre kan være pådrivere for å få satt i gang endringer. Planlagte endringer bygger på en forståelse og analyse av situasjonen som tilsier at alt ikke er som det skal være innenfor feltet.

Programmet konstrueres for bedre å møte de utfordringer som finnes innen feltet og nye virkemidler i form av organisering, nye aktiviteter eller virkemidler blir satt ut i livet. Evaluering kommer inn som en naturlig del både når det gjelder prosess og sluttresultater.

I en evaluering kan programteorien være mer eller mindre eksplisitt uttrykt i oppdragsdokumenter eller uttalt fra interessentene. Men mange ganger må programteorien utledes ved at evaluator i samarbeid med de involverte partene gjør den implisitte handlingsteori eksplisitt. I evalueringer er det handlingsteorien som blir observert og som blir evaluert, det som Argyris og Schön (1978) omtaler som «theory-in-use». Ettersom evalueringer er empirisk studier av hvordan et program virker, blir det den anvendte handlingsmønstret som blir kartlagt, ikke den uttrykte handlingsteorien («espoused theories»). Programteorien kan i denne sammenhengen forstås som uttalt teori (espoused theories), mens evalueringen vurderer den anvendte handlingsteorien (theories-in-use).

Endringsteorier brukt i offentlig sektor kan deles i to hovedretninger, det er et funksjonalistisk og et fortolkende perspektiv. Det funksjonalistiske perspektivet bygger på en rasjonell modell som legger vekt på effektivitet, og et fortolkende perspektiv som er inspirert av fenomenologi og tar utgangspunkt i sosial samhandlingsteorier og neoinstitusjonell teori (Røvik, 2007).

3.2.1 Funksjonalistisk perspektiv på endring

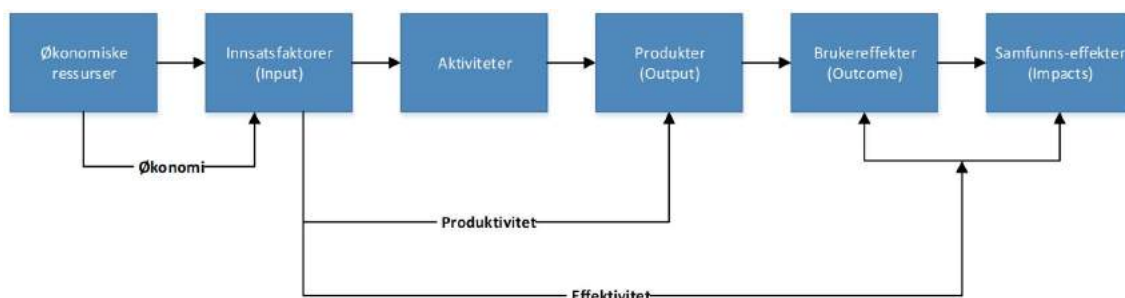
I det funksjonalistiske perspektivet vil programmer bli forstått som gjennomtenkte valg mellom alternative tiltak, organiseringsformer, strukturer og ideologier. Hensikten er at man ved hjelp av en teknisk-rasjonell endringsstrategi skal oppnå en planlagt forbedring av praksis. Dette forutsetter at man i et program har klare mål, har bestemt hvilke aktiviteter som skal føre til måloppnåelse og en tydelig plan (design) for sammenhengen mellom aktiviteter og måloppnåelse. Evalueringen blir å vurdere prosess og måloppnåelse og komme med anbefalinger for hvordan programmet kan forbedres. Merton (1967) hevder at det er de observerbare konsekvenser av et program som skal evalueres. Merton utdyper dette: “*But the concept of function involves the standpoint of the observer, not necessarily that of the participant. Social function refers to observable objective consequences and not subjective dispositions (aims, motives, purposes)*” (1967, s. 78).

Det er på bakgrunn av evalueringsresultater og -anbefalinger at politikere og administratorer i offentlig sektor utvikler sine strategier for endring og utvikling innen et område. I det funksjonalistiske perspektivet blir det evaluators rasjonelle analyser som danner grunnlaget for

endringsstrategier. Dette har vært den dominerende forståelsen av endring i lærebøker og offentlige dokumenter de siste 30 årene.

Endring kan forstås som livssykluser, evolusjon eller dialektisk prosess og maktkamp som foregår i en kontekst (Ven & Poole, 1995; Ven & Poole, 2005). Konteksten kan være en organisasjon eller en gruppe eller i spesielle tilfelle et individ (single-subject design). De to casene som analyseres i denne avhandlingen er begge planlagte endringer, men har også elementer fra andre tilnærminger. Planlagt endring er i utgangspunktet et forsøk på å endre praksis til det bedre, men det er ikke sikkert at man lykkes med dette. Både organisasjoner og grupper er komplekse sosiale enheter og systemer som ikke kan underkastes en enkel endringslogikk. Et program har noen tilsiktede mål og virkninger som skal oppnås, men i tillegg kommer utilsiktede virkninger. Mange av de virkninger som kommer fra et program trenger ikke å være planlagte, selv om initiativet var å planlegge endringer. Et eksempel på det funksjonelle perspektivet er Riksrevisjonens retningslinjer for forvaltningsrevisjon (Riksrevisjonen, 2012a). De sentrale elementene i modellen er vist i figuren under.

Figur 3.1: De sentrale elementene i en teori om planlagt endring (Riksrevisjonen, 2012a, s. 8)

Formålet med forvaltningsrevisjon er å gi relevant informasjon om iverksettelse og virkninger av offentlige tiltak ut i fra politiske vedtak og forutsetninger. Revisjonen er en kontroll med at offentlig sektor følger opp politiske vedtak, og det representerer en ansvarliggjøring av forvaltningen. Modellen tar utgangspunkt i økonomi, som handler om hvordan ressursene blir brukt. I modellen er det økonomiske ressurser som danner grunnlaget for innsatsfaktorene for å gjennomføre et program, for eksempel lønn, utstyr og annen infrastruktur.

Innsatsfaktorene som blir definert som input i en produksjonsprosess, en maskinologi, som passer inn i forhold til et rasjonelt, funksjonalistisk perspektiv. Innen dette perspektivet er det viktig å definere og tallfeste kostnadene. Det gir et grunnlag for å vurdere om ressursinnsatsen representerer en akseptabel bruk av offentlige midler, og om det er balanse mellom ressursbruk og arbeidsoppgaver. Produktivitet (efficiency) er hva som kommer ut av ressursene som er brukt i programmet og det er en uttalt målsetting innen offentlig sektor å utnytte tildelte ressurser på en optimal måte. Forholdet mellom output og ressurser som er anvendt omtales som produktivitet. Effektivitet (effectiveness) blir forstått som sammenhengen mellom innsatsfaktorer og måloppnåelse og virkninger på bruker- og samfunnsnivå. Effektene, uttrykt som måloppnåelse og virkninger, handler også om forholdet mellom gjennomførte tiltak/aktiviteter og hvilke effekter disse oppnår hos brukere og i samfunnet. «Outcomes» er det som skjer på sluttmottakersiden (brukereffekter) i intervensjonsmodellen ovenfor. I Riksrevisjonens modell kommer man fram til samfunnseffekter ved å studere i hvilken grad målene nås med tilfredsstillende kvalitet og om man oppnår ønskede virkninger og effekter på samfunnsnivå (impact).

I en evaluering er det sentralt å finne ut hvilke drivkrefter som vil endre dagens praksis, både interne og eksterne. Endringens formelle innhold kommer gjerne fram i programteorien, men endringer kan også ha uttalte hensikter, noe som må kartlegges. Tett knyttet til endringens innhold er endringens omfang, det vil si er det små justeringer i dagens praksis eller mer omfattende omstillinger som planlegges. I de to casene som analyseres i denne avhandlingen er endringene omfattende og innebærer nye praksiser, som for eksempel ved fosterhjemsplasseringer hvor en helt ny beslutningsmodell som ikke har vært prøvd tidligere blir forsøkt (familieråd). Bruk av eksterne evaluatore er også helst knyttet til store og nytenkende omstillinger, ikke når det gjelder mindre rutinepregede tilpasninger (evolusjon). Det er selvsagt en sammenheng mellom endringens innhold og omfang og drivkrefter bak omstillingen.

Endringer skjer ikke i et vakuum og organisasjonen som gjennomfører endringene inngår i en større sammenheng, gjerne omtalt som kontekst i faglitteraturen, som både former meninger, verdier og virkelighetsoppfatninger og som både kan muliggjøre og vanskeliggjøre omstillinger (Mark et al., 2000; Stame, 2006). Organisasjonen i seg selv utgjør også en kontekst, med sin egen organisasjonskultur som påvirker de ansattes atferd. Dette kan omtales

som en indre kontekst, mens den ytre konteksten er omgivelsene rundt virksomheten. I en analyse kan det være hensiktsmessig å skille mellom indre og ytre kontekst for bedre å forstå det komplekse samspillet internt og i forhold til omgivelsene, og mellom indre og ytre kontekst. Siden de to casene som blir analysert kommer fra barnevernfeltet blir det sentralt å beskrive spesielle trekk ved fagprofesjonenes domener, både når det gjelder indre og ytre kontekst.

I alle virksomheter utvikles det en spesiell organisasjonskultur med sine egen formelle og uformelle struktur som setter krav og forventninger til ansatte om alt fra meninger til atferd. I tillegg kommer institusjonelle krav fra omgivelsene om ønsket atferd. Dette betyr at det i analysen først må presisere hvilken type organisasjon det er som skal gjennomføre endringene, om endringene oppfattes som dramatiske eller ikke, støter de mot etablerte normer og maktforhold også videre, og hvordan dette påvirker endringsprosessen.

For å kunne beskrive endringsprosesser må situasjonen før og etter programperioden kunne dokumenteres. I tillegg trengs prosessdata om hvordan ulike hendelser utvikler underveis og sammenhengen mellom ulike aktiviteter. Når vi fokuserer på prosess må vi også identifisere hvilke aktører som gjør hva, og hvem som ikke deltar. I et sosialt system er ikke endring noe som bare skjer, endringer er noe som enkeltmennesker eller grupper får gjennom. Endring utfordrer enkeltmenneskers og gruppers trygghetsfølelse og forståelse av virkeligheten, med andre ord vil endringer også utfordre ansattes følelsesmessige tilknytning til dagens praksis. Dette kan medføre at ansatte kan reagere på endringer med alt fra frykt og angst til glede og spenning.

I figur 3.1 er de ulike elementene i endringsteorien satt sammen i en lineær modell hvor innsatsfaktorene og aktivitetene utgjør de uavhengige variablene mens produkter, brukereffekter og samfunnseffekter blir avhengige variabler av intervensjonen. For å kunne vurdere effektiviteten må man ha en målestokk som kan anvendes for når man skal vurdere virkningene av intervensjonen. Om et program har vært en suksess eller en fiasko er avhengig av hvilke målestokk som brukes. I offentlig forvaltningsrevisjon er det i de fleste tilfellene offisielle mål og krav som er utgangspunktet for sammenligningen (S. Winter & Lehmann Nielsen, 2008). Den funksjonalistiske tilnærmingen kan primært knyttes til den første og den fjerde evalueringsbølgen, henholdsvis den vitenskapelige og den evidensbaserte. Den fortolkende perspektivet på endring finner man spesielt igjen i den dialogorienterte bølgen.

3.2.2 Fortolkende perspektiv på endring

Det funksjonelle perspektivet har blitt utfordret av et fortolkende perspektiv som bygger på flere ulike teoretiske tilnærminger som sosiale samhandlingsteorier og institusjonelle teorier. Sosiale samhandlingsteorier trekker inn fenomenologien i evalueringene, og i denne tilnærmingen er forståelse og det å kunne tyde meningssammenhenger de vesentlige metodene for å kunne analysere sosiale programmer (Harste & Mortensen, 2000). Institusjonelle teorier framhever at for å forstå endringers innhold og omfang er det ikke tilstrekkelig å legge vekt på de indre faktorer, i tillegg må også ytre faktorer som finnes i virksomhetens omgivelser trekkes inn. Organisasjoner må fortolke sine omgivelser og omgivelsene vil fortolke virksomheten. De meningsskapende prosessene hvor organisasjoner og omgivelser kontinuerlig blir konstruert og rekonstruert danner grunnlag for endringer (Scott, 2014). Dette perspektivet vektlegger refleksjon og utvikling som virkemidler for å oppnå «social betterment» i et program (Mark et al., 2000). Det fortolkende perspektivet på endring vektlegger at evalueringer skal bidra til positive konsekvenser for de involverte partene. Mark (2015) skriver: *“Applied social research, including program and policy evaluation, is typically undertaken with the hope that it will have positive consequences”* (s.275).

For at evalueringen skal kunne være med å bidra til å definere og realisere sosiale målsetninger, møte menneskelige behov og arbeide for sosiale forbedringer kreves det kontekstuell kunnskap og innsikt for å kunne gi meningsfulle tilbakemeldinger. Det fortolkende perspektivet bygger på interaktiv praksis som vektlegger prosesskompetanse for å kunne gi mening til resultater oppnådd i et program. Dette innebærer at man må lytte til og forsøke å forstå de utfordringene som de involverte i et program opplever. Stake (2005), som tilskrives mye av æren for å ha introdusert casestudier i evaluering, mente at for å kunne forstå et program må det fortolkes innenfor dets egne rammebetingelser. Andre sentrale evaluatorene som kan regnes til den retningen er Patton (2011, 2012b), Mark et al. (2000) og King og Stevahn (2013). Mark et al. (2000) konkluderer med at evaluering skal være en form for *“assisted sensemaking”* hvor det interaksjonistisk perspektivet mellom evaluator og interessenter blir vektlagt. For å utvide og inkludere organisasjons- og samfunnsnivået i det fortolkende perspektivet på endring blir også institusjonell teori, og da spesielt den skandinaviske neoinstitusjonelle teoriene trukket inn, for bedre å kunne analysere casene i denne avhandlingen.

For å forstå et sosialfaglig program må man i høy grad forstå de normative mekanismene som tilsier at det er fornuftig å utføre handlinger som er i samsvar med de rådende normer innenfor

feltet. I tillegg kan regulerende og kulturkognitive mekanismer trekkes inn for å forstå hvorfor ulike handlinger og tiltak blir utført (Selznick, 1997). Regulerende mekanismer er lover og forskrifter som et program må følge. Bryter man disse kan det få konsekvenser for virksomheten. Normative mekanismer er de rådende verdier og normer som finnes i samfunnet og disse er ofte uskrevne og påvirker innholdet i programmet. Kulturkognitive mekanismer er mentale modeller som deltakere i et program har laget seg om hva og hvordan de kan utføre oppdraget sitt. Det er modeller som de har laget seg om hvordan man bør handle for å nå målene som programmet har satt, og aktørene «tar for gitt» at man skal handle på en bestemt måte.

I Skandinavia har det utviklet seg en egen neoinstitusjonell tradisjon som også finnes innenfor evalueringsfeltet (Røvik, 2007). Denne tilnærmingen legger spesielt vekt på ideens mottakerside, det vil si de prosesser som skjer i virksomhetene når nye ideer møter praksis med sine erfaringsbaserte innsikter, virkemidler og verdier. I evalueringene er man både opptatt av det organisatoriske nivået og hva som skjer med ideene som følge av møtet. Røvik (2007) bygger på den filosofiske pragmatismen og Deweys pragmatiske kunnskapsteori som skiller mellom den kunnskap som er utviklet om virkeligheten (ideene) og virkeligheten i seg selv. Dewey mener at ideer og praksis ikke eksisterer uavhengig av hverandre, men virker sammen på komplekse måter. Kunnskap og ideer springer ut av praksisfeltet gjennom langsomme dialektiske prøve-og-feile prosesser, men kan også materialisere i det og komme til å forandre det. Det er med andre ord ulike aspekter ved programmer som tilbud, overføring, mottak og utnyttinga av disse. Skandinavisk nyinstitusjonalisme kjennetegnes ved et lokalt fokus, på samme måte som case-studier, hvor translasjonsbegrepet utgjør et hjelpemiddel for avdekke og forstå hva som skjer når en global ide blir forsøkt innført gjennom et program i en lokal kontekst (Czarniawska & Sevón, 1996; Røvik, 2007). Case-studier legger vekt på å forstå hvordan og hvorfor et program virker, noe som gjør at man ofte må velge en evalueringsstrategi som vektlegger det å fortolke og har en eksplorativ karakter (Yin, 2007). Dette medfører at jeg i analysen av casene må bruke et begrepsapparat som egner seg til å få fram prosesser og det å kunne fortolke resultater som oppnås gjennom programmet. En av begrunnelse for å supplere tradisjonelle evalueringsteoretikere med skandinavisk nyinstitusjonalisme er denne tilnærmingen kan gi viktige bidrag i det å fortolke og forstå «small scale- evalueringer».

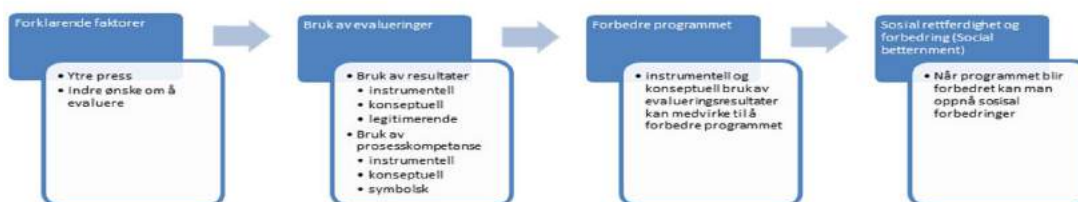
I evalueringer er man mest opptatt av hvordan nye programmer blir mottatt og utnyttet. Selvfølgelig vil også måten programmet blir introdusert i en virksomhet spille inn. Derimot vil

evalueringer i liten grad gå inn på hvordan disse oppstår og blir tilbudt virksomheter. Røvik (2007) trekker fram to pragmatisk-inspirerte teoribidrag som han omtaler som virusteorien og translasjonsteorien. Virusteorien handler om kontekstualisering, dvs. hvordan programmer blir tatt inn og brukt i organisasjoner. Case-studier legger også vekt på det samme. Her studerer man hvordan ulike ideer virker i organisasjoner. Dette blir en måte å forstå hvordan det går med et program og forholdet mellom ideer og handling og mellom teori og praksis. Det er en kjent sak at utfallet av programmer varierer alt etter hvilke kontekst det blir gjennomført i. Dette viser at virkningen av «viruset» er ulikt i forskjellige organisasjoner, at utfallet av programmer varierer alt etter hvor virkningsfullt virus er og hvor motstandsdyktig virksomheten er (S. O. Madsen, 2012/2013).

Den andre teorien som Røvik (2007) trekker fram er translasjonsteorien. Mens virusteorien handler om hva programmer gjør med virksomheter, handler translasjonsteorien om hva organisasjoner gjør med programmer de mottar. Teoriene utfyller på sett og vis hverandre. Translasjonsteorien handler om kunnskapsoverføring og hvordan innholdet i et program blir «pakket ut» i virksomheten (dekontekstualisering) og hvordan det blir forstått og anvendt (kontekstualisert). Programmer er først og fremst ideer om hva som er virkningsfullt. Denne teorien står i motsetning til den evidensbaserte reformoptimismen om at man ved hjelp av forskning kan komme fram til universelle løsninger som kan overføres fra en praksis til en annen uten store komplikasjoner. Kunnskapsoverføring forstått som translasjon legger vekt på at det er mulig å overføre kunnskap til en virksomhet, men at det er en kompleks prosess. Programmer er ideer, ikke fysiske objekter, som må oversettes til en ny kontekst. I denne prosessen blir noe forsøkt kopiert, noe blir lagt til og noe trukket fra. Med andre ord må programmer tilpasses den lokale konteksten.

Hvordan programmer blir adoptert er ikke bare avhengig av påtrykk og tilstanden i det organisatoriske feltet, men også på interne forhold i virksomheten. Organisasjoner er selvstendige aktører og ikke nødvendigvis lydige redskaper for politisk vilje (Beck Jørgensen & Melander, 1999). Dette betyr at det ikke er nok bare å analysere selve programteorien for å forstå resultatene av en intervensjon. I tillegg må endringen i seg selv og hvilke type virksomhet dette er, analyseres.

Figur 3.2: Sammenhengen mellom forklarende faktorer, bruk av evalueringer og sosial forbedring (etter Højlund (2014))

Resultater oppnådd i et program kan like gjerne tilskrives organisasjonsspesifikke kjennetegn som programspesifikke. Dette stemmer med Røviks (2007) translasjonsteorier som påpeker at et program vil bli mottatt forskjellig alt etter type endring og hvilke organisasjon dette blir utprøvd i. Sevón (1996) framstiller organisasjoner som aktører som aktivt oversetter et program til sin kontekst alt etter hvilke type virksomheter dette er. Organisasjoner må omsette programteorien slik at den kan fungere innenfor den kulturelle og språklige konteksten som de kjenner, noe som betyr at de må ta seg friheter for å tilpasse programmet. Højlund (2014) skiller fire idealtypiske måter en organisasjon kan tilpasse seg et program; tvangs-, mimetisk (etterligning), normativ og frivillig tilpasning. Programteorien er med andre ord ikke primært en teori om hvordan programmet er blitt gjennomført, men hvordan programmet er forstått, hvordan det er tenkt gjennomført og hvilke resultater som skal oppnås. En global ide må både dekontekstualiseres og kontekstualiseres lokalt (Røvik, 2007). Dette krever både at det å gi en språklig representasjon som muliggjør at et program kan overføres til andre virksomheter uten at det vesentlige blir utelatt, og at programmet blir tilpasset den lokale konteksten. Højlund (2014) viser i figur 3.2 ovenfor at et programs resultater i forhold til å oppnå sosiale forbedringer er avhengig av flere faktorer. Det første er hvilke eierforhold de ansatte har til programmet, blir det satt i gang på grunn av ytre press eller er det interne krefter i organisasjoner som ønsker å sette i gang intervensjonen? I valg av case har jeg valgt en top-down intervensjon (ytre press) og en bottom-up intervensjon (interne krefter) for å finne ut mer om hvilke forskjeller dette gir. Patton (2012a) mener det er helt essensielt at interessentene, og da spesielt de som skal gjennomføre programmet, har et eierforhold til dette. Hvordan evalueringresultater blir brukt er også sentralt for å oppnå sosiale forbedringer. Højlund (2014)

skiller mellom instrumentell, konseptuell og legitimerende bruk av resultater og prosesskompetanse framkommet i en evaluering. Noe forenklet kan man hevde at instrumentell bruk av resultater og prosesskompetanse kan relateres til en funksjonell forståelse av endring, mens en konseptuell bruk tilsvarer den fortolkende forståelse av endring. Den konseptuelle bruk av resultater og prosesskompetanse handler om å få ny innsikt og forståelse som kan belyse programmets hensikt og målsetting på en ny måte. Det blir en språklig og forståelsesmessig fornying som bringer nye og reviderte begreper og modeller som muliggjør det å forstå utvikling på en alternativ måte. Å bruke resultater for å legitimere praksis kan knyttes til den institusjonelle teorien som vektlegger at evalueringer primært brukes overfor omverdenen for å rettferdiggjøre det som blir gjort mer enn å forbedre programmet. Evalueringsprosessen får karakter av symbolsk handling enn å oppnå sosiale forbedringer.

Både instrumentell og konseptuell bruk av evalueringresultater kan føre til at politikken på området blir endret, og at man kan oppnå både politisk og sosiale forbedringer innen programområdet.

3.3 Konseptualisering av intervensjoner

Både den funksjonelle og den fortolkende retningen innen evaluering vektlegger det å bruke teori, men teori blir anvendt på noe forskjellig måte for å få til utvikling og endring. I litteraturen blir teoribaserte evalueringen forstått både som det at evalueringen tar utgangspunkt i en eksplisitt teori eller modell, eller at det blir anvendt en intervensjonsteori eller en programteori (Vedung, 2009). Birckmayer og Weiss (2000) har vært av de mest profilerte forkjemperne for å vitenskapeliggjøre evaluering som fagdisiplin. For å få til dette kreves det at det teoretiske grunnlaget for et program blir klargjort. Weiss (1972, 1998) mener at evaluering er en form for anvendt forskning, noe som forutsetter at evalueringer knytter an til tidligere forskning innen feltet. Forskning skal være kumulativ og det forutsetter en teoretisk tilknytning. Vedung (2009) reserverer begrepet teoribasert eller teoridrevet evaluering til å gjelde evalueringer som bruker en intervensjonsteorimetodikk.

King og Stevahn (2013) definerer evaluering av programmer som: *“A process of systematic inquiry to provide sound information about the characteristics, activities, or outcomes of program or policy for a valued purpose”* (s.13). Dette er en normativ definisjon som vektlegger at evalueringer av program eller policy skal bidra til å oppnå et verdsatt formål, det vil si at evalueringen skal bidra til å gi informasjon om prosessen og avgjøre om i hvilken grad man har greid å oppnå de tilsiktede sluttresultatene i programmet. Evalueringer skal også utføres på en systematisk måte

ved at undersøkelsesprosessen skal bidra til å framskaffe best mulige informasjonen om programmet. Denne normative forståelsen av hensikten med evalueringer blir også omtalt som «positive thinking approaches to evaluation» og egner seg godt til «small scale» evalueringer innen det sosialfaglige området (Stame, 2014).

Å bygge en evaluering på teori har enn rekke fortrinn både for evaluator og oppdragsgivere hevder Weiss (1998). Ved siden av å dokumentere hvilke resultater et program har vil en teoribasert evaluering også kunne anskueliggjøre hvorfor og hvordan man har oppnådd disse. Teoribasert evaluering får fram sammenhengen mellom hva som er et programs målsetninger og de tiltak og aktiviteter som settes inn og hvilke resultater disse frambringer. Det teoretiske utgangspunktet muliggjør det å lage et «flyt-skjema» som viser de ulike stegene i et program og hvilke sammenhenger det er. Å velge en teoribasert evaluering gjør det mulig å sette resultater oppnådd i et program inn i en teoretisk sammenheng som kan være med på å forklare hvorfor man oppnår disse.

Når programmer skal evalueres kan det være nyttig å relatere dette til teoretiske referanserammer for bedre å forstå sammenhengen mellom aktiviteter og tilsiktede resultater (outcome). King og Stevahn (2013) omtaler dette som programmets logikk og som handler om å gjøre implisitte teorier som ligger bak et forsøk til eksplisitte teorier. Sverdrup (2002) hevder at alle tiltak har en implisitt teori som går ut på at hvis man foretar noen bestemte handlinger eller gjør en spesiell innsats, så vil man oppnå bestemte resultater. I en evaluering er det viktig å finne og konkretisere den uuttalte teoriene, samme hvor vagt disse er formulert. De fleste evaluatorene søker etter etablerte akademiske teorier som kan understøtte den implisitte teorien. Greier evaluator å finne dette teoretiske rammeverket for programmet kan dette brukes i analysen. Teorien blir «briller» som gir retning og kan gi mening til programmer.

Sverdrup (2002) viser at begrepet programteorien blir forskjellig brukt innenfor ulike retninger av evaluering, alt etter hvilke teoretisk og metodisk ståsted disse har. Den vitenskapelige bølgen vektla målorientering og årsakssammenhenger mellom innsats og outcome, og da spesielt tilsiktende effekter av et program (Birckmayer & Weiss, 2000; Vedung, 1998). I den mer dialogorienterte tilnærmingen «Utilization-Focused Evaluation» (Patton, 2008) er det viktigere at evalueringen medfører læring og forståelse hos de sentrale interessentene knyttet til programmet, dette for å sikre at resultatene blir brukt til å endre praksis til det bedre. Programteorien blir et virkemiddel for å synliggjøre sammenhenger i et program. Innenfor

begge skolene blir programteori et verktøy som hjelper evaluator og interessentene til å forstå tiltaket eller innsatsen som blir evaluert.

Patton (2008) har et praktisk siktemål med evalueringer ved at de skal bidra til endring og sosiale forbedringer. Handlingsdimensjonen er helt sentral i alt han har skrevet om evalueringsspørsmål og det skal bidra i arbeidet med å hjelpe interessenter til å utvikle programmet slik at de bedre oppnår de målsetninger som er satt. En programteori kan være med på å «åpne øynene» til interessentene slik at de bedre kan forstå og lære av evalueringen. Det er derfor sentralt at evaluatorene hjelper interessentene med konstruksjonen av programteorien. Dette gjelder alt fra å operasjonalisere programmets mål, få fram utalte teorier om årsakssammenhenger og koble virkemiddel i forhold til måloppnåelse. Patton (2008) utvikler programteorien videre ettersom han mener at mange programteorier er bygd opp som etter en lineær årsak-virkning sekvens, noe som er et for enkelt utgangspunkt i en evaluering da det utelukker konteksten til programmet. Resultater er ikke bare avhengig av de enkelte aktører og aktiviteter i programmet, men også av ytre faktorer som ikke er en del av dette. For å gjøre programteorien mer nyttig innfører Patton (2008) systemteori, dette for bedre å forstå de eksterne faktorene og samspillet mellom disse og selve innholdet i programmet.

Patton (2011) har de siste årene gått et skritt videre i sine siste artikler og lærebøker og utviklet en retning som han omtaler som «Developmental Evaluation». Denne tenkingen bygger på «Utilization-Focused Evaluation» men vektlegger utviklingsaspektet mye tydeligere. Patton plasserer seg her tydeligere innenfor et fortolkende paradigme og vektlegger en refleksiv praksis og dialog med de involverte i et program. Evaluator får rollen som fasilitator, som ligner mye på det Schwandt (2005a) foreskriver, hvor ferdigheter som det å bistå med å utvikle praksis og være behjelpelig med å fortolke og tilrettelegge resultater framkommet i evalueringer, blir sentrale oppgaver i en evaluering. En konseptuell og instrumentell bruk av evalueringen i samarbeid med de involverte partene skal føre til sosiale forbedringer.

Patton (2008) omtaler programteorien som en logisk modell hvor man spesifiserer årsakssammenhenger. I en evaluering som bygger på programteori blir virkemidler og mål koplet sammen gjennom å beskrive de teoretiske antakelser som et tiltak eller et program bygger på. Patton (2008) skisserer tre ulike tilnæringer for å utvikle en programteori som kan brukes i evalueringer:

1. *The deductive approach - drawing on scholarly theories from the academic literature*
2. *The inductive approach – doing fieldwork on a program to generate grounded theory, for example, as a part of an evaluability assessment process*
3. *The user-focused approach – working with intended users to extract and make explicit their implicit theory of action (s. 344)*

Patton (2008) hevder det er ulike tilnæringer som kan brukes for å utvikle en programteori og jeg vil kort presentere de ulike retningene.

3.3.1 Deduktiv tilnærming

Det klassiske deduktive opplegget starter med å sette seg inn i de å sette seg inn i teorien bak et tiltak, det vil si trekke veksler på akademisk litteratur. Dette for å få innsikt i hvilke resultater man kan forvente å finne ved evaluering av et program. For å kunne gjøre denne formen for evaluering kreves det at man forstår programmets logikk og hvordan det er tenkt å fungere, gjerne konkretisert ved å lage modeller som beskriver sammenhengen mellom programmets innhold og brukereffekter (outcome). Ut i fra programmets teori blir det utledet (dedusert) hvilke resultater som kan forventes av et program, noe som styrer hva som det blir sentralt å vektlegge i evalueringen.

For å kunne finne ut hvilke resultater som programmet resulterer i må evaluatoren ha lokal kunnskap, det vil si forstå konteksten. I tillegg må evaluatoren vite hvor resultater fra programmet finnes, hva som virker for hvem og under hvilke betingelser. Dette er delvis beskrevet i de hypotesene og i programteorien. Ut fra disse kan evaluatoren utlede hvordan og hvilke målinger som må fortas for å teste hypotesene. Hypotesen kan forkastes, bekreftes eller revideres og programteorien kan eventuelt justeres. Pawson (2006) understreker at evalueringer av sosiale programmer krever at evaluatoren studerer hvordan disse virker. Dette krever kunnskap om mekanismer, kontekst og resultater (outcome) for å vurdere kvaliteten på et program. Patton (2008) kritiserer denne tilnærmingen da han mener den deduktive tilnærmingen blir mer tradisjonell forskning enn evaluering med vektlegging av teoritesting. Evaluering skiller seg fra annen forskning ved at den har en eksplisitt anvendelsesformål, som mye forskning ikke trenger å forholde seg til i samme grad (Dahler-Larsen, 2015).

3.3.2 Induktiv tilnærming

Utfordringen i mange evalueringer er at programteori ikke er eksplisitt nedskrevet, men finnes implisitt blant politikere, profesjoner, etc. som er engasjert i et program. Dette gjør at man må bruke tid for å gjøre seg kjent med hensikten til et program og hvilke resultater man ønsker å

oppnå. En alternativ tilnærming blir da en induktiv tilnærming for å konstruere programteorien. Dette designet får klare likhetstegn med «Grounded Theory» (Strauss & Corbin, 1990) hvor programteorien blir bygd opp ut i fra de kilder man har. Med andre ord kommer programteorien først fram på bakgrunn av et empirisk feltarbeid hvor man har samlet inn opplysninger og analysert disse, dette for å kunne komme fram til en teori eller flere som programmet bygger på. Empiribasert teoriutvikling baserer seg på empiriske analyser hvor programteorien utvikles i nær tilknytning til det innsamlede materialet. Denne måten å komme fram til programteorien forutsetter en systematisk gjennomgang av data og sammenhengen mellom disse. På bakgrunn av dette utvikles en empiribasert teori som må fortolkes. Forskeren kan også trekke inn annen relevant teori på feltet. Den forståelsen som forskeren kommer fram til er ikke alene basert på de mønstrene som dataene uttrykker, men også forskerens forforståelse.

Styrken ved å samarbeide med interessentene i en evaluering for å komme fram til programteorien er at evaluatoren kommer tett innpå aktørene og får deres tanker og funderinger, hvilke verdier de handler ut i fra og kunnskapen de bruker i sitt daglige arbeide (Wadel, Wadel, & Fuglestad, 2011). Interessentene kan være med å validere programteorien, men det er i stor grad evaluator som må være utforsker og være behjelpelig med å være «fødselshjelper» for å gjøre denne teorien eksplisitt. Sluttresultatet av den induktive tilnærmingen vil være en empirisk basert programteori hvor forholdet mellom programaktiviteter og resultater (outcome) blir forstått og forklart ut i fra viktige kontekstuelle faktorer (Patton, 2008). Ulempen med denne tilnærmingen er at den er tidkrevende, og at jakten på å finne den rette programteorien går ut over anvendelsesaspektet med å komme fram til nyttige resultater som kan videreutvikle programmet (Patton, 2008).

3.3.3 The user-focused approach

Patton (2008) har konstruert sin egen tilnærming, «The User-Focused Approach», som legger vekt på å bevisstgjøre utøverne av programmet hvilken teori denne bygger på. Det er interessentene som har kunnskap om hva som skjer i programmet, men programteorien kan være uuttalt fra de involvertes side. Det blir da evaluatorens rolle å gjøre implisitt teori eksplisitt. For å få til dette må evaluator bruke tid sammen med interessentene for å få fram både hensikt og ønskede resultater av en evaluering. Evaluatoren skal ideelt sett stille med blanke ark og be interessentene om å definere programmet og hvilke resultater som de ønsker å oppnå gjennom dette. Den dialogorienterte tilnærmingen prøver også å få interessenten til å prioritere og velge ut hvilke områder de ønsker at evalueringen skal fokusere på. Dette for å

øke sannsynligheten for at evalueringsresultatene blir brukt for å utvikle det området evalueringen omhandler. Patton (2008) trekker også fram utfordringer i forhold til denne tilnærmingen som at ulike aktører i programmet kan ha forskjellig forståelse av hvilke teorier programmet bygger på, alternativt at utøverne kan legge ulik vekt på ulike sider ved teorier de arbeider etter.

Pattons forståelsen kan sammenliknes med Tjora (2010) som omtaler dette som stegvis deduktiv-induktiv metode, hvor man i en evaluering stadig finner det nødvendig å vende tilbake til ideen for et program for å kunne utvikle programteorien. Det å veksle mellom en deduktiv og induktiv tilnærming for å komme fram til hva som skal evalueres er ofte hensiktsmessig måte for å utvikle den «råe» programteorien til en mer hensiktsmessig en. I det praktiske arbeidet med å utvikle en teori må evaluator arbeide med informasjon, mål og andre data om programmet induktivt for å etablere en programteori, denne må i neste runde utprøves fra det teoretiske til det empiriske. Programteorien vil utvikle seg gjennom evalueringprosessen ved at evaluator får ny innsikt og forståelse om programmet.

Schwandt (2005a) har også diskutert hvordan man får innsikt og forståelse av et program og omtaler dette som «substantive rationality», som i motsetning til teknisk eller instrumentell rasjonalitet, er nært knyttet til praktisk kunnskap og yrkesutøvelse. Utøvelsen av praksis og forståelse av praksis framkommer gjennom en dialektisk prosess hvor man går fram og tilbake mellom et konkret case og kunnskap, verdier og engasjement. Det er den dialektiske prosessen som gjør at man stadig utvikler ny innsikt og forståelse, noe som gjør at det ikke bare er mellom ulike aktører at det oppstår forskjellige forståelser, men at også en og samme person over tid også utvikler ny innsikt og forståelse. En fare ved programteori generelt er at evaluatoren prøver å komme fram til en teori, noe som kan representere en forenklet og «amputert» forståelse av programmet da programteorien reflekterer ikke nødvendigvis realitetene i programmet.

Patton (2008) påpeker at man må foreta en strategisk vurdering om det er hensiktsmessig å utvikle eller gjøre eksplisitt hvilken teori et program bygger på. Etter min vurdering er det i de fleste sammenhenger hensiktsmessig å konkretisere hvilke programteori det enkelte evalueringene bygger på. Et vel så relevant spørsmål som Patton (2008) tar opp er at det finnes flere teorier som kan brukes for å analysere et program, spørsmålet er hvilke

intervensjonsteorier som skal velges. Patton (2008) innfører begrepet «validity assumptions» innen «Utilization-Focused Evaluation» for å avgjøre hvilke teorier som skal inngå i analysen. Med det mener han at hvilke teorier som er gyldige og anvendbare må bestemmes sammen med de primære tiltenkte brukerne av resultatene av evalueringen. Det er de som skal anvende resultatene fra evalueringen som kan vurdere hvilke teorier som er valide for dere praksis. Men dette betyr ikke at brukerne har monopol på å bestemme teorivalget, det er gjennom forhandlinger mellom evaluator og de intenderte brukerne av resultatene at evalueringens fokus og teorigrunnlag kommer fram.

I analysen av evalueringene i denne avhandlingen er det sentralt å finne fram til hvilke teorier de ulike programmene bygger på, det vil si hvilke intervensjonsteorier endringene bygger på. I tillegg vil områdene som ikke er teoretisert kartlegges og konseptualiseres, det vil si at jeg som evaluator prøver å etablere en meningsfull forestilling om intervensjonen. Dette for å få en helhetlig forståelse av programmet og hvilke forutsetninger dette bygger på, det som Patton (2008) omtaler som forutsetninger for at teorien er valid. En framgangsmåte for å finne ut hvilke teorier programmet bygger på er å kartlegge rekkefølge og hvilke aktiviteter eller virkemidler som inngår i programmet for å oppnå ønskede resultater. For å konseptualisere programteorien kan man gå veien via aktiviteter eller tiltak som blir brukt i programmet, noe som kan gi et bilde av det teoretiske grunnlaget. I en logisk modell vil virkemidlene være satt opp på en slik måte at de bygger på hverandre og at de resulterer i et ønsket resultat (outcome). Programmer og tiltak forfekter gjerne en endringsteori, det vil si hvordan programmet skal bidra til «social betterment» (Mark et al., 2000). For eksempel bygger tiltaket med bruk av slektsfosterhjem på en teori om å plassere barn i ordinære hjem vil barna bli sosialisert til normer, ferdigheter, verdier osv. som er tilfredsstillende for å få en god oppvekst. Med andre ord vil endringsteorien uttrykke hvilke utalte teorier og sammenhenger programmet bygger på. I analysen må man forstå hvorfor disse aktivitetene kan gjøre en forskjell i forhold til de trinnvise (inkrementelle), problemorienterte beslutninger som fattes i prosessen.

3.4 Oppsummering

Barnvernsfeltet kjennetegnes av at det er komplekse og uregjerlige problemer (wicked problems) og usikre virkninger om hva som fungerer bra eller ikke. Å bruke case-studier i evalueringer kan være en alternativ tilnærming for å få forståelse og innsikt i sosiale programmer, en kontekstavhengig kunnskap om hvordan og på hvilken måte disse virker.

I dette kapitlet har jeg redegjort for to ulike teoretiske forståelser av intervensjon, et funksjonalistisk og et fortolkende perspektiv på endring. Med utgangspunkt i Vedungs (2009) programteori er det først og fremst selve tiltaket og prosessene knyttet til gjennomføringen av det som vil bli studert i analysen. Intensjonen med et tiltak eller program er at det skal løse en utfordring innen et felt, her barnevernfeltet. Men for å kunne si noe om det er en sammenheng mellom tiltak og resultater vil jeg i analysen lage en modell for å anskueliggjøre sammenhengen mellom tiltak og resultater i en evaluering, en intervensjonsteori. Tiltakene blir med andre ord koplet til resultatene og det konstrueres en teori om hva som påvirker hva og disse testes empirisk gjennom evalueringen. Teoriene setter programmet eller tiltaket inn i en større referanseramme slik at vi bedre kan forstå sammenhengen mellom innsats, prosess og resultater. Jeg vil konkretisere en programteorimodell hvor jeg gjør rede for selve tiltaket, bakgrunn for å velge tiltaket, formålet med det og hvordan man arbeider metodisk for å nå målene. Programteoriene blir et hjelpemiddel i evalueringen da de gir meg begreper og fokusområder som muliggjør det å analysere og forstå det som blir evaluert. I analysedelen vil jeg bruke programteorier for bedre å forstå de prosesser og resultater som tiltak og aktiviteter frambringer. Programteorien er ikke primært en teori om hva som virkelig skjedde, men hvordan programmet ble planlagt gjennomført, hvilke aktiviteter og tiltak som ble satt i verk og hvordan disse var tenkt å virke.

Jeg ønsker med analysen å se nærmere på om bruk av case-studier kan bidra til å gi større innsikt og forståelse til de uregjerlige problemer som barnevernet arbeider med innen omsorgsovertakelse av barn og om denne tilnærmingen kan gi nye innspill til hvordan disse problemene kan håndteres for å gi et kvalitativt bedre tjenestetilbud. Jeg vil i neste kapittel redegjøre for valg av case og gi en kort oversikt over kunnskapsstatus innen de valgte barnevernsområdene.

Kapittel 4 Barnevernfeltet og kunnskapsstatus

4.1 Innledning

I en gjennomgang av dansk forskning om sosialt utsatte barn og unge og deres familier konkluderer Bryderup (2008) med at forskningen og kunnskapen innen feltet er «yderst sparsom». Den samme konklusjonen blir trukket i en norsk studie av om behandling av barn og unge i institusjoner (T. Andreassen, 2003). Manglende faglig forsvarlige evalueringer har resultert i at det har blitt iverksatt en rekke programmer som man ikke kjenner virkningene av (T. Andreassen, 2003). Som et svar på dette har det i Norge kommet empiriske studier for å teste hypoteser om trekk ved utsatte barn og unge, innhold i programmene og hvilken effekt disse har hatt for å belyse sammenhengen mellom tiltaksprosessen og oppnådde resultater. Disse studiene har kommet de siste ti årene og kan knyttes til den evidensbaserte bølgen og de har tatt to former, enten som monitorering av resultater eller som evalueringer med vekt på prestasjonsindikatorer. Både monitoreringene og evalueringene vektlegger prestasjons- og resultatmålinger, evalueringene vektlegger i tillegg det å forklare hvordan og hvorfor man får de resultater som man får mens monitoreringene lar de kvantitative dataene mer tale for seg selv. Evalueringene som er foretatt i Norge bygger i stor grad på randomiserte kontrollerte forsøk. Man har prøvd å redusere barnevernfeltets høye kompleksitet til enkle dimensjoner gjennom å abstrahere og forenkle virkeligheten til kvantitative størrelser som testes empirisk. Kritikerne som kommer både fra praksisfeltet (Fellesorganisasjonen, 2008) og fra forskerhold stiller blant annet spørsmålsteget ved om en grunnleggende kvalitativ praksis som barnevernet kan kvantifiseres, og om de oppnådde resultater skyldes intervensjonen eller om det er andre variabler som i like stor grad påvirker endringer.

I tillegg til innholdsmessige nytenking har det også skjedd en omfattende strukturell endring av barnevernfeltet ut i fra en styringslogikk om at når staten overtar ansvaret innenfor feltet sikrer dette større likhet i tilbudet til barn og unge enn om kommunene gar ansvaret for dette. I arbeidet med å sikre større grad av forutsigbarhet har myndighetene lagt stor vekt på det å utvikle nye arbeidsmetoder for å få bedre kvalitet og en evidensbasert praksis for å avhjelpe de behov som finnes i feltet. Det som særpreger de nye arbeidsmetodene er at de er «importert fra utlandet» og implementert i en norsk sammenheng, og er blitt fulgt opp av evalueringer i ettertid (Hagen, Ogden, & Bjornebekk, 2011; Hukkelberg & Ogden, 2013; Ogden & Hagen, 2008). Eksempler på nye behandlingsmetoder som er blitt introdusert er MST Multisystemisk terapi (MST), Parent Management Training – Oregonmodellen (PMTO) og Webster–Strattons

«De utrolige årene». Alle disse metodene evidensbaserte og kommer fra USA, og er også evaluert i Norge av de samme forskningsmiljøene som er ansvarlige for implementeringen og opplæringen av metodene i Norge (Hagen et al., 2011; Reedtz, Martinussen, Jørgensen, Handegård, & W., 2011). Blant evalueringsforskere er det bred enighet om at velferdstilbud som barnevernet bør bygge sin praksis på oppdatert kunnskap, det vil si at tiltak og metoder som blir brukt fungerer, men det er ikke enighet om hvilke metoder som skal benyttes for å oppnå dette. Uenigheten dreier seg ikke om nødvendigheten av å få bedre kunnskap om sammenhengen mellom intervensjon og resultater, men om hvordan evidens kan og bør framskaffes metodisk og dermed om hvordan evidens blir konstituert (Greene, 2015; Krogstrup, 2011; Schwandt, 2009).

Denne avhandlingen har fokus på bruk av case i evalueringer og målsettingen min er å finne ut mer om hva denne tilnærmingen i evalueringer kan bidra med i arbeidet med å gi mening til og forståelse til programmer som utprøves i et kompleks felt. Det komplekse feltet som jeg velger er barnevernet og omsorgsovertakelser som kan betraktes som kritiske hendelser i arbeidet med å skape «social betterment» innen feltet. Jeg kunne ha valgt andre felt også som rusomsorg, arbeidsmarkedstiltak, psykisk helse, men velger å konsentrere meg om et område da det er bedre å sammenligne case når de er innenfor samme praksisområdet (Nadim, 2015). Før jeg analysere casen på nytt vil jeg presentere den offentlige konteksten som barnevernet inngår i og da med spesiell vekt på omsorgsplasseringer. I tillegg vil jeg presentere en review som viser forskning innen barnevernets to hovedkategorier innen omsorgsovertakelse, fosterhjems- og institusjonstilbud, og hvilke hovedfunn som er framkommet her.

Jeg vil i denne avhandlingen ta utgangspunkt i to tidligere evalueringer som jeg har gjennomført og foreta en ny analyse for å forstå mer av de tidstypiske fenomenet som evalueringer av sosialfaglige programmer representerer. Etter årtusenskiftet har vi i Norge fått en evalueringsboom hvor «alt skal evalueres», fra den enkleste telefonsamtale til store offentlige reformer. Evalueringer er blitt en del av en styringskulturen som har slått igjennom både i de organisatoriske og politiske tenkemåter i det offentlige, og som er med på å legge premisser for hva som blir satt på dagsordenen, hva som blir sett på som sann kunnskap og hva som kan gjøres med å løse offentlige problemer. Som omtalt ovenfor er det da et paradoks at når hensikten med evalueringer av offentlige program er å forbedre disse, utvikle ny kunnskap om eller vurdere hva som er bra og hva som kan forbedres i programmene, at ikke

evalueringresultater har blitt mer brukt i arbeidet med å modernisere offentlig sektor (Højlund, 2014; Patton, 2008, 2011). Handler dette om hvordan evalueringer metodisk blir gjennomført, hvilke temaer som dokumenteres, hvilke anbefalinger som blir gitt? Eller har evalueringer helt andre funksjoner enn det å bidra til å utvikle sosiale programmer som legitimerende, kontrollerende, symbolske funksjoner?

4.2 Valg og analyse av evalueringer som bruker et case-design

Når jeg skulle velge ut evalueringer som har brukt et case-design for å analysere disse på nytt, valgte jeg av to evalueringer innen området omsorgsovertakelse innen barnevernet. Begrunnelsen for dette er flere, blant annet at konsentrere seg om et felt (barnevernet) og fenomenet omsorgsovertakelse av barn gjør det mer sannsynlig å kunne trekke ut kunnskap og viten om hva case-studier kan brukes til. Som omtalt ovenfor har jeg valgt en top-down intervensjon og et med et bottom-up tilnærming. Jeg vil gi en kort oversikt over feltet før jeg analyserer de to evalueringene på nytt.

Innen barnevernet i Norge har det skjedd store endringer de siste årene, noe som har resultert i en sterk vekst i antallet omsorgsovertakelser av barn og unge. Veksten har hovedsakelig skjedd ved at flere barn blir plassert i fosterhjem. Den første evalueringen var en top-down program «Bruk av familieråd ved fosterhjems plasseringer», som representerer en alternativ måte å plassere barn i fosterhjem (Hyrve, 2008). I 1990 var omlag 4000 barn og unge i fosterhjem, mens antallet hadde økt til i overkant av 11 000 på slutten i 2016 (sentralbyrå & Kommunalog, 2017). Å møte denne sterke veksten stiller store krav til den offentlige barneverntjenesten og som et ledd i det å møte de nye utfordringer og sikre kvaliteten på tilbudet har staten foretatt relativt omfattende endringer innen feltet. Et av virkemidlene er å profesjonalisere virksomheten når det gjelder opplæring av fosterforeldre og faglig oppfølging av disse fra både kommunalt og statlig nivå. I tillegg ble det gjort store strukturelle endringer ved å etablere et eget Barne-, ungdoms- og familiedirektorat (BUF-direktoratet) sentralt, med regionale kontorer, omtalt som forvaltningsrevisjonen av 2004. En av begrunnelsen for sterkere statlig styring var å sikre mer forutsigbarhet og at brukerne fikk det samme tilbudet uansett hvor de bodde i landet.

Ideologisk har fosterhjem lenge vært foretrukket framfor andre omsorgstilbud utenfor hjemmet, og ni av ti barn som ikke kan bo hjemme hos foreldrene sine, får dette tilbudet. Ettersom det er et misforhold mellom behov og tilbud av fosterhjem har rekrutteringsarbeidet

med å skaffe fosterhjem blitt aktualisert. I NOVA-rapporten «Fosterhjem for barns behov» (Backe-Hansen, Havik, & Grønningsæter, 2013a) skisseres det ulike tiltak for å rette opp dette forholdet som økonomiske betingelser, det å styrke fosterforeldre sin kompetanse og at disse får bedre oppfølging i form av støtte og veiledning, fosterforeldrene sine behov for stabilitet, forutsigbarhet og det å få «være en familie».

Når et barn eller en ungdom flytter til fosterfamilien utgjør dette en kritisk fase for både barn/ungdom og for fosterfamilien. Det har vist seg at det er en klar sammenheng mellom fosterforeldrenes oppfatning av barnet og av sine egne muligheter for å være gode foreldre for han eller henne (Backe-Hansen et al., 2013a). For å møte forventningene som fosterforeldre har kan det være nødvendig å bistå fosterforeldrene med å snu en eventuell negativ utvikling så raskt som mulig, i stedet for å vente til frustrasjonene har fått satt seg. Her er det viktig med kompetent og sensitiv støtte til fosterforeldrene. I neste omgang er det viktig at de som gir denne støtten, også har spesiell kompetanse til å gjøre dette. Studier av fosterforeldrene som hadde vurdert å si opp kontrakten viser at det er forhold ved fosterbarnet var den klart viktigste faktoren for å gjøre dette (Backe-Hansen et al., 2013a). Tidlig hjelp til å forstå barns utvikling generelt, men også fosterbarnets atferd spesielt og egen forforståelse, er vesentlig for å mestre rollen som fosterforeldre.

Selve prosessen med å flytte et barn til et fosterhjem representerer en kritisk fase for om man lykkes med plasseringen. Familieråd er en prosedyre- og prosessoppskrift for hvordan man kan komme fram til kvalitative bedre beslutninger i barnevernet, og som er blitt utprøvd i mange land og som må forstås ut i fra sin tid. I lærebøker blir idégrunnlaget til arbeidsmodellen familieråd knyttet til empowerment, styrkeperspektivet og brukermedvirkning (Hyrve, 2002; Løfsnæs, 2002; Marsh & Crow, 1998). Kort oppsummert er målet med familieråd å finne fram bedre og mer holdbare plasseringer i barnevernssaker ved å trekke veksler på den utvidede familiens styrker, ressurser og kompetanse og bruke denne for å få til dette. Det interessante er at modellen i Skandinavia blir knyttet opp imot normative sosialfaglige arbeidsmodeller og i liten grad til beslutningsteorier, som etter min vurdering er kjernen her. Som med andre organisasjonsoppskrifter som reiser fort og langt må de «omsettes» til en lokal kontekst (Røvik, 1998, 2007). Modellens historiske røtter kommer fra New Zealand, hvor modellen ble utviklet blant maoriene (urbefolkningen), og implementert 1980-tallet av styresmaktene i landet som et svar på tidens politiske strømninger (New Public Management) og det faktum at velferdsstaten

ikke lenger hadde råd til de tradisjonelle prosedyre- og prosessoppskrifter som ble fulgt innen fagfeltet. Ved å vektlegge brukerperspektivet i NPM og inkludere sentrale personer rundt barnet i selve beslutningsprosessen, kan man få fram et bedre beslutningsgrunnlag og et større engasjement ved å aktivere ressursene i det private nettverket enn ved kun å bruke en tradisjonell byråkratisk saksgang. Programteoriens innhold bygger på en antakelse om at det å inkludere brukere i beslutninger gir bedre og mer relevante løsninger ved at disse aktivt deltar i beslutningsprosessen. Ved å delta aktivt i arbeidet med å finne løsninger får familiemedlemmene en annet eierforhold til resultatene som kommer ut av beslutningsprosessen. Case 1 tar for seg bruk av familieråd i forbindelse med fosterhjemsplasseringer og vil primært trekke inn de beslutningsteoretiske aspektene ved modellen. Etter min vurdering er programteorien her en NPM-inspirert beslutningsteori som av feltet blir omsatt og legitimert ved å ikle den en sosialfaglig habitt for at den skal fenge. Familieråd blir markedsført som en institusjonell standard, det vil si en legitimert oppskrift på hvordan barnevernet bedre kan løse sin samfunnsoppgave med å hjelpe barn og unge som skal plasseres i fosterhjem. Evalueringen ble utført på oppdrag av Fagteam og Fosterhjemtjenesten ved Bufetat Hamar i perioden 2006 – 2008. (Hyrve, 2008) og er publisert som en rapport som ligger ute på BUFetas hjemmesider også i 2017.

Case 2 er en evaluering av en barnevernsinstitusjon som representerer en alternativ måte det offentlige barnevernet har for å kunne plasser barn utenfor hjemmet, dersom ikke fosterhjemsplassering er et alternativ. På slutten av 2016 bodde 1 200 barn og unge i barnevernsinstitusjoner i Norge (sentrалbyrå & Kommunal- og, 2017). Evalueringen var både et ønske fra barneverns-institusjonen Villa Vika om å få en tilbakemelding og dokumentasjon av sin praksis og et eget ønske fra min side om å finne ut mer om institusjonsplasseringer og hva som kjennetegner denne sosialiseringsarenaen. Dette var et ambisiøst prosjekt, da det både ideologisk og politisk er et ømtålig område hvor det er mange sterke meninger og lite empirisk forskning. Metodisk ble evalueringen gjennomført etter Pattons (2008, 2012b) modell for «Utilization-focused evaluation» hvor det ble brukt mye tid på å designe evalueringen på en måte som kunne gripe det spesielle med det å vokse opp i en barnevernsinstitusjon og det å beskrive den sosialfaglige praksisen som ble utøvd i institusjonen. Evalueringen resulterte i en evalueringsrapport som omhandler drift, erfaringer og dokumentasjon av resultater som barnevernsinstitusjonen Villa Vika i Malvik kommune har oppnådd (Landrø & Hyrve, 2013).

I Skandinavia har institusjonsdrift innen barnevernet fått mye negativ presseomtale og forskningen om barn i barnevernsinstitusjoner omtaler Stokholm (2009a) som et «broget felt», som har vært preget av elendighetsforskning (T. Andreassen, 2003; Clausen & Kristofersen, 2008; Colton, 1988). Etter min vurdering er det nødvendig med en annen tilnærming til evalueringer av barnevernfeltet som vektlegger hva som fungerer og som Stame (2014) omtaler som «positive thinking approaches». I alle evalueringer kommer det fram både styrker og svakheter ved institusjonsdrift, og ut i fra et læringsperspektiv kan det etter min vurdering være formålstjenlig å studere nærmere hva som fungerer i programmer for å bidra til det å videreutvikle disse, og være med å bryte den pessimistiske diskursen som omgir sosialpolitiske programmer knyttet til barnevernsinstitusjoner. En evaluator er ikke en passiv observatør til et program som studeres, men deltar selv som en aktør i den sosiale praksisen enten man er fullt klar over dette eller ikke. Hva som vektlegges i en evalueringsrapport er med andre ord avhengig av både evaluators forforståelse og hvilken teoretisk og metodisk tilnærming som blir valgt i en evaluering. Stame (2014) trekker fram ulike tilnærminger som vektlegger det å finne fram til hva som fungerer og som kan brukes i det videre arbeidet med å utvikle en kvalitativ bedre praksis. En av disse tilnærmingene er det å ta utgangspunkt i case hvor et program har virket, og det er det som er gjort i evalueringen av barnevernsinstitusjonen Villa Vika som har et positivt omdømme. Hva særpreger driften ved denne institusjonen og hvordan kan vi forstå det arbeidet som blir utført overfor barn og unge her? Etter min oppfatning er det gjennom å velge ut virksomheter som utmerker seg og studere disse, at man kan få kunnskap om institusjonsdrift som kan overføres til andre praksiser. Både i Rambølls monitorering av barnevernsinstitusjoner i Norge (Rambøll, 2011a, 2011b) og tilsynsrapporter fra Helsetilsynet (<https://www.helsetilsynet.no/no/Tilsyn/Tilsynsrapporter/Sor-Trondelag/>) kommer Villa Vika meget godt ut. Det å gå dypere inn i materien og studere dette casen var derfor interessant for bedre å forstå hva som er sentralt i god institusjonsdrift.

Sallnäs (2000) har i sin avhandling om framveksten, ideologien og strukturen i svenske barnevernsinstitusjoner pekt på at disse både blir sett på som en løsning og et problem for bestemte grupper barn og unge. På den ene siden har det finnes en strek tro på at institusjonsmiljøet kan hjelpe barn og unge til å få en adekvat sosialisering, på den andre siden har det vært flere forskere som har dokumentert negative konsekvenser av institusjonsopphold (Clausen & Kristofersen, 2008). Dette har resultert i massiv kritikk (T. Andreassen, 2003), spesielt av private institusjoner og påstander om at disse mangler en grunnleggende forståelse

av de problemene og en faglig underbygning av arbeidet de utfører. Dette resulterte i at man i Norge etter barnevernsreformen av 2004 prøvde å redusere bruken av institusjonsplasser, og da spesielt private, noe myndighetene har lyktes med viser evalueringen av reformen (Backe-Hansen, 2011). Ettersom dette fagområdet har klare ideologiske overtoner, er det også naturlig at stridsspørsmålene innen feltet også følger politiske skillelinjene. Når en sosialdemokratisk regjering blir fulgt av en borgerlig regjering blir synet på private aktører endret i statsapparatet. Dette har ført til en reversering av synet på barnevernsinstitusjoner etter at den borgerlige kom til makten i 2013, og det er blitt mer legitimt å drive institusjoner.

I de siste årene har det kommet kritikk av det ensidige synet på barnevernsinstitusjoner som har vært rådene i Norge etter barnevernsreformen fra 2004, hvor bruk av institusjoner ble betraktet som siste utvei dersom ikke noen andre tiltak fungerte (Backe-Hansen, 2011). Barne-, ungdoms og familiedirektoratet har tro på det å gi barn og unge et institusjonstilbud så sant det er kvalitativt godt, og de hevder at det for noen barn og unge er det beste tilbudet det offentlige kan gi til de som har utfordringer av ulik slag, så sant man kan forbedre de forhold som påvirker resultatene på en negativ måte. Her nevnes fire sentrale momenter som sammensetning av barnegrupper, lite vekt på det å involvere barnets familie, svakt fokus på skole og liten eller ingen oppfølging av ungdommene når de ble skrevet ut av institusjonen (Barne, ungdoms-og familiedirektoratet, 2010).

Som det går fram av kildene ovenfor er ikke synet på bruken av institusjoner i barnevernet entydig og debatten rundt bruk av institusjoner har vist at det har vært mer eller mindre legitimt å benytte institusjonsplassering når barn skal anbringes utenfor hjemmet. Dette kommer av at institusjonsplasseringer har flere innebygde motsetninger og dilemmaer ved seg (Egelund & Jakobsen, 2011), og at disse motsetningene og dilemmaene må håndteres av de sentrale aktørene, det vil si de profesjonelle og barn og unge i første runde, men også av andre interessenter knyttet til institusjonen. Barnevernsinstitusjoner har en rekke organisasjonsspesifikke forhold som byråkratisering, «rett-troenhet» om hvordan institusjoner skal drives, lover, forskrifter, maktutøvelse osv. som vil innvirke på driften. Ny-institusjonell teori har påpekt at omgivelsene normer og verdier påvirker organisasjoner til å bli delvis like. I stedet for at organisasjonen tilpasser seg omgivelsene, kan man legge et utenifra og inn perspektiv som vektlegger samfunnets påvirkning på institusjoner (DiMaggio & Powell, 1991; Røvik, 1998). Dette betyr at barnevernsinstitusjoner må drives på en slik måte at de er i

overensstemmelse med institusjonelle standarder for praksisfeltet, noe som medfører at de likner på hverandre. Men når det gjelder synet på innhold og om institusjonene representerer et adekvat tilbud for barn og unge, er det ulike syn. Sallnäs (2000) skiller mellom to ulike forståelser av institusjoner, en kritisk og en utviklingsoptimistisk retning, som vektlegger ulike sider ved institusjonslivet.

Institutionerna har varit omdiskuterade och problematiska inslag i socialpolitiken. Det har återkommande förts en kritisk diskussion om vad det innebär för unga att vistas i kollektiva miljöer med anställd personal istället för i sina hem. Men det har också funnits en starkt behandlingsoptimism och samhällelig förväntan på att institutionsvistelse skall lösa problem med de unga och påverka dem i önskad riktning. Med uttrycket "total institution" formulerades institutionsmiljöns starka kraft i ett kritiskt perspektiv, medan begreppet "miljöterapi" byggde på tanken om den goda institutionen som ger möjlighet till positiv påverkan under dygnets alla timmar (Sallnäs, 2000, s. 124).

Det kritiske perspektivet henter inspirasjon fra Goffmans (1967) og hans begrep «total institusjon» for å beskrive barnevernsinstitusjonen og hvordan den griper inn i barn og unges liv på en helhetlig og negativ måte, mens det utviklingsoptimistiske synet vektlegger institusjonsmiljøets potensiale for å forme barn og unge for å få til en positiv forandring og utvikling (Larsen, 2004).

4.3 Review

Før jeg presentere analysen av to evalueringer innen området omsorgsovertakelse innen barnevernet vil jeg presentere en kunnskapsoversikt for bruk av familieråd ved fosterhjems-plasseringer og bruk av institusjon ved omsorgsovertakelse. Hovedhensikten med dette er å presentere en kunnskapsoversikt (review) til bruk i analysen og drøftingen av casene og for å kunne besvare forskningsspørsmålene i avhandlingen. En annen begrunnelse for å presentere en review er å sette evalueringene inn i et større teoretisk bilde, og å prøve og motvirke teoretisk ensidighet for bedre kunne reflektere over mine egne forutsetninger og forforståelser i forhold til å skape mening i analysene av casene (Kvale & Brinkmann, 2011).

4.3.1 Kunnskapsstatus om bruk av familieråd

Case 1 handler om å bruke familieråd ved omsorgsovertakelse og plassering av barn i fosterhjem. Familieråd er en arbeidsmåte som benyttes i barnevernet, og som skiller seg fra tradisjonelle utredninger ved at den inkluderer den utvidede familie i beslutningsprosesser på en mer aktiv og inkluderende måte (Hyrve, 2004; Marsh & Crow, 1998). Hensikten med å tilby familieråd i en konkret barnevernssak er sammensatt og kan sees som en reaksjon på den hierarkiske, byråkratiske modellen som tradisjonelt har vært brukt i beslutningsprosesser i

barnevernet. Kritikken av barnevernet er at det offentlige systemet blir for stivt og legger for liten vekt på de preferanser, behov og interesser borgere har, det blir en paternalistisk tilnærming til det å komme fram til gode tiltak som kan hjelpe barn og unge. Familieråd er reaksjon på dette som er inspirert av ideene om empowerment og som innen evalueringsfaget framtrer i en egen retning, «empowerment evaluation», som vektlegger at evalueringer skal bidra til meningsskaping og bidra med kunnskap som kan bidra til at brukerne blir «bemyndiget» og tar kontroll over eget liv og utvikling (Fetterman & Wandersman, 2005). New Public Management (NPM) er en forandringsdiskurs og en inspirasjonskilde til metoden familieråd på samfunnsnivå ved at den understreker at myndighetene må være mer lydhør og tilpasse seg brukernes behov, da det er «de som har skoene på og vet best hvor det trykker». NPM fokuserer på hvordan offentlig organisasjoner som barnevernet kan reformeres for at faktiske og potensielle brukere får mer innflytelse og at ytelser blir mer tilpasset deres behov. I tillegg begrunnes metoden med at barns og foreldres rett til medbestemmelse, ikke minst i kjølvannet av FNs barnekonvensjon fra 1989 (Backe-Hansen, 2006). Konkret skal metode familieråd bidra til å gi den utvidede familie økt delaktighet og økt ansvar for beslutninger som fattes i barnevernet, at man i større utstrekning bygger på den utvidede familiens positive ressurser for å finne løsninger som er holdbare på sikt og det å få til et bedre samarbeid mellom familien og barnevernet.

Ved å søke i bibliotekbasen ORIA i perioden 1980 til 2015 på søkeordene «review» AND «family group conferencing», fikk jeg 172 treff, de fleste i tidsperioden 2011 til 2015 (54 treff). Antall publikasjoner øker for hvert år fram til 2015. Derimot er det få treff på søkeordene «review» AND «familieråd» (5 treff) og på «review» AND «familierådslag» (et treff fra 2006)¹. Treffene fikk jeg innen fagområder som Restorative Justice, sosiologi, pedagogikk (ERIC), sosialt arbeid og helsevitenskap (MEDLINE/PubMed). Det er også en tendens at jo nærmere 2015 man kommer jo stadig flere artikler blir publisert om familieråd i helsevitenskaplige tidsskrift, relativt mindre i tidsskrifter innen barnevern og sosialt arbeid.

For å få oversikt over bruken av beslutningsmodellen i forhold til fosterhjemsplassering av barn gjorde jeg et grundigere søk som omfattet både engelsk og skandinaviske språk, da det er

¹ Det engelske begrepet «family group conferencing» har blitt oversatt til både familierådslag og familieråd. Etter mye om og men bestemte nestoren i norsk barnevern Gerd Hagen det skulle hete familieråd, i Røviks (1998) terminologi handlet dette om både om sosiale definerings- og meningsdannelsesprosesser for å autorisere metoden.

i disse geografiske områdene metoden hovedsakelig har vært utprøvd. Jeg har begrenset søket fra 1980 og fram til 2015. Søkeord i skandinaviske databaser har vært «familieråd» OR «familjerådslag» OR «familierådslagning» AND «fosterhjem» OR «fosterheim» OR fosterhem, i engelskspråklige databaser «family group conferencing» OR «fgc» OR «family group decision making» OR «fgdm» AND «foster care».

Den mest omfattende review som jeg fant på et skandinavisk språk var «Kunnskapsstatus om familieråd. Erfaringer og effekter» (K. J. Havnen & Christiansen, 2014). Det er også gitt ut flere kunnskapsoversikter fra New Zealand hvor metoden ble utviklet på 1980-tallet og som fremdeles har den moralske opphavsretten til metoden (Te Awatea Violence Research, 2013). Generelt er forskningsgrunnlaget på effekter av familieråd tynt og forskningskvaliteten er «av blandet kvalitet» (K. J. Havnen & Christiansen, 2014). Dette er samme funn som Backe-Hansen (2006) konkluderte med i sin kunnskapsstatus i det nasjonale forsøket med å implementere metoden i Norge hvor evalueringslandskapet ble beskrevet som uryddig. Kritikken er både av metodisk og kulturell karakter, metodisk at de ikke følger gullstandarden for evidensbaserte evalueringer (RCT) ved at de mangler sammenlignbare kontrollgrupper og statistisk kontroll av ulikheter mellom grupper, kulturelt ved at de fleste studiene er utført i U.S.A. og en kan ikke automatisk overføre funn til en norsk kontekst. De empiriske studiene av hvilke resultater familieråd oppnår innenfor fagområder hvor metoden utprøves, viser stor grad av variasjon når det gjelder hvor mottakelige disse feltene er for ideene og verdiene som ligger til grunn for metoden.

Ut i fra gjennomgangen av 10 tidligere studier som metodisk følger en tilnærmet RCT-design konkluderer Havnen og Christiansen (2014) med at familieråd øker sannsynligheten for plassering hos og tilbakeføring til slekt, og reduserer sannsynligheten for offentlig plassering og adopsjon, sannsynligheten for tilbakeføring til familien øker, bruk av familieråd gir lettere tilgang til hjelpetjenester utenom barnevernet på kort sikt, men ikke på lengre sikt. Derimot er det ikke funnet at familieråd fører til mer stabile plasseringer eller om disse blir av kortere varighet eller reduserer behovet for oppfølging fra barnevernet. Etter min vurdering fører de strenge kriteriene for å bli inkludert i forskningsgjennomgangen som forskerne gjør ved å velge “... *det ypperste designet for å studere effekter*” (K. J. Havnen & Christiansen, 2014, s. 28), som er det randomiserte, kontrollerte studier, til at mange relevante studier blir utelatt i kunnskapsstatusen. De 10 studiene som kommer gjennom nåløyet for å bli analysert er 7 av

studiene fra U.S.A, 1 fra Canada (Pennell & Burford, 2000), 1 fra Sverige (Sundell & Hægman, 1999) og 1 fra Norge (Falck, 2006). Den norske studien var jeg selv medansvarlig for, både når det gjaldt utforming, gjennomføring og evaluering. Etter min vurdering kommer det fram vel så interessante funn ved gjennomgangen av ulike evalueringer som ikke blir drøftet videre og som mangler i konklusjonene i den norske kunnskapsoversikten. Jeg vil kort presentere noen forskningsresultat og sentrale spørsmål som stilles av forskere som har gjennomført evalueringer som jeg finner interessante. Det er verd å merke seg at disse at disse studiene i stor grad er casestudier som omtales som erfaringsoppsummeringer (K. J. Havnen & Christiansen, 2014) og eksempelstudier (Backe-Hansen, 2006).

Det som særpreger evalueringene som har brukt et design er bruk av kvalitative metoder i analysene av forsøksprosjekter. Oppdragsgivere er gjerne interesseorganisasjoner eller offentlige virksomheter som har gjennomført programmene og som ønsker eksternt tilbakemelding, og ettersom det er enkeltforsøk som evalueres er utvalgene små. Disse evalueringene gir etter mitt syn viktig innspill for å forstå familieråd som prosess og dynamikk ved endringer. De representerer «real life setting» hvor man får en praksisnær dokumentasjon som muliggjør det å fortolke hendelser og bedre forstå hvilke faktorer som er sentrale i implementeringen av metoden og det å kunne analysere mønstre og sammenhenger i endringsprosessen. Casedesignet bidrar til å få fram en praksisnær empiri som Simons (2009) omtaler som praksisbasert evidens og som er sentral for å kunne gi mening til og fortolke endringsprosesser. For å kunne få til en evaluering som fanger det essensielle i et program og bidra til «social betterment» er den tette koblingen til praksissituasjonen nødvendig for både å generere, validere og bruke forskningskunnskap til å forbedre praksis (Simons, 2015; Simons et al., 2003).

Casestudiene representerer en annen evalueringstilnærming som gir muligheter for tolkninger som er utledet fra en mer holistisk og intuitiv forståelse av dataene og innsikten det gir. Felles for både effektstudiene basert på et RCT-design og fra casestudiene er manglende omtale og operasjonalisering av hva som er hensikten eller målsettingen med familierådet, programteorien vedrørende familierådets innhold blir omtalt i generelle vendinger. Videre er det ikke klarhet i hva som skal være relevante utfallsmål for familierådet ut over det at det skal resultere i en handlingsplan for kortsiktige mål som skal oppnås (immediate outcome) (K. J. Havnen & Christiansen, 2014). Casestudiene viser at de voksne familiemedlemmene er svært

fornøyd med prosessen. De setter pris på å møte barnevernstjenesten på annen måte enn de tradisjonelt gjør, de setter pris på koordinators arbeid med å legge til rette for møtet, de verdsetter mulighetene for bedre kontakt med og støtte fra den utvidede familie. Selve rammen rundt møte blir også vurdert positivt, det å kunne møtes på et nøytralt sted (ikke barnevernskontoret) og ha god tid, og om nødvendig at andre kan passe barna og at det er servering av mat (Backe-Hansen, 2006). Familierådet bedrer relasjonene og samhandlingen mellom familiemedlemmene med økt samhold og styrkede familieband. Familiemedlemmene opplever å bli behandlet med respekt og at de får økt innflytelse på beslutninger, noe som reduserer avmaktsfølelsen, og øker muligheten til å bidra til å komme fram til konstruktive beslutninger i saken.

Barnas opplevelse av familierådet er ikke like unison som de voksnes. Horverak (2006) fant i sin studie at barn og unge hadde ulike erfaringer både når det gjaldt opplevelsen av familierådet, egen deltakelse og innflytelse, hva som kom ut av familierådet, hvilke endringer som skjedde i ettertid og i hvilken grad de knyttet positive endringer til familierådet. Saksbehandlere i barnevernet har en positiv holdning til familieråd som beslutningsmodell i barnevernssaker, men det er under halvparten som har prøvd ut metoden. Hva den store diskrepansen mellom den uttalte entusiasmen for familieråd og den faktiske bruken av metoden finnes det ikke gode data på som kan forklare dette (Hyrve, 2006). Saksbehandlere trekker spesielt fram mobilisering av familienettverket som positivt og at familieråd frambringer bredere informasjon om saken enn hva tradisjonelle utredninger gjør, noe som medfører at uutnyttede ressurser i familienettverket blir avdekket og som kan brukes i forhold til å hjelpe det enkelte barn på en kvalitativ god måte.

I familierådsmodellen blir det trukket inn en uavhengig koordinator, som i denne sammenhengen betyr at vedkommende ikke er ansatt i den aktuelle barnevernstjenesten som tar initiativ til familierådet, og som får tildelt en sentral rolle i å administrere og gjennomføre selve familierådsmøtet og eventuelt oppfølgende møte (Brønholt & Faureholm, 2005). Idéen med å trekke inn en utenforstående tredje person er å løfte selve prosessen ut av den tradisjonelle byråkratiske beslutningsprosessen og relasjonen profesjonell-klient og få en uhildet samordner inn. I de aller fleste evalueringene blir denne ordningen omtalt som positivt både av den utvidede familie og saksbehandlere da det åpner for nye muligheter og struktur til beslutningsprosessen (Sundell & Hæggman, 1999).

Familieråd forstår jeg som en prosedyre- og prosessoppskrift som har vært på reise som primært vestlige industriland har importert. I evalueringene er det spesielt to dilemmaer knyttet til implementering av metoden som trekkes fram, det å være tro mot modellen (fidelity) i sin opprinnelig form eller tilpasse den til den til konteksten i det landet eller til det fagområdet hvor metoden anvendes. Familieråd aktualiserer sentrale pedagogiske og sosialfaglige spørsmål om normative implikasjoner av metoder som er på reise og om det er en god måte å overføre kunnskap på og for læring for praksisfeltet. Translasjonsteorien gir et viktig bidrag for å forstå mer om hva organisasjoner gjør med oppskriftene, blant annet hvordan den blir forstått i en lokal kontekst (utpakket) og hvordan den blir anvendt. Kunnskapsoverføring forstått som translasjon åpner for pragmatiske fortolkninger om at det er mulig å overføre kunnskap om prosedyre- og prosessoppskrifter mellom organisasjoner, men denne translasjonen og transformasjonen er ikke nøytral, noe kopieres, noe legges til og noe trekkes fra og tilpasses en lokal kontekst (Czarniawska & Sevón, 1996; Røvik, 2007; Sevón, 1996).

Det andre dilemmaet er knyttet til spørsmålet om maktulikheter og omfordeling av makt som fagbøker og evalueringer påpeker er mye mer komplisert enn det modellen framstiller det som, spesielt forholdet mellom de profesjonelle og familien kan vanskelig forstås uten at et paternalisme og et maktperspektiv trekkes inn (Backe-Hansen, 2006; Healy, 1998).

4.3.2 Kunnskapsstatus for institusjonsdrift i Skandinavia

Barnevernsinstitusjoner er et alternativt tiltakene som brukes i barnevernet ved omsorgsplasseringer og som har kommet under press de siste årene med den evidensbaserte bølgen innen evaluering (Power, 1997; Vedung, 2010). Hvor mye den bølgen har preget praksis i institusjoner kan selvsagt diskuteres, men jeg deler ikke Bryderup (2008) syn i boken «Aktuelle utfordringer i socialpædagogikken» hvor hun hevder at i danske døgninstitusjoner i liten grad har latt seg påvirke verken av nasjonale eller internasjonale strømninger om evidens. I Norge har man med den statlige overtakelsen av ansvaret for institusjonsdriften i 2004 fått en annen utvikling hvor den nye moderniseringsdiskursen med vekt på evidensbaserte metoder, i alle fall på det ideologiske planet, har fått hegemoniet for hva som er god praksis (T. Andreassen, 2003).

Med den nye moderniseringsdiskursen for sosialfaglig praksis innen barnevernfeltet blir det vektlagt at institusjoner skal løse sitt samfunnsmandat med å gi adekvat hjelp til barn og unge

som trenger det for å sikre offentlig kontroll og styring med feltet. De nye reformene som har kommet i Norge etter tusenårsskiftet utfordrer den tradisjonelle autonome profesjonsstyringen av virksomhetene ved at både politikere og administrasjon får større innflytelse på det barnevernsfaglige arbeide (New public governance). Styringen skjer gjennom at det offentlige stiller krav om effektivitet, dokumentasjon og øket kontroll med institusjonene. Andelen barn og unge som mottar tiltak fra barnevernet har økt betraktelig de siste årene og fra det offentlige har det vært ønskelig å vurdere hvorvidt tilbudet står til barn og unges behov for bistand og hjelp, og om regelverket er godt nok (Backe-Hansen, 2011). På bakgrunn av reformene og omorganiseringen har det norske barnevernets virksomhet og organisering i den senere tiden vært gjenstand for en rekke evalueringer og utredninger. Disse evalueringene gir informasjon som kan være med å beskrive konteksten for denne evalueringen, og her trekker jeg ut sentrale funn fra noen av disse undersøkelsene, både fra et overordnet organisasjonsmessig hold og på tiltaksnivået.

For å fange opp relevante studier om barnevernsinstitusjoner søkte i databasen ORIA med søkeordene «barnevernsinstitusjon OR døgninstitution OR (barnavårdens intitutioner)» og dette ga 131 treff. Jeg søkte også på engelskspråklige betegnelsen «residential care for children and youth» som ga over 40000 treff, men valgte å se bort fra disse da skandinaviske barnevernsinstitusjoner representerer noe helt annen enn hva som finnes utenom Skandinavia, selv innenfor Skandinavia er det nasjonale forskjeller. På bakgrunn av dette vil jeg presentere den mest relevante litteraturen som omhandler skandinaviske barnevernsinstitusjoner.

Internasjonal forskning viser at barneverns klienter kommer dårligere ut på ulike levevilkårsundersøkelser sammenlignet med barn utenfor barnevernet (Clausen & Kristofersen, 2008). Indikatorer på dette er tidlig død, psykiske problemer, lav utdanning og høy arbeidsledighet som er faktorer som i større grad er knyttet til barnevernsbarn enn andre barn og unge. Clausen og Kristofersen (2008) har på vegne av Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) sett på registerdata av 120000 barn som har hatt tiltak fra det norske barnevernet i perioden fra 1993 til 2005. Undersøkelsen sammenligner disse personene med et tilsvarende antall personer som ikke har vært i barnevernet, for å kartlegge eventuelle forskjeller. Funnene fra norske forhold ser langt på vei ut til å underbygge internasjonale resultater (Clausen & Kristofersen, 2008), og dette blir sett i sammenheng med at disse barna jevnt over har dårligere utgangspunkt både intellektuelt og sosialt. I tillegg

kommer tilleggsbelastninger som omsorgssvikt og misbruk og det at det store flertall av barnevernsklinters foreldre har lav utdanning, inntekt og arbeidsdeltakelse.

En annen longitudinell studie, som etter norske forhold er unik, har tatt for seg 85 barnevernsungdommer med alvorlige atferdsvanske og fulgt disse over en lengre periode gjennom det såkalte «Buskerudprosjektet – Alternativer til fengsling av ungdom» (Helgeland, 2007, 2009). Som den eneste norske studien har denne fulgt opp ungdommene over tid, gjennom intervju og surveys fra de var 14-15 år til de var 30. Ungdommene har hatt ulike former for hjelp og oppfølging, de fleste med opphold i ungdomshjem, kollektiv eller institusjon (ibid.). Undersøkelsen har hatt fokus på livsløp og hvordan disse ungdommene har klart seg i forhold til hva som er «alminnelig» utvikling i denne alderen. Datamaterialet består av betydelige mengder kvalitative og kvantitative data som beskriver en rekke forhold i ungdommenes livsløp. Studien bidrar dermed til å besvare noen av spørsmålene knyttet til hvilke tiltak som fungerer og hvilke former for intervensjon som kan ha betydning, også på lang sikt.

Resultatene fra Buskerud-prosjektet viser at 56 prosent av 30-åringene har det man kan kalle en tilfredsstillende og forholdsvis «vanlig» tilværelse uten innslag av rus og kriminalitet (Helgeland, 2007, s. 333). 12 prosent har «ett ben i hver leir», hvilket betyr at de har opprettholdt kontakten med eller hatt tilbakefall til marginale miljøer, samtidig som de periodevis også har hatt stabile liv med relasjoner til viktige støttepersoner. 19 prosent har en mer stabil tilknytning til belastede og kriminelle miljøer og har store rusproblemer, mens 13 prosent er døde. Viktige årsaksfaktorer som studien trekker fram for å forklare disse resultatene er foreldres rusmisbruk under oppveksten til barna, og at tidlige problemer på skolen predikerer en vanskelig livssituasjon senere i livet. Konklusjonen er at jo tidligere problematferd kommer til syne, jo større er risikoen for at barnet kommer til å slite over tid, og at kvinner har klart seg langt bedre enn menn over tid. Undersøkelsen viser med andre ord at litt over halvparten av barnevernsklientene har klart seg greit i overgangen til voksentilværelsen, og den gir et unikt innblikk i hva som har fungert i større og mindre grad. Den tradisjonelle formen for institusjonsopphold ser imidlertid ikke ut til å ha hatt positive utslag for denne studiens informanter (Helgeland, 2007). Mulige årsaker til dette skal vi komme tilbake til nedenfor. Først et mer overordnet blick på hva forskningen sier om kvaliteten i det norske barnevernet.

Marie Sallnäs (2000) har studert barnevernsinstitusjoners historiske utvikling, ideologi og struktur i Sverige. I løpet av 1900-tallet skisseres opp tre faser: fra oppbyggingen av barnevernet og institusjoner, til en avinstitusjonalisering i tiden etter andre verdenskrig, før man i de senere tiår har hatt en økt bruk av og etablering av nye former for institusjoner (Sallnäs, 2000). Når det gjelder strukturen på dagens barnevern, finner Sallnäs (2000) at det er liten grad av differensiering ut ifra barns problemer og hjelpebehov. Et dominerende antall institusjoner retter seg inn mot langtidsopphold for tenåringer, men utover dette preges de av en liten definert målgruppe. Dette har også blitt påpekt når det gjelder norske forhold, blant annet fra arbeidsgruppen nedsatt av Bufdir i 2010: «*Gruppens mest sentrale anbefaling er en tydeligere differensiering av målgrupper og dermed også en inndeling av institusjon med ulik målsetting og funksjon*» (s. 5). Dette har i liten grad blitt gjennomført og det kan underbygge Bryderup (2008) sin vurdering av barnevernsinstitusjoner som innadvendte og i liten grad har latt seg påvirke av ytre krav og ønsker om endring. Forskning viser at det er flere målgrupper med spesifikke problemer og hjelpebehov som trenger tilpassede tiltak innen institusjonene, men det er uklart hvordan denne differensieringen skal organiseres (Backe-Hansen, 2011).

Man kan ifølge T. Andreassen (2003) skille mellom to ulike målgrupper innenfor barnevernet; såkalte «tidligstartere» og «senstartere». Forskjellen er at ungdommer som i tidlig alder oppviser lav fungering i forhold til skole, familie og sosiale relasjoner, har andre og gjerne mer omfattende hjelpebehov enn de såkalte senstarterne. Ungdommer som først i senere tid har utvist negativ atferd har gjerne ikke like etablerte holdninger, og de har også gjerne hatt mer kontakt med barn uten problematferd. Tidligstarterne ser derfor ut til å ha et helt annet behov for sosial trening og holdningsforandrende tiltak enn hva som er tilfelle for senstarterne (T. Andreassen, 2003). Selv om atferden deres tilsynelatende arter seg likt, er det altså grunn til å se på historien og utviklingen til den enkelte når man skal vurdere hjelpetiltak og plassering. Dette blir også viktig i forhold til å unngå den nevnte «smitteeffekten», som det kan hevdes at spesielt de såkalte senstarterne er sårbare ovenfor. Andre undersøkelser viser til lignende problemstillinger, hvor ungdommer som bor i samme institusjon har for mange ulike problemer, noe som medfører et ganske røft miljø med mye utagering og rusbruk (Tjelflaat, Hyrve, & Solhaug, 2003).

Forskningen på området dokumenterer et tydelig behov for differensiering av målgrupper og institusjoner, slik at ungdommer med ulik målsetting og funksjon ivaretas hver for seg (Bufdir.,

2010). Tiltak som foreslås er innføring av kartleggingssystem med bred informasjon om barnets problemområder og utvikling blir registrert og brukt som utgangspunkt for å velge plasseringssted. Sallnäs (2000) og Bryderup (2011) beskriver institusjoner som en boform hvor de grunnleggende premissene for oppholdet er utydelige, noe som står i sterk motsetning til fosterhjems plasseringer, hvor barna flytter fra sin biologiske familie til en annen familie. Sallnäs (2000) registrerte samtidig en utvikling i retning av mindre boenheter i det svenske barnevernet, noe som også har vært tilfelle i Norge (Landrø & Hyrve, 2013). Denne formen for institusjoner blir omtalt som «hybridhjem», en mellomting mellom fosterhjem og den tradisjonelle institusjonstilværelsen. I disse institusjonene kan barn og unges opplevelse av en kollektiv og profesjonell håndtering innskrenkes, mens muligheten for mer personlige relasjoner mellom voksne og barn er større. Det argumenteres også i norske undersøkelser for at mindre boenheter, som har flere av egenskapene til et fosterhjem eller et «omsorgshjem», kan være mer hensiktsmessig for enkelte institusjonsklienter (Tjelflaat et al., 2003), og det er også fordeler ved mindre enheter med tanke på at problematferd lettere eskalerer ved større enn ved mindre oversiktlige grupper (T. Andreassen, 2003).

I en dansk doktorgradsavhandling som er basert på feltarbeid i institusjoner har sosialisering og identitetsdannelse blant barn og unge i barnevernsinstitusjoner blitt studert (Stokholm, 2009a). Her kommer det fram at samspillet mellom barna som bor sammen på institusjon har stor betydning for hvordan de forholder seg til den pedagogiske praksisen de blir møtt med fra institusjonens side. Studien viser at barna forholder seg aktivt til de sosiale og institusjonelle rammene som de lever i, og at sosialiseringen dem imellom blir som et betydningsfellesskap, hvor drivkraften er et ønske om å høre til og knytte relasjoner. Når barna først kommer til institusjonen er det alt fremmed og nytt, både de institusjonelle rammene, de andre barna, de voksne og de pedagogiske intensjoner og strategier som institusjonen legger til grunn. De skaper betydning i institusjonshverdagen gjennom å samhandle med de andre barna, og det utvikler seg et sett av sosiale normer og regler dem imellom – som Stokholm (2009a) omtaler som barnas betydningsfellesskap. Dette fellesskapet kommer i tillegg til det betydningsfellesskapet som institusjonen representerer og står for, ut ifra intensjonen med plasseringen og oppholdet. Her kan det oppstå dilemmaer for barnet i forhold til hvilket betydningsfellesskap det skal handle i tråd med, noe som medfører en daglig forhandling hvor barnet forsøker å finne sin plass og beherske institusjonstilværelsen.

Institusjoners funksjon kan ses som en institusjonalisering av normalitet, gitt formålet om å gjøre barn og unge i stand til å fungere i samfunnet og i «normale» sammenhenger. Her påpeker Stokholm (2009) at barnas ønske ofte er det motsatte, nemlig å normalisere institusjonstilværelsen, gjennom å skape tilhørighet og fellesskap innad i barnegruppen. Her oppstår således en motsetning mellom det institusjonen anser som betydningsfullt, det profesjonelle og pedagogiske prosjektet, og det som barna anser som betydningsfullt, det sosiale og relasjonelle samspillet. Også barnas relasjoner til de voksne på institusjonen er uttrykk for deres ønske om normalitet. De ønsker personlige relasjoner og nærhet, framfor å bli møtt med profesjonell håndtering og distanse (Stokholm 2009). Bryderup (2008) hevder at det er fundamentalt for alle barn å bli sett og anerkjent, og at det er gjennom samhandling med sine primære identifikasjonspersoner at barnet utvikler seg som et sosialt vesen.

Stokholm (2009b) viser at status i barnegruppen på en institusjon har innflytelse på barnas identitetsdannelse og det å oppnå anerkjennelse i fellesskapet blir avgjørende for institusjonsplasserte barn og unges holdning til institusjonens pedagogiske arbeidsmåte og målsetning. Barn søker mening og sammenheng i situasjonen, og forholder seg aktivt til sin egen tilpasningsprosess og identitetsdannelse, i tråd med det Goffman (1967) beskriver som motstandshandlinger og mestringsstrategier. Dette handler om barnets opplevelsen av å ha en sikker posisjon i barnegruppen og i institusjonsfellesskapet for øvrig, og dette påvirker det sosiale samspillet på institusjonen som er selve drivkraften i det enkelte barns utviklingsprosess. Goffman (1967) beskriver lukkede institusjoner som nedbrytende for individets selv, mens derimot Stokholm (2009b) finner i sin studie av institusjonsbarn at det foregår en transformasjon av selvet, hvor både pedagogiske tilnærminger fra voksne og samspill mellom barna, samt tiden barnet oppholder seg i institusjonen, har innvirkning på denne prosessen.

Når Goffman (1967) beskriver relasjoner i det han omtaler som totale institusjoner, ser han en stor avstand mellom de ansatte og de «innskrevne», i forhold til blant annet makt og kontroll. Til sammenligning bygger dagens barnevernsinstitusjon på nærere og mer personlige relasjoner mellom voksne og barn, men enkelte aspekter understreker også institusjonspreget ved disse relasjonene. De ansatte har både praktiske og relasjonelle ansvarsoppgaver i sitt arbeid med barna. Samtidig skal de forsøke å støtte, veilede og oppdra barna, slik at de i størst mulig grad kan bli velfungerende og selvstendige samfunnsborgere. I tillegg har de ansatte en

overvåkningsfunksjon, og de har plikt til å rapportere videre i systemet om relevante forhold knyttet til det enkelte barnet. Relasjonen mellom beboere og ansatte i institusjoner vil derfor kunne beskrives som asymmetrisk, hvor de voksne har betydelig større makt (Hviid Jacobsen & Kristiansen, 2002). Man kan si at relasjonen utspiller seg i et spenningsfelt mellom kontroll og intimitet. Når makt og kontroll utøves eller blir tydeliggjort i en institusjon, øker motstanden og opposisjonen blant beboerne hevder Goffman (1967). Han skiller også mellom primær og sekundær tilpasning, hvor førstnevnte innebærer en mer eller mindre total tilpasning og innordning til forventningene, mens sekundær tilpasning handler om å manøvrere sin atferd med mål om å få mest mulig ut av situasjonen. Det er viktig å understreke at Goffman (1967) også presiserte at dette er en idealtypisk institusjonsforståelse i webersk forstand, hvilket betyr at det er abstrakte og formale begreper som brukes til å få fram sentrale trekk ved virksomheten.

I en etterundersøkelse av institusjonsungdom fra Sør-Trøndelag (Tjelflaat et al., 2003) kom det fram en del positive erfaringer, men også mange negative trekk ved institusjonen som tiltak. Av positive erfaringer ble gode relasjoner til enkeltpersoner blant de ansatte trukket fram. Disse kan tenkes å være relasjoner til såkalte «signifikante andre», trygge voksenpersoner som ungdommene kan se opp til og trives sammen med (Helgeland 2007). Andre gode erfaringer som fremheves er turer og fritidsaktiviteter i fellesskap, og at de voksne på institusjonen ivaretar en positiv form for grensesetting og struktur i hverdagen. Av mer negative innspill ble det trukket fram at det var for mange ansatte å forholde seg til, noe som gjør det vanskeligere å utvikle gode relasjoner. Sallnäs (2000) mener det kan være fordelaktig å tilby trygge og nære relasjoner som kan bøte på de relasjoner man mangler fra sin ordinære familie, samtidig som hun stiller spørsmål ved sosialiseringen i institusjoner. I sin studie finner Sallnäs (2000) ambivalente holdninger blant både myndigheter og institusjonsledere når det gjelder hvorvidt institusjonsansatte bør ha formell barnevernsfagligutdanning. Det at institusjoner skal være mest mulig familielike kan tenkes å legitimere et lavt utdanningsnivå blant de ansatte og medføre manglende faglighet i institusjonsdriften.

En forskningsgjennomgang som har vurdert effekter av ulike former for institusjonsopphold blant barnevernsklienter konkluderer med at spesielt private barnevernsinstitusjoner, hvor ungdommer med alvorlige atferdsvansker gjerne blir plassert, har vært gjenstand for til dels massiv kritikk, hvor enkeltsaker har blitt satt søkelys på i mediene (T. Andreassen, 2003). Status på forskningsgjennomgangen viser at det liten tiltro til institusjonsopphold og

behandling for barn og unge med atferdsproblemer, samtidig som man har for lite kunnskap om hvordan disse fungerer. På den andre siden blir det også påpekt at det er mulig å få til gode effekter av institusjonsopphold, men at veien dit er sammensatt og avhengig av at arbeides med flere faktorer samtidig (T. Andreassen, 2003; Ogden & Nordisk, 1999). I flere undersøkelser rapporteres det om manglende beskrivelser av institusjoners arbeidsmetoder og organisering og at de ser ut til å ha et uklart faglig ståsted bestående av en blanding av svært mange teorier og tilnærminger (Tjelflaat & Ulset, 2007). Dette medfører gjerne også en uklar sammenheng mellom teori og praksis. Hvilke behandlingsformer eller sosialfaglige retninger som styrer praksis er relativt uklart, da ulike perspektiver ser ut til å brukes litt om hverandre i dagens barnevern. Sju av ti barnevernsinstitusjoner i Sallnäs (2000) studie oppgir at de arbeider etter en teori eller en metode, og bruk av miljøterapi og psykodynamisk terapi går igjen. Det viser seg imidlertid at det ofte er svak sammenheng mellom teori og praksis, og noe uklart hva ulike begreper står for. Det er derfor ikke overraskende at Bufdir. (2010) anbefaler at institusjoner utarbeider en institusjonsplan, med oversikt over teori, metode, kompetanse og organisering som gjelder (Bufdir 2010).

I følge Sallnäs (2000) ser det ut til at teorier og metoder brukes mest i presentasjon av institusjonen utad, og mindre i det faktiske arbeidet. Sammenhengen mellom middel og mål kan altså virke uklar. Hun omtaler det som at institusjonene har en «*usikker og uklar teknologi*» i sitt arbeid med barn og unge og trekker inn institusjonell teori for å forklare dette. Institusjonell teori framhever at virksomheter som har uklare mål og uklar mål-middel sammenheng tilpasser seg de sosiale normene og verdiene i omgivelsene for å oppnå legitimitet. (DiMaggio & Powell, 1991; Røvik, 1998). Innenfor barnevern har man ikke utviklet en felles metodikk og forståelse i samme grad som andre fagområder, og dermed forblir også feltet som en helhet lite definert og presist på dette området (Sallnäs, 2000), noe som gjør at hva som «er god latin» innen fagområdet stadig skifter. Røvik (1998) omtaler disse trendene som institusjonaliserte standarder eller oppskrifter som sprer seg som bølger i vannet og de blir ofte slått tilbake i løpet av relativ kort tid. Disse oppskriftene blir brukt av institusjonene mest for å legitimere seg overfor omgivelsene, mer enn til det å styre det daglige arbeidet. Barnevernsinstitusjoner må tilpasse seg interessentenes sosiale normer og generelle krav fra omgivelsene for å oppnå legitimitet. Ingen virksomhet er immun overfor presset utenifra, selv om graden av institusjonalisering vil variere. Røvik (1998) og Sallnäs (2000) påpeker at det er spesielt viktig for virksomheter som barnevernsinstitusjoner, med diffuse mål og uklare

sammenhenger mellom tiltak og måloppnåelse, å tilpasse seg rasjonalitetsnormer og verdier i omgivelsene. For å påvirke omgivelsene kan organisasjoner bruke mål og formelle strukturer som symboler, det vil si ikke for å styre det daglige arbeidet men for å signalisere til omgivelsene at man tar hensyn til hvordan de mener at ting bør gjøres. For å oppnå legitimitet må barnevernsinstitusjonen tilpasse seg gjeldende normer og forestillinger. Det er ikke nok bare å drive en god institusjon for å sosialisere barn og unge til å bli «gangs menneskje», man må gjøre dette innenfor formelle og uformelle forventninger fra omgivelsene.

Flere forskere stiller spørsmål ved hvorvidt behandlingsaspektet i institusjoner burde hatt større plass, da mange ungdommenes problemer og hjelpebehov ser ut til å være alvorlige (T. Andreassen, 2003; Ogden & Nordisk, 1999). Kompetanse på rus og psykiske problemer blir spesielt trukket fram som viktig, og det hevdes at det er et stort forbedringspotensial når det gjelder institusjoners muligheter til å fange opp og gjøre noe med ungdommenes utfordringer på disse områdene. Men det er sterk uenighet om tilnærmingen og hvilken tilnærming som best egner seg til å videreutvikle feltet. På den ene siden en evidensorientert tilnærming som vektlegger evidensbasert (kunnskapsbasert) praksis, på den andre siden en erfaringsbasert tilnærming som vektlegger praksisbasert kunnskap. Bryderup viser at denne forskningen utfordrer selve legitimiteten til sosialt arbeid og sosialpedagogikk og hun etterlyser “...*en bredere sosiologisk forskning, der beskæftiger sig med socialt udsatte børn*” (2008, s. 27). Ifølge Bufdir (2010) bør faglig kompetanse vektlegges, og dersom spesifikke metoder benyttes skal all opplæring innenfor dette dokumenteres. Et annet viktig moment er at personalgruppen på institusjonen framstår som enhetlig og konsekvent i sitt møte med og håndtering av ungdommene (Andreassen 2003). Samtidig blir det viktig å rette fokus mot omgivelsene i form av familie, venner, skole og nærmiljø. Det hjelper ikke at ungdommen selv gjennomgår endring dersom økologien og situasjonen rundt vedkommende ikke tilpasses (Bryderup, 2008). Man bør arbeide målrettet med å etablere nødvendige sosiale og relasjonelle ferdigheter, og her står deltakelse i skole og utdanning som en viktig forutsetning. Utvalget satt ned av Bufdir (2010) anbefaler at alle institusjoner sørger for å ha egne stillinger rettet mot familieinvolvering og familiesamarbeid, samt samarbeid opp mot skole.

4.4 Oppsummering

Formålet med dette kapitlet har vært gi en oversikt over kunnskapsstatusen innen barnvernfeltet i Norge og konkretisere hvilke empiriske, politiske og sosiale praksiser som avtegner seg. Det har skjedd store endringer i barnevernet i Norge de siste årene, i tillegg til

innholdsmessige nytenking har det skjedd en omfattende strukturell endring av barnevernfeltet etter at staten fikk en mer sentral rolle, dette for å sikre større likhet i tilbudet til barn og unge. Evalueringer som er utført innen barnvernfeltet har i stor grad bygd på randomiserte kontrollerte forsøk hvor man har forsøkt å redusere barnevernets høye kompleksitet til enklere dimensjoner. Det at mange av problemene i barnevernet er sammensatte og uoversiktlige (wicked problems), noe og som gjør at det kreves nytenking og mitt bidrag er å undersøke hva case-studier kan bidra med i denne sammenhengen. Jeg har derfor valgt ut to evalueringer hvor jeg har brukt et case-design for å analysere disse på nytt, en om bruk av familieråd ved plassering av barn i fosterhjem og en evaluering som handler om omsorgsplasseringer i en barnevernsinstitusjon.

Jeg har foretatt en kunnskapsgjennomgang (review) for både bruk av familieråd ved fosterhjems plasseringer og for bruk av institusjon ved omsorgsovertakelse. Innen bruk av familieråd ved fosterhjems plassering var kvalitative case-studier i stor grad utelatt, innen institusjonsbarnevernet ble det i større grad brukt. Resultatene vil bli brukt i analysen for å sette funnene inn i en faglig sammenheng, og jeg vil i dette arbeidet anvende programteorier som et hjelpemiddel enten disse er eksplisitt eller implisitt uttalt. Som skrevet ovenfor er jeg opptatt av hvordan bruk av case-studier i evalueringer kan bidra til en alternativ og grundigere forståelse og teoriutvikling av barnevernsfaglige spørsmål. I det neste kapitlet vil jeg presentere de valg som ligger til grunn for metode og beskrive en analysemodell. Hensikten med metodegjennomgangen vil være å klargjøre prosessen fra problemstilling til studiens bidrag og funn.

Kapittel 5 Metodiske valg, datamateriale og analysemodell

5.1 Innledning

I denne avhandlingen blir to tidligere evalueringer innen barnevernfeltet analysert på nytt for å finne ut mer om hva kvalitative case-studier kan bidra med for å gi innsikt i og forståelse til programmer innen barnevernet. Innen barnevernsforskningen har det evidensbaserte tilnærmingen til evalueringer vært dominerende etter årtusenskiftet ved at effektstudier har vært prioritert for å framskaffe en kunnskapsbasert praksis (Ogden, 2016). Utgangspunktet for denne avhandlingen er annerledes, her vil jeg studere to case-studier hvor det hovedsakelig er blitt benyttet kvalitative metoder, og jeg ønsker å finne ut mer om slike evalueringer kan være med på å gi mening til programmer slik at beslutningstakere på ulike nivåer kan bruke disse i sine arbeider med å få til sosiale forbedringer innen barnevernfeltet?

5.2 Vitenskapsfilosofisk utgangspunkt og plassering

Det er av stor betydning at evalueringer av programmer ikke bare forstås som metoder, men som en teoretisk og metodologisk helhet som hviler på hvilke vitenskapsteoretiske antagelser eller paradigmer som anvendes, og alt etter hvilke paradigme som blir brukt i en evaluering vil det påvirke både metodevalg og design. I denne avhandlingen som bygger på et handlingsorientert paradigme (Gilje & Grimen, 1993), er fokuset knyttet til to små, lokale evalueringer som frambringer lokal og spesifikk kunnskap og viten, noe som kan øke sjansen for læring og at viten blir brukt lokalt for å utvikle programmet. Evalueringer skal bidra til forandringer ved systematisk å fortolke og gi meninger til programmer som beslutningstakere kan bruke for å få innsikt, oversikt og forståelse og som i neste runde kan brukes til å fatte avgjørelser som medfører at programmene blir kvalitativt bedre.

Skjervheim (1996) innførte et normativt praksiselement innen forskning, det vil si at forskere må engasjere seg i praktisk i barnevernsfaglige spørsmål vedrørende forandring for å kunne erkjenne og fortolke den sosiale virkeligheten. Utgangspunktet for å få til ny erkjennelse er med andre ord bundet til praktiske forandringer, og som blir utgangspunktet for det empiriske studiene. Utgangspunktet for evalueringer slik jeg har definert det, er at disse skal være med å legge grunnlaget for en endring i ønsket retning, en forbedring av programmer slik at organisasjoner og sosiale systemer kan løse sine arbeidsoppgaver på en bedre måte og oppnå det Mark et al. (2000) omtaler som «social betterment». Evalueringene er med andre ord handlingsrettet i tillegg til å være rettet mot læring og økning av vitenskapelig kunnskap og viten. For å få til dette kreves det prosess- og samarbeidskompetanse både fra de involverte og

meg som evaluator hvor vi bruker endringsprosessene til å samle og utvikle praksis og fortolke de resultater som framkommer. På sett og vis blir evaluator en del av systemet som blir studert og får med dette en normativ tilknytning til den praksis det gjelder, det som Greene (2015) omtaler som en politisk praksis.

Ettersom jeg har vektlagt evaluering som en normativ praksis som skal bidra til sosiale forbedringer, får evalueringer klare likheter med aksjonsforskning. Evalueringer av sosiale programmer krever etter min forståelse at evaluator og interessentene er i dialog om betydningen og tolkningen av aktiviteter og innovasjoner. Programmer kan sees på som sosiale eksperimenter hvor deltakerne ikke bare blir studert men også involvert i aktiv deltakelse i kunnskaps- og vitenproduksjonen. Nielsen (2004) påpeker at aksjonsforskning krever sin egen ontologi og metodologi, noe også evalueringer som er opptatt av innovasjoner og sosiale forbedringer gjør.

Vitenskapsteoretisk tar jeg i denne avhandlingen utgangspunkt i det handlingsparadigmet og den metodologiske individualismen som går ut i fra at menneskelige handlinger og handlingsresultater er «impregnert» med meninger, noe som krever fortolkninger (Gilje & Grimen, 1993). Det var Hans Skjervheim som først utarbeidet aksjonsforskningens ontologi ved at han koblet hermeneutikken og den eksperimentelle forskningstradisjonen innen samfunnsfagene (Nielsen, 2004), noe som også gjelder for evalueringsdisiplinen. Skjervheim (1996) hevdet at for å være forsker kreves det et minimum av engasjement, det er selve grunnstrukturen i den menneskelige tilværelsen, noe som i høyeste grad også gjelder evaluatoren. Skal evalueringer bidra til sosiale forbedringer kreves det engasjement, noe som var helt avgjørende for å lykkes i de to evalueringene som blir analysert i denne avhandlingen. Som evaluator hadde jeg et ønske om å bidra til å utvikle programmene og for å kunne gjøre dette måtte samhandlingen med de involverte fungere, det vil si at det krevdes innlevelse i deres interesser og sosiale virkeligheter ved kunne å gi en stemme til deres kontekstualiserte programforståelse (Greene, 2000). Skjervheim (1996) hevder at jeg som evaluator blir innskrevet i «den samme ontologiske figur» som de som er tilknyttet programmet, og at disse mellommenneskelige relasjonene ikke kan være nøytrale, men vil være basert på verdiforutsetninger som må aktiveres i selve evalueringsprosessen.

Ved å knytte evalueringer til programmer betyr det at disse har et performativt element, intervensjonene har som siktemål å få til en kvalitativt bedre praksis som jeg har omtalt som «social betterment». Programmer skal bidra til å utvikle og skape en kvalitativt bedre barnevern, noe som medfører at min forståelse av intervensjonsprosessen vil være uferdig og krever dialog med de involverte for å modifisere min forforståelse og gripe meningene som de involverte gir til hendelser og aktiviteter. I denne avhandlingen er jeg i opptatt av om de ulike aktørene innen feltet gjennom en gjensidig overveielsesprosess (deliberasjon) kan etablere en felles forståelse. Men spørsmålet er om det er mulig gjennom en dialog å komme fram til konsensus om hva som er sann kunnskap? Habermas (1974) omtaler dette som kommunikativ validitet hvor de involverte partene diskuterer i en lokal kontekst, hvor tolkingsfellesskapet utvides fra informanter og forskere til også å gjelde lokale tjenesteutøvere, politikere og administratorer. Vi kan betrakte valideringen som en «utdanningsaktivitet», hvor vi sammen utvikler en felles forståelse gjennom en kommunikativ prosess, og hvor aktørene lærer og forandrer synspunkter i løpet av dialogen.

I avhandlingen er det et siktemål å finne ut mer om funn som framkommer i lokale evalueringer som bruker et case-design. Schutz (2005) hevder at det er gjennom våre praktiske handlinger at vi verifiserer gyldigheten av ordninger, tjenestetilbud etc.. Hverdagsviten kaller han en «kokebogsviden» som inneholder oppskrifter på hvordan vi skal opptre i ulike situasjoner, og som utvikler seg ved at vi fortolker hendelser og tilpasser disse til vår verdensanskuelse. Det er med andre ord våre rammer, som er selvbiografisk situert, som vi fortolker verden gjennom. Det å gi mening til det som skjer i programmene krever av de involverte at de fortolker hendelser ut i fra konteksten, billedlig kan dette beskrives om opplevelser blir filtrert gjennom deres hverdagsviten. Hatch og Yanow (2003) uttrykker det på denne måten: *“Both researcher and researched are, then, situated entities: their meaning-making and meanings is contextualized by prior knowledge and by history and surrounding elements (other events, other experiences)...” (s.67).*

Forskere med forskjellig epistemologisk ståsted vil betrakte praksis i barnevernet på ulike måter. Storø, Bunkholdt og Larsen (2010) påpeker at kunnskapssituasjonen innen barnevernfeltet er skjev, det er de nye evidensbaserte metodene som har fått oppmerksomhet og forskningsmidlene, og at vi har for lite kunnskap om de tradisjonelle tiltakene innen barnevernet som vanskelig kan tilpasses et RCT-design. De trekker fram ulike typer evidens, statistisk og kasuistisk evidens og at det i evalueringer blir viktig å klargjøre hva slags evidens man viser til. Den ene er ikke mer evident enn den andre, det er heller snakk om ulike typer

evidens (Storø et al., 2010). I denne avhandlingen er det evidens som kommer fram i evalueringer som tar utgangspunkt i en case-design som blir studert, det vil si kasuistisk evidens, som vektlegger det at kunnskapen kan brukes i en lokal kontekst og som kan gi nyttige innspill til læring og utvikling for andre. Det betyr at jeg legger en sosiokulturell forståelse til grunn for kunnskapsutvikling og at kunnskap og læring må sees i forhold til kontekst, det som Neumann og Neumann (2012) omtaler som feltsituering. Jeg vil komme nærmere tilbake til dette i presentasjonen av de to evalueringene som vil bli gjennomgått i de to neste kapitlene. Maaløe (1996, 2004) hevder at det å bruke en case-tilnærming i en evaluering representerer en utfordring til det å anvende og utfordre bestående teori på området og på den måten skape et grunnlag for å videreutvikle eller utvikling ny teori.

5.3 Forskningsdesign og valg av case

I denne studien har jeg valgt case-studier som design ettersom dette er en måte å løse kompleksiteten i en avgrenset område som omsorgsplasseringer innen barnevernet representerer. I litteraturen finnes det flere tilnærminger til hvordan casestudier blir forstått og brukt. Yin (2014) representerer en retning som har som mål å forstå kompleksiteten i en sak ved hjelp av en forutbestemt teoretisk rammeverk. Indikatorer og problemer som stammer fra en tidligere rammeverket brukes til å organisere datainnsamling og analysere programmet. I Yin (2014) sin tilnærming tenderer case-studier mot universalisme, det er ikke tilfelle i seg selv og dens særtrekk som er sentralt, men identifisering av generelle og universelle mønstre. En alternativ tilnærming er den naturalistiske som vektlegger særtrekk ved caset (Simons, 2009; Stake, 2005). Denne forståelsen av case-studier vektlegger det å finne ut mer om det partikulære i en bestemt case og hvordan ulike forhold samspiller og fungerer i en bestemt setting. I naturalistiske tilnærmingen blir med andre ord det primære formålet for å kunne forstå en case-studie det å utforske det spesielle, det unike, i hvert enkelt case. Det er det unike som betyr noe i stedet for å bruke caset "instrumentelt" for å forstå et problem eller teori (Stake, 2005). Det er programmet i seg selv som er av interesse, ikke først og fremst med henvisning til, eller i forhold til andre tilfeller, men det har en egenverdi ved at de kan frambringe ny kunnskap om sammenhenger og fenomener. Formålet med naturalistiske casestudier er å gi partikularistisk informasjon. Hvilket program og setting som velges er vanligvis ikke avhengig av den tradisjonelle oppfatningen av representativitet, men hva vi kan lære av et bestemt case (Abma & Stake, 2014; Simons, 2009, 2015). Stame (2014) går et skritt videre og mener vi skal vektlegge hva som fungerer i et program da det er alltid noe man lykkes med. Stame omtaler dette som «positive thinking approaches» (2014, s. 73) og at man bør finne fram til programmer

som lykkes i å oppnå gode resultater. Læringspotensialet er større i disse evalueringene enn i de som vektlegger alt som ikke fungerer. Dessverre har det i tradisjonelle evalueringer vært mer fokus på problemer enn på suksess, noe som Stame omtaler som «the bias for failure» (2014, s. 73).

Det viktigste kriteriet for å velge ut casene i denne analysen er at de kan bidra til læring og utvikling innenfor det sosialfaglige feltet. Generelt ved planlegging av evalueringer som bruker case-design, og spesielt i denne avhandlingen, blir casene valgt bevisst og selektivt for å kunne illustrere sentrale funn som kan bidra til sosiale forbedringer. Etter min vurdering er disse casene interessante for å vise både kompleksitet og sosial dynamikk i programmene og de kan brukes pedagogisk. Disse casene er ikke valgt for å være representative, men for å få en bedre forståelse av de aktiviteter og relasjoner som inngår i programmene. Evalueringene gir med andre ord lokal kunnskap som er tids- og kontekstbundet, men som kan være eksemplariske i forhold til det å forstå de fenomener som studeres og hvilke konsekvenser det har for praksis. Virkninger av programmer er med andre ord betinget av hva slags problemer som skal løses og i hvilken kontekst dette skjer. Jeg har valgt bevisst en top-down og en bottom-up intervensjon, dette for bedre å kunne sammenligne disse i cross-caseanalysen.

Til sjuende og sist handler evaluering om læring og «social betterment» som kan brukes i arbeidet med å videreutvikle et program og Vedung hevder at “*Lärande är utvärderingens mest överordnade poäng*” (2009, s. 165). Mine erfaringer tilsier også at man i evalueringer i større grad må forstå hvordan man kan bruke case i profesjonelles læringsprosesser for bedre å kunne utvikle praksis, for derigjennom få til sosiale forbedringer. Casestudier representerer en form for kontekstavhengig kunnskap som forskning i læring viser er nødvendig for å kunne utvikle dyktige praktikere (Aadland, 1997; Flyvbjerg, 2001).

5.4 Epistemologisk ståsted og utvikling av analysemodell

Etttersom jeg har valgt å forstå evaluering som assistert meningsforståelse hvor intensjonen er å bidra til at programmer bedre kan oppnå sine målsetninger om sosial forbedringer, vil jeg vitenskapsteoretisk plassere meg innen det handlingsorienterte paradigme innen sosiologien som tar utgangspunkt i Weber (1971) og hans «Verstehen-tradisjon». For Weber er sosiale handlinger karakterisert ved at aktørene tilskriver sine handlinger subjektiv mening, og ved å sette oss i deres sted kan vi fange inn aktørenes meningsdannelse. Med andre ord forsøkte jeg i evalueringene ved hjelp av vitenskapelige metoder og erfaringer å forstå aktørene som ble

studert i evalueringene. Ved å samle inn empirisk kunnskap og forståelse for konteksten som programmet ble utprøvd i, blir det mulig å fange aktørenes erfaringer og de menneskelige intensjonalitetsstrukturene. Weber forutsetter at mening dannes på grunnlag av intersubjektivitet, noe som muliggjør det å få fram en felles forståelse av et program (Fauske, 1997). I analysedelen vil jeg gjøre rede for hvordan jeg går fram for å analysere de to evalueringene på nytt ved at jeg lager en analysemodell for bedre å kunne forstå og trekke ut sentrale elementer. De metodiske tilnærmingene som ble brukt i de enkelte evalueringene vil bli presentert i denne delen. Analysemodellen blir rammen, eller «frame» som Goffman (1974) omtaler det som, og som brukes for å fortolke de to evalueringene på nytt. Ved å ha en analyseramme blir det mulig å forstå de sosiale programmene, ettersom mentale modeller kan hjelpe til med å gi innsikt og det å finne fram i «terrenget». En god analyseramme gjør det mulig å tolke og forstå evalueringene på ny, den blir en form for navigasjonssystem som gjør det mulig å trekke ut og registrere enkeltstående data og sette de inn i en større sammenheng. Selve analysemodellen blir helt sentral i denne avhandlingen da den både gir fokusområder, men også definerer ut områder i evalueringen som mindre viktig.

Før og underveis i analysen er det mange overveielser som må gjøres, alt fra å velge et epistemologisk ståsted til valg av analyseramme. Utgangspunktet for å analysere to case-studier i denne avhandlingen er å få bedre forståelse for hvordan og på hvilken måte sosiale programmer virket, dette for å kunne gi innspill til hvordan evalueringen kan være med på å videreutvikle barnevernfeltet og bidra til «social betterment». Programevalueringer har som hensikt å utvikle praksis, men ettersom sosiale programmer er så tett sammenvevd med politikk og verdifulderinger, ble det nødvendig å velge en metodisk tilnærming som kunne fange opp de ulike interessentenes erfaringer med programmene. De to evalueringene kan betraktes som naturalistiske case-studier som ble gjennomført for bedre å forstå det partikulære eller det spesielle ved casene og som kan være med å gi mening og forklare hvorfor virksomhetene oppnådde de resultater som de gjorde (Abma & Stake, 2014; Greene, 2000). Sentralt i evalueringene har vært å få fram interessentenes («stakeholders») erfaringer med programmene, og på hvilken måte disse bidro til å oppnå gode resultater. Greene (2000) har klassifisert evalueringer av sosiale programmer i fire sjangre² og disse to evalueringene kan i ettertid plasseres innenfor den fortolkende/ konstruktivistiske retningen som tar utgangspunkt

² Greene (2000) skiller mellom retningene postpositivisme, utilitaristisk pragmatisme, fortolkende/konstruktivismen og kritisk samfunnsvitenskap når hun klassifiserer evalueringer av sosiale programmer.

i hermeneutisk forståelse av kunnskap, som er verdiorientert og som promoterer pluralisme og som metodisk foretrekker kvalitative casestudier. I denne sjangeren blir casestudier foretrukket da de har en egenverdi ved at de kan bidra til bedre forståelse av aktiviteter og relasjoner ved at disse fortolkes i lys av lokalkunnskapen og konteksten i casen. Aktiviteter og relasjoner blir i den hermeneutiske sirkelen delen som må forstås ut i fra helheten og organisasjonen (helheten) kan ikke forstås uten at man forstår delene. Begrunnelsen min for å velge en slik tilnærming var at det fantes få evalueringer som omhandlet barnevernsinstitusjoner eller fosterhjemsarbeid og som vektla brukereffekter av sosiale programmer, noe som krevde et ideografisk fokus i den fortolkende analysen for å oppnå innsikt i hvordan barn og unge, ansatte og andre interessenter i denne bestemte konteksten forstår institusjonens praksis. Ved å benytte en casestudie kunne det frambringe ny innsikt i fenomener som vanskelig kunne framkomme gjennom andre typer design.

Som Greene (2000) påpeker er skille mellom de ulike sjangrene flytende, noe som gjør at man i en praktisk evalueringshverdag beveger seg inn i andre sjangeres områder. Vurdert i ettertid har evalueringene også elementer av utilitaristisk pragmatisme og den kritiske sjangeren. Ettersom det metodiske bygger på Patton (2008) og «Utilization Focused Evaluation» ble spørsmål som hadde med anvendelse og brukereffekter sentrale, i tillegg kan også det kritiske sjangeren (Fetterman & Wandersman, 2005) trekkes inn ettersom evalueringen var ment til å bidra til sosiale forbedringer for barn og unge. Den postpositivistiske sjangeren er i liten grad trukket inn i evalueringen, det nærmeste er bruken av monotoreringer for å finne relevante barnevernsinstitusjoner som egnet seg for en nærmere studie av virksomheter som har oppnådd gode resultater, det vil si en gjennomgang av det som på amerikansk blir omtalt som «outcome measurement» og som er kvantitative effektindikatorer, men som ikke kan si noe om hvorfor og hvordan disse resultatene er oppnådd.

Det særegne ved naturalistiske casestudier som «Relasjoner som gjør en forskjell, evaluering av institusjonen Villa Vika» (Landrø & Hyrve, 2013) og «Bruk av familieråd ved fosterhjems plasseringer» (Hyrve, 2008) er vektleggingen av å forstå aktørenes sosiale handlinger, noe som betyr at utsagn fra informanter må fortolkes eller omsettes. I evalueringsrapportene forsøkte jeg å få til en feltgyldig oversettelse av aktiviteter som organisasjonene brukte i arbeidet med å oppnå programmets målsetning. Røvik (1998) påpeker at det gjennom å utøve aktiviteter og interaksjonen med andre at identiteten til personalet blir

skapt og formet, som i neste runde påvirker meningsskapingen. Med andre ord henger er meningsskappingsprosessen og identitetsdannelsen sammen og kausaliteten går begge veier.

5.5 Analytisk rammeverk

I denne avhandlingen vil jeg bruke et kombinasjonsperspektiv i analysen av de to programmene som ble evaluert, det vil si at det vil bli forsøkt å trekke på sentrale bidrag både fra funksjonalistisk og det fortolkende perspektivet på endring. Også min forståelse av evalueringer at de skal bidra til kvalitative forbedringer av sosiale programmer, jamfør Mark et al. (2000) sin definisjon, vil påvirke analysen.

Som evaluator må jeg engasjere meg i de praktisk, noe som får som konsekvens at jeg ønsker å få en dybdeforståelse av hva evalueringer kan bidra med i forhold til å oppnå kvalitative forbedringer i de to programmene som blir analysert. Etter min vurdering har de to evalueringene som blir gjennomgått på ny klare likheter med aksjonsforskning, dog blir selve forbedringen av programmene overlatt til eierne av disse. På samme måte som i aksjonsforskningen blir selve erkjennelsesprosessen en form for «joint venture» (Eikeland, 2012; Nielsen, 2004), det vil si at erfaringsdannelsen som kommer fram i evalueringene av programmene blir et fellesforetak mellom de involverte for å få fram en felles praksishorison mellom meg som evaluator og de involverte i programmene, dette for å forstå hendelser og resultater gjennom en løpende dialogisk prosess. Denne tilnærmingen er inspirert av Skjermheim som innførte et normativt praksiselement i hermeneutikken ved å påpeke viktigheten av at forskerens normative deltakelse i selve erkjennelsesprosessen (Eriksen & Weigård, 1999).

Gjennomgangen av barnevernsforskning peker etter min oppfatning i retning av økende forenkling av livsførselen til barn og unge og deres familier, noe som har gjort at jeg har fått en relativt pessimistisk samtidsdiagnose av barnevernet og den evidensbaserte bølgen innen barnevernfeltet. Det kan være fristende å omtale barnevernet som fanget i det Weber (1971) i kaller «fornuftens jernbur». Det er derfor etter min vurdering av interesse å finne ut mer om andre evalueringsformer som bygger på andre forskningsdesign kan bidra med å framskaffe ny viten som kan brukes til å forstå og videreutvikle feltet. I denne avhandlingen blir fokuset lagt på kvalitative case-studier for å finne ut mer om hva disse kan bidra med i forhold til å gi mening til barnevernsfaglige programmer. Et annet argument for å gi case-studier mer oppmerksomhet er dette designet er den minst utviklede innen evalueringsområdet og at det er

krevende (Yin, 2014). På bakgrunn av den overforstående teoretiske gjennomgangen av programteorier, organisasjonsanalysen og endringsteori har jeg konstruert et analytisk rammeverk som vil bli brukt i gjennomgangen av casene. Analyse og tolking av data er selve kjernen i teoribyggingen fra case-studier, men også den vanskeligste og minst oversiktlige delen av forskningsprosessen (Simons, 2009).

For å kunne svare på problemstillingen og forskningsspørsmålene er analysen bygd rundt en modell. Denne modellen er en analytisk konstruksjon for å få fram sentrale trekk ved evalueringene, noe som selvsagt går på bekostning av beskrivelse av nyanser og variasjoner. Hensikten med en analysemodell er å presentere en forenklet framstilling av sentrale mønster og sammenhenger i evalueringene og forhåpentlig gi meg bedre innsikt og forståelse i den nye analysen av to tidligere evalueringer. Men analyseverktøy og valg av empiri er aldri helt uproblematisk. Å lage en analysemodell blir et forsøk på å løse noe av nærhet-distanse problematikken med personlige preferanser og forforståelser og gi meg muligheter til å analysere materialet på nytt. Med andre ord må jeg vise vilje og evne til å stille spørsmål ved egen framgangsmåte og konklusjoner i form av tvil og ettertanke. Analysemodellen blir et hjelpemiddel til å oppnå nødvendig distanse. Weick (1995) hevder at mening skapes retrospektivt, og det er en av mine begrunnelser for å analysere disse casene på nytt, og det kan bidra til ny innsikt og forståelse.

Ettersom analysen skal få fram sammenhenger og øke forståelsen av det empiriske innsamlede materialet er det nødvendig å fokusere og avgrense. Ved å konstruere en analyseramme blir «utfallsrommet» begrenset og det blir mulig å forme materialet. Det er først når analysesystemet blir avgrenset, det vil si hvilke kategorier som velges ut som sentrale og hvilke prosesser som fokuseres at man kan se mønster og sammenhenger i evalueringene. Billedlig må man oppnå en «fortetting» av det empiriske materialet ved at tilgjengelige data blir sett i sammenheng, dette for at man kan komme fram til mønster, noe som kan omtales som aktiv perspektivisme (Dahler-Larsen, 2002). Data er aldri fullstendig objektive, men de kan «utvendiggjøres» på en slik måte at de lar seg bruke i en meningsfull analyse ved at jeg definerer og klargjør mine perspektiver og analysestrategier på forhånd. Valg av perspektiv får med andre ord konsekvenser for analysen og hvilke sammenhenger som kommer fram. En analysestrategi er ikke en oppskriftsbok av metoderegler, men en strategi for hvordan man som epistemolog vil konstruere andres iakttagelser som objekt for egne iakttagelser for å kunne

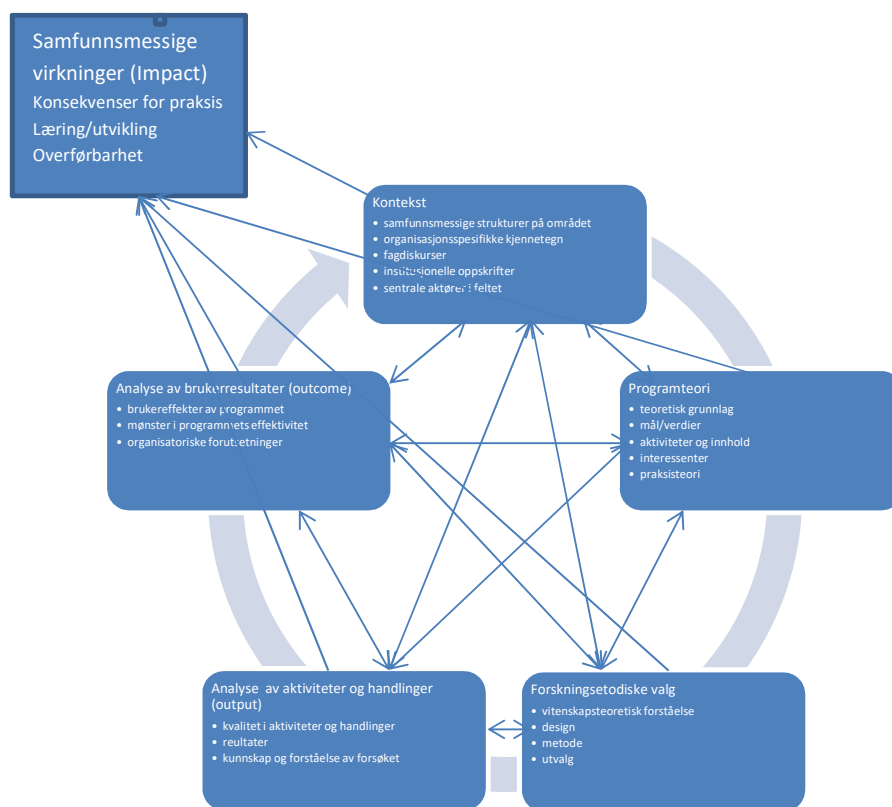
beskrive hva de vurderer som sentralt i et sosialt program (N. Å. Andersen, 1999). Med andre ord vil analysestrategi både involvere iakttageren og det som blir iaktatt, det blir «*iagttagelser af iagttagelser som iagttagelser*» (N. Å. Andersen, 1999, s. 15).

Det analytiske rammeverket bygger på Pattons (2009) modell for programevalueringer. For å kunne analysere de to casene har jeg bygd ut Pattons modell ved å vektlegge konteksten og oppnådde brukereffekter (outcome). Begrunnelsen for dette er at casestudier legger vekt på å studere aktuelle hendelser i sine opprinnelige omgivelser og kontekstuelle betingelser blir da spesielt relevante for å forstå resultatene som kommer ut av et program. Som Yin (2014) påpeker kan det være vanskelig å skille fenomenet som studeres og konteksten i case-evalueringer. Når denne formen for design velges må omgivelsene trekkes inn i analysen for bedre å forstå de resultater som et program oppnår. Resultater som blir oppnådd i et program kan tilskrives både selve programmet, men også konteksten hvor programmet blir utprøvd eller en kombinasjon av programmet og konteksten. Institusjonell teori påpeker at enhver virksomhet som ønsker å framstå som legitim må inkorporere og slutte seg til de verdier og normer i sitt handlingsmiljø (Røvik, 1998), noe som betyr at konteksten blir både på mikro, ekso- og makronivå.

5.6 Egen analysemodell

På bakgrunn av det teoretiske rammeverket som det er gjort rede for ovenfor, har jeg konstruert en analysemodell hvor jeg trekker ut sentrale kategorier for å finne ut hva case-studier kan brukes til i evalueringer. Modellen bygger hovedsakelig på Pattons modell «Utilization – Focused Evaluation» (2008), i tillegg trekker jeg veksler på intervensjonsteori som jeg redegjorde for i kapittel 3. Jeg har valgt ut to case som kommer fra barnevernfeltet. Begrunnelsen for dette er at jeg ønsker å foreta en sammenlignende analyse mellom casene, noe som muliggjør å forstå bedre det unike ved enkelte casene og belyse likheter og forskjeller (Patton, 2002; Scriven, 1974). For å kunne foreta en analyse mellom casene er det en fordel at programmene som beskrives kommer fra samme praksisområde slik at man kan bruke en form for assertorisk logikk (Kvale & Brinkmann, 2011). Modellen kan illustreres på følgende måte:

Figur 5.1 Egen analysemodell

I modellen ovenfor er fasene i evalueringen tegnet inn med en fet pil og disse utgjør evalueringssirkelen. Evalueringen starter med en analyse og forståelse av omgivelsene hvor programteorien blir utprøvd, det er gjerne et problem eller utfordring i organisasjonen, feltet eller på nasjonalt/internasjonalt nivå som er utgangspunktet. I denne avhandlingen er det to praksisnære programmer som studeres hvor et av grepene for få svar på utfordringene er å avdekke eller konkretisere endringsteorien, enten denne kommer til uttrykk implisitt eller eksplisitt. Ved å bygge på en endringsteori for hva som skal føre til «social betterment» kan man få et bedre fokus for evalueringen når det gjelder hvilke sentrale mål og tiltak man må samle inn informasjon om. Dette gjelder både prosessen og hvilke resultater dette gir, noe som i neste runde vil kunne bli tilbakeført til konteksten hvor programmet blir utprøvd.

Utfordringen er at fasene i et program sjelden følger en sirkulær krets. I praksis vil evalueringen være interaktiv, det vil si at de ulike elementene i modellen påvirker hverandre gjensidig. Både jeg som evaluator og de som gjennomfører et program vil gå fram og tilbake mellom de ulike

boksene i modellen ovenfor. For å få fram dette har jeg trukket linjer mellom boksene for å illustrere samspillet mellom de ulike delene av modellen.

5.6.1 Kontekst

For å kunne analysere en evaluering av et program må det settes inn i en sammenheng, det er ikke nok å analysere bare selve programmet, det må forstås ut i fra hvilke kontekst det blir gjennomført. Kontekst vil her si omgivelsene hvor programmet blir utprøvd, primært knyttet til organisatoriske forhold men også på samfunnsnivå generelt. Om et program er vellykket er ikke bare avhengig av innholdet, et program kan oppnå gode resultater i en organisasjon og mindre bra i et annen. Suksess eller fiasko kan i like stor grad tilskrives organisasjons- eller kontekstspesifikke forhold som programspesifikke variabler (Vedung, 2009). Organisasjoner trenger ressurser fra omgivelsene og er ofte avhengig av oppslutning og legitimitet for å overleve. Omgivelsene kan deles inn i ulike nivåer. Fra nære omgivelser på mikronivå til en bredere, samfunnsmessig kontekst på makronivå. Institusjoner og institusjonelle oppskrifter på makronivå har betydning for å forstå sosiale handlinger i et program på mikronivå (Scott, 2014). Både individuelle og organisatoriske handlinger må forstås i en bredere sosial kontekst. Institusjoner på makronivå både kontekstualiserer hva som skjer i programmet og differensierer det. Med andre ord må en analyse av kontekstualistiske betingelser på makronivå trekkes inn for å forstå de historiske strukturer som eksisterer på mikronivå. I hvor stor grad man i et program lar seg styre av ytre samfunnsmessige strukturer innenfor analyseenheten, er selvsagt avhengig av hvordan deltakerne forstår og omsetter disse i den lokale konteksten. Translasjonen uttrykker hvordan sosiale, økonomiske, politiske og kulturelle forhold innen feltet blir forstått og tatt hensyn til i programmet.

Begge casene kommer fra barnevernfeltet er det blir sentralt i en analyse av konteksten å trekke inn de rådende fagdiskurser og oppskrifter som er på reise innen feltet. Det er denne som i stor grad bestemmer hva som er rett og galt, hvordan man skal uttrykke seg og handle (Langergaard et al., 2006; Scott, 2014). Fagdiskursen vil også påvirke organisasjonskulturen og hvilke normer, verdier og virkelighetsoppfatninger som interessentene i programmet har. Organisasjonskultur-begrepet er ikke statisk, når deltakerne arbeider med et program er det stor sannsynlighet for at kulturen blir påvirket og endret ved at vanemessige handlinger blir utfordret og ny læring kan skje. Hvem som er sentrale aktører og hvilken rolle de har i feltet vil også spille inn for hvilke resultater et program oppnår, det samme gjelder innholdet i endringene.

5.6.2 Programteori

For å kunne synliggjøre og rekonstruere logikken i et program må man ta utgangspunkt i hva som er blitt gjort. I evalueringer må jeg rekonstruerer aktivitetene i programmet og logikken disse er basert på. I dette arbeidet kan man skille mellom begrepsmessige og operasjonelle rekonstruksjoner (Sverdrup, 2002). En begrepsmessig rekonstruksjon dreier seg om den sosiale og atferdsmessige logikken bak et program, gjerne med utgangspunkt i en etablert teori. Dette vil jeg omtale som programteori. Den operasjonelle rekonstruksjonen handler om hvilke interessenter som må gjøre hva og til hvilke tidspunkt for at programmet skal bli vellykket. Det er denne anvendte endringsteorien som danner grunnlaget for evalueringen. De to rekonstruksjonene bør henger sammen ved at aktivitetene eller tiltakene blir et resultat av de teoretiske forutsetningene, men det trenger ikke å være tilfelle. Argyris og Schön (1978) skiller mellom en uttalt handlingsteori (espoused theories) og anvendt handlingsteori (theory-in-use).

Det er også sentralt å kartlegge hvem interessentene (stakeholders) i programmet er. Skal et program gjennomføres må det finnes personer eller grupper som betrakter det som interessant å bidra til å oppfylle målsettingen. Interessenter kan være både interne i virksomheten som gjennomfører programmet og eksterne aktører, det kan være individer, grupper eller organisasjoner som kan påvirke eller bli påvirket av evalueringsprosessen og/eller de resultater disse frambringer. For å forstå den situerte kunnskap og viten som programmet frambringer, kan det være hensiktsmessig vite hvem de sentrale interessentene som inngår i programmet er. Alle interessentene har et bidrag-belønningsforhold til programmet (Busch et al., 2010). Billedlig kan dette framstilles som om hver interessent disponerer en viss energi- eller ferdighets/egenskapsmengde som investeres i programmet. For eksempel har ansatte fagkunnskap, sosiale kunnskap og ferdigheter, lederferdigheter, personlige egenskaper osv.. Disse ferdighetene og egenskapene ved interessentene tilføres programmet som et bidrag. Interessentmodellen egner seg å bruke i evalueringer av programmer som bruker et case-design.

Programteorien framkommer ved å benytte tidligere forskning og teori for å komme på sporet av løsninger på de problemer som skal løses. Programteorien tar derfor utgangspunkt i en teoretisk referanseramme for bedre å kunne komme fram til relevante og adekvate tiltak som kan føre til at man oppnår målsettinger. Teoriene er mer eller mindre uttrykt og det er en del av analysen å avdekke hvilke teorier som programmet bygger på. Det å gjøre programteorien eksplisitt er en av de viktigste oppgavene for meg som evaluator ettersom det i alle programmer

ligger en antakelse om hva som fører til endring (Patton, 2008, 2012a, 2012b). Utgangspunktet for de fleste programmer er å løse utfordringer eller komme fram til måloppnåelse innen et område (Mark et al., 2000). For eksempel bygger programmet om bruk av familieråd ved fosterhjems plassering på en antakelse om at det å inkludere den biologiske familien i beslutningsprosessen om hvor barnet skal plasseres, vil medføre at disse blir bedre og mer stabile fosterhjems plasseringer enn om de ikke inkluderes. Disse teoretiske antakelsene må kunne utprøves empirisk gjennom en evaluering.

Praksisteorier, det vil si forståelses- og handlingsmodeller som ansatte i organisasjoner bruker i arbeidet med å oppnå sine målsetninger, kan oppstå internt i en virksomhet, eller aller helst at organisasjonen prøver å overføre praksiser og ideer fra andre virksomheter til egen, noe som krever translatoerkompetanse (Røvik, 2007). I det daglige arbeidet vil ideer som reiser bli fortolket noe ulikt i forskjellige organisasjoner, det vil si at de blir omsatt forskjellig alt etter hvilke normer og verdier som preger virksomheten. For å kunne komme fram til programteorien krever det at jeg som evaluator greier å dekontekstualisere denne, det vil si at jeg greier å fange opp de idémessige representasjonene og konstruere denne på en måte som er dekkende for den praksisen som blir evaluert.

5.6.3 Forskningsmetodiske valg

Evaluering har jeg ovenfor forstått som en form for anvendt forskning, noe som får som konsekvens at det blir samlet inn opplysninger (empiri) om de enkelte programmer. I analysen av de to evalueringene blir det sentralt hvilke forskningsmetoder som blir brukt for å få data om programmet og hvordan disse ble samlet inn. Å evaluere handler om prosessen med å vurdere kvalitet, hva som er verdifullt, hvilke fortrinn eller betydning et program har framfor andre. Patton (2008) er opptatt av at evalueringer skal være nyttige og for å få til dette må det samles inn empiri sammen med intenderte brukere for å kunne vurdere et programs kvalitet, og for at resultatene skal bli brukt for å forbedre og utvikle programmet i forhold til å oppnå sosiale forbedringer. Dette læringsaspektet er etter min mening helt vesentlig i alle evalueringer.

Evaluering som fagområde skiller seg fra tradisjonell forskning ved at målsetningene er forskjellige. Forskning har som hensikt å finne fram til ny og sann kunnskap, teste teorier og generalisere disse, mens evaluering av programmer skal framskaffe informasjon til beslutningstakere for å utvikle programmet. Patton (2008) bruker Cronbach & Suppers

begreper “*conclusion-oriented and decision-oriented inquiry*” (s. 40) for å klargjøre forskjellen mellom forskning og evaluering. Forskning har som siktemål å komme fram til konklusjoner om hva som er sann kunnskap, mens evalueringer skal gi mening til programmet slik at intenderte brukere kan fatte kloke beslutninger. Dette krever praktisk klokskap som Gadamer (2010) omtaler det som ettersom evalueringer skal brukes til å handle for å forbedre det evaluerte programmet for derigjennom å oppnå «social betterment» (Mark et al., 2000).

Et annet sentralt punkt når det gjelder innsamling av empiri er utvelgelsen av informanter som får anledning til å uttale seg om programmet. I en programevaluering bør de interessentene som skal anvende resultatene fra studien uttale seg, noe som stiller store krav til utvalgsprosessen av informanter. Patton (2015) vektlegger «purposeful sampling» når utvalget som skal mene noe om programmet blir valgt, Kvale et al. (2009) kaller det et selektivt utvalg, i motsetning til foretrukne utvalg i kvantitative undersøkelser, det randomiserte. Begrunnelsen for dette er at de som skal vurdere et program må ha kunnskap, viten og erfaringer med dette. Dette betyr at man i case-studier må være nøye og bruke tid på å finne de gode informantene og de relevante observasjonssituasjonene for å kunne få valide data om programmet.

I dokumentasjonen vil det spesielt bli lagt vekt på å få fram informasjon om de tema som er sentrale i programmet. I kvalitative casestudier er det viktig å komme fram til «core categories» (Strauss & Corbin, 1990), dette for å gi et fokus og grunnlag for vurderinger i evalueringen av sentrale elementer i programmet. For at evalueringen skal bli oppfattet som legitim må vurderingene fange opp sentrale kjennetegn/det spesielle med programmet. Program settes gjerne i gang for å få til praksisendringer; det vil derfor være viktig å dokumentere praksis- og atferdsendringer som resultat av programmet.

Metodebøkene er enige om at det ikke går an å observere eller dokumentere nøytralt (Flyvbjerg, 2013; Kvale et al., 2009; Simons, 2009). Hva som dokumenteres og hvordan dette blir gjort er i stor grad preget av mitt ontologiske ståsted og hvordan jeg søker kunnskap om fenomenene. Innen evaluering er de ulike forskningspraksiser alt etter hvilke vitenskapsteoretiske retninger som dominerer innen fagområdet (Vedung, 2009, 2010). Den samfunnskapte virkelighet er ingen objektiv virkelighet, noe som har resultert i en rikdom av tilnærminger til det å dokumentere programmer (Berger & Luckmann, 1966). I en evaluering er det etter min mening den kunnskapsproduserende dimensjonen og anvendelsen av denne som er vesentlig.

I de to casene som studeres i denne avhandlingen legges det i den første evalueringen vekt på det å forstå hvordan involvering av familier i beslutninger i barnevernet kan påvirke kvaliteten på disse, og i den andre hva som gjør at noen barnevernsinstitusjoner greier å gi barn en oppvekst som gjør at de kan klare seg videre i samfunnet. Dette krever at man må få inn data om de prosesser som leder fram til de endelige sluttresultatene. Metodisk får dette som konsekvens at det kvalitative forskningsintervju blir den mest vanlige datainnsamlingsmåten i disse case-studiene. Styrken ved det kvalitative intervjuet er muligheten til å gå i dybden, noe som muliggjør detaljfokusering og det å forstå utvikling i et program. Kvalitative evalueringer kan gi gyldige beskrivelser av den kvalitative menneskelige verden, og det kvalitative intervjuet kan forsyne oss med gyldig viten om informantenes samtalevirkelighet. Gjennom intervjuene kommer den sosiale virkeligheten til informantene fram, noe som kan gi innsikt og hjelpe oss med å forstå deres meningsskapende praksis (Kvale & Brinkmann, 2011). Hadde målsettingen vært en annen kunne andre samfunnsvitenskapelige metoder ha blitt brukt.

5.6.4 Analyse av aktiviteter og handlinger (output)

Hva som kommer ut av et program kan beskrives på flere måter. I casestudier vil man spesielt fokusere på hvordan og hvorfor man får de resultater som man får (Yin, 2014). Hva som kommer ut av prosessen som møter, nye modeller for å organisere arbeidet osv. omtales som output. I evalueringsspråket skilles det mellom prosess og sluttresultat hvor prosessen er det som fører fram til sluttresultatet. I case-studier er hensikten å foreta inngående analyser av enkelt program for å fange opp prosesser, både skjulte og åpne, mellom de ulike deltakerne, dette for å kunne vurdere nærmere hvordan de enkelte programmene virker. Dette krever at man samler inn data underveis for å fange opp pågående prosesser om innhold, utvikling, valg av aktiviteter osv.. Data som samles inn gjelder kvaliteten i aktiviteter og handlinger, Patton (2008) omtaler dette som «short-term output». I et institusjonelt perspektiv blir det sentralt å finne ut hvordan deltakerne omsetter programmets innhold til sin daglige praksis.

Begge programmene som ble evaluert ble satt i verk for å oppnå endring. For å forstå mer av endringens innhold og omfang vil det bli samlet inn data både om selve endringsprosessen, drivkreftene bak endringene og endringskonteksten (jamfør figur 5.1 ovenfor). Kontekstkunnskap er nødvendig for å kunne stille de rette spørsmålene i de riktige situasjonene, dette for å få innsikt og forståelse for sammenhengene mellom kontekst og program. Patton (2012a) hevder at evaluator må stille spørsmål som «matcher» situasjonen.

Pattons situasjons- og kontekstspesifikke tilnærming gir et godt grunnlag for å skaffe valide data som kan gi mening til et program og fange opp de sentrale sidene ved prosessen. Dette betyr at det må legges vekt på læringsprosesser, noe som krever tettere kommunikasjon med de som gjennomfører programmet enn hva som er vanlig i tradisjonelle evalueringer. Evalueringen av et program må illustrere prosessen eller en form for utvikling for å kunne forstå sammenhengen i programmet og hva som resulterer i hva (Tornes, 2012).

Om en virksomhet greier å utvikle seg og forbedre praksis på bakgrunn av et program er også avhengig av hvilken informasjon blir innsamlet og om disse resultatene gir mening til de involverte i programmet. Stame (2014) påpeker at måten og formen resultatene (output) blir presenter på er avgjørende for bruken av disse, indirekte hjelp er mer virksom enn direkte hjelp. Med det mener hun at evalueringer skal hjelpe de involverte slik at de kan hjelpe seg selv, noe som etter min vurdering betyr at evalueringen både språklig og innholdsmessig må gi mening for de som skal videreutvikle programmet. Dette får også konsekvenser for analysen av resultatene.

5.6.5 Analyse av brukerresultater (outcome)

I analysemodellen antar jeg at programmet påvirker praksis og bidrar til endring og sosiale forbedringer. Hvilke konsekvenser programmet har for interessentene, det være seg direkte eller indirekte, blir i modellen ovenfor omtalt som brukerresultat (outcome). For å kunne få til dette kan endringsteorien bygges opp forfra. Analysen krever da at jeg systematisk beskriver innsats og deretter forklarer skritt for skritt sammenhengen fram til resultater. Alternativt kan jeg ut i fra sluttresultater gå tilbake for å sannsynliggjøre hvorfor man får de resultater som man får. I begge tilfelle må jeg gjennom analysen prøve å få til en sammenheng og forståelse mellom prosess og resultater. Det må dokumenteres hvilken innvirkning programmet har hatt i forhold til virksomhetens helhetlig innvirkning på mestring- og problemløsningskapasitet.

Fordelen med en programteori er at jeg kan ta utgangspunkt i tidligere forskning for bedre å forstå sammenhengen mellom prosess og resultater. Den teoretiske referanserammen kan bidra til at man bedre forstår hvorfor man i et program oppnår de resultater som det gjør. Analysemodellen kan sees på som et «flow chart» som skal bidra til en løpende dialog mellom empiri og forståelse av programmets konsekvenser.

I tradisjonelle sosialfaglige evalueringslitteratur legges det vekt på at sosialfaglige program og politikk skal operasjonalisere mål på ulike nivå som visjoner, hovedmål, delmål, resultatmål på kort og lang sikt osv. (Unrau, Gabor, Grinnell, & Unrau, 2007). Hensikten med denne operasjonaliseringen er å komme fram til størrelser som lar seg vurdere i forhold til om det har skjedd en forbedring. Scriven og hans skole legger også vekt på at man må komme fram til kriterier for å vurdere om resultater framkommet i en evaluering av et program har ført til sosiale forbedringer (Davidson, 2005). Kriteriet for å vurdere om handlinger, tiltak eller program har medført forbedringer er om disse møter menneskelige behov bedre enn alternativene gjør (Scriven, 1974). Patton (2008) har en annen tilnærming til hva som menes med «social betterment». Mens forskning har som målsetting å produsere kunnskap og sannheter, skal evalueringer bidra til handlinger som kan bidra til forbedringer av programmer. Patton er med andre ord opptatt av bruken av de resultater (outcome) som kommer ut av evalueringen og at disse oppleves som nyttige og anvendbare i av de involverte i forhold til å forbedre programmet, det er «utilization» som er det sentrale for en evaluering.

Mark et al. (2000) har en noe annen forståelse av hva som skal komme ut av en evaluering. De skriver: *“That is, evaluation has been institutionalized as a sensemaking support for effort in modern democracies to define and strive for social betterment”* (s.21). Mark et al. (2000) betrakter evaluering som en institusjon som skal bidra til å skape mening i et demokratisk samfunn. Evaluering har en sentral rolle i det som Habermas kaller deliberativ politikk som viser til den rolle gjensidige overveielser spiller i å oppnå en felles mening og det å fatte kollektive beslutninger (Eriksen & Weigård, 1999). Det er også grunn til å understreke at Mark et al. (2000) skiller mellom «natural» og «assisted sensmaking». Alle mennesker prøver å skape mening i hverdagen ved å delta i aktiviteter, samhandle med andre aktører for å kunne lage ordens- og meningssystemer (Weick, 1995). Evaluering som fagdisiplin skal hjelpe til med og bidra til å skape mening slik at det kan fattes avgjørelser som bidrar til sosiale forbedringer. På samme måte som en fagteori kan være til hjelp for å framskaffe viten og forståelse om et fenomen, kan evalueringer hjelpe beslutningstakere slik at de kan vite og forstå hva et program bidrar med.

Evalueringer blir i denne sammenhengen sett på som et sentralt bidrag i arbeidet med å finne ut av og forklare hva som fører til sosiale forbedringer. Evalueringens kvalitet eller suksess er avhengig av hvilke bidrag og hvilke rolle den spiller i den demokratiske prosessen med å

definere og utvikle et program (Mark et al., 2000). Målet med evalueringen er med andre ord å oppnå forbedringer og evalueringer blir et virkemiddel i dette arbeidet.

På bakgrunn av vurderingene av programmet er det vanlig at men i en evaluering å komme med anbefalinger. Det er dette som skiller evaluering fra tradisjonell empirisk forskning. På bakgrunn av innsamlet informasjon må man i evalueringer komme fram til et resultat. Dette normative perspektivet skiller evaluering fra forskning, da det er ønskelig at man i en evaluering kommer med konkrete tiltak vedrørende hva som kan endres og hva som bør beholdes i et program. Hvilke anbefalinger som blir gjort vil være påvirket av hvilke kriterier som brukes for å komme fram til rådene. Det er dette som Greene (2015) omtaler som evalueringens politiske ansikt, det at evaluators anbefalingene må forstås ut i fra hvilke verdier og politisk syn som legges til grunn. Anbefalingen blir også gjerne knyttet opp mot teorier innen fagfeltet for å legitimere disse.

5.6.6 Samfunnsmessige virkninger (impact)

Det er en målsetning at også andre kan lære av evalueringens resultater, noe som krever at denne blir satt inn i en større sammenheng. Hvordan kan man forstå konklusjonene og anbefalingene og hvilken relevans har disse for fagfeltet? Dette vil bli drøftet nærmere i denne delen av analysemodellen. Utgangspunktet for perspektivering er å sette konklusjoner og anbefalinger inn i en større samfunnsmessig sammenheng. Situert kunnskap og erfaring er i kjernen i casestudier og hva man kan lære av en enkelt case. Case-studier representerer en form for «bottom-up»-tilnærming hvor man forsøker å lære fra et eller et fåtall caser (Stake, 2005). Det som særpreger ekspertkunnskap er at de baserer sin forståelse og praksis på det at de har inngående kjennskap til flere tusen konkrete saker i sitt kompetanseområde. Fenomenologiske studier av læringsprosessen understreker betydningen av å lære av enkelt case; det er på grunn av konkrete erfaring med disse man kan i det hele tatt bevege seg fra å være en nybegynner til å være en ekspert innen et område (Aadland, 1997; Flyvbjerg, 2001). For å utvikle den gode praktiker trenger man et teoretisk grunnlag, men for å komme videre må man anvende kunnskapen i konkrete programmer og lære av disse. I denne avhandlingen er et av forskningsspørsmålene å finne ut mer om evalueringer som bruker et case tilnærming kan bidra til å utvikle tjenestetilbudet innen barnvernsfeltet, noe som krever at resultatene som framkommer i evalueringen blir satt inn i en større faglig sammenheng.

For å kunne svare på forskningsspørsmålene mine må jeg samle inn data om hvordan og hvorfor programmer endrer praksis, og hvordan organisasjoner fortolker og håndterer funn og anbefalinger som kommer fram i evalueringen. Hvilken betydning og konsekvenser har et program for virksomhetenes videre praksis? Både et funksjonalistisk og et fortolkende, institusjonelt perspektiv på endring vil bli brukt for å vurdere hvilke konsekvenser evalueringen kan ha for praksis. Institusjonell teori, i kombinasjon med en funksjonalistisk tilnærming, kan bidra til å gi et bredere og utdypende forståelse av praksis og endringer i organisasjoner.

Det overordnede kriteriet for en evaluering innen barnevernsfaglige området er å vurdere hva som fører til «social betterment» (Mark et al., 2000), men dette begrepet må operasjonaliseres dersom det skal gi mening i en analysemodell. Utgangspunktet for å vurdere om et program er at man må klargjør hva som menes med sosiale forbedringer, det er ingen objektiv størrelse, noe som krever at kriteriene som brukes må klargjøres. Tidligere ble målene og måloppnåelse sett på som kriterier som resultatene skulle vurderes i forhold til. Grad av måloppnåelse vil også bruke som kriterier for å vurdere programmenes kvalitet, i tillegg til programteorien og delvis fagteori. Det at jeg i denne avhandlingen foretar en ny analyse av to tidligere evalueringer gir meg også en mulighet til å trekke inn oppnådde resultater i ettertid, med andre ord kan jeg gjennom abduktiv tenking bedre utvikle mulige forklaringer på de fenomener som de opprinnelige evalueringene viste.

Siden jeg i denne delen av analysen beveger meg opp på et makronivå blir det sentralt å drøfte hvilke brukereffekter de to programmene har hatt, og om funn kan overføres til andre case. Dette krever at jeg går bakover fra de observerte konklusjonene i de undersøkte casene og om de premisser som programteorien bygger på og årsakskjeder er slik at dersom de hadde vært sanne, så ville konklusjonene vært rimelige. En premiss er for eksempel i begge casen organisatoriske forutsetninger, som kan være med å forklare oppnådde resultater, og om disse kan overføres til andre virksomheter. I og med at det er tidligere evalueringer som blir analysert, kan også konklusjonene også betraktes i et historisk lys.

5.7 Oppsummering

Utgangspunktet for denne avhandlingen er å finne ut mer om hva vi kan bruke kvalitative case-studier til i evalueringer av programmer innen barnevernfeltet, og forskningsdesignet er basert på to evalueringer hvor denne tilnærmingen har vært brukt. Valg av empiri og analyseverktøy

er aldri helt problematisk, hvert valg har konsekvenser for hva som fokuseres og hvordan det blir gjort. eller paradigmer. Alt etter hvilke vitenskapsteoretiske antagelser som jeg blir bruker evalueringene vil det påvirke både metodevalg og design. I denne avhandlingen som bygger på et handlingsorientert tilnærming hvor hensikten er at evalueringene skal bidra til forandringer. I analysen av de to casene som ble gjennomgått på ny, ønsker jeg å trekke veksler på intervensjonsteori både fra et funksjonalistisk og et fortolkende perspektivet på endring. I tillegg vil jeg konstruere en egen analysemodell for bedre å trekke ut det vesentlige og gi mening til de to casene. Det å konstruere modellen er også et forsøk på å løse noe av nærhet-distanseproblematikken ved å analysere casene retrospektivt.

Konseptualiseringen av analysemodellen er bygd opp rundt seks kategorier etter inspirasjon fra Patton (2008), hvor jeg starter med konteksten hvor jeg trekker inn samfunnsmessige og organisatoriske kjennetegn for barnvernsfeltet og hvilke sentrale aktører, institusjonelle oppskrifter og fagdiskurser som opptrer her. Deretter vil jeg finne fram til programteorien til de to casene som blir studert retrospektivt, hvilke teoretisk grunnlag har disse, hvilke mål og aktiviteter blir forskrevet, hvem er de sentrale interessentene og hvilke praksisteorier finner jeg. Jeg vil deretter gå gjennom de forskningsmetodiske grep som er blitt brukt, fra design til utvalg. Deretter vil jeg analysere hvile aktiviteter og handlinger som kommer ut av programmet, som jeg omtaler som output. Hvordan interessentene og organisasjonen opplever programmet blir studert i neste kategori som jeg omtaler som outcome. Til slutt vil jeg forsøke å trekke ut fra evalueringen hvilke samfunnsmessige virkninger de har hatt og hva vi kan lære fra disse.

Jeg vil først i kapittel 6 analysere programmet «Bruk av familieråd ved fosterhjems-plasseringer» etter analysemodellen ovenfor, deretter i kapittel 7 «Relasjoner som gjør en forskjell. Evaluering av barnevernsinstitusjonen Villa Vika». I kapittel 8 vil jeg foreta en sammenlignende analyse mellom casene, for bedre å forstå det unike ved de enkelte casene og belyse likheter og forskjeller.

Kapittel 6 Case 1: Bruk av familieråd som metode ved fosterhjemsplassing

Evalueringen av programmet «Bruk av familieråd ved fosterhjemsplassing» ble utført i innlandsfylket Hedmark og deltakere var de kommunale barnevernstjenestene og det statlige barnevernet ved fosterhjemtjenesten og fagteam Hamar. Evalueringen resulterte i to rapporter, en evalueringsrapport til det regionale statlige barnevernet på Hamar som jeg var ansvarlig for (Hyrve, 2008), og en masteroppgave som tok for seg barnas opplevelse av familierådet (Haug, 2009). Evalueringen var en casestudie av et forsøk og ble valgt ut i fra en informasjonsorientert tilnærming, det vil si at jeg har forventninger om at casen kan være med å skape mening når det gjelder prosessen med fosterhjemsplassing. I Flyvbjerg (2010) terminologi er dette en atypisk case hvor formålet er å maksimere nytteverdien av et enkeltstående case ut i fra informasjonsinnholdet. Atypiske case gir ofte bedre data da de trekker inn flere interessenter og andre mer basale mekanismer i de situasjoner som blir evaluert sammenlignet med de typiske eller gjennomsnittlige casene (Flyvbjerg, 2013). Det særegne ved barnevernfeltet som er valgt er at kunnskapsgrunnet blir beskrevet som springende og uklart, noe som skaper teoretisk usikkerhet blant ansatte i feltet. Dette har resultert i at barnevernets praksis blir kritisert for å være teorisvak og at grunnlaget for beslutninger er basert på verdier framfor faglige argumenter (Storhaug, 2015). Det er derfor sentralt å velge programmer som bidrar til utvikling og som motiverer praksisfeltet til innovative endringer gjennom en reflekssiv praksis og samarbeid mellom deltakere i programmet og evaluator (Patton, 2011; Stame, 2014).

Også innen fosterhjemtjenesten finnes det institusjonaliserte oppskrifter som kan forstås som sosialt skapte konvensjoner for hva som er riktig måte å gjennomføre en omsorgsovertakelse, en konvensjon som de involverte aktørene ikke nødvendigvis oppfatter som sosialt skapt produkt, men som en regellignende sannhet om hva som er riktig framgangsmåte (Røvik, 1998). Familieråd utfordrer den tradisjonelle saksgangen ved omsorgsplassing i fosterhjem ved at den utvide familie blir mer delaktige i å finne løsninger for barnet og at en nøytral tredjeperson, koordinatoren, trekkes inn som prosessveileder. Familieråd blir et godt eksempel på en institusjonell oppskrift som i en globalisert verden har vært «på reise» og er blitt en stedløs oppskrift, i alle fall i den vestlige verden, og alternativ for beslutninger i barnevernssaker. Selv om metoden blir omsatt og maskert lokalt kan den etter min mening klassifiseres som en institusjonell standard.

Programmet «Bruk av familieråd ved fosterhjems plasseringer» tilfredsstillende kravene om å være en vellykket case som vektlegger en positiv tilnærming som etter min vurdering gir muligheter til å forstå dynamikken i endringer innen fagfeltet barnevern. Analysen blir i første omgang en «Within-case» -analyse hvor casen blir analysert isolert og som i drøftingsdelen vil bli «Cross-case»-analysert med case 2.

6.1 Konteksten for utprøving av forsøket

Begrepet kontekstuelle forhold er sammensatt og blir operasjonalisert ulikt i evalueringslitteraturen. Om en innovasjon lykkes er ikke bare avhengig av innholdet i programmet, men også av kontekstavhengige forhold. Konteksten kan operasjonaliseres i ulike analysenivåer fra mikro- til makronivå alt etter egenskaper ved analyseenheten som størrelse, kompleksitet og utstrekning i tid og rom (Grønmo, 2004; Patton, 2015). Selve programmet «Bruk av familieråd ved fosterhjems plasseringer» kan konkretiseres i figuren nedenfor.

Figur 6.1: Oversikt over analysetema og –nivå i programmet

Analyse-nivå	Analysens fokusområder			
	Sentrale aktører	Hendelser/aktiviteter	Menings-konstruksjon	Konsekvenser
Mikro	<ul style="list-style-type: none"> • Prosjektleder (BUF-etat, Hamar) • Fosterhjems-tjenesten i fagteamområdet Hamar • Barnevernstjenesten i aktuelle kommuner i regionen • Involverte familier • Koordinatorer 	Utprøving og koordinering av forsøk på lokalt nivå	Få erfaringer med bruk av familieråd ved fosterhjems-plasseringer	De enkelte familieråd som avvikles og hvilke konsekvenser de hadde for omsorgsovertakelser
Meso	<ul style="list-style-type: none"> • BUF-etat, fagteam Hamar • Fosterhjems-tjenesten i BUF-etat 	Legge forholdene til rette og følge forsøket	Hvordan nyttiggjøre seg erfaringer fra forsøket og overføre det til fosterhjems-arbeidet	Lokale tilpasninger til fosterhjems-arbeidet

Makro	<ul style="list-style-type: none"> • BUF-etat nasjonalt 	Støtte utprøving økonomisk og følge opp tiltaket faglig og moralsk	Analyser og generalisere funn fra forsøket og evalueringen til fosterhjemarbeid generelt	Fortolke erfaringer og implementere resultater i lovverk, forskrifter og retningslinjer
-------	--	--	--	---

I figuren ovenfor har jeg skilt mellom fire fokusområder for analysen og tre ulike nivåer, mikro-, meso- og makronivå. Selve prosjektgjennomføringen og sentrale aktører som prosjektleder, koordinatorene, involverte barnevernstjenester og familier, koordinatorene og fosterhjemtjenesten blir plassert på mikronivå. På mesonivå, som er et mellomnivå, har jeg plassert den regionale statlige barnevernet (Fagteam Hamar) og det statlige fosterhjemtjenesten generelt, og på makronivå det statlige Barne-, ungdoms- og familieetaten (i dag «Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet» (Bufdir)). Inndelingen utgjør en skala med nokså flytende overganger mellom nivåene. Selv om de ulike analysenivåene tradisjonelt har vært brukt i forbindelse med individer som analyseenhet, mener jeg at nivåinndelingen kan være fruktbar og relevant for andre områder. Det evaluerte programmet «Bruk av familieråd ved fosterhjems plasseringer» består av en rekke sosiale hendelser som deltakerne gir et meningsinnhold på bakgrunn av sine erfaringer og fortolkninger. Aktørene på ulike nivå og mellom nivåer påvirker hverandre gjensidig og meningskonstruksjonen skjer gjennom denne interaksjonen. Dette kan i neste runde bidra til hendelser som får konsekvenser (outcome) for brukere på ulike nivåer. De ulike nivåene påvirker hverandre gjensidig, for eksempel er selve beslutningsmodellen familieråd konstruert på makronivå, men blir oversatt og utprøvd på mikronivå, noe som gjør at det kan være løse koplinger mellom intensjoner og handlinger (Mintzberg, 1994; Weick, 1995). Så selv om den statlige makroinstitusjonen BUF-etat lager en oppskrift på hvordan familieråd skal gjennomføres, skjer det en sosial fortolkning og meningsdannelse lokalt som påvirker aktørene. Med andre ord skjer selve gjennomføringen av familierådet på betingelser av de lokale aktørenes fortolkninger av påvirkning som kommer fra meso- og makronivå. Empiriske studier viser betydningen av meningsdannelse, kultur og vaner som lokale institusjonelle koordineringsmekanismer som kan være løst koblet til de rasjonelle og funksjonalistiske programmer som familieråd representerer (Mac, 2005). Det er gjennom samhandling mellom de ulike aktørene på mikronivå, det vil her si den utvidede familien, lokale barnevernstjeneste, koordinator og eventuelle andre profesjonelle, som gjensidig påvirker hverandre og fastsetter

(«enactment») innholdet i familierådet (Weick, 1995). På samme måte vil BUF-etat på sentralt nivå (makro) fortolke resultatene fra familierådene som blir avholdt og vurdere disse ut i fra sin forståelse og stille spørsmålstegn ved gyldigheten av de hendelser og konsekvenser som det enkelte familieråd på mikronivå produserer. Dynamikken mellom mikro- og makronivå kan være produktiv da de ulike virkelighetsoppfatninger som produseres i ulike settinger vil bli utfordret. Evalueringer av mikronivåets mangfoldighet har sin berettigelse ved at det partikulære kommer fram, samtidig som denne praksisen må reflekteres i makroprosesser.

For å kunne evaluere prosjektet måtte jeg i samråd med prosjektleder ved BUF-etat, Hamar, finne fram til relevante saker som kunne egne seg som utvalg og i tillegg måtte jeg ta pragmatiske hensyn i forhold til hva som var mulig å få til. Kriterier som ble brukt for å velge forsøkskommuner var dimensjonene by – land, og om kommunene hadde erfaringer med å bruke beslutningsmodellen eller ikke. I det nasjonale utprøvingen av familieråd som beslutningsmodell i barnevernet (Falck, 2006), som var forløperen til dette prosjektet, hadde noen kommuner i Hedmark vært med. I den nasjonale utprøvingen var det utprøving av beslutningsmodellen generelt i barnevernssaker, i det evaluerte forsøket ble metoden brukt på et avgrenset område, omsorgsovertakelser i fosterhjem. Begrunnelsen for å velge kommuner som hadde erfaring med metoden, var en antagelse om at dette medførte større sannsynlighet for at metoden ble brukt, og dermed kunne bidra til sikre kvalitative gode saker for å kunne bidra til å få innsikt og forståelse av forsøket. Erfaring med familierådsarbeid ble med andre ord vurdert nyttig for å få kvalitativt gode data. Dimensjonen by-land ble trukket inn for å finne ut om familieråd kunne anvendes i landkommuner, ettersom det ofte blir stilt spørsmålstegn ved kvaliteten på tjenestene som ytes og at den rådende barnevernsdiskursen legger til grunn at godt barnevernsarbeid krever større fagmiljøer (Backe-Hansen, 2001). En hybridkonstruksjon i form av et interkommunalt barnevernssamarbeid mellom tre kommuner, som var et svar på problemet med små og faglig svake barnevernstjenester i små kommuner, ble også valgt ut. I alt involverte prosjektet 6 barnevernstjenester og 8 kommuner i Hedmark fylke hvor utprøvingen av en alternativ beslutningsprosess ved omsorgsovertakelser til fosterhjem ble forsøkt. De tre kommunale barnevernstjenester som hadde gått sammen om et interkommunalt samarbeid om barnevernet ble her regnet som en tjeneste. Tre av kommune var landkommuner hvor folketallet varierer fra i underkant av 4000 til litt over 7000 innbyggere. I en av disse landkommunene har en relativ stor minoritetskultur av reisende som er en gren av romanifolket, og ettersom metoden er utviklet blant urbefolkningen (maoriene)

på New Zealand, muliggjorde dette å trekke inn kulturell historie og tradisjoner i analysen. I tillegg er to bykommuner med i forsøket hvor befolkningstallet er henholdsvis 17000 og 28000 innbyggere. Den ene bykommunen hadde deltatt i det nasjonale forsøket hvor metoden ble utprøvd generelt i barnevernet (Falck, 2006), mens de andre 5 barnevernstjenestene ikke hadde brukt denne metoden før. Alle barnevernstjenestene ble opplært i metoden og veiledet av prosjektleder gjennom hele forsøksperioden.

Når man i en kvalitativ case-studie skal bestemme hva som skal vektlegges i evaluering er det er rekke forhold knyttet til konteksten som må avklares som hvor empirien skal innhentes til hvordan man skal gå fram for å få valide data. Miles og Huberman (1984) påpeker at i en kvalitativ studie er det ikke bare personer som utgjør utvalget, men man må også velge andre utvalgsparemetere som omgivelser for datainnsamling, aktører, sentrale hendelser og prosesser. Utvalgsparemetere omtaler Miles og Huberman (1984) som «samling matrix» og som jeg i figur 6.1 har kalt for analyseområder og vil her bestå av sentrale aktører, hendelser, meningskonstruksjoner og konsekvenser. Vitenskapeteoretisk bygger dette på etnometodologien hvor jeg prøver å komme fram til meningskonstruksjonen som de sentrale aktørene som deltar i familieråd gir denne beslutningsmodellen (Ryen, 2002). Det sentrale spørsmålet er hvordan aktørene gjennom å delta i forsøket konstituerer sine praksiser og sine forståelser av metoden, og hvilke konsekvenser dette får. Med andre ord blir det her viktig å dokumentere og analysere konstruksjonsprosesser og ikke bare de sosiale konsekvensene som kommer ut av familierådet (Madsbu, 2011).

I de 6 kommunene som deltok i prosjektet ble det 2006 og 2007 gjennomført henholdsvis 20 og 22 plasseringer av barn i fosterhjem. Antall barn som det ble drøftet å bruke familieråd ved fosterhjemspllassering i eget nettverk i prosjektperioden var 30, det vil si at i litt over 70 % av tilfellene (30 av 42 barn) ble familieråd vurdert som en aktuell beslutningsmodell ved pllassering. Av de 30 barna som det ble vurdert å flytte til fosterhjem ble 6 plassert i familiens nettverk uten familieråd, 17 ved hjelp av familieråd, 3 ble plassert i fremmede fosterhjem uten familieråd og 4 barn ble ikke flyttet fra hjemmene sine. De fleste barna ble med andre ord plassert ved hjelp av familieråd i forsøksperioden (57%). Det er også grunn til å understreke at det var et nært samarbeid mellom den lokale prosjektlederen ved fagteam Hamar og BUF-etat sentralt. Oppfølgingen og engasjementet var stort fra begge parter sin side.

Programmet «Bruk av familieråd ved fosterhjemsplassing» representerer et atypisk case som egner seg som studieobjekt ettersom det er et eksempel på et godt utført program som kan motivere andre til å tenke nytt og bidra til sosiale forbedringer, og som hadde etablert gode strukturer og samarbeid mellom de sentrale aktørene i forsøket, noe som øker sannsynligheten for å få til utvikling og læring.

6.2 Programteorien

6.2.1 Rasjonale og verdier i familierådet

Familieråd er en arbeidsmåte hvor barnevernet samarbeider med den utvidede familien (slekt, storfamilie, venner) for å komme fram til løsninger på problemer som barn og unge sliter med, og hvor familiens egne løsningsforslag er grunnlaget for det videre arbeidet (Marsh & Crow, 1998). Målsettingen i forøket som ble evaluert var å utvikle en mer kultursensitiv og inkluderende beslutningsprosess for å sikre bedre og mer varige fosterhjemsplassing ved å anvende alternative beslutningsprosedyrer enn de tradisjonelle byråkratiske framgangsmåten for fosterhjemsplassing. Det som særpreger prosedyrene for denne beslutningsmodellen er at den vektlegger det å få et bredere og mer nyansert forståelse av barnas situasjon ved å inkludere familien mer aktivt i prosessen med å komme fram til ordninger som kan fungere på en god måte for både barna og familien. Dette blir gjort ved å fokusere på ressurser og kapasitet i nettverket rundt barna og inkludere den utvidede familien i prosessen ved at de kan bruke sin viten om barnet og foreldrene til å utforme fornuftige tiltak. Programteorien bygger også på en antakelse om at deltakelse i arbeidet med fosterhjemsplassing også ansvarliggjøre familien på en helt annen måte enn en tradisjonell saksgang, og som resulterer i at de følger opp barna på en tettere og kvalitativt bedre måte. Konseptet vektlegger betydningen av en inkluderende og bevisst prosess som fokuserer på «outcome» og hvilke verdier som blir lagt til i beslutningsprosessen med omsorgsovertakelse, hvem som gjør det og hva som blir gjort.

Familieråd vektlegger langsiktige brukereffekter ved å inkludere den utvidede familie i utredning- og beslutningsprosessen rundt fosterhjemsplassing. Etter min vurdering representerer programmet «Bruk av familieråd ved fosterhjemsplassing» en mulighet for familier til å håndtere egne vansker, og å innfri forventningene om bedre omsorg og oppdragelse av barna. Programmet var klart inspirert av «tidsånden» hvor New Public Management og Empowerment hadde hegemoniet, noe som ga seg utslag i både måten å gi hjelp på og det å mobilisere familien og slekten til å ta ansvar for «sine barn», men også en ny måte for barnevernets ansatte i å få fram et bredere og kvalitativt bedre beslutningsgrunnlag

ved å la familien delta aktivt i arbeidet med å komme fram til adekvate løsninger ved omsorgsovertakelse. Denne framgangsmåten brøt med den tradisjonelle ekspert-bruker-relasjonen og stilte nye krav til at de profesjonelle anerkjente og la vekt på familiens egne ressurser og synspunkter og at barnevernet betraktet familiemedlemmene som selvstendige og kompetente aktører i møtet med hjelpeapparatet, ikke som objekter for andres avgjørelser. I familierådet møtes to ulike verdener, som Habermas omtaler som «systemverden» og «livsverden» (Eriksen & Weigård, 1999). Familiens livsverden har sin egen logikk og rasjonale som er annerledes enn ekspertsystemet. Familier har sine egne måter å forstå barna på og de har egne verdier, normer og virkelighetsoppfatninger, noe som betyr at det er to forskjellige systemer som møtes i familierådet. På den ene siden er barnevernet et ekspertsystem som er hierarkisk bygd opp og som har sin posisjon i og med sitt faglige og teoretiske ståsted. Barnevernets legitimitet bygger hovedsakelig på det institusjonell teori omtaler som legal legitimitet (Scott, 2014), som rettferdiggjør det at barnevernet kan regulere menneskers atferd. Barnevernet har en legal rett til å gripe inn i familier som ikke tar seg av sine barn på en tilfredsstillende måte i kraft av et lovverk, her primært barnevernsloven. Det at samfunnet har en egen institusjon som barnevernet som har både denne retten til å kontrollere familier, men også hjelpe til med barneoppdragelsen, har ført mye bra med seg. På den andre siden har mange stilt spørsmålsteget ved den tradisjonelle paternalistiske og filantropiske ekspertrollen og den tradisjonelle yrkesutøvelsen og hvor funksjonell denne er (Sandbæk, 2001; Skau, 2003; Skivenes & Strandbu, 2005; Willumsen, 2005). For eksempel hevder Skau (2003) at dersom hjelperne tar over for mye av ansvaret fra familien vil ikke dette tjene, men heller skade klientene ettersom det er de profesjonelle som eier problemet.

Barnevernet er inne i en brytningstid hvor det er flere konkurrerende diskurser om hva som er beste måten å yte hjelp til barn og unge og deres familier, må man ta utgangspunkt i deres ressurser og la de komme til orde. Familierådsmodellen kan plasseres innenfor en diskurs som gjerne omtales som ressurstening hvor man vektlegger styrker mer enn problemer (Brønholt & Faureholm, 2005). Tradisjonelt har man i barnevernet hatt et annet utgangspunkt, et problemfokus, hvor man har vektlagt å finne ut hva som ikke fungerer slik at man kan sette inn tiltak for å hjelpe på dette. Heino, Reinikainen og Bergman (2003) oppsummerer utviklingen innen feltet på denne måten: *”Dessutom håller man på att hämta familjerådslag til socialt arbete vid et tidspunkt då socialt arbete som profession, vetenskap och organisastion står inför en omvärdering”* (s.23).

6.2.2 Operasjonalisering av programmets målsetninger

For å kunne evaluere programmet ble prosjektbeskrivelsen analysert. I tillegg ble sentrale interessenter som prosjektleder for forsøket, ansatte i Bufetat sentralt og lokalt i fosterhjemtjenesten i fagteam Hamar intervjuet om bakgrunn og forståelsen av prosjektet, dette for å komme fram til hvilken programteori som programmet «Bruk av familieråd som metode i fosterhjemtjenesten» bygde på. Min rolle var å tolke og systematisere de ulike utsagnene, målsetninger og tiltak for kunne finne ut intensjonene med forsøket og å konkretisere dette i en intervensjonsteori. Ut fra prosjektbeskrivelsen og ideene bak beslutningsmodellen ble det operasjonalisert hvilke sentrale tema som skulle vektlegges i programmet. Det omhandlet selve beslutningsprosessen ved at man skulle bruke familieråd ved plassering av barn i fosterhjem, legge vekt på å finne ressursene til den utvidede familie ut i fra et empowermentparadigme, ivareta barns tilhørighet og identitet knyttet til egen familie ved å prioritere slektsplasseringer. Prosjektet la også vekt på å ivareta barnas rettigheter når de flyttet til et fosterhjem og inkludere barnas familie i beslutninger om hvor barnet skulle plasseres, noe som skulle medføre mer stabile plasseringer av fosterbarn og å unngå brudd i hvor barnet voks opp. I tillegg hadde programmet et organisatorisk del hvor målsettingen var å bedre samarbeidet mellom statlig og kommunalt barnevern (interorganisatorisk samarbeid) og internt i det statlige barnevernet (intra-organisatorisk samarbeid). Programmet kan grovt deles inn i to fokusområder, et barnevernsfaglig når det gjelder fosterhjems plassering og et organisatoriske når det gjelder nettverkssamarbeidet.

Evalueringen var inspirert av Patton (2008, 2011, 2012a) og «Utilization-Focused Evaluation» som har et brukerperspektiv. Min rolle som evaluator ble å utvikle en programteori ved å fortolke prosjektbeskrivelsen og ved å ha samtaler med de involverte partene («intended users») om både selve evalueringsprosessen og hvilke fokusområder som skulle prioriteres. Sett fra Bufetats ståsted, som var oppdragsgiver, ble det det organisatoriske aspektet vektlagt, mens fotfolket og spesielt prosjektleder var genuint interessert i barna og deres skjebne. Med andre ord vektla de ulike interessentene forskjellige deler av programmet som sentrale, alt etter hvor i systemet de arbeidet. Ledelsen i Bufetat og fagteam Hamar var primært interessert i å bruke prosjektet som et virkemiddel i arbeide med å videreutvikle samarbeide intern (intraorganisatorisk) og med eksterne samarbeidspartnere som her er det kommunale barnevernet (interorganisatorisk). Sett fra et lederståsted er dette plausibelt ettersom ansvaret

for fosterhjemsarbeidet i Norge er delt mellom staten ved Bufetat og kommunene ved de lokale barnevernkontorer, og grenseoppgangen om hvem som gjør hva ikke er entydig (Backe-Hansen, Christiansen, & Havik, 2012; Backe-Hansen, Havik, & Grønningsæter, 2013b). Dette har vært og er fremdeles en kime til frustrasjon når det gjelder fosterhjemsarbeid i Norge.

Derimot hadde bakkebyråkratene både i det kommunale og statlige barnevernet en annen prioritering, og det var å bruke programmet til å sikre barna kvalitativt gode fosterhjems plasseringer. Dette operasjonalisert jeg i antakelser som ble styrende for selve evalueringen og for å kunne vurdere konsekvensene av programmet. Den første antakelsen bygger på en forutsetning om og konsekvenser av det å inkludere den utvidede familie i beslutningsprosesser om hvor et barn skal plasseres ved omsorgsovertakelser. Ideen er at dette vil resultere i kvalitativt bedre og mer robuste plasseringer ved at familiens deltakelse i prosessen vil være med på å ansvarliggjøre deltakerne og få fram nye synspunkter og meninger. Dette kan tolkes som et uttrykk for styringsideologi som var inspirert av New Public Management (NPM) som har brukerfokus som en av sine ledetråder, og som var moderne og rådende innen offentlig sektor på dette tidspunktet, og representerte en kritikk av den tradisjonelle byråkratiske beslutningsmodellen.

Den andre antakelsen som programmet bygger på er at ved å endre beslutningsarena og beslutningsprosess kan det være med på å gi nye og kvalitativt bedre plasseringer sett fra barnas ståsted. I tradisjonelle fosterhjems plasseringer er det de profesjonelle som ut i fra utredninger bestemmer omsorgsplasseringen alene, uten å inkludere familien i selve beslutningen om omsorgsplassering. Ideen er at ved å velge en ny beslutningsarena og åpne for mere demokratisk beslutningsprosesser håper man å kunne få fram ny og mer relevant informasjon om hvilke ressurser som finnes i den utvidede familien, og som kan brukes i beslutningsprosessen knyttet til plasseringen av barnet. Dette kan i neste runde være med på å endre beslutningsforløpet ved at det kommer fram mer relevant og bedre informasjon om hvilke valgmuligheter som finnes ved en plassering. Dette er en måte å sette ord på indirekte makt som bevisst eller ubevisst kommer til uttrykk ved tradisjonelle plasseringer, og som i dette prosjektet blir forsøkt endret gjennom denne nye prosedyreoppskriften (Christensen & Daugaard Jensen, 2008). I tradisjonelle omsorgsovertakelser kan barnevernet regulere hvem som får adgang til beslutningsarenaene og hvilke saksområder som blir tatt opp ved en plassering, og dermed også påvirke hvilken beslutning som blir fattet. Ved å inkludere den

utvidede familien i beslutningsprosessen kan andre synspunkter og erfaringer enn barnevernets forståelse komme fram, men dette forutsetter at familien har tilgang til beslutningsarenaen.

I tradisjonelt barnevernsarbeid har det vært lagt vekt på å utrede hvilke problemer barn og familie har og mindre fokus på hvilke ressurser som finnes (Seim & Slettebø, 2007). Familierådsforsøket bygde på en forforståelse om at det finnes ressurser i familiene, om ikke nødvendigvis i kjernefamilien til barnet, men i den utvidede familie. Den utvidede familie blir i denne sammenhengen sett på som de som foreldre og barnet subjektivt regner som å utgjøre sin familie. Dette er hovedsakelig biologiske slektninger, men kan også være signifikante andre som lærere, fritidsledere eller lignende (Hyrve, 2004, 2006). Målsettingen med å endre prosedyrene er å finne fram til ressursene i den utvidede familie og nyttiggjøre seg disse i forhold til å gi barnet en god oppvekst.

I modellen lå det også en forutsetning om å følge det biologiske prinsipp, det vil si at fosterhjems plasseringer i slekt ville gi bedre stabilitet enn å plassere barnet i et fremmed fosterhjem. Ordspråket «blod er tjukkere enn vann» kan brukes om dette, og forskning viser også at dette er tilfelle (Backe-Hansen et al., 2013b; Holtan, 2002). Forskningen viser at ved å vektlegge barnas tilhørighet og identitet knyttet til egen familie og slekt, og ved å finne en omsorgsbasis i barnets egen slekt, ville sannsynligheten øke for å få mer stabile plasseringer (Holtan, 2002). Det interessante er at antakelsene om sammenhengen mellom barnets beste og det biologiske prinsipp har vært og er rådene normer for barnevernets prioriteringer og praksis på fosterhjemsområdet. Dette kommer fram i lovverket og i fosterhjemsforskriften som presiserer at barnevernstjenesten skal søke å finne fosterhjem i barnets familie eller naturlige nettverk (Ellingsen, 2014). Til tross for dette blir de fleste barn plassert i fremmede fosterhjem, 77 % av barn og unge i fosterhjem bodde i hjem utenfor familie og nære nettverk ved utgangen av 2013 (http://www.bufdir.no/Statistikk_og_analyse/Barnevern/Barn_og_unge_med_tiltak_fra_barnevernet/Barn_og_unge_plassert_utenfor_hjemmet/).

I programmet ligger det også en antagelse om bedre oppfølging etter plassering vil være med å sikre barnets interesser etter at det er flyttet. Selve familierådet handler om mer enn bare hvor barnet skal bo ved fosterhjems plassering, det handler også om hvem og hvordan den utvidede familie skal følge opp barnet og familien. Selv om det ikke er aktuelt for alle å bli fosterforeldre, er det mange måter familie, slekt og venner kan være en ressurs og vise omsorg for barn som ikke kan bo hos sine biologiske foreldre. Programmet har også en antakelse om

at ved å mobilisere slektsnettverket vil dette også gi langtidseffekter ved at den utvidede familien gjennom familierådet blir aktivert, og derfor med større sannsynlighet vil følger opp fosterbarnet og –familien. En gjennomgående kritikk av fosterhjemsarbeidet er at kommunene i liten grad greier å følge opp plasserte barn i fosterhjem på en god måte, fosterfamilien blir i stor grad overlatt til seg selv for å finne ut hvordan de skal gi en adekvat omsorg til barnet (Backe-Hansen et al., 2013b). Bruk av familieråd er med på å ansvarliggjøre den utvidede familie, noe som har vist seg å gi både korttids- og langtidseffekter i forhold til det å følge opp barnet videre.

Programmet bygger på en implisitt forståelse om at deltakelse fra flere parter bidrar til å skape et nytt og bedre beslutningsgrunnlag, noe som skulle øke sjansen for å få til en vellykket plasseringen. Det at familien er tetter på barnet gjør at en plassering i nettverket også får konsekvenser for implementeringen. Det blir ikke bare det offentlige barnevernet som må følge opp handlingsplaner og beslutninger som er bestemt i familierådet, også familien og det uformelle nettverket blir sentrale i dette arbeidet og dette tilsier at de må være et visst spillerom for å tilpasse beslutninger til en praktisk hverdag.

6.2.3 Aktiviteter, en nærmere presentasjon av selve beslutningsmodellen

Beslutningsmodellen som anvendes i familieråd bygger på en rasjonell fasemodell (March, 1995), som kan knyttes til det funksjonalistiske perspektivet på endring, hvor man ved hjelp av en teknisk-rasjonell endringsstrategi kan oppnå en planlagt endring til det bedre, her bedre oppvekstkår for fosterbarn. Det er et relativt stort apparat som blir satt i verk for å sikre en vellykket fosterhjems plassering ved hjelp av denne modellen. Utgangspunktet for programmet «Bruk av familieråd som metode ved fosterhjems plassering» var systematisk å øke bruken av familieråd i forbindelse med plasseringer av barn i fosterhjem. Ved å bruke beslutningsmodellen var tanken å la den utvidede familien ta mer aktiv del i prosessen og involvere barnets slekt på en ny måte. Flere forskningsrapporter (Backe-Hansen et al., 2013b; Holtan, 2002) viser at slektsfosterhjem representerer en relativ stabil ordening for barn sammenlignet med plasseringer i fremmede fosterhjem. Forskningen påpeker betydningen av det å kunne ivareta barns tilhørighet og identitet knyttet til egen familie og egen slekt ved plassering. I dette programmet var det en uuttalt norm at det i de fleste tilfeller var kvalitativt bedre å la barn flytte i slektsfosterhjem framfor et fremmed fosterhjem (Marsh & Crow, 1998).

Saksgangen starter med at det kommunale barnevernet utreder saken og vurderer om de skal tilby den utvidede familien et familieråd for å bestemme plassering av et fosterbarn (Løfsnæs, 2002; Marsh & Crow, 1998). Om familien får tilbudet er avhengig av flere faktorer, blant annet hvilken relasjon barnevernet har til familien, jo bedre relasjon og større sannsynlighet for at familien får et tilbud (Hyrve, 2006). Godtar familien dette tilbudet blir en ekstern koordinator innleid for å forberede selve møtet. Koordinatoren samordner og informerer de involverte deltakerne og forklarer hvordan møtet foregår, dette for å sikre forutsigbarhet både i struktur og innhold for at familien skal vite hva de går til (Løfsnæs, 2002). Etter forarbeidet blir det hold et familierådsmøte hvor det sentrale spørsmålet, eller oppdraget som det heter i familieråds-terminologien, blir å bestemme hvor barnet skal bo etter omsorgsovertakelsen. Selve familierådsmøtet består av 3 adskilte faser som i tid og innhold har sin egen dynamikk. I fase 1, som er en informasjonsdel, er de profesjonelle som orienterer om selve saken. Denne delen blir ledet av koordinatoren som starter møtet med å la deltakerne presentere seg selv, deretter gjennomgås spillereglene for møtet. Etterpå gir de profesjonelle som kjenner barnet, det kan være representanter for barnevernet, en lærer, en psykolog eller lignende, en orientering om saken og forklarer bakgrunnen for møtet. Deretter blir oppdraget presentert for familien i form av et eller flere spørsmål som familien skal svare på. Del 1 avsluttes ved at koordinator gjentar at det er barnets situasjon som skal ha prioritert i den utvidede familiens eget møte og hvilke regler som gjelder (Løfsnæs, 2002). I fase 2 møtes den utvidede familien, uten koordinator eller noen av de profesjonelle til stede, for å diskutere og besvarer spørsmålene fra fase 1. Familiens møte har en klar struktur med referent, ordstyrer og en voksen som skal være barnets talsperson, det vil si å snakke barnets sak i møtet. Fase 2 avsluttes med at familien legger fram et skriftlig svar på de spørsmål de er bedt om å svare på. Å involvere den utvidede familie i beslutningen blir legitimert ved at det er de som blir «utførere» dersom familien bestemmer seg for å plassere barnet i slektsfosterhjem. Resultatet blir meddelt i form av en skriftlig handlingsplan til barnevernet som kan forkaste, revidere eller godta forslaget, og det viser seg at fase 2 er den mest tidkrevende delen av møtet (Løfsnæs, 2002). I del 3 samles alle deltakerne igjen til et felles avslutningsmøte hvor familien legger fram sitt forslag til handlingsplan. Blir forslaget godtatt av barnevernet blir det satt opp en mer utførlig handlingsplan som viser hvem som gjør hva til hvilke tidspunkter. Forslaget kan eventuelt bli justert noe eller konkretisert mer. Det er også vanlig å avslutte med å fastsette et oppfølgende familieråd (Løfsnæs, 2002; Marsh & Crow, 1998). Etterarbeidet etter familierådsmøtet består her primært i å implementere planen i forhold til det å plassere barnet i fosterhjem.

Vender man tilbake til det funksjonalistiske perspektivet på endring ser man at prosjektet «Bruk av familieråd ved fosterhjemsplassing» hadde klare mål, hadde bestemt hvilke aktiviteter som skal føre til måloppnåelse og en tydelig plan for sammenhengen mellom aktiviteter og måloppnåelse. Vurdert ut ifra det funksjonalistiske endringsstrategien ligger det godt til rette for å lykkes ettersom familierådet har en klar målsetting, en formell struktur, konkretisert arbeidsoppgavene (virkemidlene) som skal brukes for å oppnå målsettingen og avklart hvilke deltakere som skal være med. I tillegg hadde prosjektledere både på nasjonalt og lokalt nivå et sterkt eierforhold til forsøket, noe som gjorde at intervensjonen ble fulgt tett opp.

6.3 Forskningsmetodiske valg

6.3.1 Vitenskapsteoretisk ståsted

Schwandt (2008) hevder at det sentrale i evalueringer handler mer om å resonnerer og fortolke et empirisk materiale enn hvilke metoder og data man samler inn. For å kunne generere data om et program brukes anerkjente samfunnsvitenskapelige metoder, men det sentrale er ikke dataene i seg selv, men hvordan de blir tolket og gitt mening i en evaluering, noe som krever at evaluator greier å resonnerer. En metafor som blir brukt i metode- og evalueringslitteraturen er begrepet «bricolage» for å beskrive hvordan man i evalueringer kan skape mening av et innsamlet materiale ved å bruke forskjellige analytiske teknikker og begreper (Kvale & Brinkmann, 2011; Patton, 2011; Weick, 2001). Jeg forsøkte å bruke en eklektisk tilnærming til materialet ved å bruke ad-hoc-metoder og forskjellige begrepsmessige tilganger for å forstå familieråd som beslutningsmetode. Evaluering er en praktisk disiplin som fordrer at man er en deltaker, ikke tilskuer i det evaluerte programmet for å kunne forstå og fortolke det (Skjervheim, 1996). Vitenskapsteoretisk bygde evalueringen på en hermeneutisk tilnærming ettersom det var et pilotprosjekt hvor det å forstå og fortolke familieråd som metode stod sentralt. For min del innebar dette at jeg måtte prøve å få en forståelse av hvordan de enkelte deltakere i familierådet konstruerte sin virkelighetsforståelse i forhold til det å fatte beslutninger om omsorgs-overtakelse. Når jeg som evaluator fortolket, eller prøvde å konkretisere metoden, utviklet jeg min forståelse av denne. I følge Weber er evaluators vitenskapelige interesse og praksis bestemt av verdier, og derfor ligger det alltid verdimeslige antakelser til grunn for enhver vitenskapelig analyse (Højberg, 2004). Når jeg skulle analysere familieråd som metode ble det i dette perspektivet å prøve og beskrive, forklare og forstå hvordan metoden kunne brukes i barnevernet for å bidra til «social betterment».

6.3.2 Design av evalueringen

Det særegne med casestudien er at bare er en analyseenhet, her er analyseenheten et program «Bruk av familieråd ved fosterhjems-plasseringer». Programmet ble valgt strategisk for å kunne finne ut mer om hva vi kan lære av case-studier som bygde på en «top-down»-modell. Kriteriene som ble brukt for å velge denne casen var at dette var et program som kunne vise til gode resultater, som greide å mobilisere latente ressurser blant deltakerne og som var innovativ i sin form og som hadde et endringsfokus med sikte på å oppnå «social betterment». Dette programmet kan plasseres innen «positiv thinking approaches»-tradisjonen (Stame, 2014) og kan tjene som et godt eksempel for å studere nærmere sentrale analyseelementer i casestudier som aktører, handlinger, meninger og konsekvenser på mikronivå.

Når det gjaldt antall saker var målsetting å gjennomføre 10 familieråd i samarbeid med deltakerkommunene og få til en helhetlig forståelse av hele prosessen med familieråd, noe som medførte at jeg måtte samle inn data gjennom hele plasseringsprosessen. Prosesselementet i et familieråd var ikke lineært med en begynnelse og slutt, det viste seg at man i prosessen gikk fram og tilbake og trengte flere familierådsmøter for å komme fram til en endelig beslutning. I de formelle familierådene, som krever at en ekstern koordinator organiserer og gjennomfører selve møtet, ble det i en sak gjennomført 4 familieråd, i en annen 6 familieråd. I tillegg rapporterer familiene om at beslutningsmodellen også ble brukt i private sammenhenger da den ga en god struktur for å komme fram til løsninger i vanskelige saker. Det særegne ved dette forsøket, ut over det å utprøve bruk av familieråd ved slektsplasseringer, er bruken av familieråd gjennom hele flytteprosessen. I dette programmet ble anvendelsen av beslutningsmodellen utvidet utover det kun å bruke familieråd når det var besluttet at barn måtte flytte, til også å favne nærliggende problemstillinger som hvem som skal ta seg av barna når omsorgsperson er syk til hvor skal barna flytte når de ikke lenger kan bo i lag med opprinnelig omsorgspersonen. Med andre ord blir ikke den strenge målformuleringen i programmet fulgt, prosjektleder har hatt et pragmatisk syn på når man kan bruke familieråd og i tillegg har familiene selv anvendt metoden til sine formål. Som Røvik (2007) påpeker må de involverte partene omsette programmet til sitt bruk og at i denne sammenhengen er det forpliktelsene til å oppnå virkninger av familierådet som er det sentrale, ikke at det blir «riktig» oversettelse.

I utgangspunktet var målsettingen å finne ut om en beslutningsmodell som inkluderte den utvidede familie i prosessen med en omsorgsplassering førte til flere slektsplasseringer

sammenlignet med tradisjonell byråkratisk saksgang. I tillegg var man i planleggingen opptatt av å finne ut om kvaliteten og stabiliteten på plasseringene i slekt ville være bedre sammenlignet med plassering i fremmede fosterhjem. Som det er påpekt ovenfor viser det seg fra andre evalueringer at barn som flytter i fosterhjem i eget nettverk lettere kan opprettholde en tilhørighet og identitet knyttet til egen familie og egen slekt, sammenlignet med barn som flytter inn i fremmede fosterhjem. I programmet ble det lagt vekt på å finne ut hvordan barna opplevde flytteprosessen i disse sakene.

Den andre sentrale elementet i evalueringen var den organisatoriske dimensjonen. Målsettingen var å finne ut mer om hva som særpreger barnevernstjenester som bruker slektsplasseringer og hvilke konsekvenser dette kan få for de involverte parter. Et av siktemålene med å bruke familieråd som metode ved fosterhjems plasseringer var å utvikle bedre brukertilpassede og mer robuste tjenester. Endringen i arbeidet med fosterhjems plasseringer kan betraktes som både en reaksjon på statlige og regionale føringer for barnevernet (reaktiv endring), og forventninger om at barnevernet i framtida må tilby tjenester som er enda mer brukertilpassede og robuste enn hva de er i dag (proaktiv endring). Det er derfor også lagt vekt på å evaluere samarbeidet mellom fagteam Hamar, fosterhjemtjenesten i Hedmark og de involverte kommunene.

Det var to fokusområder som ble vektlagt i omstillings- og utviklingsarbeidet i dette programmet; strukturell og kulturell endring. Strukturendringer var i hovedsak rettet mot endringer i arbeidsdeling, grad av spesialisering, koordinering av ulike tiltak og styring. Fokuset var her rettet mot den formelle strukturen, den uformelle strukturen blir i mindre grad omtalt. I evalueringen ble det lagt vekt på å få inn opplysninger om både ansvars- og arbeidsdelingen mellom barnevernet i kommunen, fosterhjemtjenesten og fagteam. Et sentralt spørsmål var: Får kommunene den oppfølging/veiledning de trenger i det å bruke familieråd ved plassering? Kulturendringer er i høyere grad rettet mot å endre personers holdninger, meninger og oppfatninger. Dette er nødvendig for å nå målet om økt bruk av familieråd ved fosterhjems plasseringer. Kulturendringer må også til for å nå de mål som kommer fram i *St.prp. nr. 1 (2004-05)*) fra Barne- og familiedepartementet, om det å satse på familie og nettverk, større vekt på lokale løsninger og tidlig intervensjon. Strukturelle og kulturelle endringer påvirker hverandre gjensidig. Endringer i formelle strukturer vil som oftest også følges av kulturendringer, mens kulturendringer også ofte følges av endringer i strukturer. Mener man at

familiebaserte løsninger er det beste i barnevernet, vil det få konsekvenser for hvordan tjenestetilbudet blir organisert både lokalt og sentralt. Studier av endringer i organisasjoner har vist at både struktur og kultur er sentrale områder i utviklings- og omstillingsprosjekter som det må arbeides med (Jacobsen & Thorsvik, 2013).

6.3.3 Datainnsamling

For å kunne evaluere programmet ble det valgt det som Maaløe (1996) omtaler som «finkornede» samfunnsvitenskapelige metoder som kjennetegner kvalitative case-studier. For å kunne redegjøre for det partikulære ved beslutningsmetoden måtte jeg samle data basert på deltakernes erfaringer, noe som krever et tett samarbeid og dialog med feltet for å kunne komme fram til de indre sammenhenger i beslutningsprosessen. Metodene som ble brukt var hovedsakelig kvalitative intervjuer i form av dybdeintervju og fokusgruppeintervju for å få fram de ulike interessentenes forståelse av forsøket, i tillegg ble det gjennomført dokumentanalyser av prosjektskisse og annen bakgrunnsmateriale vedrørende forsøket og handlingsplaner og en enkel survey.

Det kan diskuteres hva som er den metodiske enheten i denne evalueringen, er det sakene vedrørende fosterhjems plasseringer, eller hvert enkelt familieråd? Det ble samlet inn data fra 9 barnevernssaker hvor det ble brukt familieråd ved fosterhjems plassering. Antall familieråd er flere, da det i samme sak er arrangert flere oppfølgende familieråd, både formelt med ekstern koordinator til stede og private, ikke registrerte møter. Som påpekt tidligere er bruk av familieråd ved fosterhjems plassering mye mer prosessorientert enn i tradisjonelle barnevernssaker (Falck, 2006). Det ble samlet inn data fra 10 familieråd i 9 omsorgsplasserings-saker. Ettersom det er beslutningsmodellen familieråd som ble undersøkt er det naturlig å la det være evalueringsenheten, og da primært de formelle familierådene med egen koordinator som prosessveileder og som det offentlige barnevernet hadde ansvaret for. Dette gjør at evalueringen består av 10 familieråd som omhandlet plasseringer ved omsorgsovertakelse til fosterhjem hvor en omsorgsovertakelse gjelder både flytting til slekt i første runde og fremmed fosterhjem i andre runde 2 år etter. I de andre 8 familierådene som ble undersøkt ble det ikke registrert brudd. Antall barn som det har vært drøftet i forhold til å bruke familieråd ved fosterplassering i eget nettverk i prosjektperioden var 30. I de fleste tilfellene var det snakk om søskenpar. Når det gjelder plasseringer, ble 6 av barna plassert i familiens nettverk uten familieråd, 17 ved hjelp av familieråd. 3 barn ble plassert i fremmede fosterhjem uten familieråd. 4 barn ble ikke flyttet fra hjemmene sine. Med andre ord ble litt

over 50% av barna som skulle i fosterhjem i denne forsøksperioden i Hedmark fylke plassert i slektsfosterhjem ved bruk av familieråd.

Som omtalt ovenfor var kriteriet for å kunne evaluere en sak at barneverntjenesten og/eller familien var enige om at barna skulle flytte i fosterhjem. I en slik flytteprosess er det flere aktører som må komme til orde for at man kan vurdere prosessen. Simons (2015) framhever at casestudiers fortrinn er at de muliggjør å oppdage og forstå endringsprosesser, men at det forutsetter «*detailed evidence from which it is possible to see how understandings or conclusions were reached*» (s.176). En forutsetning for å kunne analysere og forstå endringsprosesser i et retrospektivt lys krever en relativt grundig presentasjon av empiri og redegjørelse for selve framgangsmåten. Det tidligere materialet er blitt analysert på nytt, ikke bare evalueringsrapporten men også notater, arbeidsdokument, protokoller og foreløpige rapporter er blitt brukt.

Et siktemål med evalueringen var å beskrive hvordan hele denne prosessen opplevdes for de impliserte. I evalueringen av familieråd ble det vektlagt å få fram de involverte familiens opplevelse av prosessen og hvilke eierforhold de hadde til de beslutningene som ble tatt. Antall slektsplasseringer ble kartlagt og det ble forsøkt å trekke inn dimensjonene stabiliteten og kvaliteten på plasseringene sammenlignet med vanlig «tradisjonell» plassering. Designet ga ikke muligheten til å få gode data om dette, da vurderinger om stabilitet i plasseringer krever longitudinelle studier. Det ble derfor i evalueringen samlet inn data om hva de enkelte informantene trodde om plasseringene ville holde.

Evalueringen ble delt opp i tre ulike faser og var inspirert av Patton (2011) og Mintzberg (2007) og det de omtaler som «Tracing Strategy». Hensikten med denne tilnærmingen var først å få informasjon om intensjonene med programmet, deretter data om selve familierådet og hva som ble gjort og ikke gjort av de intenderte målsetningene og hva som ble lagt til programmet (ikke-intenderte) i selve gjennomføringen. I fase 3 ble de realiserte delene av programmet kartlagt og vurdert. I fase 1 som kartla forventninger og strategier i prosessen fram til familierådet ble saksbehandlere i kommunalt barneverntjeneste, fagteamrådgivere i Bufetat (inkludert prosjektleder) og fosterhjems konsulenter i Bufetat intervjuet. I fase 2 som gjaldt gjennomføringen av selve rådsrådet ble antall informanter utvidet ettersom flere var involvert i denne fasen. I tillegg til de som deltok i fase 1 ble koordinatorene, biologiske foreldre/foresatte, fosterforeldre og barna intervjuet. I fase 3 ble saksbehandler i kommunalt barneverntjeneste,

fosterhjems konsulent/fagteamrådgiver i Bufetat, barna, fosterforeldre og biologiske foreldre intervjuet.

Bruk av case-studier i evalueringer kjennetegnes ved at både valg av teoretisk ståsted, metoder og utvalg ikke fullt ut er bestemt på forhånd, noe som medførte at det planlagte designet måtte justeres og utvikles underveis. I prosessen med å svare på de spørsmål som oppdragsgiver ønsket fant vi ut at spesielt barneperspektivet var stemoderlig behandlet idet opprinnelige designet. Det ble derfor gjennomført en egen evaluering av barnas opplevelse av familierådet, ettersom det var de som var hovedpersonene i selve beslutningen om å finne et fosterhjem. Det ble en egen evaluering utført av Haug (2009) som krevde andre metodiske tilnærminger for å få tak i barnas forståelse. Dette gjaldt både intervjuformen som måtte gjøres mer konkret alt etter barnas alder og bruk av tegninger og historier for å kunne få valide data. Hovedsakelig ble data innhentet ved hjelp av kvalitative intervju, det gjelder både telefonintervju og «ansikt-til-ansikt-intervju» med informantene. I tillegg har representanter for barnevernet i kommunene deltatt i fokusgruppeintervju ved oppstart og avslutning av programperioden. Hensikten med fokusgrupper har vært å få tak i de kulturelle endringene og gruppeprosessene i de enkelte barnevernstjenester. Det ble laget en egen protokoll som beskrev prosedyren for gjennomføring av datainnsamlingen som viste hvem som skulle gjøre hva til hvilke tidspunkt, dette for å få reliable og valide data.

I tillegg ble det samlet inn data for hvert enkelt familieråd ved at koordinator fylte ut et spørreskjema (survey) som ble laget for å beskrive hvert enkelt familieråd. Denne strukturerte kartleggingen bestod av hovedsakelig av ferdigformulerte åpne spørsmål, det vil si at de ikke ble gitt svaralternativer for å kunne gripe det spesielle med beslutningsmetoden. Rent praktiske spørsmål knyttet til kjønn, alder, tidsbruk og om barnet deltok i familierådet ble det laget faste svaralternativer. Ved hjelp av spørreskjemaet ble det samlet data om hvem koordinator var, tidligere erfaring med modellen, bakgrunnsopplysninger vedrørende familierådet, hva oppdraget var, sted og tidsbruk både for selve familierådet ulike faser og koordinators arbeid med forberedelser, gjennomføring og etterarbeid. Videre ble det samlet inn data om de ulike aktørenes rolle i familierådet og hvilke profesjonelle og slektninger som deltok. Det ble vektlagt å få fram relevante data som kunne beskrive prosessen med familieråd og utdype hva som kom fram i den endelige handlingsplanen.

Handlingsplanene fra hvert familieråd ble analysert i etterhånd for å få fram relevante opplysninger om oppdraget og hvilke beslutninger som ble tatt (dokumentanalyse). I tillegg representerte handlingsplanene et uttrykk for deltakernes forståelse av hvilke former for handlinger som var mulige i den gitte situasjonen. Forskjellige sosiale verdensbilder fører til forskjellige sosiale handlinger og den sosiale konstruksjonen av viten og sannheter gjennom familierådet kommer til uttrykk gjennom handlingsplanen som familien laget. Familiens måte å forstå verden på skapes og opprettholdes i sosiale prosesser, og familierådet blir en utprøving av både hva familiemedlemmene tror og mener om fosterhjems plasseringen og som vil få konkrete sosiale konsekvenser for barnet.

Evalueringen av den organisatoriske siden ved programmet bygde også på en prosessevaluering. Her var fokuset på det organisatoriske samarbeid og rammene for å bruke familieråd ved slekts plasseringer. Det ble valgt en fasemodell som fulgte progresjonen i programmet med å starte opp med fokusgruppeintervju med kommunene om deres forventninger til fagteam og fosterhjemtjenesten. Deretter ble representanter for de to involverte etatene i BUF-etat intervjuet om forventningene. Målsettingen med programmet var å finne ut mer om slekts plasseringer og bruk av familieråd ved fosterhjems plasseringer. Sentrale spørsmål som ble tatt opp intervjuene var:

1. Var det tydelige ansvars- og arbeidsforhold mellom kommune på den ene siden og Bufetat på den andre ved plassering av barn i fosterhjem?
2. Hvordan opplever det kommunale og statlig barnevernet det å plassere barn i fosterhjem på denne måten versus en tradisjonell fosterhjems plassering?
3. Ble det gitt mer oppfølging i dette programmet enn ved tidligere fosterhjems plasseringer?

Det siste spørsmålet angår det indre samarbeidet i Bufetat. Ved opprettelsen av Bufetat ble fagteam Hamar og fosterhjemtjenesten i Hedmark geografisk atskilt. Hvordan påvirker denne atskillelsen arbeidet med å få til slekts plasseringer ved hjelp av familieråd? Data om de organisatoriske sidene ved programmet ble samlet inn samtidig som den faglige delen ble evaluert. Det kan være vanskelig å skille hva som er hva, derfor er det ikke skilt så strengt i innsamlingen av data når det gjelder hvilken dimensjon som er evaluert.

Evalueringen ble formelt godkjent av Norsk samfunnsvitenskapelige datatjeneste (NSD).

6.4 Analyse av aktiviteter og handlinger (output)

I den funksjonalistiske modellen for endring inkluderes både aktiviteter som gjennomføres for å oppnå målsetningen med programmet (prosess) og kvaliteten på disse som «output». I analysemodellen valgte jeg å skille mellom hendelser og aktiviteter på den ene siden og resultater i form av handlingsplaner, omsorgsovertakelse osv. på den andre siden. Det var selvsagt ikke noe absolutte skiller mellom aktiviteter og resultater, det var en glidende overgang, men analytisk er det en fordel å prøve å skille disse elementene fra hverandre i endringsmodellen.

6.4.1 Hendelser og aktiviteter knyttet til familierådet

Som det har vært påpekt ovenfor har bruk av familieråd ved fosterhjems plasseringer i slekt vært særpreget ved at prosesselementet er mer framtrødende enn når metoden blir brukt på andre innsatsområder innen barnevernet. Ettersom det å plassere et barn i et fosterhjem er en av de mest kompliserte og emosjonelt krevende endringer en familie kan oppleve i livet, er det ikke overraskende at dette krever tid og at det blir flere påfølgende familieråd som blir gjennomført, metoden blir en måte å arbeide med kompliserte og emosjonelt krevende spørsmål på. I intervjuene av de deltakende familiene kom dette fram, men i tillegg påpekte de at bruk av familieråd gir en tilleggseffekt ved at den lærer opp familien i en måte å møte og mestre utfordringer på. Dette indikerer at det skjer en kompetanseoppbygging i problemløsning i den utvidede familien når de lærer seg å bruke denne beslutningsprosessen som de kan anvende også på andre livsområder.

Et eksempel på en sak kan illustrere selve prosessen. Utgangspunktet for denne saken var en alenemor med to barn som hadde en alvorlig muskelsykdom, og som gjorde at hun ble gradvis svekket fysisk og til slutt ville dø av denne sykdommen. Kommunen bygde opp et relativt omfattende hjelpetilbud til familien, men når mor ikke lengre kunne mestre de mest elementære daglige oppgaver inkludert det å ta seg av barna sine, ble det bestemt av barnevernet at barna måtte flytte og familien ble tilbudt å bruke familieråd ved omsorgsovertakelsen. Den utvidede familien aksepterte det å bruke familieråd og det første oppdraget for familierådet var å ta stilling hvordan man kunne avlaste mor i det daglige og i ferier. I tillegg ble det diskutert hva som må gjøres dersom mor ble akuttinnlagt på sykehus. Det siste punktet i det første familierådet var en foreløpig diskusjon om barnas framtidige bosituasjon. Dette første familierådet var i august 2007. Etter to flere familieråd kom man i det fjerde familierådet fram til følgende oppdrag som skulle besvares:

1. *Det praktiske rundt flytting for barnet til far og samboer i Oslo, og når skal barnet flytte?*
2. *Gjennomføring av samvær mellom mor og barnet etter flytting*

Problemformuleringen ble innsnevret til å gjelde kun et av barna som skulle flytte til sin biologiske far. I tillegg måtte man komme fram til praktiske ordninger knyttet til samværet med mor, dette gjaldt alt fra reise til mor og praktisk tilrettelegging av besøkene. I utgangspunktet var det meningen at begge barna skulle flytte til sine biologiske fedre (to forskjellige fedre), men dette ble det ikke noe av da barnevernet i kommunen overprøvde og diskvalifiserte far til det ene barnet. Dette medførte at det siste familierådet kun skulle vurdere det praktiske omkring flyttingen til det yngste barnet.

Det er også grunn til å påpeke at i denne saken er det fedrene som utgjør kategorien slekts plassering. Dette illustrer at også familiebegrepet er i endring og ikke bare blir konstruert ut i fra samfunnsmessige og kulturelle normer, men også må forstås ut i fra sammenhengene familiemedlemmene lever i. Familiesosiologien hevder at barnas familie blir konstruert ut ifra hvilke stabile personer som finnes i nærheten, og det handler mer om familiepraksiser enn en tradisjonelle forståelsen av hva en familie er, og at de biologiske båndene svekkes i dagens samfunn (Ellingsen, 2014).

Ettersom prosjektet var det første forsøk på å anvende familieråd ved fosterhjems plassering ble det viktig å følge prosessene, noe som krevde et nært samarbeid med prosjektleder for å kunne analysere og forstå hele fosterhjems plasseringsprosessen, både formelle og uformelle aktiviteter og hendelser. Utgangspunktet for bruk av metoden var en antagelse om at den skulle føre til kvalitative forbedringer i forståelsen og viten om hvordan barnevernet kunne plassere barn i fosterhjem og praktisk tilrettelegge for å få til dette og evalueringens bidrag var å dokumentere endringene.

For å finne ut av om programmet førte til de ønskede endringene ble det samlet inn mer prosessdata enn hva designet la opp til, noe som bidro til at evalueringen fikk preg av et tradisjonelt feltarbeid. Vurdert i ettertid var dette nødvendig for å forstå det partikulære, ved at detaljer ble fanget opp på en annen måte og kunne bidra til å hjelpe meg som evaluator til å forstå hva som virket for hvem, under de gitte betingelsene. Selv om innholdet i de ulike familierådene varierte, var hovedspørsmålet det samme som i alle familierådene og det var å

finne ut om det var noen i slektsnettverket som kunne være aktuelle som fosterforeldre. På forhånd hadde det kommunale barnevernet gjort sine vurderinger om det fantes ressurser i nettverket, og dersom de anså dette som mulig måtte det sjekkes ut med den utvidede familien, og i neste runde hvordan dette nettverket kunne aktiveres. Et eksempel på et oppdraget til et familieråd kan illustrere dette og som fikk følgende ordlyd:

- 1. Er det noen i nettverket barnet kan bo hos?*
- 2. Hvem skal barnet ha kontakt med, det være seg telefonkontakt eller samvær med?
Praktisk gjennomføring av dette*
- 3. Er det noen i nettverket som kan ha kontakt med foreldrene og barnet under samvær?*
- 4. Når skal neste familieråd avholdes*

I dette eksemplet blir familieråd brukt som en supplement til barnevernets undersøkelse for å finne ut om det finnes muligheter til å plassere barnet i nettverket; familierådet blir en alternativ til barnevernets normative prinsipper nedfelt i lovverket og praksis. Barnevernets byråkratiske utforming som vektlegger ytre legitimitet, blir her supplert med en form for indre legitimitet ved at den utvide familien samarbeider om vurderingen og beslutningen om hvor barnet skal flyttes. I denne undersøkelsessaken konkluderte familierådet med at det ikke var aktuelt med en familieplassing, og begrunnet dette med at nettverket ikke stolte på foreldrene og var usikre på deres evne og vilje til å ta seg av barna. Familien var redd for å bli gissel i konflikten foreldrene hadde med barnevernet og resultatet ble at man måtte finne et fremmed fosterhjem til barnet. Det at den utvidede familien hadde vært med på denne beslutningen ga den en annen legitimitet enn om de ikke hadde vært med. Familieråd representerer den nye trenden innen barnevernfeltet hvor relasjonen mellom bruker og hjelper blir forstått som et partnerskap hvor partene forhandler seg fram til avtaler og felles mål. Om komplekse spørsmål som fosterhjemsplassing kan avgjøres på denne måten kan selvsagt diskuteres (Lorenz, 2006, 2014).

I en annen sak med to jenter som bodde hos besteforeldrene var utfordringen besteforeldrenes alder. De begynte å bli gamle (over 80 år) og det var ikke så enkelt lengre å ta seg av jentene. Familierådet fikk i oppgave å vurdere hvor mye nettverket kunne stille opp for jentene og familien i hverdagen (fritiden) når de bodde hos besteforeldrene. Det var enighet om at jentene skulle flytte til en onkel etter hvert. Familierådet skulle vurdere både når flyttingen kunne skje

og hvordan dette praktisk skulle gjøres. Målet med familierådet var blant annet at jentene skulle føle seg trygge på sin egen framtid og familierådet skulle svare på når tiden var inne for at jentene skulle flytte. I denne saken ville besteforeldrene ha barna boende hos seg så lenge som mulig, selv om onkelen kunne stille opp fra dag en, ettersom besteforeldrene opplevde det som emosjonelt vanskelig at de flyttet. Familierådet konkluderte med at jentene skulle bo ei helg i måneden hos onkelen og at det skulle innkalles til et nytt familieråd etter noen måneder for å sette opp en plan for besøksordningen. Familierådet understreket at det var fornuftig med en systematisk besøksordning hos onkel for å få til overgangen best mulig. Spesielt for bestemor var det emosjonelt vanskelig å slippe jentene, men også hun innså at det var bedre med en planmessig overgang med en opptrappingsplan for å få til en myk overgang, noe som var å foretrekke framfor at barna brått måtte flytte. Familien utgjør det klassiske eksemplet på det Cooley omtaler som primærgruppe, det vil si at familiemedlemmene er følelsesmessig knyttet til hverandre og det er de som skaper sine sosiale omgivelser hvor barnas grunnleggende oppfatninger og følelser skapes og opprettholdes (Levin & Trost, 1996). I dette eksemplet har besteforeldrene sammen med de to jentene utgjort en primærgruppe og de emosjonelle koblingene mellom dem blir justert ved en gradvis overgang til at barna flytter til sin onkel. Dette illustrer også at mange av de familiene som er med i denne evalueringen ikke er klassiske kjernefamilier, men at det er variasjoner av ulike familieformer og ulike rollesett. Det å ha multiple roller som både fostermor/ bestemor eller fosterfar/ bestefar med ulike forventninger og normer kan skape utfordringer i hvordan rollene blir utført.

6.4.2 Endringer i viten og forståelse

Som omtalt ovenfor viser denne evalueringen at rollen til biologiske fedre er i ferd med å endre seg i forhold til det å bli vurdert som verdige og kompetente alternativer ved fosterhjems plasseringer. Endrede forventninger til foreldreskap og mindre fastlåste kjønnsrollemønstre gir nye muligheter til å finne ressurspersoner, men skaper også nye utfordringer. En sak som kan illustrere dette gjelder ei jente i tenårene som slet med psykiske problemer og som hadde hatt liten eller ingen kontakt med sin biologiske far og hans familie før de kom inn i dette programmet og hvor foreldreskapet måtte defineres på «nytt». Etter at et familieråd var avholdt flyttet jenta til far, noe som stilte nye krav og forventninger til partene. Men det er ikke alltid fedrene og nettverket mestrer de nye rollene og de utfordringer som følger med foreldreskapet. I denne saken bodde jenta plassert hos far i to år inntil hun måtte flytte videre til et ordinært/fremmed fosterhjem. Begrunnelsen for dette var at far ikke mestret situasjonen da barnets psykiske vansker ble for store. Det som man i ettertid kunne tro var en mislykket

familieplassering vurdert ut ifra stabilitet og brudd, viser seg ikke å ha vært dette. Alle parter både innen familien og barnevernet mente dette var en vellykket plassering. Ved å få kontakt med sin biologiske far fikk barnet også kontakt med hans nettverk, noe som var viktig for barnet seinere. De positive erfaringene med familierådet gjorde at man også benyttet denne framgangsmåten når barnet skulle flytte fra far. I handlingsplanen som ble vedtatt ble det også satt opp besøksordninger slik at jenta kunne opprettholde kontakten med far, familie og venner i nærmiljøet, og det var et ønske om at hun skulle slippe å være «backpacker» mellom ulike bosteder. Dette for å sikre kontinuitet i jentas relasjoner til betydningsfulle andre og unngå et nytt brudd i hennes omsorgshistorie.

Generell er det en utfordring ved omsorgspasseringer av barn at disse har opplevd mange brudd med viktige personer, noe som resulterer i diskontinuitet i relasjoner som igjen påvirker barn og unge på en uheldig måte (Backe-Hansen, 2004). Et annet aspekt ved å ansvarsprivatisere fosterhjems plasseringer er at det offentlige i stor grad overfører utfordringer som barn og unge har til den utvidede familien, det blir dere oppgave og ansvar å finne ut av problemene. Dette gir på den ene siden familien muligheter til innflytelse og medvirkning ved at de gjennom sine vurderinger og forhandlinger kan velge aktiviteter og oppdragerstil. På den andre siden er fosterhjemtjenesten det offentliges ansvar, men ved å plasser barn i slektsfosterhjem blir utøvelsen av faglig skjønn overført til den private sfære. Forskningsrapporten «Det nye barnevernet» påpeker at ved å ansvarsprivatisere vil makt og medvirkning i barnevernet bli situert i en lokal praksis som medfører en spredning av makt, kontroll og ansvar (Clifford et al., 2015). James, Jenks og Prout (1999) hevder at dette også kan medføre at barnet blir frigjort fra den biologiske determinismen og kan skape seg selv gjennom interaksjonen med andre barn og voksne ved at aktivt inngår i relasjoner med ressurspersoner som de har tilknytning til.

To av sakene i utvalget handlet om en og samme familie, hvor to forskjellige barn på ulike tidspunkt ble plassert i et slektsfosterhjem hos tante og onkel ved hjelp av familieråd. Disse to familierådene er faglig interessante både ut i fra et kulturelt og læringsmessig ståsted. Det kulturelle aspektet her er knyttet til at det gjelder en familie som tilhører en nasjonal minoritet i Norge, de reisende (skandinaviske romanifolk), som har blitt behandlet på en svært kritikkverdig måte av det offentlige Norge. Det er derfor grunn til å tro at familien er grunnleggende skeptisk til det offentlige barnevernet og at en alternativ beslutningsprosess som familieråd kan være en måte å myndiggjøre denne og lignende familier på. Utgangspunktet for

familierådet er kulturelle normer som fastlegger hvilke handlinger som er ønskelige og tillatt og som spesifiserer hvordan disse bør skje. I tillegg spiller materielle og relasjonelle forhold inn i et familieråd for hvordan og hvilke avgjørelser som blir tatt (Martinussen, 1991). Denne forståelsen av familierådet er at denne beslutningsarenaen åpner for at deltakerne kan realisere sine kulturelle verdier ved at de ut i fra sine betingelser kan komme fram til alternative og mer kultursensitive avgjørelser enn hva en tradisjonell byråkratisk beslutningsprosess gjør. Ulike beslutningsarenaer, med forskjellige handlingsbetingelser, vil være med å påvirke hvilke handlingsvalg som framtrer som mest fornuftige, noe organisasjonsteorien har påpekt (Christensen & Daugaard Jensen, 2008). De reisende som nasjonal minoritet har levd i en form for utenforskap og i redsel for at barnevernet skulle komme å frata og sosialisere barna til gjeldene norske verdier (Pettersen, 2011).

Læringsaspektet har ikke kommet godt nok fram i studier av å bruke familieråd som beslutningsmetode, familieråd representerer en kontekstspesifikk og praksisnær viten som hjelper deltakerne å håndtere en vanskelig situasjon på en for dem best mulig måte innenfor de rammer og ressurser den utvidede familie har. Eksemplet med romanifamilien kan illustrere dette, da det i disse to sakene ble gjennomførte hele 6 formelle familieråd med ekstern koordinator. I tillegg benyttet storfamilien seg av familieråd på egen hånd for å komme fram til enighet i andre vanskelige saker. Det er også interessant hvor mange som deltok, i den ene saken 12 personer, i den andre 10, hvor alle var nære familiemedlemmer. Trost (1993) har i sine studier i Sverige vist at familiebegrepet blir forstått ulikt og at det er stor variasjon i hvem som blir regnet som en familiemedlem og at dette er kulturelt og sosialt bestemt. Familierådsmodellen vektlegger den subjektive forståelsen av hvem som tilhører den utvidede familie og anvender ikke begrensinger som hushold, blodsbånd eller giftemål, men aksepterer barnets og kjernefamiliens forståelse. Dette blir kartlagt i det første møtet mellom koordinator og barnets hushold, hvor den ideelle sammensetningen av betydningsfulle deltakere i familierådet blir bestemt. Det kan for eksempel hende at bestemor fra Tyrkia av praktiske grunner ikke kan komme, men hun blir inkludert i den utvidede familien. I tillegg kan viktige personer i barnets liv som lærere, sosialarbeidere osv. bli tatt med da barnets hushold definerer de som en del av familien. Familierådsmodellen åpner for nye og subjektive forståelser for hvem som er familiemedlemmer og det harmonerer bedre med romanifolkets opplevelse av hvem de inkluderer i familien, ettersom storfamilien som institusjon her fremdeles har stor betydning for å regulere forhold mellom familiemedlemmer (Pettersen, 1997).

Familierådsmodellen er med andre ord kultursensitiv ved at den aksepterer ulike forståelser av hvem som utgjør den utvidede familie.

I tradisjonelle evalueringer blir det ofte de voksnes vurderinger av hvordan hendelser oppleves for barn og unge. I denne evalueringen var det en målsetning å fange opp barnas forståelse ved å bruke barneintervju, noe som ga nyttige resultater og forståelser som ikke tradisjonelle evalueringer av metoden hadde greid å fange opp tidligere. Både empirisk og teoretisk er det dokumentert at barn som skal flytte fra hjemmet er preget av uro og usikkerhet, noe som også kom fram i intervjuene (Haug, 2009). Men det at barna fikk delta i prosessen og det at de skulle flytte til noen de kjente, eller i alle fall hadde en relasjon til, opplevde barna som positivt og trygt da det ville ha vært mer skummelt å flytte til et ukjent fosterhjem. I intervjuene kom det også fram at når barnets situasjon var avklart, kunne de slappe av ettersom de da visste at de skulle bo sammen med noen som de hadde en relasjon til og det var med på å skape trygghet. For de fleste barna ser det ut til å være svært viktig å være hos noen som de kjente, trygghetsbegrepet for barna kan relateres til det å flytte til noen som de viste hvem var (Haug, 2009).

Som påpekt ovenfor er familien i endring og barna lager sine familiebilder ut i fra sin erfarte familiepraksis, noe som gjorde oss interessert i å finne ut mer om barnas forståelse av hva en familie er og hvem som inngår. Forskning viser at ansatte i barnevernet har sin egen barnevernsfaglig diskurs hvor den biologiske og rettslige forståelsen har forrang, og som gir føringer og prinsipper for hvordan omsorgsovertakelser blir begrunnet og utformet (Ellingsen, 2014). Qvortrup (1994) konkluderer med at barn hører til i en familie og at det er allmenn enighet om at dette er det beste både for barna og foreldrene. Det er derfor kanskje ikke så overraskende at det spørsmålet som engasjerte barna mest under intervjuet var *«hvem er familien din»*, hvor de tegnet og fortalte hvem som utgjorde deres familie. I intervjuene fortalte de spontant om forskjellige figurer som de hadde tegnet opp og forklarte hvem det var og hva og hvor mye de betydde for dem. Ut fra dette kan det konkluderes at barna synes å ha et annet og utvidet familiebegrep sammenlignet med de voksne. Barna distanserer seg fra den biologiske og juridiske diskursen og trekker inn andre enn det de voksne gjør, og spesielt dyr ble ofte nevnt som viktige familiemedlemmer, for noen var de de viktigste og nærmeste familiemedlemmene de hadde. Andre eksempler på hvem barna trekker inn når de skal beskrive sin familie gjenstander som lekebamser og dukker. Ut i fra et tilknytningsperspektiv kan

familiebegrepet forstås som de som barna føler seg sosialt og emosjonelt knyttet til, og dyrs rolle i familien kan forstås ut i fra hvilken funksjon de fyller i barns hverdag som lojalitet og tilstedeværelse.

Når familiene ble beskrevet, synes tilhørigheten til enkeltpersoner å være viktigere enn at alle faktiske familiemedlemmer ble nevnt. Barna var opptatt av familieråd som redskap for både å gi og få informasjon innad i familien ettersom informasjon kan være med på å skape trygghet, og barna fortalte at det mentalt opplevdes godt å få samlet familien når situasjonen var vanskelig. Barna ga også uttrykk for at de kunne oppleve det som vanskelig å gi uttrykk for egne meninger åpent i et møte, og at var ambivalent til å delta; det kunne være greit å delta i familieråd, men det kunne også være greit å slippe. Barna ga uttrykk for at det er greit at voksne bestemmer, men de ville gjerne ha informasjon om det som skjedde og hvilke planer de voksne hadde for livet deres (Haug, 2009). Lojalitetshensyn og barns relative avmakt i forhold til voksne gjør det vanskelig for barna både å delta og ikke delta i familierådet ettersom det er ulike interesser og posisjoner i et familieråd. Selv om barn gis muligheten til å delta og får sin egen talsperson, er det personer fra kategorien voksne som avgjør grensen for deres innflytelse. Men på tross av at barn har relativt mindre makt mener jeg at det er viktig i en evaluering å få fram deres virkelighetsforståelse og ønsker, og at deres synspunkter og deltakelse kan berike og utfylle de voksnes beskrivelser. Som evaluator må man forsøke å forstå barnets familieperspektiv og hvordan de skaper mening i sin livssituasjon (Ulvik, 2007).

6.5 Analyse av virkninger av familieråd ved fosterhjemsplassing (outcome)

I evalueringslitteraturen skilles det mellom ulike virkninger av en intervensjon. Vedung (2009) presiserer at outcome-begrepet gjelder hva som skjer med de intenderte aktørene som intervensjonen er rettet mot. I den funksjonalistiske intervensjonsmodellen (Riksrevisjonen, 2012a) omtales outcome som brukereffekter, det vil si hva som kommer ut av handlinger, et forløp, et program eller lignende. I programteorien til prosjektet «Bruk av familieråd ved fosterhjemsplassing» ble det konkretisert hvilke målsetninger og antagelser som denne intervensjonen bygde på og hva det skulle bidra til. I analysen av outcome vil jeg ta utgangspunkt i disse for å vurdere retrospektivt (ex post) hvilke utfall forøket ga vurdert ut ifra programteorien.

Den første antagelsen som programmet bygde på var en forutsetning om at ved å inkludere den utvidede familie i beslutningsprosesser om hvor et barn skal plasseres ved omsorgsovertakelser, kan det resultere i kvalitativt bedre og mer robuste beslutninger ettersom

deltakelse i prosessen er med på å ansvarliggjøre familien og få fram nye synspunkter og meninger. Ut i fra en funksjonell beslutningsteori (Enderud, 2003; March, 1995) skulle denne modellen kunne påvirke rasjonaliteten i selve beslutningsprosessen ved at beslutningsgrunnlaget ble forbedret. Dette kommer også fram i evalueringen da det å inkludere den utvidede familien ga flere og mer nyansert informasjon om hva som kunne være en kvalitativ god omsorgsplassering. Det som er mest overraskende for de profesjonelle er at denne modellen greier å finne ressurser i omtrent alle familier, og som en tradisjonell byråkratisk saksgang ikke greier å frambringe. Det kom fram at familiene var fornøyd med å prosessen med å finne slektsfosterhjem til et barn eller søskengrupper ved hjelp av denne metoden, ettersom dette dreier seg om sentrale og dyptgripende avgjørelser i saker som hadde så stor betydning for deltakerne. Det å inkludere og aktivere familiens nettverk og å trekke det aktivt inn i samarbeids- og beslutningsprosessen rundt et problem, har i liten grad vært utprøvd i norsk barnevern. I en nyere studie av barnevernet i Norge konkluderer Clifford et al. (2015) med at det har vært vanskelig å anvende et familieperspektiv i forståelsen av barnevernet. Innenfor barnevernet har utviklingspsykologien dominert og man vært opptatt av å studere enkeltindivider og omsorgsrelasjoner og i liten grad trukket inn omgivelsene rundt barnet som den utvidede familie. De nye utredningsmalene og importerte metoder utestenger bredere og kontekstforankrede forståelser av familiesituasjoner og fungerer normativt styrende for beslutninger som fattes i barnevernet (Juil, 2010). Krogstrup (2011) påpeker at dette gjelder generelt innen offentlig sektor hvor de herskende styringsredskapene dreier seg om å kvantifisere prosesser uten at det er dokumentert at gode prestasjonsmålinger også er uttrykk for tilsvarende gode effekter. Satt inn i den funksjonalistiske intervensjonsmodellen betyr det at man måler sammenhengen mellom innsatsfaktorer og output (produktivitet) uten å vurdere bruker- og samfunnseffekter (effektivitet). Familieråd kan være et alternativ til den rådene fagdiskursen innen barnevernet da det i tillegg til de profesjonelles ekspertkunnskap også fanger opp den hverdagslige praktikerkunnskapen til den utvidede familien. Argyris (1996) hevder at det finnes forsvarsmekanismer både hos enkeltpersoner og i arbeidsmiljø, dette kan også overføres til fagdiskurser som utvikler teoribaserte forklaringsmåter som blir framstilt som objektive og forskningsbaserte (evidensbaserte), men som kan virke meningsinnsnevrende ved at sentrale elementer i barnets oppvekstmiljø blir utelatt i vurderinger som de profesjonelle gjør.

6.5.1 Familier og barns erfaringer med å familieråd ved fosterhjems plasseringer

I intervjuene med familiene kom det fram at de vurderer det som modellens sterke side at den bidro til at de får lagt fram sitt syn, og at den gir muligheter for den utvidede familie til å fram sine vurderinger i forhold til å velge gode løsninger for barna. Dette er i samsvar med den danske evalueringen av familieråd (Rasmussen & Hansen, 2002) hvor det blir konkludert med at familieråd skaper en ramme for samarbeidet mellom familien og barnevernet. Partene har her tilsynelatende et mer likeverdige utgangspunkt og maktforholdet oppleves ikke så skeivt som det tradisjonelt bruker å være ved fosterhjems plasseringer. Ved å bruke familieråd gis familien en mulighet til å legge fram sitt syn på saken, noe som påvirker omfanget og innholdet i beslutningsgrunnlaget sammenlignet med hva som er tilfelle i tradisjonell byråkratisk beslutningsprosess. Intervjuene med saksbehandlerne viste at også de trakk fram som positivt at metoden bidro til å ansvarliggjøre familien ved at de deltok i prosessen med å bruke familieråd, og de opplever et annet ansvar i forhold til tiltak og oppfølging. Det virket forpliktende å stille opp i familieråd ved omsorgsplasseringer og det utløste engasjement ved at familiens private nettverket ble mobilisert. Evalueringen avdekte at bruk av familieråd aktiverte latente nettverk som fantes, men som ikke hadde vært operative på en stund. Konteksten var med på å skape en ny forståelse for situasjonen til barna og det virker integrerende i forhold til familienettverket. Utfordringen med familieråd som beslutningsprosess er at barnevernet kan overprøve foreslåtte tiltak som de mener ikke oppfyller kravene til godt barnevernsmessige tiltak. En av saksbehandlerne trakk fram dette eksplisitt i sin vurdering av metoden og hun beskrev rollen som barnevernsarbeider som krevende ettersom de måtte manøvrere i skjæringspunktet mellom samfunnets, familiens og barnets interesse. Konteksten for de kommunale barneverntjenesters arbeide er det offentlige byråkratiet som har sitt utspring i fortolkninger av lover, regler, politikk og prinsipper om saksbehandling. Et annet særpreg som nyere forskning på feltet trekker fram er at barnevernet i betydelig grad har vært basert på ideologi, ikke evidensbasert viten, noe som fører til at barnevernet blir normative i sine avgjørelser vedrørende hva som er barnets beste (Kvelling, 2007). Utgangspunktet med de ulike posisjonene som familien og barnevernet har kan skape problemer når de skal komme fram til en forståelse av hva som er en god plassering for et barn. På samme måte som barnevernet konstruerer sin diskurs vil familien konstruere sin spesifikke kulturelle og sosiale orden, og det er ikke gitt at det her er overensstemmelse mellom hvilke kriterier som brukes i forhold til det å vite hva som er tilfredsstillende løsning for barnet (Berger & Luckmann, 1966). Barnevernets ekspertkunnskap og familiens praktikerkunnskap

kan også komme til ulike løsninger, selv om de er enige om kriteriene, ettersom de vurderer ut i fra ulike verdier.

Et sentralt tema i forsøket var å ivareta barnets tilhørighet og identitet knyttet til egen familie. Dette ble i stor grad ivaretatt ved både i forarbeidet og ved at barnet har sin egen talsperson i møtet. Ved å konstruere en alternativ beslutningsarena som familieråd ved fosterhjems plassering kom det fram flere og mer nyanserte opplysninger om barnet og familien, og det aktualiserte spørsmålet om og i tilfelle hvordan barnet skal inkluderes som samarbeidspart og hvilken innflytelse barnets stemme skal ha for beslutningen i saken. Dette er et stort og vanskelig spørsmål som diskuteres mye i faglitteraturen (Backe-Hansen, 2004) og hvor ulike hensyn og forståelser møtes. På den ene siden betraktes barn som umodne og derfor må beskyttes, og på den andre siden ønsket om å inkludere barn i saker som angår dem. Disse to hensynene kan være gjensidig utelukkende, men trenger ikke å være det, og det er grunn til å tro at barnevernsarbeidere vil opptre ulikt alt etter hva de mener er barnets beste. En som bygger sin faglige forståelse på en tradisjonell utviklingspsykologisk retning vil sannsynligvis ha en annen praksis enn en som bygger sin praksis på en praksis inspirert av empowerment.

Familierådsmodellen, som bygger på brukermedvirkning og kan klassifiseres innenfor empowermenttradisjonen, gir muligheter for at barnets stemme kan komme fram bedre og barnetets situasjon kan bli langt mer synlig enn hva som er tilfelle i tradisjonelle omsorgsplasseringer. Nordiske studier av omsorgsplasseringer av barn har vist at barn og foreldre i liten grad har fått muligheten til å påvirke prosessen, og at spesielt barna i liten grad blir hørt. Jo yngre de er, jo mindre er sannsynligheten for at de får uttale seg (Egelund, 2005a; Egelund & Sundell, 2001; Juul, 2004). Etter min vurdering er en av styrken ved familierådsmodellen at barnet får muligheten til å delta, noe som åpner for at både den utvidede familien og de profesjonelle får innsikt i barnets forståelse av seg selv og andre, og en oversikt over hverdagen til barnet. I evalueringen ble det lagt vekt på å få fram barnas opplevelse av familierådet og hvilke tanker de gjorde seg i forhold til fosterhjems plasseringen. I intervjuene kom det fram at barn generelt var engasjerte i familie, nettverk og tilknytningsobjekter. I evalueringen ble det derfor konkludert og anbefalt at det enkelte barns tilknytningsobjekter ble kartlagt når barnet måtte flytte fra hjemmet sitt, dette for at barnet skulle få anledning til å beholde disse i rimelig nærhet og på den måten få til en bedre overgang. I intervjuene med

barna etter omsorgsovertakelsen kom det fram at de som hadde fått anledning til å beholde nære relasjoner til personer, dyr eller andre personlige gjenstander etter flytting satte pris på dette, og barna uttrykte også savn i forhold til de de hadde mistet kontakt med. Konsekvensen av et slikt perspektiv vil være at barnevernet vektlegger det å få kartlagt barnets tilknytning og ressurser i barnets hverdagsmiljø, før tiltak som endrer barnets livssituasjon settes i verk.

I evalueringsrapporten ble det fastslått at målsettingen med å la barna og deres familier få en aktiv rolle i arbeidet med å finne gode løsninger på utfordringer når barnet måtte flytte fra hjemmet, i stor grad var oppnådd. Barnevernet i de deltakende kommunene i Hedmark har gjennom bruk av metoden familieråd ved flytting av barn til fosterhjem greid og utvikle en ny praksis, men fortsatt kan det virke som om systematikken rundt kartleggingen av barnets tilhørighet og hensyntaking til dette er noe tilfeldig, både ved forberedelser og gjennomføring av familierådene. Barna i dette prosjektet har i ulik grad blitt inkludert i prosessen med fosterhjemsplassering noe som har resultert i at de har bidratt med informasjon i varierende grad. Tradisjon eller nyskaping representerer spenninger mellom det å ivareta tradisjonen og historien på den ene siden, med kravet og ønsket om å være nyskapende og kreativ i måten å plassere barn i fosterhjem på. Ved å delta i prosjektet ble det forventet av det kommunale barnevernet at de skulle utprøve en ny praksis, på den andre siden hadde man utviklet en praksis som man var kjent med og som det kan være vanskelig å endre. Dette gjelder generelt ved forsøk med nye programmer innen et område da det kan være vanskelig å balansere mellom ny og tradisjonell praksis. I evalueringen kommer dette blant annet fram når det gjelder rolleavklaring om hvem som har tatt ansvaret for å informere og snakke med barna, er det barnevernsarbeiderne, foreldre eller koordinator? I et program kan ikke alt planlegges på forhånd, detaljer må utformes underveis, noe som medfører at det utvikler seg ulike forståelser og praksiser i forskjellige kommuner. Det er interessant at barnevernet som institusjon sett med barnas øyne kan se ut til å ha en diffus rolle i plasseringsspørsmålet, noe som stemmer med annen forskning om barnas innflytelse ved omsorgsplasseringer (Egelund, 2005a).

I en omgivelsesdrevet endringsprosess må man ut i fra endringsteori forvente at kommunene kontekstualiserer modellen forskjellig (Røvik, 2007), og at arbeidsrutiner og –prosedyrer som er institusjonalisert vil motvirke endringer. Dette kommer også fram i evalueringen i forhold til at tradisjonelle vurderinger ble brukt ved for eksempel at det var de voksnes tilknytning til barnet som ble vektlagt, i mindre grad det å vareta barnets tilhørighet og identitet knyttet til

egen familie som programteorien vektla. Det som var nyskapende var at bevissthet om at det er viktig å ta hensyn til barns tilknytning og tilhørighet når barn må flytte, ble mye større hos barnevernsarbeiderne gjennom prosjektet. Dette viser at kontekstualiseringen av modellen medfører at noe av teorien blir «hentet ut» og andre sider ikke blir brukt. Argyris (1996) bruker begrepet implementeringsvaliditet for å beskrive graden av overføring av en modell i en ny kontekst. Det er grunn til å understreke at endringer krever tid og at utprøvingen kan være grunnlag for at nye rutiner som sikrer et klarere fokus på barns opplevelser av tilhørighet kan bli implementert. Bruk av familieråd i undersøkelsesfasen etter melding til barnevernet har også kommet på dagsorden som følge av dette. Lovverket understreker at barn har rett til å bli informert og skal samtidig gis anledning til å uttale seg før avgjørelse som vedrører barnet skal tas i barnevernssaker (Barneverntjenestelovens § 6-3), noe som er spesielt viktig når et barn må flytte fra hjemmet sitt.

Evalueringen viste at informasjonen som var blitt gitt av barnevernet til barna var noe tilfeldig, og at barna heller ikke alltid har opplevelsen av at de har fått formidlet sine ønsker om de vil delta i familieråd eller ikke. Derfor anbefalte evalueringen at barnevernet måtte gjøre mer for å finne ut hva som var *barnets beste* i forhold til familieråd. Dette vil være forskjellig fra barn til barn om det er riktig at barn deltar direkte i familierådet, men uansett vil det være viktig at barnet informeres om det som skal skje, og at det gis muligheten til å komme fram med egne meninger om flytteprosessen.

Evalueringen viste også at familiene gjennom deltakelse i prosjektet så barna på en ny måte, alvorlighetsgraden i sakene gjorde at slekta mobiliserer og stiller opp for å hjelpe, noe selve rammen og konstruksjonen av familierådet og hjelp dem med å gjøre. Dramaturgien ved at de profesjonelle kom inn i del 1 av familierådet var med på å understreke det formelle og alvorlet i saken og det medførte større forståelse for situasjonen og problemene blant deltakerne i familierådet. Tabuområder ble løst opp, og den utvidede familien ble tvunget til å se framover for å finne løsninger som kunne bli holdbare på sikt. Familierådet ble en katalysator som hjalp både profesjonelle og familiemedlemmer i arbeidet med meningsdannelse og det å fortolke handlinger og aktiviteter på en ny måte, og som frambrakte nye opplysninger og nye måter å forstå barnet og familien på. Med en ny forståelse var det også mulig å komme fram til alternative tiltak som det trekker nettverket inn i et mer forpliktende samarbeid enn hva som hadde vært tilfelle tidligere. Familieråd kan ut i fra en slik tilnærming bli forstått som en form

for partnerskap hvor den utvidede familien og barnevernet kommer fram til en enighet om hvilken hjelp som skal gis og at begge parter tar på seg de forpliktelser som dette krever. Kritikken mot denne tenkingen er at problemer blir individualisert og at det blir familien og individet selv som må ta hovedansvaret for å finne ut av dette (Clifford et al., 2015).

I evalueringen ble det konkludert med at familieråd var en god metode til å bruke når det skal utredes saker som handler om fosterhjems plasseringer. Anbefalingen ble begrunnet ut i fra både partnerskapstankegangen og at metoden egnet seg godt til å belyse og få fram nye og mer utfyllende opplysninger som kunne brukes til å kontekstualisere omsorgsovertakelse på en mer meningsfull måte, noe som ga et bedre beslutningsgrunnlag. Dette betyr nødvendigvis ikke at barnet blir plassert i slektsfosterhjem, men åpner for å inkludere den utvidede familien i beslutningen. Det å være involvert i beslutninger gjør at familien får et annet eierforhold til avgjørelser og familierådsprosessen kan bli forstått som en konfliktdempende mekanisme som bidrar til å kontrollere og regulere deltakernes bevissthet om alternativene for mulige omsorgsplasseringer. Familierådet kan forstås som en form for bevissthetskontrollerende makt ved at deltakerne påvirker hverandre gjensidig og setter ord på barnets situasjon og mulige forandringer (Christensen & Daugaard Jensen, 2008). Familierådet kan være med på å omgjøre taus kunnskap til en eksplisitt familiekunnskap ved at den tilbyr en modell som gjennom en sosial prosess former tolkninger og bidrar til meningsskaping blant deltakerne.

I en av sakene som det er redegjorde for foran, var det nettopp familierådet som avgjorde at barnet ikke kunne plasseres i slektsfosterhjem, men i et fremmed fosterhjem. Gjennom deltakelsen i prosessen ble det skapt en ny forståelse blant familiemedlemmene om at dette var det beste alternativet. Etter min vurdering representerer familierådet en strukturert prosess hvor en deltaker gjennom utlegging av sine forståelser av situasjonen åpner for at andre deltakerne kan få innblikk i hvordan vedkommende opplever verden, hvilken meningskontekster den andres atferd eller utsagn hører til. Meningskonstruksjon blir her en sosial prosess hvor ulike referanserammer møtes og som gir muligheter til å få del i andres forståelser. Dette muliggjør at barnevernet og familien kan dele og endre sine egne forståelser og forlag til tiltak ved at de får innsikt i hvordan den andre opplever situasjonen, dette blir en form for hermeneutisk sirkel hvor partene kan få ny forståelse for barnets situasjon (Habermas, 1974; Røkenes & Hanssen, 2002).

I intervjuene med både ansatte i barnevernet og familiemedlemmer kom det fram at det var familien som kjenner barna best og som kunne vurdere om familieplassing eller fremmed fosterhjem var best egnet. Det at den utvidede familie hadde deltatt i beslutningsprosessen gjorde det også enklere å avtale løsninger vedrørende avlastning, følge opp barna osv. En indirekte effekt av å bruke familieråd ved fosterhjemsplassing var at familiebandene ble styrket, noe som påvirket ikke bare barnas identitet og selvopfatning, men også storfamiliens forståelse av seg selv.

6.5.2 Barnevernets erfaringer med familieråd ved fosterhjemsplassing (outcome)

I den danske maktutredningen har Tine Egelund omtalt barnevernet i Danmark på følgende måte. *”Børneforsorgen er et stort ukontrollert eksperiment med dårlig stillede børn og familier”* (2005, s. 143). Hun hevder at grundig kjennskap til barnet, dets oppfatning av hverdagen, familiesituasjonen og dets løsningsforslag er grunnlaget for å sikre at det blir tatt gode beslutninger i barnevernet, og at foreldrenes meningskontekst trekkes inn. Egelund (2005a) skriver videre at innsikt i familiens egen problemforståelse og egne løsningsforslag er en nødvendig forutsetning for å kunne treffe omsorgsfulle, hjelpsomme, og fornuftige beslutninger om barnas framtid. Dette er viktig, spesielt fordi de vitenskapelige redskaper til å diagnostisere og forutsi barns utvikling ikke er godt nok utviklet (Clifford et al., 2015). Dette aktualiserer forsøket med å bruke familieråd som beslutningsmodell fosterhjemsplassing ettersom barn og unge og deres familier kun i begrenset grad blir tatt med i saksforløpet i barnevernssaker, og som kan bidra til at det blir tatt bedre og mer holdbare beslutninger ved omsorgsplassing. (Backe-Hansen, 2001; Egelund, 2005a).

Aktiv medborgerskap åpner for demokratisering av offentlige tjenester og brukervedvirkning, med det er ikke gitt at dette også kan gjelde fosterhjemsplassing. Debatten om hva som er barnets beste og da spesielt for barn som vokser opp i «marginaliserte familier» blir diskutert i barnevernslitteraturen (Clifford et al., 2015). Barnevernets familier blir ofte ekskludert fra å utøve sine rettigheter og fra å delta i de forpliktelser som samfunnet stiller til sine borgere, og forsøket med bruk av familieråd utfordrer fagdiskurser omkring medvirkning i barnevernet. Det statlige og kommunale barnevernet har ulike oppgaver ved en fosterhjemsplassing, men praksis er ikke stringent. I evalueringen kom det fram at var stor grad av skjønn når det gjaldt hvilke parter kommunene trakk inn i fosterhjemsarbeidet og hva man samarbeider om. I dette prosjektet var det vært en målsetting å få etablert faste rutiner ved fosterhjemsplassing for å kvalitetssikre tilbudet som ble gitt.

Familierådsmodellen forutsetter at saksbehandler har en prosessveilederrolle. Denne kan det være vanskelig å utføre da de tradisjonelt har vært opptatt av å vurdere hva som er barnets beste ut i fra visse verdier og mål. Problemet i vårt pluralistiske samfunn er at det ikke lenger er enighet om felles mål og interesser. I stedet må det prøves å få i stand fornuftige avveiningsprosesser om hva som skal prioriteres. Habermas (Eriksen & Weigård, 1999; Skivenes & Strandbu, 2005) hevder at beslutninger må fattes etter en gjensidig overveielsesprosess, det han kaller deliberasjon. Familieråd kan betraktes som et organ for hvor partene gjennom en deliberasjonsprosess møtes for å få til en meningsutveksling. Dette gir partene en mulighet til å få bedre forståelse av saken og de kan endre mening og komme fram til en felles problemforståelse. Spesielt en sak i denne studien illustrerer hvor vanskelig det er å få til disse overveielsesprosessene. En biologisk far som gjerne ville overta omsorgen for sønnen sin, ble underkjent av barnevernet i dette spørsmålet. Sønnen som er svært knyttet til faren, skjønte lite av dette, og ble svært skuffet over barnevernet som overprøvde familierådets beslutning om at han skulle flytte til far. I stedet ble gutten flyttet til en barnevernsinstitusjon på Østlandet, relativt langt fra hjemstedet. Etter klage fra familien ble plasseringen vurdert på nytt av klageinstansen (fylkesnemnda) og gutten ble flyttet til en ny institusjon nærmere oppvekstkommunen og far fikk også innskrenket mulighet til samvær med gutten. I praksis har det vist seg at institusjonen har sett nødvendigheten av fars involvering og «sett mellom fingrene» med vedtaket og har støttet og oppfordret far til å ha hyppig kontakt med sønnen. I intervjuene kom det fram at både gutten og faren mente at familieråd var en god måte å fatte beslutninger på, selv om de var uenige i hvor gutten ble plassert. Både far og sønn så for seg at sønnen flytter til far når han ble 18 år og den utvidede familien ønsker da gjerne ha et nytt familieråd for å involvere nettverket i tilbakeføringen. I denne saken kan det tyde på at familien har en helt annen forståelse av situasjonen enn hva barnevernet har.

Førstelinetjenesten bruker først og fremst juridiske og psykologiske fagdisipliner i sitt arbeid med barn og foreldre. Ved å manipulere variabler som regelverk, kunnskap og informasjon håper man å få kontroll over problemkomplekset i en sak. Med andre ord skal fagene brukes for å produsere objektive fakta som kan brukes for å fatte beslutninger og realisere mål. Det kan tyde på i saken ovenfor at dette ikke alltid er tilstrekkelig for å komme fram til vedtak som de involverte forstår. Mange av de spørsmål barnevernet skal svare på er av normativ karakter og det krever at partene får legge fram sitt syn, noe som er familierådsmodellens styrke.

Ovenfor er to saker omtalt hvor samme familie var involvert, men det gjaldt to forskjellige barn. Det var de samme profesjonelle som deltok i begge familierådene. De som var til stede på begge møtene forteller at det var en annen stemning på det andre møtet sammenliknet med det første. Fra å være usikker og lite selvhevdende snudde dette i andre møtet. Familien var mer selvrepresenterende enn tidligere og de stod mer samlet rundt mor til barna. Evalueringen viser at familierådsmodellen blir et bedre beslutningsorgan når de ulike aktørene får mer trening i å bruke denne. Familieråd som deliberalt organ, hvor man forsøker å utjevne maktforholdene, vil fungere bedre jo mer man får innsikt og forståelse for modellen. Begrunnelsen for å fokusere mer på å la brukerne komme til orde ved fosterhjems plasseringer er erkjennelsen av at de berørte parter må tas med i beslutningsprosessen ettersom barn, foreldre og slekt sitter på informasjon om saken som kan være verdifull. Deres livsverden, forstått som et kulturelt overlevert og språklig organisert reservoar av tolkingsmønster, representerer en viktig kilde for å kunne fatte gode beslutninger. Skivenes og Strandbu (2005) påpeker at dette innebærer at hver enkelt av oss har oppfatninger av hvem vi er, og ikke minst hvem vi bør være. Vi har også oppfatninger av hvordan vi er som familie og hvordan vi bør være. Den store utfordringen blir hvordan man kan oppnå forståelse for hverandres perspektiver.

Et av de store fortrinnene ved å plassere barn i fosterhjem i egen slekt er at barnet i stor grad kjenner og er fortrolig med familiens verdier og normer. Når barnet flytter til fosterfamilien møter det en ny livsverden med sine verdier, normer og virkelighetsoppfatninger. I en tradisjonell fosterhjems plassering må barnet forholde seg til en dobbelthet i sin livssituasjon ved å tilhøre både fosterfamilien og biologisk familie. Fosterfamilie og biologisk familie har med stor sannsynlighet ulike tradisjoner, sosiale fellesskap og lokal kultur. Ved store kulturelle forskjeller mellom foreldre og fosterforeldre kan barna oppleve spenning angående hva som er tillatt, og hva som anses som riktig og galt. Barna kan få en opplevelse av å være annerledes, av å ikke passe inn verken i fosterfamilien eller i den biologiske familien. Det var da man ble oppmerksom på betydningen av å vokse opp innenfor en kjent kulturell kontekst at tendensen til slekts plasseringer ble framskyndet blant annet i minoritetsgrupper i USA og Australia på 1990-tallet (Holtan, 2002).

Dette betyr ikke at barnevernet skal kjøpe den utvidede familiens virkelighetsoppfatning som den eneste riktige. Men ved at familien får legge fram sin forståelse kan også barnevernet få en

mer nyansert forståelse av situasjonen. Det kan selvsagt innvendes at makt – og kunnskapsulikhetene mellom barnevernet og familien gjør at argumentasjonsutvekslingen ikke blir reell. Men det finnes ikke andre metoder som i like stor grad som familieråd prøver å utjevne maktforskjellene. I fase 2 av familierådet (familiens private møte), er det kun familiemedlemmene som deltar. I tradisjonelle barnevernssaker er det sjelden at familiemedlemmer er i flertall når de møter hjelpeapparatet, men dette er tilfelle i de aller fleste familierådssaker.

6.5.3 Samarbeid mellom kommunene og Bufetat og intern organisering i etaten (outcome)

I dette programmet ble det utarbeidet en formell samarbeidsavtale mellom deltakerkommunene, fagteam og fosterhjemtjenesten som ble fulgt i noen saker, ikke i andre. De kommunale barnevernstjenestene oppfattet ulikt i hvor stor de skulle involvere de statlige barnevernet ved fagteam og fosterhjemtjenesten, noe som kom fram i fokusgruppeintervjuene hvor de ulike praksisene vedrørende fosterhjems plasseringer ble tatt opp. Prosjektet fikk gode tilbakemeldinger fra kommunene når det gjaldt oppfølging og konsultativ hjelp i forbindelse med å bruke familieråd ved fosterhjems plassering. Spesielt prosjektleder blir rost for å være på «tilbydersiden» når det gjaldt oppfølging og hjelp. At det ble benyttet familieråd i så mange fosterhjems plasseringer kan i stor grad tilskrives god oppfølging og liten avstand mellom 1. linje og fagteam. Et av spørsmålene som ble drøftet var en strukturell endring i det statlige barnevernet ved at en fagpersoner som fikk et spesielt ansvar for dette området innen fagteamet. Som påpekt ovenfor representerer bruken av familieråd en kulturell endring innen barnevernet når det gjelder framgangsmåter og beslutningstaking ved fosterhjems plassering. Det kan være vanskelig å velge denne formen hvis man ikke har noen man kan konsultere ved fagteam. Programmet har også hatt som målsetting å få til et mer formelt samarbeid internt i Bufetat mellom fagteam og fosterhjemtjenesten. Fosterhjemtjenesten i Hedmark er ikke samlokalisert med fagteam Hamar. Tidligere var fosterhjemtjenesten en del av fylkesbarnevernet, noe som gjorde det enklere å samarbeide og komme fram til løsninger i fosterhjemsspørsmål. Med etableringen av Bufetat har barnevernet fått tilført større ressurser, først og fremst gjennom flere fagpersoner. Bufetat er en stor organisasjon og evalueringen aktualiserer spørsmålet om et mer formelt samarbeid i det statlige barnevernet. Familieråd kan i denne sammenhengen være en måte å integrere disse to statlige enhetene, men et annet spørsmålet er hvordan man kan få til å integrere og samkjøre arbeidet overfor kommunene på en god måte. Hvilke organisatoriske bånd skal etableres for å få til dette? Fagteam er statens «spydspiss ut mot kommunene», fosterhjemtjenesten er et av mange tiltak som fagteam kan tilby det kommunale

barnevern. En nærmere rolleavklaring og ansvarsfordeling ble etterspurt både fra kommuner og internt i Bufetat. Felles fagdager mellom fagteam og fosterhjemtjenesten har vært arrangert, men likevel kan man stille spørsmålet ved integreringen mellom disse to tjenestene og kommunene, det vil si både den vertikale og horisontale samordningen av det offentlige barnevernet.

Evalueringen viste at det var det interne samarbeidet i Bufetat mellom fosterhjemtjenesten og fagteam hvor man hadde kommet kortest i forhold til planene. Spørsmålet er om ikke samarbeidet rundt et program om bruk av familieråd ved fosterhjems plassering blir for lite i forhold til rolleavklaring.

6.5.4 Drøfting av resultater og anbefalinger i forsøket med bruk av familieråd ved fosterhjems plasseringer (outcome)

I evalueringen konstruerte jeg en programteori for å få en struktur på arbeidet. Denne bygde på en funksjonalistisk intervensjonsteori og hensikten var å klargjøre for meg selv og oppdragsgiver hva som skulle føre til endring i programmet. Ved å rekonstruere hvilke forstillinger aktørene hadde om hva som skulle skje i programmet og hvilke sluttprodukter som etter planen skulle bli oppnådd og hvilke konsekvenser disse ga, kunne jeg bedre fasilitere evalueringsprosessen (Patton, 2008). Programteorien ga retning for evalueringen og muliggjorde det å sammenligne de oppnådde og dokumenterte resultatene med hva som var planlagt (Patton, 2015; Vedung, 2009). Det er også grunn til å understreke at programteorien ble brukt som et virkemiddel for å plukke ut de sentrale elementene i selve programmet og at denne ble supplert underveis og nye perspektiv på endring ble trukket inn. Programteorien kan sammenlignes med en disposisjon eller guide hvor elementer ble lagt til og støket for å få en kvalitativ god evaluering. Greene (2015) hevder at evaluering også er en sosial praksis hvor evaluator og informanter gjensidig påvirker hverandre og at meningsdannelse foregår gjennom denne interaksjonen. Hvordan jeg kom fram til de resultater som står i evalueringsrapporten må med andre ord forstås som en kollektiv meningsdanningsprosess med de involverte partene (Hyrve, 2008).

Bruk av familieråd ved fosterhjems plassering er en arbeidskrevende prosess for de involverte partene, noe som utfordrer både barnevernsarbeidere og familier i arbeide med å finne gode plasseringer som matcher barnas og familiens behov. Evalueringen viser også at det trengs å legge mer vekt på barnas forståelse av situasjonen. Ericsson (2003) har påpekt at forskningen

har lett for å velge ord, begreper og perspektiver som usynliggjør barna som handlende subjekter, det samme er tilfelle i praktisk barnevernsarbeid. Også i en tidligere evaluering av familieråd som beslutningsmodell som jeg gjorde kom det fram at barn lett kan bli oversett når det blir fattet avgjørelser ved hjelp av modellen (Hyrve, 2004). For å motvirke dette ble det brukt en støtteperson i familierådet som barnet hadde tiltro til. I intervjuene med barna som har deltatt i familieråd ved plassering i fosterhjem, kom det også fram at barna har andre prioriteringer og forståelser enn de voksne i disse sakene. I evalueringen ble det anbefalt at barnevernet burde sørge for at barnas stemme og deres forståelse skulle komme fram og være med i beslutningsgrunnlaget i slike saker.

Det nye perspektivet kan forstås som et nedenifra perspektiv som legger vekt på å aktivisere barnets og familiens ressurser, og som blir omtalt som aktørperspektivet i faglitteraturen (Martinussen, 1991; Wadel et al., 2011). Det spesielle med denne tilnærmingen er at barnevernet prøver å finne løsninger sammen med barnet og barnets familie. Andre forskere stiller seg spørrende til det at barn og foreldre skal medvirke når det skal fattes avgjørelser i barnevernet (Ericsson, 2003; Lorenz, 2014): Er ikke dette for alvorlige saker til at barn og foreldre skal gjøres medansvarlige for beslutninger som fattes?

Programteorien vektla det å inkludere brukerne i selve beslutningen vedrørende fosterhjems plasseringer. Denne delen ble viet relativt mye plass både i det empiriske arbeidet og i sluttrapporten (Hyrve, 2008). Dette viser både styrken og svakheten med å ha en programteori å ta utgangspunkt i ved at noen områder får mye oppmerksomhet og andre blir utelatt. Brukerundersøkelser i barnevernet tyder på at barn og foreldre etterlyser retten til å definere problemer og tiltak og retten til det å få tilgang til informasjon og ressurser (Slettebø & Seim, 2001). I sluttrapporten pekes det på behovet for en ny praksis overfor de som er i kontakt med barnevernet, da en tradisjonell tilnærming i liten grad viser oppmerksomhet mot aktørenes egne måter å løse problemene på. De profesjonelle har definisjonsmakt og monopol på hvordan en sak skal løses og barnevernets kunnskap synes å være overordnet brukernes egne livserfaringer. Dette fører til paradokset at de som må ta konsekvensen av fagfolks avgjørelser i stor grad er utelukket fra beslutningsprosessen. Foreldre ønsker at barnevernet i større grad var lydhøre overfor familiens oppfatning av saken og deres forslag til løsninger, dette resultatet samsvarer godt med det som kom fram i den nasjonale evalueringen (Falck, 2006). I begge evalueringene kom det fram at foreldrene betraktet bruk av familieråd som en ny mulighet for å få til endring i en vanskelig situasjon for barnet og familien. Det å trekke de aktuelle partene

mer inn i selve beslutningsprosessen kan etter min mening forsvares ut i fra flere begrunnelser. Normativt er det riktig å la de saken angår være med i prosessen, og det er også pedagogisk klokt å la de involverte delta i prosessen. Dette skaper engasjement og et eierforhold til avgjørelser som er helt vesentlig for at man skal lykkes med å nå de mål man har satt seg i fosterhjemsarbeidet. Å inkludere de involverte partene i en fosterhjems plassering er også med på å øke barnevernets legitimitet hos de impliserte partene spesielt, men også for barnevernet generelt. Det er også etter min mening en hensiktsmessig strategi for å få inn gode og valide data på i oppstartsfasen i en plasseringssak ved at aktørene selv får delta i det å definere hva saken gjelder. Dette betyr ikke at foreldre eller barns forståelse av saken er den korrekte, men de har kjennskap til denne og kan supplere og utfylle de profesjonelles forståelse. Verdiene knyttet til bruk av familieråd ved fosterhjems plasseringer i slekt er sjelden entydige, de skapes gjennom en meniskapende prosess mellom de involverte partene. Et viktig spørsmål i forbindelse med beslutningsprosessen er hvem som deltar og hvem som har autoritet til å få gjennomslag for sine tolkninger. Det er med andre ord ikke bare spørsmål om hvilke verdier som skal legges til grunn ved en plassering, men vel så mye om hvordan disse blir fortolket og formidlet. Verdier som omsorg, relasjon, mestring, vekst og utvikling kan bli tolket ulikt av de deltakerne i familierådsprosessen og hvilke individuelle preferanser som får gjennomslag blir avhengig av forhandlinger og kjøpslåing. Et innebygget dilemma som ligger i familierådsmodellen er valget mellom å skape verdier eller å kreve verdier, det vil si om verdier og viten kan skapes gjennom forhandlinger ved at deltakerne er oppfinnsomme og samarbeidsvillige eller om man kan forhandle om verdier i det hele tatt, det er mer et spørsmål om å få mest mulig gjennomslag for egne verdier og synspunkter.

Alt etter hvordan man forstår familierådsmodellen vil den bli anvendt forskjellig. Om man betrakter og forstår viten og kunnskap som noe objektiv som kan identifiseres, nedtegnes og spres skriftlig eller at viten utvikles gjennom å arbeide sammen, gjennom refleksjon og samtaler. Familierådsmodellen har elementer fra begge disse vitentradisjonene, og kombinert med barnevernets regulative tradisjon med utspring i fortolkninger av lover, forskrifter, politikk og prinsipper, skaper dette utfordringer. Familieråd forstått som «å kreve verdier» betrakter modellen som en form for «posisjonskjøpslåing» hvor ulike virkelighetsoppfatninger blir modifisert litt etter litt til de kommer fram til enighet. Blir familieråd forstått som en måte «å skape verdier» vil selve beslutningsprosessen få mer oppmerksomhet ettersom viten er bundet til sosiale og kulturelle situasjoner og oppstår når deltakerne samsnakker og gjennom

individuell og kollektiv refleksjon (Gotvassli, 2015). Familieråd blir da en arena for sosial samhandling, diskusjon, refleksjon og læring.

Selve begrepsbruken kan også spille inn for ved å bruke aktørbegrepet blir påminnet om at selv de svakeste påvirker og skaper sine egne liv og at de har et liv utenom hjelpeapparatet som de håndterer selv, på godt og vondt. Her ligger det implisitt en erkjennelse om at aktørene kan påvirke og utvikle de relasjonene de inngår i. Det vil si at viten i praksisfeltet vil være situert i en historisk, sosial og kulturell sammenheng og at det blir sentralt å vektlegge denne kunnskapen ved beslutninger i barnevernet. I evalueringen ble dette bekreftet ved at saksbehandlerne ble overrasket over at det i familier som de hadde små forventninger til, og som muntlig ble omtalt som ressursvake, fantes uoppdagede positive ressurser som kunne brukes i en barnevernssak (Hyrve, 2008). Familier har en kvalitativ annen erfaring og relasjoner til både biologiske foreldre og barn, noe som gjør at de har en sosial ekspertise som gjør at de kan komme fram med nye løsningsforslag i en sak som barnevernet ikke ville ha kommet fram til. For at dette løsningsforslaget skal bli anvendt forutsetter det refleksjon-i-handling fra de profesjonelle ved at de ikke låser seg til det alternativet de har tenkt ut på forhånd, men vurderer seriøst hvordan familiens alternative løsningsforslag kan brukes (Schön, 2001). For å kunne komme fram til alternative løsninger blir selve prosessen som familieråd bruker med forarbeid, selvet møtet og etterarbeid sentrale elementer, da kunnskap og viten er bundet til sosiale og kulturelle situasjoner hvor familien får sette ord på hva de mener om plasseringen i slekt. Denne kunnskapen er gjerne taus, men prosesselementet med at familien har sitt egen møte med en tydelig struktur, kan være med på å gjøre denne eksplisitt, ettersom viten er knyttet til den sosiale konteksten, her familierådet.

Kanskje det mest krevende for de profesjonelle aktørene ved familierådsmodellen er det at kunnskapsutvikling og beslutninger i stor grad bygger på følelser og intuisjon. God mestring i praksissituasjonen, i utførelse av familierådsmodellen, forutsetter sosiale prosesser som gir anledning til tolkning og innlevelse fra de involverte partene. Det er den utvidede familien som eier sine erfaringer og i en tradisjonell utrednings- og beslutningsmodell som barnevernet bruker blir disse i liten grad brukt. Studier i Skandinavia viser at den utvidede familien sjelden gis mulighet til å påvirke beslutningsprosessen eller å komme med forslag til løsninger i en barnevernssak (Egelund & Sundell, 2001), noe som March (1995) omtaler som *“.. farerne ved idésets herredømme”* (s.20) i den rasjonelle beslutningsteorien. For å kunne komme fram til

fornuftige beslutninger krever det en balansegang mellom å utnytte det kjente og utforske det ukjente, noe familierådsmodellen gir mulighet til. Men hva som er det optimale blandingsforholdet mellom det å utnytte profesjonelles løsningsforslag og familiens forslag vil variere og er blant annet avhengig av hvilke teoretiske rammer og kunnskapsforståelser som blir vektlagt. En prosessorientert tilnærming til familieråd vil vektlegg god mestring i praksissituasjonen, det vil si at familien mestrer å utføre arbeidsoppgavene som en fosterfamilie er forventet å utføre, noe som krever sosiale prosesser som gir muligheter til tolkning og innlevelse fra familiemedlemmene. Og det at barnet blir plassert i et slektsfosterhjem med en felles kulturelle og sosial arv gjør at forventninger, felles historie og verdier, kan gjøre det enklere for barnet å flytte til et slektsfosterhjem enn til en fremmed fosterfamilie (Cheal, 1991), noe intervjuene også bekreftet.

I evalueringsrapporten konkluderte jeg med at brukerinvolvering og ansvarliggjøring av de nærmeste rundt barnet med større sannsynlighet ville føre til både mer stabile og kvalitativt bedre plasseringer for barna (Hyrve, 2008). Dette var et sentralt punkt som oppdragsgiver etterspurte og som utgjorde et sentralt evalueringsspørsmål i programteorien. Men det ble også understreket i rapporten usikkerheten ved denne konklusjonen da det var for kort tid mellom plasseringstidspunkt og til det vurderingstidspunkt. Programteorien predikerte at denne måten å plassere barn på skulle gi mer stabile og kvalitative bedre oppvekstkår for barna. Selv om funnene fra evalueringen som ble gjort et til to år etter plassering bekreftet dette, er dataene ikke robuste nok til å konkludere for bastant (Haug, 2009). En eventuell oppfølgende studie kunne ha gitt bedre data og det kunne ha blitt trukket sikrere konklusjoner selv om alle interessentene, barnevernet, barna, fosterforeldre og biologiske foreldre vurderte plassering i slekt som vellykket. Det var kun i en sak at fosterhjemmet «sprakk» og barnet måtte flytte til et fremmed fosterhjem. Men også i denne saken mente de involverte partene at det hadde vært en fornuftig plassering, til tross for at biologisk far som ble fosterfar ikke mestret barnets psykiske sykdom. Denne plasseringen gjorde at barnet fikk muligheten til å bli kjent med farsslekten, og fikk et nytt og større sosialt nettverk som kunne benyttes i framtiden.

I evalueringen ble det framhevet at man i familierådsarbeidet burde vektlegge de positive ressursene i familie-nettverket sterkere (Hyrve, 2008). Det å rette oppmerksomheten mot det som fungerte bra i et program, og vektlegge det i evalueringsrapporten, er et pedagogisk grep som kunne ha vært brukt mer da alle trenger å lykkes på noen områder (Stame, 2014). Det å se

at brukerne mestrer deler av livet sitt kan være med på å bryte den tradisjonelle måten å arbeide på innen barnevernet hvor bruk av utredningsmaler lett fører til at man lager objekter av barna og deres familier. Det ligger sterke føringer i både lovverket og sosialiseringen til yrket at barnevernet skal undersøke og kontrollere saker, og blir ikke dette gjort på en god måte, kommer kritikken både fra det offentlige kontrollutvalg og fra media. Dette må ikke etter min vurdering skremme barnevernet fra å inneha en tydeligere hjelperrolle overfor barnevernets familier. Når man i denne evalueringen viser den positive utviklingen som har skjedd i de sakene hvor det har vært benyttet familieråd, er det etter min vurdering all grunn til å arbeide for å få innført beslutningsmodeller som involverer familier i langt større omfang enn hva som er tilfellet i barnevernet i Norge i dag. Ved å la brukernes stemme komme fram vil beslutningsgrunnlaget bli bredere og man kan med større sannsynlighet komme fram til beslutninger som holder på sikt. Det er et paradoks at det i norsk barnevern anno 2016 er de som trenger mest hjelp som får minst (Clifford et al., 2015).

Vurdert i forhold til målsettingen ble prosjektet «Bruk av familieråd ved fosterhjemsplassing en suksess, ved at man i stor grad oppnådde målsettingen og man fikk prosessdata som kunne gi bedre forståelse og innsikt om det å plassere barn i fosterhjem. Evalueringen bidro i tillegg til å fortolke og realisere sosiale målsetninger som det å møte menneskelige behov hos de impliserte partene og bidra til å fremme sosial forbedring. Å bare evaluere forsøket ut i fra forsøkets målsettinger sammenligner Mark et al. (2000) med sangeren som bare kan en sang om forskjeller og makt som blir gjentatt til det kjedsommelige. Evalueringer skal etter deres forståelse være en prosess «...*converting «private matters» to public actions...*» (Mark et al., 2000, s. 26). Jeg deler denne oppfatningen av hva evalueringer skal være, evalueringer har et samfunnsoppdrag ved å omforme og dokumentere private problemer til offentlige problemer, noe som krever et sosialt engasjement også hos de som utfører evalueringen. Evalueringen konkluderte med at bruk av familieråd økte sannsynlighet for at det ble en slektsplassing framfor plassering i fremmed fosterhjem. I de fleste tilfellene var det besteforeldre som tok over ansvaret for barna, noe som er i overenstemmelse med tidligere forskning på området (Holtan, 2002). Det nye var at i denne evalueringen ble biologiske fedre trukket inn som potensielle fosterforeldre, noe som viser at familiebegrepet i Skandinavia kan det «... *vara en smula knepigt att bedöma vad som er familj mera generelt*» (Trost, 1993, s. 18).

I evalueringsrapporten konkluderte jeg med at familieråd kan betraktes som et deliberalt organ som delvis kan utjevne maktforholdene mellom familien og de profesjonelle og som åpner for det å komme fram til alternative og kvalitative bedre beslutninger knyttet til det å plassere barn i fosterhjem (Eriksen, 1999; Eriksen & Skivenes, 1997). Men for å kunne bruke en slik beslutningsmodell for å komme fram til gode plasseringsalternativer kreves det opplæring av de involverte partene, både familiemedlemmene og de profesjonelle. Det viste seg at «øvelse gjør mester», ved at modellen fungerte bedre etterhvert som aktørene fikk innsikt og forståelse for denne. Evalueringsrapporten viste også at beslutningsmodellen kan anvendes i andre tilgrensende problemstillinger knyttet til en fosterhjemsplassing, det være seg nye plasseringer, ved oppfølging av barn som allerede er plassert i et slektsfosterhjem og ved utflytting fra fosterhjemmet (Hyrve, 2008).

Weber mente at rasjonalitet ikke bare kunne knyttes til enkeltindiver, men også til sosiale systemer (G. Hernes, 1978). Weber lånte denne forståelsen fra klassisk økonomisk teori som la til grunn en oppfatning av at rasjonalitet kan forstås som en egenskap ved et system snarere enn en individpsykologisk egenskap. Familieråd kan etter min vurdering også forstås i denne sammenhengen, da måten familierådet er strukturert på gjør at motivasjonsvirkningen blir større og skaper flere muligheter for å komme fram til alternative og kvalitative bedre fosterhjemsplassing. Familierådets struktur har sin egen logikk, som er avhengig av både hvordan selve systemet er organisert, men også hvor rasjonelle deltakerne opptrer innenfor systemet (G. Hernes, 1978). Evalueringen kan i ettertid betraktes som en dialektisk prosess mellom programmet og praksis og som framskaffet valid informasjon som kan anvendes av de involverte partene. Case-evalueringer nære kopling til praksis gir både utfordringer og nye konseptuelle forståelser (Schwandt, 2005a).

6.5.5 Organisatoriske konsekvenser av forsøket

Programmet «Bruk av familieråd ved fosterhjemsplassing» hadde en organisatorisk del hvor hensikten var å finne ut om familieråd kunne være med på å få til et bedre samarbeid mellom det statlige barnevernet ved Bufetat og det kommunale barnevernet. I fokusgruppeintervjuene med ansatte i barnevernet i kommunene kom det fram at de hadde ulik erfaring med bruk av familieråd, spesielt i forhold til antall saker det var utprøvd i. Antall saker hvor familieråd ble prøvd ved fosterhjemsplassing samsvarte i stor grad med antall innbyggere i kommunen, det vil si at i små kommuner var det få saker, noe som gjorde erfaringsgrunlaget ble magert. I evalueringsrapporten ble det anbefalt å bygge videre på de positive erfaringene fra forsøket

og barnevernstjenestene ble rådet til å vurdere nøye om de kunne bruke familieråd for å sikre tjenesten legitimitet i lokalsamfunnet (Hyrve, 2008). Ved å inkludere den utvidede familien ved fosterhjemsplassering kan man med større sannsynlighet sikre seg tilslutning til avgjørelser som blir fattet, en indre legitimitet, i motsetning til den tradisjonelle ytre legitimiteten til barnevernet som bygger at beslutninger blir vurdert som rettferdig og forsvarlige sett ut i fra normative prinsipper nedfelt i lovverket eller allment i samfunnet (Clifford et al., 2015). På samme måte som slektninger kan oppleve familieråd som et ytre normativt press fra barnevernet om å hjelpe til med plasseringer, kan forsøket også på kommunenivå bli oppfattet som et ytre press på tjenesten om å endre atferd ved å gå veien om familieråd for å endre verdier og oppfatninger i fosterhjemsarbeidet. I evalueringsrapporten ble dette lite problematisert og barnevernstjenesten opplevde deltakelsen i prosjektet som en mulighet for å få faglig påfyll for å utvikle tjenestetilbudet. Satt inn i et organisatorisk perspektiv viser intervjuene med de ansatte i kommunene at det ble valgt en «myk ledelse» av endringsprosessen med å få til alternative beslutningsmodeller i fosterhjemsarbeidet, hvor prosjektleder var helt avgjørende både for rekruttering av forsøkskommuner og hvordan kommunalt ansatte omtalte forsøket. Omtalen av prosjektleder var i positive ordelag, hun gikk foran som atferdsmodell og benyttet personlige henvendelser, ros og inspirasjon overfor de ansatte i barnevernstjenesten i kommunene. Ut i fra intervjuene er jeg usikker på hvor mye de barnevernsarbeiderne endret verdier knyttet til fosterhjemsarbeid, men de var begeistret for prosjektleder og hennes ideer om familierådsmodellen og det at hun personlig viste omtanke og fulgte opp med konkret veiledning i plasseringssaker. I mine øyne var prosjektleders tilnærming og væremåte vel så viktig som den teoretiske modellen som forsøket bygde på for å forstå det kommunale barnevernets vurderinger og praktisering av familieråd.

I prosjektskissen til forsøket «Bruk av familieråd ved fosterhjemsplasseringer» ble det vektlagt at dette skulle ha en integrerende effekt internt i Bufetat og mellom etaten og kommunene når det gjaldt samarbeid generelt og fosterhjemsarbeid spesielt (Lundby, 2007). I evalueringsrapporten ble det konkludert med at denne målsettingen ikke ble nådd uten at det ble drøftet nærmere ut over å henvise til omorganiseringen av barnevernet i Norge med et større statlig ansvar på feltet. Fra at fylkeskommunen hadde et overordna ansvar for fosterhjemsarbeidet i regionen ble det etablert en nasjonal institusjon, Bufetat, som skulle ha et overordna nasjonalt ansvar innenfor feltet. Ettersom denne omorganiseringen av fosterhjemtjenesten var nylig gjennomført hadde ikke organisasjonsmodellen satt seg ennå når

forsøket ble gjennomført. De organisatoriske utfordringene som forsøket skulle bidra med ved å integrere fosterhjemsarbeidet i omsorgskommunene med det statlige barnevernet, fungerte ikke godt nok (Hyrve, 2008). I tillegg pågikk det en intern samkjøringsprosess mellom enhetene fosterhjemtjenesten og fagteam i Bufetat. I evalueringen kom det fram at både kommune- og statsnivået opererte som autonome enheter og at også det samme var tilfelle internt i Bufetat. Den interne integreringen i Bufetat for å få til at det statlige barnevernet ble oppfattet som en felles tjeneste overfor kommunene, viste seg å være mer ressurskrevende enn man på forhånd hadde tenkt. Dette er en generell utfordring innenfor de fleste politikkområder hvor man er avhengig av å arbeide i nettverk for å samordne sentrale samfunnsaktører (Bukve, 2012). Innen fosterhjemtjenesten blir det en form for statlig metastyring av nettverkene hvor staten fastsetter spillereglene gjennom lover og forskrifter som påvirker handlingsrommet for både lokale og regionale aktører innen feltet. Normativt er strukturene trukket opp, men erfaring fra denne evalueringen viser at det praktiske samarbeidet mellom kommune og stat og intern i Bufetat er utfordrende, da de involverte partene har vansker med å få oversikt over strukturen og innholdet i fosterhjemsarbeidet og hvem som gjør hva. Dette er et generelt problem innen fosterhjemsarbeidet som ikke er spesielt for dette forsøket (Stefansen & Hansen, 2014).

Evalueringen av den organisatoriske siden ved forsøket viser at programteorien ikke var tilstrekkelig utviklet på dette punktet. Det kan også stilles spørsmål ved om en organisatorisk endring kan fanges opp av en intervensjonsteori. Dette er en kompleks endring som skjer på flere nivåer, fra makro-, via meso- til mikronivå. Data som er samlet inn handler om mikronivå, men burde vært supplert med organisasjonsteori om større offentlige endringer som Bufetat gjennomgikk på dette tidspunktet (Højlund, 2014).

6.6 Drøfting av konsekvensene av bruk av familieråd ved fosterhjems plassering på samfunnsnivå (impact)

Programmet «Bruk av familieråd ved fosterhjems plassering» kan klassifiseres som en «organiseringsinriktad intervention» i Vedungs (2009) terminologi, det vil si at hensikten med intervensjonen er å forbedre og få bedre kontroll med hvordan offentlige ansatte innenfor fosterhjemssektoren arbeider for å forbedre eller videreutvikle de tiltak som settes i gang overfor målgruppen. I evalueringsretningen «Utilization-focused evaluation» blir begrepet «impact» gitt en videre betydning enn «outcome» ved at man drøfter både direkte og indirekte konsekvenser av et program, både på kort og lang sikt og man utvider konsekvensene til å

gjelde ikke bare deltakerne, men også konsekvenser på meso- og makronivå (Patton, 2008). Etter min vurdering kan dette også relateres til Scriven (1974) og retningen «goal-free evaluation» som vektlegger det å få et bilde av de totale virkningene av et program, ikke bare målsettingen.

Evalueringen av forsøket konkluderte med at forsøket hadde vært en suksess vurdert ut ifra programteorien. Det primære hensikten med evalueringen var å gi tilbakemelding om den «organiseringssinriktad intervention» fungerte etter planen og identifisere forbedringer innenfor en lokal kontekst, evalueringen skulle bidra til å videreutvikle fosterhjemtjenesten i regionen. Dette er etter min vurdering både styrken og svakheten ved denne formen for evalueringer, da de gir gode data og anbefalinger som kan implementeres i den hensikt å forbedre praksis i den organisasjonen som gjennomfører programmet, men spredningen av resultatene til allmennheten er utfordrende. Å benytte et design som vektlegger intenderte brukere av evalueringen bryter med den dominerende evidensbaserte bølgen innen evaluering, som har som målsetting å komme fram til generelle kunnskap som kan anvendes generelt innen feltet. Dette illustrerer det Mathiesen (1973) omtaler som «det uferdige» ved case-studier som har et aksjonsforsknings tilnærming

Bruk av familieråd anvender et familieperspektiv i sin forståelse av barnevernet og hva som skal til for å komme fram til gode og holdbare tiltak. Det å legge et familieperspektiv til grunn bryter med den etablerte og moderne forståelsen innenfor barnevernsforskningen som har vært orientert mot barnet spesielt, og med et fokus på primære omsorgsrelasjoner innenfor en utviklingspsykologisk ramme (Clifford et al., 2015). Familieråd kan plasseres innenfor et sosiokulturelt perspektiv i et kunnskapsteoretisk sammenheng ved at viten og kunnskapsutvikling baserer seg på ulike typer prosesser, og spesielt i sosiokulturelle prosesser knyttet til deltakelse i familierådet.

Ved å ha familien som undersøkelsesenheter, i stedet for individet, åpnet det seg nye måter å forstå tiltak innen barnevernfeltet på. Det er familien som representerer mulighetene og det er gjennom forhandlinger og tett samarbeid med disse at barnevernet kan komme fram til adekvate tiltak. Her kommer etter min mening case-studier inn som et viktig faglig supplement som kan bidra til å bote på mangelen på egnede tiltak som Clifford et al. (2015) etterlyser. Evalueringen av «Forsøket med bruk av familieråd ved fosterhjems plasseringer» er min

vurdering et eksempel på et lokalt innovativt prosjekt som den ovenfor nevnte evalueringsrapporten etterlyser, dilemmaet er at fagdiskursen innen feltet som i liten grad anerkjenner eller anvender det sosiokulturelle perspektivet for å utvikle praksisfeltet. På samme måte som den evidensbaserte bølgen har fått hegemoniet innen evalueringsfeltet etter årtusenskiftet, har barnevernsforskningen og tiltak i praksisfeltet vært dominert av det strukturelle perspektivet hvor kunnskapsbasert barnevern har blitt forstått som målinger og klinisk-kontrollerte forsøk (Kvillo, 2014). Normativt skal barnevernet bygge sitt arbeid på internasjonal forskning om dokumenterte effekter av tiltak og understøttet av hensiktsmessige metoder skal dette gi en bedre praksis (Barne, 2012). Men spørsmålet mitt er om kunnskapsgrunnlaget med fokus på enkeltbarnet og nyere utviklingspsykologis forskning kan fange opp de utfordringer feltet står overfor, og det at både sentrale myndigheter og praktikere erkjenner mangelen på egnede tiltak for å hjelpe marginaliserte barn og unge. Evalueringen gir grunn til å problematisere forholdet mellom familienes og de profesjonelle virkelighetsoppfatning, ettersom deres kunnskapsgrunnlaget er forskjellig. Familienes viten og valg av relevante tiltak blir til gjennom sosiokulturelle prosesser hvor kunnskap, erfaringer, ferdigheter og holdninger resulterer i et forslag til plassering av barnet i et fosterhjem, mens den profesjonelle viten bruker utredningsmaler for å komme fram til gode plasseringer. Disse to formene av viten vektlegger forskjellige aspekter ved barnets situasjon ulikt, noe som bidrar til at de konstruerer og omtaler barnets situasjon forskjellig.

Familieråd ble etablert som en beslutningsmodell på New Zealand på begynnelsen av 1980-tallet og var et svar på hvordan velferdsstaten kunne redusere sine økonomiske utgifter ved å være mer kultursensitiv ved å nyttiggjøre seg av familiens ansvar og forpliktelser for egne barn (Løfsnæs, 2002). Innenfor barnevernfeltet ble det omtalt som «paradigmeskifte» ved at man skulle gå fra problemfokus til mulighetsmodeller, fra paternalisme til empowerment, fra en ekspertrolle til å samarbeide med brukerne for å komme fram til gode beslutninger i for eksempel fosterhjems plasseringer. Evalueringen viser at det er dilemmaer med å bruke familieråd ved fosterhjems plasseringer og involvere den utvidede familie på den måten som det blir gjort. På den ene siden tilbyr familieråd en alternativ beslutningsmåte som bygger på et utvidet kunnskapsgrunnlag ved å involvere den utvidede familien i konstruksjonen av beslutningsgrunnlaget. Denne brukerorienterte tilbudet blir understøttet av en hensiktsmessig metode og en gjennomarbeidet struktur for selve beslutningsprosessen, noe som kan bidra til at flere barn blir plassert i slektsfosterhjem. I sosialfaglig litteratur blir dette nokså ukritisk

omtalt som «partnerskap» ved at maktaspektet blir nedtonet og relasjonen mellom de profesjonelle og brukerne blir mer verdig, noe som er en forutsetning for å kunne komme fram til holdbare og kvalitative tilfredsstillende plasseringer (Løfsnæs, 2002; Sandbæk, 2002) Det å gi brukere rett til innflytelse representerer et gode, og en slik tilnærming til det å plassere barn i fosterhjem gir et mer nyansert bilde enn en tradisjonell beslutning i en fosterhjemssak. Vanskelighetene forsvinner ikke, men blir supplert med kunnskap om individuelle variasjoner når det gjelder ressurser og muligheter i familiens nettverk og som kan bidra til et mer positivt selvbilde for de involverte familiemedlemmene og kan være en konstruktiv innfallsvinkel i praktisk fosterhjemsarbeid. Ved å inkludere familiemedlemmene i beslutningene ansvarliggjøres de, og velferdstjenester som fosterhjem blir i modellen delvis definert som et familiært anliggende og som familiemedlemmenes ansvar. Plassering ved hjelp av familierådsmetoden blir en overenskomst mellom barnevernet og familien, en form for samfunnskontrakt. Niels Åkerstrøm Andersen (2007) har analysert utviklingen av forståelsen som legges til grunn for denne brukerkonstruksjonen i Danmark. Han hevder at velferdsstaten har endret karakter de siste årene når det gjelder hvordan offentlige hjelpeinstanser forstår sosiale problemer og hvilke tiltak som blir satt inn, noe forenklet kan man hevde at løsningene har gått fra det å gi hjelp ut i fra erkjente behov hos brukeren til det å myndiggjøre brukeren til å bli selvhjulpne. Mens selvet ikke tidligere var inkludert i problemkonstruksjonen, blir det nå trukket inn som kjernen i forståelsen av problemet, og offentlige hjelpetjenesters fokus blir det å myndiggjøre individet og hvor selvdannelse blir sentralt. Han skriver videre:

From 1980 until today, we have moved from the individual assessment of needs via collective empowerment to the empowerment of the individual, from the self being relevant only as the active recipient of help via the self as collectively mediated to the self-relation of the self as the overriding theme and from first-order needs for help to second-order needs for help with respect to the creation of the self who is able to be self-reliant (Niels Åkerstrøm Andersen, 2007, s. 130).

Denne forståelsen av sosiale problemer fanger opp sentrale dimensjoner i utviklingen av et fag som sosialt arbeide, men kan ikke etter min vurdering brukes ukritisk på barnevernet generelt og familieråd spesielt. Tiltak innen barnevernet må forstås i en større sammenheng hvor barn og unge og deres familier må trekkes inn, og kun fokusere på det enkelte barn og dets selvdannelse blir for snevert. Familieråd som beslutningsmodell bryter med denne utviklingen ved at konteksten rundt barnet, og spesielt den utvidede familien, blir trukket inn i det som Niels Åkerstrøm Andersen (2007) omtaler som kollektiv empowerment. Denne modellen bygger på respekt for familien ved at de får være med i problemanalysen og

beslutningsprosessen, den tillater at familien kommer med sine egne ideer og løsningsforslag på hvordan plasseringen skal bli, familierådet representerer en endringsprosess hvor de profesjonelle arbeider sammen med familien for å komme fram til endringer til det beste for barnet. Historisk ble familieråd introdusert når kollektivt empowerment var moderne og det er derfor naturlig å finne igjen mye av ideene og verdiene fra denne tida i det teoretiske og ideologiske grunnlaget for metoden. Når ideer reiser tar det tid å komme fra New Zealand, via England og Sverige før det kommer til Norge. Når metoden ble introdusert i Norge var allerede den evidensbaserte metodene for å evaluere tiltak innen barnevernet introdusert og som vektla individuelle endringsstrategier med utgangspunkt i å det myndiggjøre det enkelte barnet. Med andre ord var det familieråd som metode for endring i utakt med rådende fagideologier som hadde hegemoniet innen fagutviklingen på feltet, og evalueringen som ble gjennomført hadde et annet teoretisk utgangspunkt enn det som var ansett som det det normativt beste for å kunne komme fram til å vurdere effekten av programmet.

6.7 Oppsummering

I dette kapitlet har jeg redegjort for evalueringen «Bruk av familieråd som metode ved fosterhjems plassering». Familieråd er et godt eksempel på en institusjonell oppskrift som i en globalisert verden har vært «på reise» og er blitt en stedløs oppskrift, i alle fall i den vestlige verden, og alternativ for beslutninger i barnevernssaker. Familieråd utfordrer den tradisjonelle saksgangen ved omsorgsplasseringer i fosterhjem ved at den utvide familie blir mer delaktige i å finne løsninger for barnet og at en nøytral tredjeperson, koordinatoren, trekkes inn som prosessveileder. For å få fram hvilke resultater beslutningsmodellen ga ble det brukt en analysemodellen og operasjonalisering av programteorien i forsøket.

Konteksten for forsøket med bruk av familieråd ved fosterhjems plassering ved at analysetema og analysenivåer ble operasjonalisert. Rasjonale og verdier i familierådsmodellen ble presentert og programteorien ble konkretisert ved å ta utgangspunkt i prosjektets målsetninger. Forskningsmetodisk var evalueringen en case-studie hvor det hovedsakelig ble benyttet kvalitative metoder. Aktiviteter og handlinger (output) ble analysert for deretter å analysere brukernes opplevelse av forsøket. Hovedfunnet er at familierådsmodellen er at denne er krevende, men gir bedre resultater vurdert fra brukerståsted enn tradisjonelle metoder for å plassere barn i fosterhjem. Prosesselementet i evalueringen blir sentralt for å forstå resultatene som oppnås av beslutningsmodellen, og hvordan sosiale og kulturelle prosesser bidrar til dette.

Ved å ha familien som undersøkelsesenheter, i stedet for individet, åpnet det seg nye måter å forstå tiltak innen barnevernfeltet på. Det er familien som representerer mulighetene og det er gjennom forhandlinger og tett samarbeid med disse at barnevernet kan komme fram til adekvate tiltak. Her kommer etter min mening case-studier inn som et viktig faglig supplement for å fange opp og gi mening til beslutningsprosessene i et familieråd, ettersom flere nivåer og variabler blir trukket inn og analysert for å finne fram til fornuftige plasseringer enn hva som er tilfelle ved en tradisjonell plassering.

Kapittel 7 Case 2: Relasjoner som gjør en forskjell. Evaluering av barnevernsinstitusjonen Villa Vika

7.1 Innledning

Bakgrunnen for denne evalueringen var både et ønske fra barnevernsinstitusjonen Villa Vika om å få en tilbakemelding og dokumentasjon av sin praksis, og mitt eget ønske om å finne ut mer om institusjonsplasseringer og hva som kjennetegner denne oppvekstsarenaen. Dette var et ambisiøst prosjekt ettersom det både ideologisk og politisk er et ømtålig område hvor det er mange sterke meninger og lite empirisk forskning. Metodisk ble evalueringen gjennomført som et feltarbeid hvor det ble brukt mye tid på å designe evalueringen på en måte som kunne gripe det spesielle med det å vokse opp i en barnevernsinstitusjon, og det å beskrive den sosialfaglige praksisen som ble utøvd i institusjonen. Evalueringen resulterte i en evalueringsrapport som omhandler drift, erfaringer og dokumentasjon av resultater som barnevernsinstitusjonen Villa Vika i Malvik kommune har oppnådd (Landrø & Hyrve, 2013).

Etter å ha arbeidet med barnevernsinstitusjoner i mer enn 20 år ønsket jeg å gjøre en annerledes evaluering basert på en case-studie fra en barnevernsinstitusjon som kunne dokumentere gode resultater. I Skandinavia har institusjonsdrift innen barnevernet fått mye negativ omtale og Stokholm (2009a) omtaler det som et «broget felt», og de vitenskapelige studiene bærer preg av elendighetsforskning (T. Andreassen, 2003; Clausen & Kristofersen, 2008; Colton, 1988). Etter min vurdering kan det være interessant med en annen tilnærming til evalueringer av barnevernfeltet for å bidra til sosiale forbedringer, ved å vektlegge hva som fungerer og som Stame (2014) omtaler som «positive thinking approaches», og evalueringen av institusjonen Villa Vika vart et forsøk på dette.

7.2 Kontekst for evalueringen

I alle evalueringer kommer det fram både styrker og svakheter ved programmer, og ut i fra et læringsperspektiv kan det etter min vurdering være formålstjenlig å studere nærmere hva som fungerer i programmer. Dette kan bidra til å videreutvikle disse og være med å bryte den pessimistiske diskursen som omgir sosialpolitiske programmer knyttet til barnevernsinstitusjoner. Som evaluator er jeg ikke en passiv observatør til et program som studeres, men deltar selv som en aktør i den sosiale praksisen. Hva som vektlegges i en evalueringsrapport er med andre ord avhengig av både evaluators for forståelse og hvilken teoretisk og metodisk tilnærming som blir valgt i en evaluering. Stame (2014) trekker fram

ulike tilnæringer som vektlegger det å finne fram til hva som fungerer, og som kan brukes i det videre arbeidet med å utvikle en kvalitativ bedre praksis. En av disse tilnærmingene er det å ta utgangspunkt i case hvor et program har virket, og det er det som er gjort i evalueringen av barnevernsinstitusjonen Villa Vika som har et positivt omdømme. Utgangspunktet var å finne ut mer om hva som særpreger driften ved denne institusjonen og hvordan arbeidet som ble utført overfor barn og unge bidro til å utvikle et positivt omsorgsmiljø. Ved å velge ut virksomheter som utmerker seg og å studere disse kan vi få kunnskap om institusjonsdrift som kan bringe feltet framover og ikke elendighetsfokuset som har fått for stor oppmerksomhet (Stame, 2014). Både i Rambølls (2011a) monitorering av barneverns-institusjoner i Norge og evalueringsrapporter fra Riksrevisjonen (2012b) kom Villa Vika meget godt ut. Det å gå dypere inn i materien og studere denne casen var derfor interessant for bedre å forstå hva som er sentralt i god institusjonsdrift. Evalueringsrapporten ble derfor finansiert av institusjonen Villa Vika som fattet interesse for dette prosjektet. Evalueringen startet høsten 2011 og rapporten ble presentert på Villa Vikas 15 årsjubileum i desember 2012. Rapporten ble ferdigstilt våren 2013 (Landrø & Hyrve, 2013).

I evalueringslitteraturen blir det påpekt at casestudier egner seg spesielt når interessenter trenger å forstå sosiale programmer bedre for å kunne lære og utvikle disse (Patton, 2012a; Stake, 2005). I denne evalueringen var det et uttalt ønske fra ledergruppen ved institusjonen om at evalueringen skulle bidra til både å dokumentere og utvikle virksomheten og et ønske om at rapporten kunne brukes av andre institusjoner. I motsetning til case 1 «Bruk av familieråd ved fosterhjems plassering» som var initiert av departement og fagdirektorat, representerer evalueringen av «Villa Vika» et «bottom-up»-perspektiv som kan være med å illustrere hvilke kunnskap og viten som er viktig for å få til endringer og læring. Årsaken til at jeg velger to forskjellige evalueringsdesign er for bedre å finne ut mer om hvilke typer kunnskap og viten disse casestudier frambringer ved å sammenligne disse i en cross-caseanalyse. Etter mitt syn vektlegger de to tilnærmingene forskjellige aspekter ved effektevalueringer og hva som fungerer i sosiale programmer, og ved å studere de to casene under ett gjennom en «crosse-case»-analyse er målsettingen å få fram en mer helhetlig forståelse av hva det er som bidrar til endring og utvikling av sosiale programmer.

7.2.2 Samfunnsmessige strukturer innen institusjonsdrift i barnevernet

Målsettingen med evalueringsdesignet var å knytte evalueringen nærmere de levde erfaringene som aktørene i en barnevernsinstitusjon fikk gjennom daglige samhandling med hverandre og

hva selve institusjonskonteksten betydde i denne sammenhengen. For å kunne gi mening til institusjonslivet må man i en evaluering skjønne mer av prosessen og samspillet mellom de profesjonelle, barn og unge og andre interessenter som er involvert i dannelsingsprosjektet. Dette designet bygger på en forståelse at det er gjennom handlinger og aktiviteter og i samspill med andre aktører at de profesjonelle lærer barn og unge å kjenne, og det er også her fagliggjøringen av institusjonsarbeidet tydeligst kommer fram. Dette betydde at evalueringen la vekt på å de prosessuelle sidene ved institusjonslivet og hvilke konkrete hovedaktiviteter som ble brukt i sosialiseringen av beboerne og som bidro til at ungdommene etter utskrivning kunne vende tilbake til normalsamfunnet og fungere på en tilfredsstillende måte her. Som Anglin (2004) påpeker betyr dette at vi i evalueringen måtte velge en induktiv tilnærming og søke etter «core category» eller «core theme» som kan være med på å forklare hvorfor ungdommene greier å etablere seg i normalsamfunnet.

Egelund og Jakobsen (2011) mener man må legge et institusjonelt helhetssyn på barnevernsinstitusjoner for å gripe det særegne ved denne praksisen, noe som krever at man må trekke inn hvordan faktorer som politiske rammebetingelser, organisering av arbeidet, metodiske strømninger møter den praktiske hverdagen i institusjonene. Med andre ord må man analysere institusjonene på ulike nivåer, individ-, gruppe- og organisasjonsnivå, og spesielt det siste nivået har vært stemoderlig behandlet i norske studier av institusjoner. Både strukturelle, mellommenneskelige, politiske og symbolske rammer kan brukes i denne analysen (Bolman & Deal, 2009).

Å studere barnevernsinstitusjoner er etter min mening spennende av flere grunner, både ut fra et samfunnsøkonomisk, organisasjonsteoretisk og utdanningspolitisk ståsted. Det er relativt mange barn i Norge som vokser opp i institusjoner, i 2013 og 2014³ var det i overkant av 1200 barn i institusjoner, tallet på oppholdsdager var i nesten 500 000. Samfunnsøkonomisk brukes det mye ressurser på dette i barnevernet, i 2013 var de totale driftsutgiftene i underkant av 3,9 milliarder kroner, omtrent det samme nivå som i årene 2009 til 2012. Et oppholdsdøgn koste i snitt 8 300 kroner i 2013, i 2015 hadde det økt til 8 791 kroner, hvor offentlige institusjonsplasser var dyrest og ideelle virksomheter som Frelsesarmeen, Kirkens sosialtjeneste osv. var rimeligst (<https://www.ssb.no/barneverni>, lastet ned 27.09.17). Det

³ Tallene oppgis for årene 2013 og 2014 da tallene for 2015 (siste tilgjengelige statistikk) gir et atypisk bilde ettersom strømmen av enslige mindreårige flyktninger som kom i 2015 fører til en økning på over 50% i antall barn og unge i barnevernsinstitusjoner (<https://www.ssb.no/barneverni>, lastet ned 27.09.17)

pedagogiske og metodiske arbeide som foregår i institusjoner kan beskrives som en «black box», det vil si at det i liten grad finnes dokumentasjon for eller om pedagogiske program fungerer overfor barn og unge som vokser opp her (Frørup, 2011). Normative sosialpedagogiske teorier og forestillinger om hvordan praksis bør utføres finnes, men Andreassen konkluderer med at ”*det har ikke vært mulig å finne enkeltstudier som omhandler institusjoner som kjennetegnes av samtlige beskrevne trekk som forbindes med positive resultater*” (2003, s. 342) .

7.2.2. Organisasjonsspesifikke kjennetegn ved barnevernsinstitusjoner, sentrale aktører og institusjonelle oppskrifter

Historisk har barnevernsinstitusjonenes oppgave vært å hjelpe fattige barn og unge som familien ikke kunne ta seg av. Hovedmålsettingen for institusjonene var å forhindre at barn og unge ble overlatt til seg selv, uten oppfølging, støtte og kontroll fra de voksne. Disse institusjonene var tilknyttet kirka eller andre religiøse organisasjoner og hadde som formål å integrere barna i samfunnet (B. Madsen, 2006). I europeiske land som Tyskland, Sveits og Italia har vi eksempler på institusjoner som tok imot foreldreløse og forlatte barn og unge så tidlig som på 1100-tallet (Hyrve & Sataøen, 2006). I Norge har barnevernsinstitusjoner tradisjonelt hatt fokus på omsorg, men det har skjedd en merkbar endring de siste 10-15 årene hvor man har lagt mer vekt på at institusjonene skulle få tydeligere målgrupper og mer vekt på behandling (Backe-Hansen, 2011).

Sallnäs (2000) har i sin avhandling om framveksten, ideologien og strukturen i svenske barnevernsinstitusjoner pekt på at disse både blir sett på som en løsning og et problem for bestemte grupper barn og unge. På den ene siden har det finnes en strek tro på at institusjonsmiljøet kan hjelpe barn og unge til å få en adekvat sosialisering, på den andre siden har det vært flere forskere som har dokumentert negative konsekvenser av institusjonsopphold (Clausen & Kristofersen, 2008). Dette har resultert i massiv kritikk, spesielt rettet mot private institusjoner og påstander om at disse mangler en grunnleggende forståelse av hjelpebehovene barn og unge i institusjon har og en faglig underbygning av arbeidet som blir utført (T. Andreassen, 2003). Dette resulterte i at man i Norge etter barnevernsreformen av 2004 prøvde å redusere bruken av institusjonsplasser, og da spesielt private, noe myndighetene har lyktes med viser evalueringen av reformen (Backe-Hansen, 2011). Ettersom dette fagområdet har klare ideologiske overtoner, er det også naturlig at stridsspørsmålene innen feltet også følger politiske skillelinjene. Når en sosialdemokratisk regjering blir fulgt av en borgerlig regjering

blir synet på private aktører endret i statsapparatet. Dette har ført til en reversering av synet på barnevernsinstitusjoner etter at den borgerlige kom til makten i 2013, og det er blitt mer legitimt å drive institusjoner.

Dobbeltheten i synet på institusjoner, som både en løsning og som det som skaper problemer for barn og unge som vokser opp innenfor disse rammene, har resultert i at flere forskere og barnevernsarbeidere begynte å stille spørsmål ved den ensidige framstillingen av innholdet og utbytte av oppholdet. I rapporten fra familiedirektoratets arbeidsgruppe om kvaliteten i barnevernsinstitusjoner heter det:

Institusjoner som del av tiltaksapparatet er derfor ikke bare en nødvendig men en ønskelig del også i framtiden, men kun dersom de forhold som påvirker resultater i negativ retning forandres. Blant forklaringsvariabler på svake resultater er blant annet smitteeffekt som følger av at ungdommer med ulik problematikk plasseres i samme institusjoner, svakt fokus på involvering av familie, svakt fokus på skole, og svakt fokus på oppfølging etter utskrivning fra institusjon (Bufdir., 2010, s. 4).

Sitatet ovenfor må forstås som en kritikk av det ensidige synet på barnevernsinstitusjoner som var rådene i Norge etter barnevernsreformen fra 2004 hvor bruk av institusjoner ble betraktet som siste utvei dersom ikke noen andre tiltak fungerte (Backe-Hansen, 2011). Barne-, ungdoms og familiedirektoratet hadde tro på det å gi barn og unge et institusjonstilbud så sant det var kvalitativt godt, og de hevder at det for noen barn og unge var det beste tilbudet det offentlige kunne gi til de som hadde utfordringer av ulik slag, så sant man kan forbedre de forhold som påvirker resultatene på en negativ måte. I rapporten blir dette konkretisert til å være fire sentrale punkter som sammensetning av barnegrupper, lite vekt på det å involvere barnets familie, svakt fokus på skole og liten eller ingen oppfølging av ungdommene når de ble skrevet ut av institusjonen (Bufdir., 2010).

Som det går fram av kildene ovenfor er ikke synet på bruken av institusjoner i barnevernet entydig og debatten rundt bruk av institusjoner har vist at det har vært mer eller mindre legitimt å benytte institusjonsplassering når barn skal anbringes utenfor hjemmet. Dette kommer av at institusjonsplasseringer har flere innebygde motsetninger og dilemmaer ved seg (Egelund & Jakobsen, 2011), og at disse motsetningene og dilemmaene må håndteres av de sentrale aktørene, det vil si de profesjonelle og barn og unge i første runde, men også av andre

interessenter knyttet til institusjonen. Barnevernsinstitusjoner har en rekke organisasjonsspesifikke forhold som byråkratisering, «rett-troenhet» om hvordan institusjoner skal drives, lover, forskrifter, maktutøvelse osv. som vil innvirke på driften. Ny-institusjonell teori har påpekt at omgivelsene normer og verdier påvirker organisasjoner til å bli delvis like. I stedet for at organisasjonen tilpasser seg omgivelsene, kan man legge et utenifra og inn perspektiv som vektlegger samfunnets påvirkning på institusjoner (DiMaggio & Powell, 1991; Røvik, 1998). Dette betyr at barnevernsinstitusjoner må drives på en slik måte at de er i overensstemmelse med institusjonelle standarder for praksisfeltet, noe som medfører at de ligner på hverandre. Men når det gjelder synet på innhold, og om institusjonene representerer et adekvat tilbud for barn og unge, er det ulike syn. Sallnäs (2000) skiller mellom to ulike forståelser av institusjoner, en kritisk og en utviklingsoptimistisk retning, som vektlegger ulike sider ved institusjonslivet. Det kritiske perspektivet bruker Goffmans (1967) begrep «total institusjon» for å beskrive barnevernsinstitusjonen og hvordan den griper inn i barn og unges liv på en helhetlig og negativ måte, mens det utviklingsoptimistiske synet vektlegger institusjonsmiljøets potensiale for å forme barn og unge for å få til en positiv forandring og utvikling (Larsen, 2004).

7.3 Programteori

I planleggingen av evalueringen ble det vektlagt å klargjøre institusjonens programteori, dette for å kunne synliggjøre og rekonstruere logikken i institusjonens praksisteori. Evalueringen av institusjonen «Villa Vika» tok utgangspunkt i en induktiv tilnærming for å bygge opp en teoretisk forståelse ut i fra empiriske data. Den operasjonelle rekonstruksjonen handler om hvem som gjør hva og til hvilke tidspunkt, for at programmet skal bli vellykket. Det er denne anvendte endringsteorien som danner grunnlaget for evalueringen.

7.3.1 Institusjonens mål og verdier

For å komme fram til hvilke programteori de ansatte brukte i arbeidet med barn og unge ved tok jeg utgangspunkt i Michel Q. Pattons tilnærming til evaluering som han omtaler som «Utilization-Focused Evaluation». Min rolle som evaluator blir å gjøre en implisitt endringsteori eksplisitt for de involverte partene. Begrunnelsen for å velge denne evalueringsformen var at jeg hadde brukt den tidligere og at den ga mening i forhold til å få innsikt og forståelse i lignende virksomheter, noe som var målsettingen med evalueringen. Generelt blir det i barnevernsinstitusjoner brukt miljøterapeutisk tilnærming for å oppnå en endring på individ og organisasjonsnivå, og det ble nødvendig å gjøre denne forståelsesrammen eksplisitt, ikke bare for evaluator, men også for de ansatte i virksomheten. Hvis en miljøterapeutisk organisasjon

skal fungere er det en forutsetning at virksomheten bygger på en felles oppgaveforståelse og felles fagsyn (Larsen, 2004).

Jeg involverte ledergruppen ved institusjonen og utfordret disse til å konkretisere hvilke programteori som de arbeidet etter, og som prosessveileder var det nødvendig å delta i arbeidet med å operasjonalisere denne på en måte som gjorde det mulig å undersøke den empirisk i ettertid. Sentrale spørsmål for å få fram endringsteorien var: Hvem er barn og unge som kommer til institusjonen, hvem har blitt rekruttert som miljøterapeuter, hvilken faglig oppfølging får de ansatte, hvilke aktiviteter benytter institusjonen får å oppnå resultater, hva er forventningen til at de ansatte skal gjøre, lære å følge opp, osv.. En rekke konkrete spørsmål ble stilt for å sikre at vi sammen fikk en felles forståelse av innhold og organisering. Min rolle ble å fasilitere prosessen med å komme fram til endringsteorien som institusjonen bygde sin praksis på. Hensikten med forberedelsene til evalueringen var å komme fram til en programteori som kunne brukes som en rettesnor for å vurdere de resultater som ble oppnådd, noe som krevde en dialog med primære interessentene og å få til en prosess med de om hvilke målsetninger de hadde for institusjonsomsorgen. I oppstarten av en evaluering er det alltid sentralt å komme fram til en endringsteori som viser interessentenes forståelse av sammenhengen mellom teoretisk forståelsesramme, aktiviteter, kortsiktige og langsiktige resultater og hovedmål for det sosialfaglige arbeidet (Patton, 2008, 2012a). For å få en oversikt over uttalte teorier tok jeg utgangspunkt i den skriftlige dokumentasjonen som fantes i institusjonsplanen og startet med målene for virksomheten. Institusjonens hovedmål var i 2011-utgaven formulert på følgende måte:

«Villa Vikas målsetting er å ivareta beboernes behov for omsorg i videste forstand. Med det menes å ivareta alle muligheter for utvikling hos barnet til å øke sin kompetanse og mestring psykisk, sosialt og fysisk. Respektfull omsorg er vesentlig for oss. Det arbeides strukturert og målrettet for å:

- Fremme positiv selvoppfatning gjennom kompetansebygging på mange plan.
- Fremme positiv sosial avbildning, gi en sosialt verdsatt rolle.
- Fremme selvstendighet og kvalifisere for et meningsfylt liv som aktivt handlende individ.
- Opprettholde og utvikle beboernes kontakt med familie og nettverk som beboeren og hjelpetjenesten mener det er bra for beboeren å ha kontakt med».

Institusjonsplanen beskriver de uttalte teoriene. For å få en bedre oversikt og innsikt over hvilke bruksteorier som styrte det sosialfaglige arbeidet med barn og unge, ble ledergruppen samlet til et fokusgruppeintervju for å utdype og begrunne sine valg. Selvfølgelig vil også evaluator påvirke og bevisst og ubevisst hvordan programteorien blir utformet og konstruert. Det er gjennom prosessen med å komme fram til programteorien at evaluator deltar i konstruksjonen av denne, og det er etter min vurdering nødvendig at evaluator fasiliterer alternative forståelser og teorier som grunnlag for forhandlinger med de primære interessentene for å komme fram til hvilke teorier som er valide. Forutsetningene for å komme fram til en programteori om hva som fører til endring må drøftes med de involverte partene for å kvalitetssikre denne (Patton, 2008; Weiss, 1998).

7.3.2 Teoretisk grunnlag for institusjonsdriften (fagteorien)

Allerede i målformuleringene kommer tilknytningsteorien som fagteori tydelig fram, med en omsorgsdimensjon for de ansatte og en utviklingsdimensjon for barna. Ut i fra tilknytningsteori er det helt sentralt for barnets utvikling at det opplever mestring og får økt kompetanse for hvordan dette skal skje. Dette forutsetter at barna har en positiv selvoppfatning, at de kjenner seg kompetente, får sosialt verdsatte roller, blir selvstendige og trygge og at det blir lagt vekt på å opprettholde og utvikle kontakten med biologisk familie og nettverk. Omsorgsdimensjonen, som det faglige personalet skal utøve, vektlegger det å være til stede for barna for å ivareta deres muligheter til utvikling ved gi respektfull omsorg og gi sensitive svar for å støtte barnet i det å håndtere sine følelser og atferd. Målet er å godta barnet slik det er, og arbeide for å fremme en positiv selvoppfatning ved å gi en samarbeidsinnstilt omsorg ved å legge til rette for at barnet skal få erfaringer med å samhandle med andre, fremme sine egne ønsker og behov og lære seg å lytte til andre.

Tilknytningsteori har igjen fått en sentral posisjon når det gjelder å forstå barns utvikling, og spesielt innen barnevernet har dette perspektivet fått større plass de siste årene (Ellingsen, 2014). Hva som har blitt vektlagt i tilknytningsteorien har på den måten endret seg over tid og i dag har oppvekstmiljøets betydning fått større plass på bekostning av biologien i teoretiske modeller som prøver å forklare hva som fremmer en positiv tilknytningsatferd (Ellingsen, 2014). Institusjonen bruker denne fagteorien i arbeidet med å hjelpe miljøterapeutene til å reflektere over hva som kan ligge bak barn og unges åpne atferder og reaksjoner, og over hvordan de i hverdagslivet kan møte underliggende behov på måter som gir barnet erfaringer av å bli sett og bekreftet. Fagteorien hjelper miljøterapeutene til å forstå hvorfor de skal ha

oppmerksomheten rettet mot barnet, fange opp barnets initiativ og reaksjoner – eller mangel på slike. Refleksjonene kan gi ansatte tanker og forståelser for hva som kan ligge bak barnets atferd og utsagn og hjelpe miljøterapeuten til å møte barnet på reflekterte måter, heller enn på mer automatiserte eller ensidig følelsesbestemte måter. Hvordan miljøterapeuten møter barnet gir barnet et viktig budskap om hva han eller hun føler og tenker om det, og vil virke inn på hva barnet føler og tenker både om seg selv og om andre, noe som i neste runde vil påvirke hvordan de vil handle. Når barnet blir møtt på positivt reflekterende måter kan utviklingsstøttene spiraler startes, opprettholdes og forsterkes og bidra til barnets læring og modning.

Institusjonen har arbeidet mye med å utvikle gode relasjoner til beboerne, gjennom å tilrettelegge for en trygg og forutsigbar hverdag omgitt av stabile voksenpersoner, noe som skal resultere i mestringsopplevelser hos barn og unge. Personalets oppgave blir støtte barn og unge når de prøver noe nytt og strekker seg ut over flyt-sonen og inn i nye erfaringsområder, slik at de med større sannsynlighet mestrer de nye utfordringene (K. S. Andreassen & Wadel, 1989).

Institusjonen har samarbeidet med en psykiater som har vært aktiv i å utforme institusjonens affektfokusert miljøterapi. Dette er originalt og unikt i norsk sammenheng, noe et søk på Google Scholar bekrefter, det er kun evalueringsrapporten «Relasjoner som gjør en forskjell – Villa Vika gjennom 15 år» (Landrø & Hyrve, 2013) som gir treff på søkeordet affektfokusert miljøterapi. Som del av det faglige oppfølgingen har institusjonen ansatt forsøkt å forstå barn og unges affekter ved å ta hensyn og vie oppmerksomhet til barnets reaksjoner og følelsesutbrudd (Liang, 2010; Sørensen, 2006). Denne tilnærmingen er inspirert av nyere hjerneforskning og neurobiologi hvor mentaliseringsevner oppstår og utvikles gjennom samhandling med omsorgsgiver. Bakgrunnen for affektreguleringen er at selvutvikling krever tilbakemeldinger fra andre mennesker (Sørensen 2006, Liang 2010). Gjennom samspill og samhandling får barnet sosial trening og styrket selvfølelse. Målsettingen er at personalet på institusjonen skal legge vekt på det å være tydelig til stede sammen med barna, hjelpe dem å sette ord på følelser, og å respondere på det de forsøker å formidle. Affektfokusert miljøterapi er som tilknytningsteori grunnlag av Bowlby, og har med andre ord en felles «far», noe som gjør at disse teoriene passer inn i forhold til å få en indre konsistens i fagteorien. Det at tilknytningsteorien har endret seg over tid og i dag i større grad vektlegger oppvekstmiljøets

betydning når de skal forklare hva som fremmer en positiv tilknytningsatferd hos barnet, gjør at det mulig å trekke inn et utviklingsøkologisk perspektiv i fagteorien som institusjonen bygger sin praksisteori på (Bronfenbrenner, 1979).

Institusjonen legger vekt på å få til en helhetlig tilnærming for å forstå og møte det enkelte barnet, i forhold til både fysiske, psykiske, sosiale og psykososiale behov og skape mening i situasjonen gjennom meningskonstruksjon. For å få til dette er det hensiktsmessig å trekke inn Bronfenbrenners (1979) utviklingsøkologiske teori som bygger på et sosiologisk perspektiv og en forståelse av at ethvert barn har sitt eget sosiale økosystem, som preger individets virkelighetsforståelse og atferd (Bronfenbrenner, 1979). Barn som har opplevd omsorgssvikt eller har personlige vansker kan få et økosystem som er i ubalanse, da deres kompetansegrunnlag ikke kan matche krav og normer som omgivelsene møter dem med. Individet, atferden og miljøet bør derfor vurderes i forhold til hverandre, både når det gjelder å forstå, å møte og å hjelpe den enkelte.

Det er ikke tilfeldig at institusjonen har kommet fram til denne fagteorien, den er utviklet over tid, og institusjonen har i motsetning til mange andre barnevernsinstitusjoner knyttet til seg fagekspertise som kan bidra til å vedlikeholde og videreutvikle forståelsen. Personalgruppa har regelmessig oppfølging av både en internasjonalt anerkjent psykolog og en psykiater i form av fagdager og veiledning knyttet til enkeltbarn. Etter min vurdering er det helt sentralt den tålmodigheten som institusjonsledelsen har lagt for dagen for at fagteorien skal kunne nedfelle seg substansielt i rutiner og praksiser og bli det Argyris og Schön (1978) omtaler som «theory-in-use», og ikke bare ble prat på fagdager. Det er også interessant at en psykiater med sin naturvitenskapelige bakgrunn og sitt medisinske kliniske blikk har fått innpass og bidrar aktivt i konstruksjonen av fagteorien. I evalueringen kunne jeg med andre ord ikke bare avdekke den viten som fagteorien bestod av, men jeg måtte også vektlegge de prosessuelle elementene i hvordan fagteorien ble etablert som en sosial virkelighet. Det at flere yrkesgrupper er inne i denne prosessen vil påvirke hvordan viten utvikles, overføres og vedlikeholdes i institusjonen.

7.3.3 Tiltak og aktiviteter

Institusjonen Villa Vika omtales som en omsorgsinstitusjon som har tett og nær oppfølging av beboerne i små boenheter. Størrelsen og strukturen på institusjonen er vesentlig for å kunne ivareta og trygge det enkelte barn på en god måte. Fagteorien som institusjonen bygger vektlegger en utviklingsdimensjon for barn og unge og en tilsvarende omsorgsdimensjon som

de ansatte arbeider etter, noe som har medført at institusjonen arbeider for å imøtekomme det enkelte barnets behov for omsorg, utvikling og oppdragelse.

Ut ifra mange års arbeid med barn som har atferdsvansker, tilknytningsskader og sosiale samspillvansker har institusjonens praksisfellesskap tilegnet seg et kompetansegrunnlag som stadig modnes. Som Wadel (2002) påpeker skjer ikke dette av seg selv, men er avhengig av mellomliggende nivåer som læringsforhold og praksisfellesskap. Praksisfellesskapet utgjør en sosial og kulturell kontekst for læringsforhold, som igjen påvirker barn og unges identitet. Over tid har det utkrystallisert seg noen tiltak og aktiviteter som har vokst fram gjennom det daglige arbeidet og som virksomheten har lyktes med. Dette har resultert i «satsingsområder» som kan betraktes som byggeklosser i arbeidet med å oppnå målene som institusjonen har.

For å lykkes med barn og unge som blir plassert ved institusjonen har individuell tilpasning og oppfølging for hver enkelt vært nødvendig. Det brukes mye tid og ressurser på å tilpasse lærings situasjonen best mulig til det enkelte barnet. Dette gjelder faktorer som bosituasjon, størrelse på boenheten og antall medboere, gruppesammensetning av barn og hvem av de ansatte som blir kontaktperson for det enkelte barnet. Her har institusjonen vært fleksibel og jobber mye med at den helhetlige situasjonen rundt barnet for å få til et mest mulig stimulerende oppvekstmiljø. Måten institusjonen er organisert på med flere boenheter styrker mulighetene for individualisering og det å få til fleksible læringsforhold. Det som særpreger læring i institusjon er at læringen finner sted på flere arenaer, og sammenhengen mellom disse læringsforholdene kan være forskjellig, noen kan være uavhengige av hverandre mens andre kan være knyttet sammen i form av nettverk. Det som læres i sosial relasjon på en arena får konsekvenser for andre læringsforhold. Institusjonen har satset mye på det at den enkelte beboer skal kunne ha en aktiv fritid, og Villa Vika har derfor god bemanning på ettermiddag og kveld, slik at de ansatte kan delta i aktiviteter sammen med andre beboere og venner. Det tilrettelegges også for at barn og unge kan ha god kontakt med jevnaldrende i nærmiljøet, klassekamerater og andre venner. Dette krever investeringer i fritidsutstyr til innendørs og utendørs aktiviteter, noe som muliggjør at barna på institusjonen kan delta på lik linje med andre barn i ulike aktiviteter, og som er med på å alminneliggjøre oppveksten til barn og unge.

Institusjonen har satset på fritidsaktiviteter for å finne arenaer hvor barn og unge kan utvikle seg på en positiv måte. Ettersom mange barn og unge i institusjoner lykkes dårlig i skolen, blir

det viktig å finne alternative arenaer hvor de opplever mestring og som kan påvirke den individuelle utviklingen. Fysisk aktivitet og motorisk stimuli bidrar til mental utvikling og mestringsopplevelser hos barn, samtidig som relasjoner lettere knyttes gjennom nærheten som ligger i det å gjøre noe sammen (Bath & Seita, 2018). Deltakelse i ulike fritidsaktiviteter gir miljøterapeuter bedre forståelse av styrker og muligheter til å fange opp uoppdagede ferdigheter, egenskaper og interesser hos barna. Denne innsikten kan institusjonen bruke i sitt arbeid med å tilrettelegge for alternative aktiviteter for mestring i forhold å bruke fritidstilbud som læringsarena. Barn er forskjellige, så «talentjakten» må starte på nytt med hver beboer. Flere har vanskelig for å fungere i organiserte tilbud som for eksempel lagidretter, men dette kan kompenseres ved at de trener i mer skjermede omgivelser til de oppnår et akseptabelt mestringsnivå. Ut i fra institusjonens fagteori blir livet hjemme, på skolen og på fritiden sett i et helhetsperspektiv, og det vektlegges at alle tre arenaene må ivaretas på lik linje. Når barnet flytter mellom disse arenaene endres barnets rolle, status og livsfelt og Bronfenbrenner (1979) påpeker at det å få til disse økologiske overgangene representerer en utfordring i sosialiseringarbeidet. Institusjonen har derfor prioritert og hatt et nært samarbeid med både grunnskole og videregående skole og det miljøterapeutiske arbeidet har vektlagt det å følge opp sine beboere tett i forhold til skolegang. Ideen bak denne prioriteringen er at skolerresultater er nøkkelen til samfunnsintegrering og sosial mobilitet ettersom sosial kompetanse og positive relasjoner i stor grad blir etablert og utviklet gjennom skolehverdagen. Det å gå på skole er noe som barn og unge forbinder med en normalisert tilværelse – «der alle andre er og det alle andre gjør».

Ledelsen ved Villa Vika kjente skolesystemet ettersom de har sin bakgrunn som spesialpedagoger i grunnskolen i den kommunen hvor institusjonen hadde tilhold, noe som medførte at de hadde relasjoner til skoleverket og kjente systemet og hvilke muligheter og begrensninger dette ga, samtidig som de kjente barnas behov for oppfølging. De hadde erfart gjennom sitt arbeid som spesialpedagoger at ressurser også måtte utløses i skolen skulle barna sikres en helhetlig oppfølging og at et samarbeid med Pedagogisk-psykologisk tjeneste (PPT) var avgjørende for å få på plass et stabilt opplegg i skolen for beboerne. I tillegg ble det brukt tid og krefter på å få skoleledelsen, rektorer og lærere med på laget, dette med tanke på å oppnå høy skoledeltakelse og lite fravær blant beboerne. Lærere som barna har på skolen inviteres også på samtlige kurs i Villa Vika-regi, slik at de kan få innsikt i perspektivene og metodikken som institusjonen bruker. For å oppnå høy skoledeltakelse blant beboerne har de utviklet et

eget kartleggings-verktøy for å kunne dokumentere og evaluere skoleoppmøte systematisk. Både systematikken og forståelsen for skolens betydning for å lykkes med å få til gode brukereffekter (outcome) blant barn og unge, og at man har gode relasjoner innad i skolesystemet, vil etter min vurdering være sentralt for å lykkes med all institusjonsdrift.

I tråd med fagteorien blir familieperspektivet og det å samarbeide med barnets biologiske foreldre vektlagt i det miljøterapeutiske arbeidet. I institusjonsplanen (2011) står det: *“Villa Vika har et aktivt forhold til arbeidet med barnets familie og øvrige nettverk under oppholdet”*. Familien og hjemstedet er en helt sentral del av barnets individuelle økosystem, og dette forandres ikke selv om det må flytte til institusjonen, samtidig som plasseringshjemmelen legger normative føringer på hvordan institusjonen skal samhandle med barnets familie og nettverk. Dersom målet er at barnet skal flytte hjem etter en tid, noe lov om barnevern forutsetter, arbeides det under oppholdet med å tilrettelegge for dette. Villa Vika ønsker at beboerne skal kunne ha et bilde av sin familie som verdsatte individer, samtidig som man ser realistisk på familiens ressurser. Jevnlig kontakt med familien er viktig for å kunne fange opp endringer når det gjelder familiens muligheter for og ferdigheter til å ivareta barnet. For eksempel inviterer Villa Vika ofte foreldre og/eller søsken med på hytteturer og lignende, sammen med ansatte fra institusjonen eller kun familien. De låner også ut fritidshus til familier slik at de kan være sammen i helger og ferier.

Ettersom det statlige og kommunale barnevernet har blitt mer byråkratisk har oppdragene som institusjonen har påtatt seg fra det offentlige barnevernet blitt mer konkretisert og planmessige (Olsen, 2008). Dette har gitt seg utslag i at barn og unges kommunale tiltaksplaner er mer omfattende og blir skriftliggjort på en helt annen måte enn tidligere, noe som i neste runde har ført til mer omfattende arbeid med å lage handlingsplaner for det enkelte barnet ved Villa Vika. Handlingsplanen legger føringer på den daglige innsatsen ovenfor beboeren, og den oppdateres og justeres etter hvert som situasjonen utvikler seg. Men selv om de papirførte planene har fått større plass, opplever ikke ledelsen i Villa Vika at deres tilnæringsmåter i arbeid med barn og unge har endret seg nevneverdig. Selv om det i dag fokuseres i langt større grad enn tidligere på beskrivelser, dokumentasjon og måleparameter, består institusjonens faglige fundament og praksis som før.

Et tiltak som er omtalt ovenfor er satsingen på eksterne veiledere og bruk av spisskompetanse innenfor områder som utredning og tiltaksutvikling. Institusjonen har knyttet til seg fagpersoner fra både spesialisthelsetjenesten og eksterne organisasjons- og psykologspesialister som bidrar med veiledning og undervisning i forhold til tiltak og aktiviteter.

7.3.4 Utviklings- og prosessorientert tilnærming til endring

Hensikten med programevalueringen av Villa Vika var å samle inn data og informasjon for å finne ut hvor effektivt og nyttig valgte aktiviteter og tiltak var for å oppnå «social betterment» for beboerne, det vil si hva som fungerer for hvem og hvordan sett i lys av kontekst. Ut i fra min evalueringsforståelse ble det vektlagt i hvilken grad de ulike tiltak og aktiviteter i programmet førte til nytte, var verdifullt og eller ble opplevd som betydningsfullt for de involverte beboerne. Etersom institusjonen hadde fokus på helhetlig omsorg ble det sentralt å finne og prioritere noen temaområder som ble vektlagt i evalueringen, dette for å gi retning til analysen. Sentrale elementer i institusjonens arbeid med å gi kvalitativ god omsorg var å ivareta barnets muligheter på sentrale sosialiseringarenaer og i møte med andre barn og voksne. I arbeidet med å komme fram til sentrale forskningsspørsmål i evalueringen måtte jeg identifisere og velge ut temaområder som skulle prioriteres. I dette arbeidet var ledergruppa ved institusjonen aktive i prosessen med å komme fram til relevante tema, og det ble en pendling mellom teoretiske drøftinger og empiriske vurderinger. Under lå også fagteorien til institusjonen som vektla utviklingsdimensjonen hos barn og unge og omsorgsdimensjonen hos de ansatte, noe som kom tydelig fram i målsetninger for det sosialpedagogiske arbeidet til institusjonen. I evalueringen ble disse transformert til en programteori som la vekt på å operasjonalisere hvilke aktiviteter og tiltak som ble brukt for å gi barn og unge muligheter til å øke sin kompetanse og oppleve mestring på ulike arenaer. De tre sentrale arenaene som ble undersøkt var selve institusjonen (som fungerte som et hjem), skolen og i fritida for å finne mer ut hva som fungerte for hvem og om hvilke roller barn og unges hadde. I tillegg ble det viktig å vurdere tiltak og aktiviteter i forhold til tid og rom, da det sosialpedagogiske arbeidet måtte sees i lys av målsetningen om at dette skulle resultere i selvstendige og handlingsdyktige barn og unge som kvalifiserer seg for et meningsfullt liv utenfor institusjonen. Hvilke tiltak og aktiviteter ble benyttet for å «skreddersy» et program for det enkelte barn og hvilken progresjon var det og hvilke arenaer blir benyttet? I mikro-analysen ble tiltak og aktiviteter både relatert til hvordan de bidro til å integrere barn og unge og utvikle det enkelte barn.

7.4 Forskningsmetodiske valg

Målsettingen med evalueringen var å finne ut hvilke resultater det barnevernsfaglige arbeidet som ble utført ved institusjonen ga, og primært hva et slikt tilbud hadde å si for barn og unges utvikling. Ettersom evalueringen bygde på en programteori var det nødvendig å ikke bare beskrive hva som skjedde og resultater som ble oppnådd, men også hvordan programmet var utformet og utdype hvorfor man oppnådde de resultatene som de gjorde (Patton, 2012a; Weiss, 1998). Ettersom evalueringen tok utgangspunkt i en programteori med en overordnede målsettingen om at denne skulle bidra til «social betterment», stilte det krav til design og metode i forhold til å få fram sentrale aktørers forståelse av hvorfor og hvordan endring og utvikling hadde skjedd, hvilke resultater de mente var sentrale og hvordan de forklarte at disse resultatene ble oppnådd. Evalueringen vektla å finne ut mer om hvilke faktorer og prosesser som de sentrale aktørene trakk fram som vesentlige i det pedagogiske arbeidet med barn og unge på Villa Vika og hva disse hadde for betydning for beboernes utvikling.

7.4.1 Vitenskapeteoretisk forståelse

Utgangspunktet for evalueringen var å forstå mer av hvorfor institusjonen i motsetning til de fleste andre, lykkes med å sosialisere barn og unge til et verdig liv. Hva er det ved institusjonsdriften som skaper oppvekstvilkår som gjør det mulig å få til endring og utvikling hos beboerne? I evalueringen ble det sentralt å få tak i hva det var med læringsforholdene som ga grunnlag for individuell læring hos barn og unge, noe som betydde at evalueringsdesignet måtte fange opp hva læringsforholdene betydde for beboeres utvikling (Wadel, 2002). Ettersom programmet kan oppleves forskjellig for ulike aktører ble det valgt en hermeneutisk tilnærming for å forstå og fortolke læringsforholdene og hva den kulturelle konteksten (praksisfellesskapet) betydde for de resultatene som ble oppnådd. En hermeneutisk tilnærming ga muligheter til å fortolke tekster, historier og kvalitative intervjudata og til å forstå konteksten og gi mening til aktiviteter som barn og unge deltar i. Etter min vurdering vil man i alle analyser av evalueringsprosesser og -resultater foreta rekonstruksjoner hvor fortolkningen av delene blir sett i forhold til helheten og omvendt. Det epistemologiske grunnlaget for hvordan man kan tilegne seg kunnskap om institusjonsdrift vil derfor være basert på en fortolkningsbasert tilnærming ved å vektlegge hvordan-spørsmål.

På denne bakgrunn kan evalueringen omtales som eksplorerende i sin form, i det den tar utgangspunkt i et område som det finnes lite kunnskap om og hvor hensikten er å utdype og forstå hva som gjør at institusjonen lykkes med sitt program. Som et ontologisk grunnlag for

evalueringen er det naturlig å bygge på en virkelighetsforståelse som tar utgangspunkt i etnometodologi og at det er aktørene som selv skaper de sosiale fakta (Ryen, 2002). Som evaluator prøvde jeg å få fram hvordan aktørene produserer og styrer sine konstituerende praksiser. De institusjonelle rammene rundt institusjonen vil i denne sammenheng være en begrensende faktor for forståelsen av fenomenet.

7.4.2 Design

Ut i fra en hermeneutisk forståelse bygde evalueringen hovedsakelig på en induktiv tilnærming med fokus på å få fram erfaringer fra sentrale personer, først og fremst barn og unge som bodde og har bodd på institusjonen, men også fra deres biologiske foreldre, miljøterapeuter, ledelse på institusjonen og samarbeidspartnere i barnevernet og skole. Designet ble valgt for å kunne framskaffe et mest mulig helhetlig bilde av virksomheten og betydningen Villa Vika har hatt for de involverte aktørene. Etter min vurdering har de ulike deltakerne forskjellige erfaringer og opplevelser med programmet, og for å få et helhetlig bilde av praksis blir det sentralt at de ulike aktørenes forståelse av virkeligheten komme fram. I tillegg har det i evalueringen vært relevant å sammenligne funn fra Villa Vika med studier av utviklingen av barnevernfeltet generelt, og institusjonstilbudet spesielt, for å kunne kontrastere funn og på den måten bedre forstå det unike ved casen (Ragin & Becker, 1992).

Designet for evalueringen var en detaljert case-studie, noe Patton (2015) hevder er spesielt nyttig som design for å komme fram til forbedringer av sosiale programmer. Han trekker spesielt fram det å dokumentere og evaluere individualiserte resultater. Han skriver:

The more a program moves beyond standardized procedures and at the same outcomes for all participants to individualized interventions and outcomes, the more qualitative case studies will be needed to capture the range of program experiences and outcome attained (Patton, 2015, s. 185)

Bakgrunnen for å velge en kvalitativ casestudie som design var et ønske om å gå i dybden for bedre å forstå hvilke nøkkelkategorier («core categories») som er sentrale i en barnevernsinstitusjon som lykkes med sosialiseringen av beboerne. For å finne disse måtte jeg først finne en institusjon som hadde lyktes med sitt program og oppnådd gode resultater i forhold det å gi beboere et verdig liv etter institusjonsoppholdet. Det første jeg gjorde var å studere konsulentrapporter som presenterte resultater fra nasjonale studier om hvor godt institusjonene skåret på ulike parameter som skoledeltakelse, trivsel, lekselesing osv. , det

Patton (2015) omtaler som «*outcomes measurement*» (Rambøll, 2011a, 2011b, 2011c). Disse rapportene bestod av kvantitative indikatorer på hvor god institusjonene var, det vil si at de var en form for monitorering av drift av barnevernsinstitusjon generelt. I tillegg kontaktet jeg Marit Sanner, som har startet Forandringsfabrikken som er en interesseorganisasjon for barnevernsbarn, og spurte hvilke institusjoner som utmerket seg positivt i Norge. Hun trakk fram to institusjoner i Norge som det var grunn til å undersøke nærmere for å få innblikk i institusjoner som har lykket med det miljøterapeutiske arbeidet, og den ene var Villa Vika. Også i Rambøll (2011a) rapporter hadde Villa Vika høye skår, og det var grunn til å spørre hvorfor det ble slik. For å kunne svare på dette ble det valgt en kvalitativ case-studie som kunne gi mer «kjøtt og blod» til tallene som kom fram i spørreundersøkelsene som monitoreringene baserte seg på.

7.4.3 Metode

Hensikten med evalueringen var å frambringe informasjon som kunne brukes for å fatte beslutninger, klargjøre hvilke muligheter institusjonen hadde, hvilke forbedringer som var mulige og gi råd om hvordan det pedagogiske programmet til institusjonen kunne tilpasses ytre rammer som politiske føringer, verdier, tid og sted. Evaluering skiller seg med andre ord fundamentalt fra forskning når det gjelder innsamling av data og hvilke standarder som blir brukt for å vurdere kvalitet. Hensikten med evalueringen var å bidra til handling for å få til sosiale forbedringer, dette i motsetning til den klassiske forskningens målsetting om å frambringe ny kunnskap. Begrunnelsen for å velge denne evalueringstilnærmingen var at denne skulle bidra til å utvikle praksis ved institusjonen og bidra til sosiale forbedringer primært ved institusjonen Villa Vika, sekundært at andre institusjoner også kunne nyttiggjøre seg disse resultatene. For å sikre at evalueringen skulle resultere i endringer og sikre at evalueringresultater ble brukt for å forbedre praksis, ble det helt sentralt å involvere oppdragsgiver i evalueringprosessen, både i valg av målsettinger, problemstillinger og metoder. I evalueringen ble det brukt ulike kvalitative metoder som individuelle intervju, fokusgruppeintervju, deltakende observasjon, dokumentanalyser og dialogmøter.

Evalueringen kan grovt deles inn i fire hovedfaser. Første fase gikk ut på i samarbeid med ledelsen ved Villa Vika for å legge planer og foreta valg og justeringer av design og metoder. Andre fase gikk ut på å gjennomgå relevant informasjon og dokumenter vedrørende virksomheten og å gjennomgå relevant litteratur på barnevernsområdet generelt og institusjonsdrift spesielt. I denne fasen ble også intervjufasen nærmere planlagt, som

strategiske valg av aktører, handlinger, meninger og hendelser som ville være sentrale for å forstå institusjonens arbeidsmetoder og resultater, alt dette i samarbeid med institusjonens ledelse. Det ble lagt vekt på å finne informanter som kunne uttale seg på en reflektert måte om institusjonsdriften, da disse uttalelsene skulle gi oss et innblikk i og forståelse av organisasjonen som sådan, selv om det var deres egne opplevelser og erfaringer de snakket om. I tredje fase ble de individuelle kvalitative intervjuer gjennomført, i første rekke med representanter fra barnevernet som tildeler og følger opp plasseringer av barn ved Villa Vika. I samme periode deltok også ledelsen på Villa Vika på et fokusgruppeintervju. Deretter ble tidligere beboere, nåværende beboere og biologiske foreldre intervjuet om deres erfaringer og vurderinger av institusjonsdriften. I tillegg ble lærere og skoleledere ved skolene, som institusjonens barn og unge gikk på, intervjuet om skolehverdagen. Materialet fra alle intervjuene ble deretter transkribert, sammenfattet og bearbeidet skriftlig. Den fjerde og siste fasen besto av et dialogmøte, hvor resultater fra evalueringen ble presentert for ansatte og samarbeidspartnere, med mulighet for å gi kommentarer og tilbakemeldinger. Dette ble tatt med i den endelige bearbeidelsen og slutføringen av rapporten. I løpet av hele evalueringsperioden ble det holdt jevnlig møter med Villa Vika, hvor progresjonen i evalueringen ble drøftet og eventuelle tilpasninger ble foretatt.

For å kunne få nyansert og kvalitativt gode data ble utvalget av informanter valgt målbevisst hvor det ble vektlagt å få fram ulike oppfatninger og opplevelser. Evalueringen baserte seg på et bredt utvalg av informanter, som på ulike måter har tilknytning til institusjonen. Kriterier som ble brukt for å plukke ut ungdommer til intervju var kjønn, alder ved innflytting, oppholdstid ved institusjonen, skole/arbeidstilknytning, tidligere barnevernstiltak. På et punkt avvek vi fra utvalgskriteriene, det gjaldt alder på barn og unge som ble intervjuet som var i aldersgruppa 16 til 24 år. For å kunne intervju barn som er yngre enn 16 år kreves det samtykke fra foresatte for å delta, noe som ikke ble innhentet. Denne måten å sette sammen utvalget på ga muligheter til å dokumentere både hva som var forskjellig og felles mønster når det gjelder erfaringer og resultater. Fire ungdommer som bodde på institusjonen og fire tidligere beboere ble valgt ut etter de ovenfor nevnte kriteriene når det gjaldt å få fram barn og unges erfaringer med å bo på Villa Vika. For å få fram foresattes erfaringer ble tre foreldre til tidligere beboere intervjuet. De ansattes erfaringer og vurderinger ble innhentet ved bruk av fokusgruppe bestående av ledere og miljøterapeuter fra institusjonen. Tilsammen var det fem personer som deltok i fokusgruppeintervjuet.

For å finne ut mer om institusjonen Villa Vikas faglige utvikling, praksis og omdømme ble også samarbeidspartnere intervjuet. Fra skolesektoren ble to rektorer og to lærere fra to forskjellige skoler som institusjonen samarbeidet med om opplæring, intervjuet. Blant oppdragsgivere i barnevernet, som plasserte og fulgte opp barna i institusjonen, ble fire ansatte fra fagteam i Bufetat (staten) intervjuet, to saksbehandlere og en leder fra Barne- og Familietjenesten på kommunenivå. Det totale antallet informanter som deltok i evalueringen er 27 personer. Disse ble valgt selektivt for å kunne belyse programspørsmålene som evalueringen var bygd opp rundt. Begrunnelsen for valg av metoder var at disse måtte stå i forhold til evalueringsdesignet for å få kunnskap og viten om de fenomener som evalueringen ønsket å undersøke. Det ble derfor naturlig å hovedsakelig bruke kvalitative dybdeintervju og fokusgruppeintervju som metode, da disse egner seg godt i forhold til den dialogorienterte tilnærmingen «Utilization-focused evaluation» (Patton, 2011, 2015). Dybdeintervjuene ble valgt for å prøve å fange informantenes livsverden og derigjennom forstå informantens opplevelser, samt hvordan informanten reflekterer over dette (Kvale & Brinkmann, 2011; Kvale et al., 2009). Fokusgruppene ble brukt for å diskutere og utdype evalueringens tema, noe som bidro til å konstruere nye forståelser gjennom gruppeprosesser ved at deltakerne reflekterte sammen. Metodene ga muligheter til å få beskrivelser av virkeligheten slik den framstår og oppleves for vedkommende (Krueger & Casey, 2000). I tillegg ble det i noen få tilfeller foretatt intervju over telefon.

For å få kvalitative gode data ble det vektlagt å finne fram til egnede steder for å gjennomføre intervjuene hvor informantene kunne føle seg trygge og snakke fritt (Tjora, 2010). Når informantene skulle velge et sted ble stua eller et annet sted på institusjonen foretrukket av de som fremdeles var beboere, og enten hjemme hos eller på en kafe i nærområdet for tidligere beboere. En av de tidligere beboerne valgte å møte oss på Villa Vika, og det samme ønsket en av foreldrene. Dette sier også noe om relasjonen og tilliten som tidligere beboere og foreldre har til institusjonen. Av praktiske grunner ble de to andre foresatte intervjuet over telefon, da de geografisk bodde langt fra institusjonen. Skoleansatte og barnevernsansatte ble i de fleste tilfellene intervjuet på sine respektive arbeidsplasser, men unntak av tre som ble tatt per telefon med hensyn til geografisk avstand. For å få gode data ble alle intervjuene tatt opp på en digital opptaksmaskin som ga god lyd kvalitet. Disse opptakene ble oppbevart på forsvarlig måte og

ble slettet ved prosjektets slutt. Intervjuene ble i sin helhet transkribert mest mulig nøyaktig fra lyd til skrift, for best mulig å kunne ivareta autentisiteten ved informantenes utsagn.

Prosjektet ble innmeldt til Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD) og godkjent, og deres tilrådinger i forhold til personvern og informert samtykke ble det tatt hensyn til i gjennomføringen. Samtlige informanter var over 16 år på intervjutidspunktet, og kunne dermed selv gi skriftlig samtykke til sin deltakelse. Informasjon om prosjektets mål, retningslinjer for personvern og informantens rettigheter er formidlet både muntlig og skriftlig i forbindelse med hvert enkelt intervju.

7.4.4 Temaområder som ble fokusert i analysen

Det innsamlede intervjumaterialet bestod av totalt 180 transkriberte sider som ble analysert ved hjelp av en systematisk og temabasert meningskondensering (Kvale & Brinkmann, 2011; Malterud, 2003). Meningsfortolkning vil her si at de meninger som intervjupersonen kommer med blir omformulert (kondensert) i sentrale temaer, og disse ble neste runde gjort til gjenstand for mer omfattende fortolkninger og teoretiske analyser for å få fram betydningsfulle beskrivelser om et gitt fenomen, med utgangspunkt i tverrgående informasjon fra ulike informanter.

På samme måte som Patton (2015) vektlegger «individualized outcomes» ble det i denne evalueringen vektlagt å få fram de ulike informantenes erfaringer med Villa Vikas sosialpedagogiske program for barn og unge. Det var sentralt i analysen å få fram de individuelle opplevelsene og fortolkningene, samtidig som det var ønskelig å få fram sammenfallende erfaringer. For å få til dette ble kondensering valgt for å skille ut relevante utsagn og sortere disse. Det totale materialet ble systematisk gjennomgått og redusert, ved å trekke ut meningsbærende enheter og sortere disse i kategorier ved hjelp av analyseprogramvaren N-Vivo. Meningsbærende enheter betyr her utsagn fra intervjuene som ble vurdert som interessante og relevante i tråd med evalueringens hensikt. I evalueringsrapporten (Landrø & Hyrve, 2013) ble det valgt å benytte relativt mange utsagn fra intervjuene som en form for respondentvalidering og for å underbygge teoretisering. Analysen ble strukturert ved at sentrale arenaer som selve institusjonsdriften, fritiden og skolen utgjorde den første selekteringen, deretter ble aktiviteter innenfor disse oppvekstarenaene konkretisert, det som omtales som output i intervensjonsmodellen (Riksrevisjonen, 2012a). Dette for å finne ut mer om hvilke brukereffekter og konsekvenser dette ga for de involverte partene.

7.5 Analyse av aktiviteter og prosesser (output)

Aktiviteter og prosesser vil i denne sammenhengen si hva institusjonen gjorde for å oppnå målsetningen med driften, hvilke arenaer institusjonen opptrådte på og kvaliteten på disse aktivitetene og handlingene. Skole- og fritidsaktiviteter er eksempel på output fra programmet som institusjonen har utviklet sammen med samarbeidspartnere for å møte utfordringen med å gi omsorg og bidra til en positiv utvikling til barn og unge som er målgruppen for tiltakene. I evalueringsrapporten (Landrø & Hyrve, 2013) kom det fram at Villa Vikas samarbeidspartnere i statlig og kommunalt barnevern tegnet et bilde av en institusjon som fungerte på en god måte, og som i stor grad bygde sin praksis på verdier som barnevernsbarn ønsket (Forandringsfabrikken, 2011). Dette har også medvirket til at ansatte i Bufetat og det kommunale barnevernet, som er ansvarlige for plasseringer av barn i institusjoner, har valgt Villa Vika. Dette til tross for at det politisk har vært bestemt at offentlige barnevernsinstitusjoner skal ha forrang foran privat ved plasseringer, og dette har vært fulgt opp relativt strengt av kommuner og Bufetat på bakgrunn av føringer fra Barne- ungdoms- og familiedirektoratet. Dette medførte at offentlige barnevernsansatte som skulle plassere barn måtte argumentere og forhandle internt, med utgangspunkt i barnets behov og institusjonens faglige tilbud, for at Villa Vika skulle bli valgt. Mens andre privat barnevernsinstitusjoner ble nedlagt overlevde institusjonen på grunn av gode relasjoner og et godt omdømme. Begrunnelsen for å plassere barn og unge ved institusjonen var at de hadde god kjennskap til institusjonens arbeid, og at de hadde tidligere erfaringer med plasseringer hvor både samarbeidet og barnets situasjon hadde blitt ivaretatt på en god måte, noe som vitner om et tillitsforhold mellom barnevernet og institusjonen. Det planmessige arbeidet over tid hadde resultert i et godt omdømme som var helt sentralt for institusjonens eksistens i denne tidsperioden.

7.5.1 Institusjonen som oppvekstarena

I evalueringsrapporten beskrives barn og unges opplevelse av å vokse opp på en institusjonen, det å finne sin plass i fellesskapet, hva som de vurderer som bra og mindre bra med å vokse opp på denne måten (Landrø & Hyrve, 2013). Det er spesielt en kvalitet som barna kommer tilbake til, og det er helt fra det første møtet de har med virksomheten, og det er det normale. En av beboerne beskriver sitt førsteinntrykk med at det virket normalt, sammenlignet med forestillingene man gjerne har av en barnevernsinstitusjon. Huset var innredet som et normalt hjem, godt utstyrt, god plass og med velstelt uteområde. Flere vektlegger at de ble godt tatt

imot av de voksne, og at de fikk den tiden de trengte til å gjøre seg kjent med stedet og bli trygge på situasjonen.

I intervjuene kommer det fram et sterkt ønske om å leve et «normalt liv» slik andre barn og unge gjør det. Det å bo på Villa Vika blir beskrevet som en vanlig hverdag, med måltider, skolegang, lekser, husarbeid og fritidsaktiviteter. Miljøterapeuter vekker, lager middag, vasker klær, kjører til skole og fritidsaktiviteter og hjelper barna med lekser og andre aktiviteter. Barna går på skole, rydder av bordet etter seg, har faste plikter for å få ukepenger, må overholde avtaler med de voksne. Middag er felles for de som bor i samme hus, men ellers kan hver enkelt ha egne planer på fritiden. En normal oppvekst blir av ungdommene forstått som å vokse opp i en familieliknende situasjon, og ha en hverdag som ligner klassekameratenes. For å normalisere oppveksten eller kampen for å oppnå kongruens for å bruke Anglin (2002) sin terminologi, ønsker barn og unge å ha hyppige besøk av venner og skolekamerater, og det å ha flere venner i nærområdet som de kan være sammen med på fritiden.

Også når det gjelder normer og verdier som ble praktisert på institusjonen opplever at disse som vanlige og normale, og de forteller om avtaler om felles middag, leksetid før eller etter middag, rydding av rom og restriksjoner på bruk av datamaskin og mobiltelefon etter visse tidspunkt på kvelden. Det fortelles også om at reglene blir tilpasset etter alder og hvor lenge man har bodd i huset, og mange sier de merket mye mer til reglene i starten, mens etter en stund har de blitt innarbeidet og akseptert. Normer og verdier påvirker hverdagen i institusjonen ved at de virker retningsgivende på atferd og gir kognitive kart og modeller for barnas handlinger. Normer og verdier gir også standarder og kriterier for hvilke handlinger som blir verdsatt og har en kontrollerende og legitimerende funksjon i praksisfellesskapet ved institusjonen. Det at det er regler for bruk av mobiltelefon, lekselesing osv. er med på å skape lojalitet til det sosialpedagogiske arbeidet og det virker integrerende og identitetsskaperne på de som bor sammen i institusjonen. Det blir et sett av «husregler» som er med på å definere grensene til andre og skaper et indre fellesskap gjennom felles meningsinnhold som virker stabiliserende over tid. Det å ha en felles forståelse av hvordan man skal orientere seg i forhold til det indre liv i institusjonen og omgivelsen kan forstås som kognitive kart som hjelper barn og unge til å forholde seg til kompleksiteten ved en institusjon (Bråten & Bråten, 1998). Et annet poeng er at felles normer, verdier og virkelighetsoppfatning er med på å skape en struktur

som trygger barn og unge, og som virker angstreduserende, noe som er sentralt for de som har traumatiserte opplevelser før de kommer.

For å kunne komme fram til en felles kultur for institusjonen var det også sentral med trygge miljøterapeuter og muligheter til å erfare felles opplevelser sentrale faktorer som beboerne trakk fram som forklaringer på hvorfor de fant seg til rette på Villa Vika. Beboerne presiserte at graden av medvirkning og selvbestemmelse også variere ut ifra alder og hvor lenge vedkommende hadde bodd på institusjonen. To av beboerne som bodde i samme hus, fortalte en tredje gutt som bodde i lag med dem og som var en del yngre og derfor hadde andre regler enn dem, noe de syntes var rimelig. Med andre ord har de to eldre guttene en annen posisjon enn den yngre, noe som medfører at de også har større frihet til å tøyne reglene noe. Dette kan tolkes som at disse beboerne har akseptert og tar del i det som Stokholm (2009a) omtaler som det pedagogiske betydningsfellesskapet på institusjonen, i tillegg til barnefellesskapet de allerede er en del av. Dette kan også tolkes som om de har internalisert og anerkjent spillereglene ved institusjonen, og skjønt at det kan være positivt og bidra til å styrke deres posisjon i institusjonsfellesskapet.

7.5.2 Fritid som alternativ læringsarena

I stedet for å velge mange ulike aktiviteter har institusjonen satset målbevisste på å utvikle friluftaktiviteter som en alternativ læringsarena ved å gi beboerne tilbud om en aktiv fritid, hvor de kunne fordype og kvalifisere seg i et område som de kunne bli gode på. En slik spesialisering medførte at ressurser kunne kanalisere til dette området både når det gjaldt opplæring og rekruttering av ansatte og innkjøp av spesialutstyr. Det at institusjonen satset på friluftsliv for å gi barn og unge mestringsopplevelser gjorde at de greide å skape en alternativ læringsarena som kunne bli en komplementær arena i tillegg til institusjonen og skolehverdagen. I intervjuene som er omtalt i evalueringsrapporten kommer det fram at barn og unge fortalte om mange spennende turer og aktiviteter, og mange har også faste aktiviteter som lagidrett eller individuelle idrettsgrener som de brukte store deler av fritiden på. Inntrykket var at institusjonen strakk seg langt for å tilrettelegge for aktiviteter, og for å sørge for at beboerne skulle få positive opplevelser og oppleve mestring knyttet til disse. Både velviljen blant ansatte og omfanget av mulige aktiviteter ble trukket fram som særegent med Villa Vika, ikke bare fra beboere men også fra samarbeidspartnere i skole, kommune og stat. De gode mulighetene for å være i aktivitet, holde på med sport, lagidrett eller andre hobbyer ble vurdert som positivt og betydningsfullt for barn og unges utvikling.

Naturen brukes i stor grad, og uteaktiviteter og friluftsliv er ut ifra det ungdommene sier i intervjuene noe som blir verdsatt høyt. Säfvenbom (2005) omtaler fritiden som en pedagogisk «tumleplass» og at vanskeligstilte barn og unge ikke har de samme forutsetningene for å finne seg til rette i organiserte aktiviteter som andre barn, da organiserte aktiviteter har klart definerte føringer, regler og målsetninger for innhold og utførelse. Säfvenbom (2005) hevder at det for mange av disse unge vil være en fordel å kunne få eksperimentere og prøve seg fram i ulike aktiviteter, gjerne under veiledning og inspirasjon av en voksen person eller andre som vedkommende er trygg på. Det er nettopp dette Villa Vika har skåret på i sine fritidstilbud, at de har hatt dyktige miljøterapeuter som har spesialkompetanse i friluftsliv og liker det, noe som gir overføringsverdi til lærings situasjonen og læringsforholdet blir kvalitativt forskjellig fra hva som skjer i en større gruppe. Dette poenget ser det ut til at Villa Vika har tatt hensyn til i sitt arbeid med fritidsaktiviteter for sine beboere. I tillegg legges det vekt på å finne fritidsarenaer hvor det enkelte barnet/ungdommen kan bli motivert, fysisk og mentalt stimulert og samtidig oppleve mestring.

Ved å ta hensyn til barn og unges livsverden når fritidsaktiviteter planlegges, tilrettelegger man samtidig for at barn og unge kan finne mening og sammenheng i tilværelsen. Säfvenbom (2005) hevder at det pedagogiske potensialet som ligger i bruken av fritidskontekster i arbeidet med vanskeligstilte og sårbare unge, først og fremst består av å anvende mulighetene til å sette sammen aktiviteter, arenaer og sosiale kontekster som «stemmer sammen» med den unges livsverden og således den unges behov. Mestringsdimensjonen ved fritids- og friluftslivsaktiviteter står sentralt og det er sentralt å finne aktiviteter, arenaer og sosiale kontekster som passer sammen. Når dette passer sammen blir læringsforholdene og da spesielt de mellommenneskelige figurasjonene sentrale for at barn og unge tør å prøve ut noe nytt og erfare at de behersker det. Flere av informantene har sagt at de har lært mye på Villa Vika, da gjerne i forbindelse med aktiviteter og turer, og de formidler en stor glede i forbindelse med disse erfaringene. Institusjonen tilbyr en alternativ læringsarena som få marginaliserte barn har muligheter til å delta på og de blir sosialisert til verdier som storsamfunnet verdsetter.

Marginaliserte barn og unge trenger alternative arenaer for å utvikle sitt potensiale og friluftsliv representerer en mulighet til å finne aktiviteter som de mestrer. Dette gjør at de får opplevelser eller «friminutter» hvor de kan slappe av og koble av fra hverdagen og at friluftsliv blir en form

for terapi som blir sentralt i institusjonens arbeidet for å lykkes med å oppnå målsetningen med oppdraget (Hyrve & Collin-Hansen, 2016). Ikke alle beboerne var like begeistret for satsingen på friluftsliv når de kom til institusjonen, det var uvant og en av en av beboerne uttalte at han i starten heller ønsket å være på institusjonen for å kunne være sammen med venner i nærområdet enn å delta i friluftaktiviteter. Men etter å ha opplevd gleden ved å komme vekk og de terapeutisk konsekvensene som deltakelse i friluftslivet ga, som at det mentalt virket avslappende og ga påfyll av ny energi, endret han oppfatning.

7.5.3 Skolen som læringsarena

De aller fleste av ungdommene som ble intervjuet har hatt et vanskelig eller anstrengt forhold til skolen, og enkelte har mangelfull skolegang i barndommen. Villa Vika har satset mye på at alle beboere skal ha et tilpasset skoletilbud i de ordinære skolesystemet som fungerer, og i intervjuene kom det fram at ungdommene hadde opplevd en bedret skolesituasjon etter at de kom til Villa Vika. De fleste av barna har fått utvidet individuell oppfølging i skolesituasjonen, og noen har også hatt alternative opplæringstilbud som praksis i en bedrift noen dager i uka. Villa Vika har en uttalt målsetting om full skoledeltakelse og oppmøte blant sine beboere, og det brukes mye tid og krefter på å få til dette, noe de har lykkes med ifølge brukerundersøkelser (Rambøll, 2011b). Både nåværende og tidligere beboere vektla støtten fra institusjonen i skolesammenheng som avgjørende for at deres skolehistorie ble forbedret etter at de kom til institusjonen, noe som også har resultert i ungdommene gikk videre fra grunnskole til videregående opplæring.

Ungdommene har skolehistorier som ble snudd på hodet i løpet av årene de bodde på Villa Vika, og en potensiell drop-out-situasjon har blitt unngått til fordel for et videregående opplæringsløp. Flere ungdommene framhever også kontaktlæreren som en viktig og trygg voksenperson som ikke ga de opp etter første forsøk. I Brofennbrenners (1979) terminologi er dette et eksempel på økologiske overganger og hvordan mesosystemet innvirker på barnets skolehverdag, ettersom institusjonen arbeidet mye med å få til gode relasjoner til kontaktlærerne gjennom tilbud disse deltakelse på felles kurs, formelle og uformelle samtaler. Et annet sentralt punkt som jeg i ettertid vil vektlegge mer, er det at ledelsen ved institusjonen var tidligere spesialpedagoger i skolen og kjente «stammespråket», noe som påvirket samarbeidet på en positiv måte. I tillegg påvirket det at ledelsen kjente skolesystemet og kontaktlærerne samhandlingen mellom institusjon og skole, og som også ga en indirekte positiv effekt på skolehverdagen til ungdommene.

Det kom også fram synspunkter fra ungdommene om forbedringspunkter i forhold til innholdet i skolehverdagen, et ønske var at de gjerne hadde sett at skolen kunne ha vært mer praktisk rettet. Til tross for dette har alle som ble intervjuet i evalueringen kommet seg videre etter grunnskolen, enten videregående skole eller yrkesopplæring. Blant de tidligere beboerne som ble intervjuet var samtlige yrkesaktive, noe som er uvanlig for denne ungdomsgruppen.

7.6 Brukereffekter av programmet (outcome)

Begrepet brukereffekter (outcome) i analysemodellen kan sees som resultater av de aktiviteter og prosesser som institusjonen iverksetter for å oppnå målsetningene i det sosialpedagogiske programmet og hvilke effekter dette har for de enkelte beboere og institusjonen som helhet. Det sentrale spørsmålet er hvordan programmet bidrar til forbedringer i livet til beboerne og om det bidrar til å løse eller minske de sosiale problemer som barn og unge har når de kommer til institusjonen. Evalueringens utgangspunkt var å gi mening til programmet som Villa Vika brukte ved å gjennomføre en systematisk undersøkelse som beskrev og forklarte pedagogikken og innholdet i virksomheten, hvilke brukereffekter det ga og begrunne og drøfte de sosiale implikasjonene. Design og metodiske tilnærminger i evalueringen ble valgt for å finne ut mer om hvorfor og hvordan det sosialpedagogiske programmet oppnådde de resultater som det gjorde, og i den sammenhengen å gi mening til aktiviteter og prosesser som institusjonen benyttet seg av.

I anbefalingene i evalueringen ble både «output»- og «outcome»-resultater trukket fram, noe som er gjennomgående i evalueringer som bygger på et «Utilization-focused evaluation»-design (Landrø & Hyrve, 2013). Det spesielle med denne evalueringen sammenlignet med andre evalueringer, er at brukereffekter (outcome) blir sett på som overordnet outputresultater. Innen barnevernsfaglige forskning har det i liten grad vært vektlagt å finne ut om programmer fører til bedre praksis for brukerne, derimot har det blitt investert i å bygge store databaser som beskriver ulike programmer (Marthinsen, 2012). Hensikten med å vektlegge brukereffekter var å gi et institusjonen et læringsutbytte som kunne brukes i arbeidet med å videreutvikle programmet.

7.6.1 Brukereffekter av programmet

Evalueringen viste at den sosialpedagogiske metodikken som ble anvendt hadde stor betydning for å forklare resultatene som institusjonen oppnådde, og ikke minst på hvordan denne ble brukt i det daglige arbeidet med barn og unge. Metodikken, som tar utgangspunkt i et

ressursperspektiv, vektlegger det å finne ut hvilke styrker barn og unge som kommer til institusjonen har, og i neste runde bygge videre på dette i det sosialpedagogiske arbeidet, dette for å gi mestringsopplevelser som de vokser på. For å få til dette har institusjonen valgt en tilnærming hvor de utforsker verden sammen med barna for å komme fram til deres kompetanseprofil, noe som står i motsetning til barne- og ungdomspsykiatrien som møter barn og unge med faste skjemaer (manualer) for å kartlegge barns vansker. Det er denne utforskningsprosessen som åpner opp og utvikler relasjonene mellom beboere og de voksne og som muliggjør endring. Å møte det enkelte barn og unge med denne utforskende tilnærmingen krever både fleksibilitet og trygghet hos det miljøterapeutiske personalet, og det krever kløkt og oppfinnsomhet som Smith, Fulcher og Doran (2013) omtaler som «ingenuity», som kan omsettes med det å være oppfinnsom og kreativ for å komme fram til kvaliteter hos det enkelte barn.

Evalueringen viste at de faglige visjonene i stor grad gjenspeiles i det arbeidet som gjøres, og det at metodikken som legges til grunn gjennomføres i praksis (Landrø & Hyrve, 2013). Med andre ord er det et samsvar mellom de uttrykte verdiene slik de beskrives i institusjonsplanen, og bruksverdiene som kommer til uttrykk i de reelle handlingene i praksis (Argyris & Schön, 1978). I intervjuene med beboerne kom det fram at de i stor grad opplevde at de voksne på institusjonen var tilstede og ga omsorg og trygghet, men også stimuli gjennom aktiviteter og engasjement, som var i overensstemmelse med fagteorien som vektla omsorgsdimensjonen hos det miljøterapeutiske personelt. Beboerne har også i intervjuene beskrevet hvordan betydningsfulle voksenpersoner på Villa Vika har «taklet» deres følelsesutbrudd og atferd på måter som har hjulpet dem videre, de har med andre ord greid å praktisere affektfokusert miljøterapi som også er en del av fagteorien (Landrø & Hyrve, 2013).

Gjennom å reflektere over andres reaksjoner på handlinger lærer barn og unge å kjenne seg selv, og derfor har den sosiale responsen fra mennesker i barnas omgivelser stor betydning for hvilke selvbilde de får. I tillegg reflekterer barn og unge over handlingene til betydningsfulle mennesker i deres omgivelser, noe som bidrar til å justere deres handlinger, og jo nærere relasjon, jo større innflytelse på dannelsen av barnets selvidentitet. I intervjuene ble det beskrevet hvordan barn og unge ervervet ny kompetanse gjennom samhandling med miljøterapeutene og at dette har bidratt til deres personlige utviklingsprosess på en oppbyggelig måte (Landrø & Hyrve, 2013). Dette kan etter min forståelse knyttes opp mot sosial

læringsteori og Banduras (1977) motivasjonsteori. Når institusjonen skal utvikle et opplæringstilbud til sine beboere er det ikke nok å ha kunnskap om de prosesser som motiverer barn og unge, men man må også forstå målgruppa som skal delta i programmet og hvilke livssituasjon, personlige forutsetninger, sosial tilhørighet osv. som er med på å sette rammer for det pedagogiske arbeidet. En av forutsetningene for at barn og unge som bor på Villa Vika lærer og utvikler seg er at deres forventninger blir endret, og Bandura (1977) hevder at dette skjer enklest ved å bygge videre på de opplevelsene av mestring som kommer av vellykket prestasjoner. Her har institusjonen gjort et godt grep ved å jakte på barn og unges ressurser og vektlegge aktiviteter som bygger på dette. Et annet aspekt som har slått meg i denne evalueringen er hvor viktig det er at miljøterapeutene selv behersker de arbeidsoppgavene som de har med barn og unge på, dette for at det skal skje læring. Ansatte må tro på det de driver med, noe som er helt vesentlig for at de skal greie å lære bort til andre, på samme måte som barna må tro på at de er i stand til å løse en oppgave. Sosial læringsteori vektlegger nettopp dette og det gir et godt bilde på å forstå hvorfor barn og unge i institusjoner, som har liten tro på at de vil mestre oppgaver, lett kommer inn i en ond læringssirkel hvor de tror at vanskelighetene med å gjennomføre en oppgave er større enn det den egentlig er (Bandura, 1982). Ved å finne barn og unges ressurser og styrker kan institusjonen med større sannsynlighet gi de mestringsopplevelser som kan overføres til andre situasjoner. Dette bryter med praksisen med regelstyring og ulike byråkratiske måter å drive arbeidet på som andre barnevernsinstitusjoner praktiserer (Storø et al., 2010)

Det at institusjonen har lagt vekt på at miljøterapeuter skal være betydningsfulle voksne som er aktivt til stede i beboernes liv kan være med på å redusere motsetningen mellom kontroll og omsorg som preger barnevernsinstitusjoner (Anglin, 2002). I intervjuene med både ansatte og barn og unge kom det fram at beboerne og de voksne levde tett på hverandre, noe som gir større muligheter for å utvikle personlige og tillitsfulle relasjoner, enn hva som kan være tilfellet i mer tradisjonelt organiserte institusjoner (Landrø & Hyrve, 2013). Dette ga muligheter for å utvikle kvalitativt andre relasjoner mellom beboere og miljøterapeuter enn det en tradisjonelle tilpasningssosialiseringen gir og muligheter til å utvikle et samspill som fanget opp både faglig og personlige forhold. Dette kan beskrives som en dannelsorientert tilnærming som er prosess- og utviklingsorientert og som åpner for teorimangfold og metodepluralisme, og som åpner for å forstå barn og unge ut i fra flere perspektiver. Et annet viktig moment ved

danningssosialisering er refleksjon og at både miljøterapeuter og ungdommer retter søkelyset mot seg selv, sin egen tenking og utviklingsmuligheter.

Et annet sentralt moment som kom fram i evalueringen var hvordan de profesjonelle utøvde sin yrkesrolle og deres bevissthet om kompleksitet. Som den nasjonale evalueringen av barnevernet i Norge påpeker er det nødvendig å erkjenne mangelen på egnede tiltak innenfor feltet (Clifford et al., 2015), noe som gjør at fagpersoner må ha en åpen, søkende og reflektert holdning til fenomen og prosesser som de møter i det daglige arbeidet med barn og unge. Et av «slagordene» ved Villa Vika er at hvert enkelt barn er et eget prosjekt, noe som krever bevissthet om kompleksiteten og det å tåle ubehaget med å forholde seg til at virkeligheten er sammensatt og flertydig.

Relasjonskompetanse og bevissthet om kompleksiteten for å forstå barn og unges atferd gir de profesjonelle muligheter til å komme i dialog med beboerne for å komme fram til aktiviteter som kan bidra til utvikling og vekst. En sentral teori som kan relateres til dette er Vygotskij sosiale læringsteori og det han omtaler som barnets proksimale utviklingszone, det vil si det området mellom det et barn kan klare på egenhånd, og det barnet kan greie med hjelp fra andre. Det vil si at de voksne kan hjelpe barnet til å finne og utvikle deres ferdigheter innenfor spesielle områder utover det det ville ha gjort på egen hånd (Smith, 2009). Utfordringen ligger i å utnytte utviklingssonen ved å stimulere barnet til å arbeide aktivt sammen med andre, og å gi hjelp og støtte på barnet slik at de mestrer oppgaven på egen hånd. Evalueringen viste også at institusjonens grunnleggende humanistiske og relasjonelle holdning til det sosialpedagogiske arbeidet gjorde at støttefunksjonen overskrider kontrollfunksjonen i arbeidet med beboerne (Landrø & Hyrve, 2013). Evalueringen viste også at barn og unges læring i stor grad skjer ved det som Bandura (1977) omtaler som modell-læring eller observasjonslæring når de deltar i aktiviteter ved institusjonen, og som var med på å påvirke deres valg av handlinger.

Evalueringen viste at en av suksessfaktorene med institusjonens program var at de greide å få til et helhetlig opplegg som tok utgangspunkt i den enkelte beboers forutsetninger og iboende ressurser for å få til en personlig utvikling og selvstendiggjøring. Mestringsopplevelser ser ut til å ha hatt stor betydning for mange av beboernes selvutvikling, enten det er snakk om å fullføre utdanningsløp, ta sertifikatet for bil, eller å mestre ulike fritidsaktiviteter. Disse

erfaringer blir en del av vedkommendes personlige identitet og livshistorie og kan relateres til Bandura (1977) begrep «self-efficacy», med andre ord at de trodde på at de var i stand til å gjennomføre en bestemt oppgave. Flere av informantene understreket i intervjuene at de hadde lært mye gjennom oppholdet på Villa Vika, og flere tilla oppholdet på institusjonen stor betydning for at livene deres hadde utviklet seg i en positiv retning (Landrø & Hyrve, 2013).

I evalueringsrapporten ble nettopp rammene rundt og de stabile voksne som ikke sviktet trukket fram som forklaringsfaktorer på de oppnådde resultatene (Landrø & Hyrve, 2013). Dette underbygger andre studier som viser at tilrettelegging og trygge strukturerte rammer med stabile relasjoner over tid er grunnleggende viktig for å hjelpe relasjonsskadede unge med traumer og ubearbejdede oppveksthistorier (Lie & Granby, 2011). I prosessen med å validere evalueringsfunnene framhevet også beboere og tidligere beboere på Villa Vika dette funnet som sentralt og at det var i overens med deres oppfatning. At relasjonene mellom beboere og fagpersonene er sterke og fungerer oppbyggende, ser ut til å ha stor betydning i utsatte barn og unges trygging- og utviklingsprosesser, noe som også er i overensstemmelse med tilknytningsteorien som er fagteorien som institusjonen bygger på. Evalueringsrapporten gir et “...*human faces behind the numbers*” (Patton, 2015, s. 179), ved at samspillet mellom de sentrale aktørene dokumenteres og hvordan barn og unge vokser og utvikler seg både på bakgrunn av det pedagogiske programmet og andre utenforliggende faktorer som er med på å forklare de brukereffekter som oppnås. Kvalitative casestudiers styrke er å bidra til å utdype og gi forklaringer på hvorfor institusjonen oppnår disse brukereffektene.

7.6.2 Integrering og samarbeid med biologisk familie

Et annet sentralt dilemma i barnevernsinstitusjoner som drøftes både empirisk og teoretisk i lærebøker og evalueringer kan knyttes til graden av samfunnsintegrering av beboere som har vokst opp på en institusjon (T. Andreassen, 2003; Anglin, 2002; B. Madsen, 2006; Sallnäs, 2000; Stokholm, 2009a). Familien er en sentral sosialiseringarena i vår samfunnskultur og en plassering i en barnevernsinstitusjon vil ofte medfører en ekskludering fra denne. Ved å stenge ute og bryte bånd til familie og nærmiljø mister barna mye av sin samfunnstilhørighet og oppvekstgrunnlaget svekkes, og i noen institusjoner forsterkes dette enda mer ved at beboerne tilbys skole og opplæringstilbud innenfor institusjonen (Egelund & Jakobsen, 2011). Evalueringer viste at Villa Vika tok denne motsetningen på alvor, både når det gjaldt integrering av beboerne i skole, fritidsaktiviteter og nærmiljø, og når det gjaldt samarbeid med foreldre og familie (Landrø & Hyrve, 2013).

I evalueringen ble det vist at institusjonen arbeidet målbevisst utad mot skoleverket på vegne av sine beboere hvor hensikten var å samarbeide tett med grunn- og videregående skoler for å få til et mest mulig skreddersydd opplæringstilbud som tok utgangspunkt i barn og unge sine forutsetninger. I rapporten ble det også trukket fram arbeidet med å inkludere beboerne i lokale foreninger som det lokale idrettslaget, noe som ga barn og unge en alternativ sosialiseringarena og muligheter til å delta i ulike fritidsaktiviteter. Institusjonen samarbeidet med kommuner og bedrifter for å skaffe praktikantplasser til flere av ungdommene for å sikre overgangen fra institusjonslivet til det ordinære arbeidslivet. Evalueringen påpekte at det å få til nettverkssamarbeidet mellom de ulike arenaene hvor barn og unge deltok, var helt sentralt for å lykkes med det sosialpedagogiske prosjektet som hvert enkelt barn representerte (Landrø & Hyrve, 2013).

Det å arbeide med barn og unge med komplekse, sammensatte problemer krevde koordinering og helhetlig oppfølging, noe som institusjonen har greid. Det å ta del i ordinære utdanningsløp, fritidstilbud og arbeidsarenaer vil ha stor betydning for utviklingsmulighetene videre i livet, noe som de tidligere beboerne på Villa Vika vektla i evalueringen av oppholdet. Disse framstår i dag som integrerte samfunnsborgere med relativt stabile livssituasjoner, både når det gjelder bolig, tilknytning til skole eller arbeidsliv, og på det sosiale plan. Helsetilsynet (2009) påpeker også at dette er et generelt problem for barnevernet at de ulike arenaene samarbeider for dårlig og at tilbudene til barnevernets klienter lett blir for fragmenterte.

Et annet funn i evalueringen var at institusjonen hadde et framtidsperspektiv for det sosialpedagogiske arbeidet, noe som medførte at de arbeidet med at beboerne skulle utvikle ferdigheter og kunne beherske framtidige utfordringer i livet, og at de i størst mulig grad skulle kunne mestre disse og klare seg selv. En sentral del av denne utviklingsprosessen var også det å erfare at man hadde noen i ryggen som har tro på at en skal klare det, og som stiller opp hvis noe blir vanskelig. Det å gjøre seg erfaringer fra hverdagslige situasjoner og gjøremål er en viktig del av den personlige utviklingen og selvstendigjøringsprosessen til barn og unge som vokser opp på institusjonen. I intervjuene med de utflyttede beboerne kom det også fram at de hadde regelmessige kontakt med institusjonen via telefon, SMS, e-post også etter at de formelt hadde flyttet, og at det var de ansatte ved institusjonen som stilte opp når verden ble vanskelig. På mange måter ble relasjonen mellom miljøterapeutene ved Villa Vika og beboerne varig og

at de profesjonelle ble signifikante andre for beboerne, en form for reserveforeldre. Generelt er et framtidsutsiktene for barn og unge som vokser opp i institusjoner dårlige (Tjelflaat et al., 2003), og i en større registerdatastudie i Sverige som kartla outcome for ungdommer som ble plassert i barneverninstitusjon i oppveksten, blir det tegnet et pessimistisk bilde av framtiden til disse (Vinnerljung & Sallnäs, 2008). De er overrepresentert i kriminalitetsstatistikken, mer syke og spesielt er psykiske lidelser er utbredd, lav utdanning, «selvpåførte» problemer osv.. Etter min vurdering er en av de viktigste grunnene til at outcome for barn og unge som vokser opp på Villa Vika er annerledes er at de har signifikante andre som kan støtte og følge de opp på en kvalitativ god måte, og at institusjonen forbereder ungdommer på voksenlivet på en bedre måte enn hva som er vanlig i barnevernsinstitusjoner. Et eksempel kan illustrer dette. De fleste ungdommer i Norge tar sertifikat for bil når de blir atten år, beboere i barnevernsinstitusjoner gjør det ikke. Villa Vika var den eneste institusjonen i Midt-Norge hvor alle ungdommene avla førerprøven og fikk sertifikat når de er 18 år gamle.⁴

I evalueringen ble også foreldresamarbeid trukket fram som en faktor som var med på å forklare at institusjonen mestret sitt oppdrag. I intervjuene med foresatte kom det fram at disse opplevde relasjonen til institusjonen som trygg og at ansatte ved Villa Vika var imøtekommende og samarbeidsvillige, noe de satte pris på (Landrø & Hyrve, 2013). Dette stod i motsetning til deres tidligere erfaringer med barnevernet som var anstrengt og at tilliten til systemet og samarbeidsvilje var dårlig, og enkelte hadde også en omsorgssvikthistorie som forfulgte dem og som det var vanskelig å bli kvitt. Dette medførte at Villa Vika fikk en brobyggerrolle mellom barnevernet og familien i mange tilfeller, noe som kunne være en utfordrende rolle å ha.

Evalueringen viste at foreldresamarbeid var sammensatt og at det kunne være konfliktfylt, men også at en åpen og ressursfokusert holdning, som var mest mulig fri for forutinntatthet, var hensiktsmessig og ga positive resultater i det sosialpedagogiske arbeidet med barna. Dette påpekte også barna som i intervju uttalte at en forutsetning for at de fant seg til rette på Villa Vika var at de visste hvordan det stod til med foreldrene deres, og at de opplevde at institusjonen samarbeidet med familien framfor å motarbeide dem. Mange barnevernsbarn har flere flyttinger mellom ulike omsorgstiltak før de kommer til Villa Vika. I gjennomsnitt har barn og unge som vokser opp på en institusjon hatt 3,34 bosteder utenfor foreldrehjemmet etter

⁴ Jeg stilte dette spørsmålet i forbindelse med at jeg besøkte studenter fra barneverns pedagogikkutdanningen ved Høgskolen i Sør-Trøndelag som hadde praksis i institusjoner i Midt-Norge.

vedtak om omsorgsplassering viser en større norsk undersøkelse (Kayed et al., 2015). Flyttingen gir en rekke negative konsekvenser for barn og unges livskvalitet, de rapporterer dårligere helse, lav selvtilit enn befolkningen generelt, dårligere opplevelse av vennskap enn gjennomsnittet i befolkningen. Vennskap er spesielt viktig for den psykologiske utviklingen i ungdomstida, da intimitet, fellesskap og fortrolighet med venner er sentralt (Kayed et al., 2015). Det at barn og unge som vokser opp på en barnevernsinstitusjon flytter så mye gjør det etter min erfaring vanskelig å opprettholde vennskap over tid.

Et av funnene som overrasket meg mest i evalueringen var at jo lengre barn og unge hadde bodd på institusjonen, jo bedre gikk det med de etter oppholdet. Selv om utvalget er lite er det en klar korrelasjon mellom oppholdstid og det å grei seg senere i livet, noe som står i direkte kontrast til Bufetats uttalte målsetting om å gjøre oppholdstida kortest mulig for barn i institusjoner. For å få til læring og utvikling kreves det tid og systematisk arbeid og når dette kombineres med et konstruktivt samarbeid med barnas foresatte, er det mulig å komme langt. Ut ifra funnene evalueringen er det grunn til å hevde at Villa Vikas arbeid til dels opphever motsetningen mellom samfunnsintegrering og foreldreinvolvering. Det ser ut til at de lykkes med å ivareta både hensynet til samfunnsmessig integrering og hensynet til å opprettholde barnets familierelasjoner, noe som gir en synergieffekt i forhold til barnas utvikling. Dette kan ses både i sammenheng med uttalte verdier og menneskesyn som står i institusjonsplanen og som kommer til uttrykk i det praktiske sosialpedagogiske arbeidet hvor de strekker seg langt for å gi mennesker en sjanse til å vise at de kan utvikle seg, både når det gjelder voksne og barn.

7.6.3 Mønster i programmets effektivitet

Et av de sentrale punktene i evalueringen var å finne ut mer om hvordan institusjonsplasseringen innvirket på barns utvikling og livssituasjon. I tillegg til å dokumentere og illustrere outcomes på individnivå var det viktig å finne mønstre i det sosialpedagogiske arbeidet som kunne brukes i arbeidet med å forbedre programmet og utvikle virksomheten kvalitativt. Maaløe (1996) hevder at det overordnede med analysen i casestudier er en *“stadig søgen efter mønstre genneom sam- og modstillinger af enssvarende, henholdsvis ikke umiddelbart gensidige forenelige datafund”* (s. 233). Institusjonstilværelsen er teoretisk og normativt ment å gi barnet en tryggere og mer forutsigbar situasjon enn hva hjemmet kan tilby, men i mange tilfeller medfører det en turbulent og uoversiktlig situasjon for barnet (Egelund & Jakobsen, 2011; Kayed et al., 2015).

I evalueringen av barnevernsinstitusjoner blir størrelsen på institusjonen, strukturelle forhold ved organiseringen, pedagogiske og sosiale forhold trukket inn (T. Andreassen, 2003; Sallnäs, 2000; Stokholm, 2009a). Et funn fra forskningen er at jo større institusjonen er, jo større kompleksitet kunne man forvente å finne i form av organisering og at antall aktører og relasjoner blir flere. I evalueringen blir Villa Vika betegnet som «hybridhjem», det vil si en mellomting mellom en tradisjonell barneverninstitusjon og et fosterhjem, noe som har sin klare fordel når det gjelder organisering og grad av kompleksitet (Landrø & Hyrve, 2013). Det ser ut til å ha hatt avgjørende betydning for de barn og unge som bor og har bodd på Villa Vika at institusjonen har vært «mer som et hjem» i den grad det er mulig. Faktorer som har bidratt til å forsterke dette, er det at avdelingene er organisert i vanlige bolighus i ordinære boligfelt, hvor maksimalt fire beboere bor sammen i hvert hus. Mulighetene for å omgås andre barn utenfor institusjonen er gode, uteområder og nærområder bukes aktivt og mulighetene for å ta med seg kamerater hjem er gode. Dette gir en mer oversiktlig situasjon og beboerne får færre mennesker å forholde seg til, noe som marginaliserte barn og unge tjener på (Haugen, 2008). Når antall barn og voksne øker i ei gruppe vil antall relasjoner⁵ økes eksponentielt.

For å skape en mer oversiktlig situasjon har institusjonen prøvd så langt det er mulig å begrense antall voksne som barna må forholde seg til ved å justere vaktordninger slik at miljøterapeutene jobber kun på en avdeling («hybridhjem»). Dette fører til at det blir færre voksne å forholde seg til for barna enn hva som er tilfelle på større avdelinger. På denne måten lærer barna de voksne og de andre beboerne lettere å kjenne, noe som har resultert i at barna opplever å bli godt kjent med både de ansatte og de andre barna på avdelingen. Når utvikling og endring hos barn og unge blir så avhengig av relasjoner og gruppeprosesser betyr det at dette blir en kritisk faktor i utviklingsprosessen. Dette har institusjonen løst ved å bruke tid og krefter på arbeidet med å sette sammen grupper av beboere og miljøterapeuter for å få til gode kombinasjoner som kan fungere i lag. Evalueringen viser at arbeidet med å sette sammen gruppene er helt vesentlig for å få til de gode resultatene som oppnås og ledelsen strekker seg langt for å ta hensyn til hvordan ulike personer kan trives og utvikles i hverandres selskap. Institusjonens praksis bygger på en humanistisk tilnærming som har som kjerneverdi at de mest effektive organisasjonene er de hvor aktørene trives.

⁵ Antall relasjoner i en gruppe kan regnes ut etter formelen: $(n(n-1))/2$ hvor n er antall personer i gruppen

Et annet viktig funn i evalueringen var at de voksne blir beskrevet som aktivt til stede og lett tilgjengelig for beboerne, noe som skaper trygghet og trivsel. I intervjuene med barn og unge kom det også fram at det rike aktivitetstilbudet ble verdsatt, det var «mye å finne på» og de voksne var ikke bare på jobb men også delaktig i barnas fritid, på lignende vis som foreldre flest. Disse faktorene bidro til at Villa Vika opplevdes som en «hjemlig» institusjon med trygge rammer (Landrø & Hyrve, 2013). I forbindelse med organiseringen av grupper og avdelinger ved institusjonen ble det helhetlige perspektivet, det vil si sammenhengen mellom de ulike arenaer hvor barnet opptre, trukket fram i evalueringen som en forklaringsfaktor som bidro til å skape sammenheng, trygghet og trivsel i det enkelte barns institusjonstilværelse (Landrø & Hyrve, 2013). Villa Vika har spesialisert seg på «skreddersøm» av tiltak og oppfølging rundt hvert enkelt barn, og dette ser i stor grad ut til å gi en positiv opplevelse av oppholdet. Den strategiske grepet med å inkludere både interne og eksterne arenaer i forhold til det å skape sammenheng gir en synergieffekt som kommer til uttrykk gjennom at barn og unge trives og at de blir sosialt akseptert.

Evalueringen tegner et bilde av at det enkelte barn har gode muligheter for en individuelt tilpasset tilværelse, og at dette gir opplevelse av stor frihet og handlingsrom, noe som blir verdsatt av ungdommene som ble intervjuet. Mange av informantene har også beskrevet et framtidshåp og en ny giv, for eksempel i forbindelse med skole og opplæring, sosial kompetanse og relasjoner til andre, og i forbindelse med nye ferdigheter som de har tilegnet seg. Både beboere og foreldre til beboere på Villa Vika beskriver det nære samarbeidet mellom hjemmet og institusjonen som en trygghetsfaktor (Landrø & Hyrve, 2013).

Erfaringene fra Villa Vika er at det er meget vanskelig å plassere beboerne i entydige kategorier som Bufetat og den barne-psykiatriske forskningen ønsker, dette for å få en mer ens målgruppe å arbeide med (T. Andreassen, 2003; Reedtz et al., 2011). Evalueringen fra Villa Vika viser at dette er vanskelig å finne entydige grupper slik de klassiske utredningsmalene som benyttes i barne- og ungdomspsykiatrien forutsetter og at disse bare greier å fange deler av barnets ressurser og problemer. For å kunne gi et kvalitativt godt tilbud må man ta utgangspunkt i helheten. Det kan være nyttig å kjenne til utredninger og eventuelle diagnoser som barn og unge har, men arbeidet kan ikke bare bygge på dette. Det må suppleres med en bredere forståelse av barn og unge og et utviklingsmiljø hvor både ansatte og beboere trives i. Det er

viktig i en sosialpedagogisk tilnærming blir å tenke både på individ-, gruppe- og organisasjonsnivå.

Med utgangspunkt i faktorene som er gjennomgått er det grunn til å framheve Villa Vikas fleksible organisering og helhetlige arbeidsmåte som nøkkelfunksjoner når det gjelder å gi en mest mulig stabil og normalisert institusjonstilværelse. Disse rammene ser ut til å utgjøre et godt utgangspunkt for det sosialpedagogiske arbeidet, og for å kunne ivareta hvert enkelt barn sine behov. I stedet for å ta utgangspunkt i kjennetegn og diagnoser hos barn og unge har Villa Vika lagt vekt på å utvikle en sosialpedagogisk arbeidsmodell som kan fange opp de fleste beboernes behov og utviklingsmuligheter.

7.6.4 Organisasjonelle forutsetninger for å lykkes med en barnevernsinstitusjon

I evalueringen ble tre nivåer trukket inn i analysen, individ-, gruppe og organisasjonsnivå. I evalueringer av sosialfaglige områder er det sjelden at organisasjonsnivået blir trukket inn, individ- og gruppenivå har forrang (Højlund, 2014). I evalueringsdesignet ble det derfor vektlagt å få fram organisatoriske særtrekk ved institusjonen som kunne være med å forklare hvorfor Villa Vika oppnådde de resultatene de gjorde når det gjaldt brukereffekter i det barnevernfaglige arbeidet. Som i andre organisasjon står ledelse, styring og organisering sentralt i forhold til å oppnå målsetninger og disse elementene henger tett sammen og påvirker hverandre gjensidig i forhold til måloppnåelse. Det som særpreger institusjonen er det som i ledelseslitteraturen omtales som autentisk ledelse, det vil si at det er høy konsistens mellom uttalte verdier og egne handlinger. For å omskrive Johnsen (1984) sin forståelse av hva som er det sentrale prosessene i god ledelse av barnevernsinstitusjoner handler dette om målformulerende, problemløsende, språkskapende og verdiutviklende samspill, og at dette er forankret i organisasjonens verdistandarder, og som blir som blir utøvd på både individnivå, gruppenivå og organisasjonsnivå. Johnsen (1984) påpekte at autentiske ledelse i stor grad kan påvirke medarbeideres atferd og at det er selve prosessene med å sette mål, fatte beslutninger, kommunisere med hverandre at dette framtrer. Selv om verdier er relativt stabilt forankret i en organisasjonskultur, «slik gjør vi det hos oss», vil verdier og virkelighetsoppfatning i en organisasjon formes og utvikle seg over tid gjennom samhandling med interne og eksterne aktører. En av anbefalingene i evalueringen var derfor at institusjonen burde konkretisere og utvikling noen sentrale verdier og å integrere disse i virksomhetens arbeid med mål, så vel som i selve utførelsen av arbeidet. I tillegg ble det anbefalt å utvikle en språklig, konkret og praksisnær forståelse av verdiene innenfor organisasjonen. Etersom også en del av

virksomhetens kompetanse bygger på taus kunnskap som er utviklet ut ifra praksiserfaring og som ofte kommer til uttrykk som intuitive handlinger, ble det anbefalt at den tause kunnskapen hos enkeltindivider ble forsøkt artikulert og omdannet til eksplisitt kunnskap som kan spres og deles med andre i organisasjonen (Landrø & Hyrve, 2013).

Villa Vika er en privat virksomhet, som yter tjenester til en offentlig oppdragsgiver. Målsettingen for arbeidet er å gi barn og unge et best mulig omsorgstilbud, og institusjonens verdsett styres i stor grad av dette målet. Å oppleve tilhørighet og fellesskap til de man omgir seg med står sentralt for dannelsesprosessen ved institusjonen, og ved å bli inkludert og behandlet som en likeverdig del av gruppen, lærer barnet å være trygg og å ta hensyn til andre på lik linje med seg selv (Brendtro, Brokenleg og Bockern 1992). Det styrker både evnen og viljen til å forholde seg til andre mennesker, dersom man erfarer at man selv er en viktig del av gruppen eller samfunnet (Landrø & Hyrve, 2013). Villa Vika har innrettet seg mot å tilby trygge rammer for beboerne, både når det gjelder fysiske forhold ved boliger og omgivelser, og med tanke på relasjonelle forhold. Kjernen i det pedagogiske arbeidet på institusjonen er tillits- og omsorgsfulle relasjoner. Voksne på institusjonen har betydd svært mye for enkelte av beboerne, som omsorgspersoner, motivatorer og forbilder. Flere av beboerne har utviklet bånd seg imellom, ut ifra felles opplevelser og tilhørighet. Det legges i tillegg innsats i å inkludere beboerne på de samme skole- og fritidsarenaene som sine jevnaldrende (Landrø & Hyrve, 2013).

Villa Vika tilrettelegger for mestring på flere plan, spesielt når det gjelder skole og fritidsaktiviteter. Informantene i evalueringen forteller om mange mestringsopplevelser, og at de har fått styrket sitt selvbilde. Å skille mestring fra konkurranse og sammenligning er vesentlig i den sosialpedagogiske modellen som institusjonen bruker, noe som blir forstått som alle skal bli sett og at alle barn og unge skal roses for sine prestasjoner og oppmuntres ut ifra sine forutsetninger. Dette er også et viktig prinsipp på Villa Vika, hvor det jobbes mye med å finne aktiviteter som det enkelte barnet kan finne glede og motivasjon i. Samtidig vektlegges ofte aktiviteter som fremmer samhandling og fellesskap framfor konkurranse, som for eksempel fiske, fotturer og vintersport (Landrø & Hyrve, 2013).

Erfaringene fra evalueringen tyder på at Villa Vika som organisasjon har lyktes i å skape positive fellesskap for sine beboere, som gjør at de bryr seg om hverandre, om institusjonen og

om medarbeiderne der. Beboerne beskriver det i stor grad som at de er en del av Villa Vika, ved at de bor der, tar del i historier der, de tar med seg minner og erfaringer derfra og de blir husket etter at de har flyttet ut. I tilknytningsteorien, som er den uttalte fagteorien som institusjonen bygger på, blir dette omtalt som barnets tilhørighetsbånd til institusjonen og som i denne teorien blir vurdert som viktig for at for å få til en positiv utvikling (Havik, 2014).

Ved å analysere ledelsesformene som preger Villa Vika kom det fram at det på individnivå var et relativt sterkt innslag av selvledelse, samtidig som det var teamledelse på gruppenivå. Selvledelse innebærer at den enkelte medarbeider har stor innflytelse på sitt eget handlingsrom, at vedkommende må gjøre gode beslutninger som krever selvkontroll, og at jobben skaper en indre drivkraft og motivasjon hos den enkelte. Vellykket selvledelse krever profesjonelle, modne og erfarne medarbeidere, som både har evne og vilje til å gjøre en god jobb, og som har relativ stor frihet i sin arbeidssituasjon. Innslag av selvledelse styrker også graden av tillit og tilhørighet, mestringsevne og kreativitet i en organisasjon. Villa Vika har klare innslag av selvledelse, men er samtidig helt avhengige av å jobbe som et team for å skape og videreutvikle programmet for å nå sine mål. Teamledelse blir en nødvendig og viktig premisse for å tilrettelegge for konstruktivt og verdiskapende samarbeid innad i institusjonen, og med aktuelle samarbeidspartnere utenfor.

7.7 Samfunnsmessige virkninger (impact)

I Brunsonns (2002) terminologi kan Villa Vika klassifiseres som en handlingsorganisasjon («action organization») ettersom de bygger sin legitimitet på å oppnå gode resultater, og evalueringen var også bestilt for å utvikle bedre praksis. Dilemmaet for virksomheten er at dette er uvanlig til å være en barnevernsinstitusjon, tradisjonelt representerer disse det Brunsonns (2002) omtaler som politiske organisasjoner og som bygger sin legitimitet på politiske beslutninger om sin eksistens. Ettersom det er vanskelig å vurdere output og outcome av institusjonsdrift blir kunnskap og viten som kommer fram i forsknings- og utviklingsarbeid i liten grad brukt i arbeidet med å videreutvikle praksis, de blir brukt symbolsk som en form for normativ legitimering. Et moment som kan være med å forklare forskjellen mellom Villa Vika og andre barnevernsinstitusjoner er at de er en privat institusjon som i større grad enn offentlige institusjoner er avhengig av å dokumentere effekter av sitt program. Dette får i neste runde konsekvenser for hvilke samfunnsmessige konsekvenser som kom ut av evalueringen. Oppsummert har evalueringen vært nyttig for institusjonen på mikro- og mesonivå, men har i liten grad påvirket institusjonsdrift i Norge generelt (makronivå).

En kvalitativ god barnevernsinstitusjon må ha en sosial innramming som sikrer at omgivelsene støtter målene og verdiene som institusjonen arbeider etter i lokalsamfunnet (meso-nivå). Villa Vika har greid dette bedre enn de fleste barnevernsinstitusjoner ved å trekke inn samarbeidspartnere på ulike nivåer i planlegging og praktisk pedagogisk arbeid med barn og unge. Men evalueringen har hatt liten effekt på samfunnsnivå, noe som ikke overraskende sett ut i fra Brunsson (2002a) studier, hvor han viser at det mulig å snakke om en ting, beslutte noe annet og gjøre det tredje, som blir en form for «organisert hykleri»⁶. Hykleriet blir en måte å speile forventninger fra omgivelsene ved å produsere prat og beslutninger som stemmer overens med hva omgivelsene vil høre. Dette er i overensstemmelse med hva Sallnäs (2000) fant i sine studier av svenske barnevernsinstitusjoner og trekker inn institusjonell teori for å forklare dette. Institusjonell teori framhever at virksomheter som har uklare mål og uklar mål-middel sammenheng tilpasser seg de sosiale normene og verdiene i omgivelsene for å oppnå legitimitet (DiMaggio & Powell, 1991; Røvik, 1998).

7.8 Oppsummering

Evalueringen av Villa Vika representerer en annen tilnærming enn den dominerende postpositivistiske evalueringer som er gjennomført innen barnevernsfeltet etter år 2000. En enkel gjennomgang av de to største institusjonene som utfører evalueringer innen feltet i Norge, NOVA og NIBR, viser dette. Disse postpositivistiske studiene kjennetegnes ved å ha et top-down tilnærming og er primært skrevet for beslutningstakere på departementsnivå, bruk av kausale modeller, vektlegging av kost-nytte analyser og vurderinger om dagens metoder er de mest effektive eller om det finnes andre som er mer hensiktsmessige. Rapporten «Relasjoner som gjør en forskjell - Villa Vika gjennom 15 år» representerer en annen tradisjon og tilnærming ved at det er et enkelt case som evalueres, dette for å få bedre innsikt i hvorfor en institusjon lykkes i sitt arbeid med å sosialisere barn og unge til et verdig liv. Evalueringens hovedhensikt var å bidra til sosiale forbedringer ved å finne mønstre i hvordan programmet virket overfor barn og unge som vokser opp i en barnevernsinstitusjon og hvorfor det virker, dette for at institusjonen kunne videreutvikle seg. Det er en kvalitativ case-studie som har et bottom-up perspektiv, som har som målgruppe primært ledelsen ved institusjonen og gi disse

⁶ I politiske organisasjoner vil det ofte ikke være samsvar mellom prat, beslutninger og handlinger og da hykles det. I dagligtale oppfattes hykleri som noe negativt, men Brunsson forsøker å gjøre begrepet nøytralt. Han definerer hykleri som manglende samsvar mellom hva som sies, hva som gjøres og hva som faktisk skjer.

tilbakemeldinger om hvilke programelementer som fungerer, hva som kan videreutvikles og hvor effektivt programmet er i forhold til mål og visjoner institusjonen har. Evalueringen kan klassifiseres som en form for utilitaristisk pragmatisme inspirert av Patton (2008) og retningen «Utilization-focused evaluation» og som konstruerer sosiale problemer annerledes ved å vektlegge kontekst og forståelse på en annen måte enn de postpositivistiske tilnærmingene.

I Villa Vikas arbeid med barn og unge står relasjonsbygging sentralt, både mellom voksne og barn og beboere imellom, noe organiseringen i små enheter gir muligheter for. Det er ikke dermed sagt at dette utvisker motsetninger mellom de voksnes og barnas virkelighetsoppfatninger, de eksisterer også ved denne institusjonen men det arbeides bevisst på å prøve å forstå denne forskjellen. Både miljøterapeutene og barna har sine rammer som de bruker til å «oversette» hendelser til noe som er meningsfullt for dem. Det at institusjonen er organisert i små enheter gjør at barn og voksne kan utvikle en felles ramme som de tolker verden ut i fra, de får det Goffman omtaler som et “...*belief system – its «cosmology» ...*” (1974, s. 27). En slik felles forståelse gjør det sosialpedagogiske arbeidet enklere og muliggjør målrettet arbeid.

Gjennom intervju som ble foretatt i evalueringen med beboere som har bodd eller bodde på samme avdeling på Villa Vika, kom det fram at fellesskapet beboerne imellom stort sett har vært positivt forsterkende. De fleste av informantene la stor vekt på aktivitetene de har holdt på med og turene de har vært på sammen. Evalueringen konkluderte med at friluftsliv og andre aktiviteter kan være gode rammer for relasjonsbygging så vel som personlig utvikling. Evalueringen viser også at sammensetning av beboere var viktig for å oppnå institusjonens målsetning, og at det ikke nødvendigvis vil innebære en negativ spiral dersom barn med ulike utfordringer bor sammen, så lenge hver enkelt opplevde tilhørighet i et meningsfylt fellesskap.

Hybridhjem er mer tilpasningsdyktige enn tradisjonelle institusjoner, og kan derfor ha en fordel når det gjelder å skape fellesskap som er positivt forsterkende i større grad enn negativt «smittende». Ved å legge vekt på å utvikle de relasjonelle aspektene i det miljøterapeutiske arbeidet kan motsetningsforholdet mellom barnefellesskapet og voksenfellesskapet langt på vei oppheves. Barn og voksnes engasjement i sosiale praksiser er den grunnleggende prosessen hvor de lærer, det som her omtales som praksisfellesskapet. Kjernen i det pedagogiske arbeidet ved institusjonen bygger på tillit mellom deltakerne i praksisfellesskapet og omsorgsfulle

relasjoner. Voksne på institusjonen har betydd svært mye for enkelte av beboerne, som omsorgspersoner, motivatorer og forbilder.

Kapittel 8 Cross-case analyse

Utgangspunktet for denne avhandlingen er en eksplorerende studie av to evalueringer som anvender en case-tilnærming for å forsøke å finne ut hvilke faktorer og generative mekanismer som direkte eller indirekte påvirker det å få til sosiale forbedringer innen barnevernfeltet. Hva som er forbedringer handler om verdier og politikk både hos evaluator og interessenter (stakeholders), noe som gjør at forholdet mellom evalueringen vilkår på den ene siden og endrede sosiale praksiser på den andre siden, er komplisert. Det er ikke noe en til en forhold mellom evalueringsresultat og endringer i praksis, endringer er avhengig av en rekke andre faktorer som makt og forståelse. Alle sosiale programmer er politiske og bygger på utalte og uuttalte verdier, noe som gjør at evaluator må navigere og forhandle med oppdragsgivere om hvilke kriterier eller skal legges til grunn for evalueringene (Greene, 2000; Patton, 2008). Evalueringer blir en form for som anvendt forskning som prøver å gi svar på hva som fungerer og ikke i sosiale programmer, men som Greene (2009) påpeker kan meninger og mulig bruk av funn være omstridt, noe som stiller krav til evaluator om å være forsiktig med å komme med for bastante svar.

Cross-caseanalysen vil derfor vektlegge både empiriske, politiske og sosiale praksiser som framkommer i evalueringene av «Bruk av familieråd som fosterhjems plassering» og «Evalueringen av barnevernsinstitusjonen Villa Vika». Som omtalt ovenfor er de to programmene som ble evaluert forskjellige, det ene har en «top-down» tilnærming til det å få til sosiale forbedringer innen et barnevernsfelt, mens den andre programmet har en «bottom-up» strategi til endring og utvikling. Felles for evalueringene av intervensjonene var at det ble benyttet en programteori for systematisk å kunne fokusere på noen sentrale punkter og gi utdypende beskrivelser av hva som har blitt oppnådd, hvordan det har skjedd og hvorfor. For

å få kunnskap om dette ble det i evalueringene sentralt å kunne forstå selve prosessen som førte fram til de oppnådde brukereffektene. Et annet sentralt punkt som kom fram i evalueringen var at jeg som evaluator ikke kun kunne studere selve programmene, men i tillegg måtte hvilken kontekst og hvilke aktører som deltok i implementeringen av disse trekkes inn, dette for å kunne forstå de resultater og effekter som kom fram i evalueringen. Begge evalueringene bygde på Patton (2008) «Utilization-focused evaluation» og vektla at evalueringene skulle bidra til sosiale forbedringer ved å gi mening til interessentene for at de kunne utvikle programmene på en konstruktiv måte. Det var en uttalt målsetting med evalueringene kunne bidra til både konseptuell og instrumentell bruk av resultater for å utvikle og forbedre programmet slik at det kan føre til sosiale forbedringer.

8.1 Adapsjon eller implementering av «best practice»?

I begge programmene som ble evaluert ble det lagt vekt på hvordan disse skulle virke i praksis, målsettingen var å få til bedre måter å møte utfordringer innen barnevernet på. I case-studie 1 som omhandlet bruk av familieråd ved fosterhjems plasseringer var det en hypotese om at denne måten å plassere barn i fosterhjem på ville fungere bedre enn en ved bruk av en tradisjonell byråkratisk framgangsmåte. I evalueringen kom det fram at den nye beslutningsmodellen med sin struktur fremmer og legger til rette for at familien kan delta aktivt og medvirke til at det blir kvalitativt gode plasseringer. I case-studie 2 som omhandler barnevernsinstitusjonen Villa Vika var det også en uttalt målsetting at virksomheten gjennom helhetlig omsorg skulle hjelpe barn og unge til et verdig liv. Begge programmene vektla med andre ord det å oppnå positive brukereffekter (outcome), men tilnærmingene for å få til dette var forskjellige.

Forsøket med bruk av familieråd ved fosterhjems plassering tok utgangspunkt i en tidligere vellykket intervensjon og som bygde på en alternativ beslutningsprosess om å aktiverte den utvidede familien i vanskelige barnevernssaker. I implementeringslitteraturen kan intervensjonen klassifiseres som en form for «best practice» som reiste og ble forsøkt gjenskapt (replisert) i en ny kulturell setting. Beslutningsmetoden som anvendes i familieråd er basert på standardiserte prosedyrer for hvordan fosterhjems plasseringen skal skje, det blir en oppskrift eller et redskap for hvordan man skal gå fram for å lykkes med fosterhjemsarbeidet. Det er grunn til å understreke at disse oppskriftene ikke nødvendigvis er validert gjennom evalueringer som har brukt anerkjente design som RCT eller kvasi-eksperimentelle forsøk, men er ideer som oppstår og får en god omtale (Røvik, 2007). Familieråd som sosialfaglig metode er et av de beste eksemplene på hvordan «New Public Management» gjorde sitt inntog i det

barnevernsfaglige arbeidet for å løse «wicked problems». Vedung (2010) framstiller dette billedlig ved at det offentlig ikke skal ro båten men styre den, det er brukeren som skal ro. Ideen var at det offentlige barnevernet kunne reformeres ved at faktiske og potensielle brukere (kunder) fikk mer innflytelse og mer tilpassede ytelser i forhold til hvilke behov de hadde. Kritikken var at det offentlige systemet la for liten vekt på de preferanser, behov og interesser borgere hadde, og at ved å inkludere disse i beslutningsprosessen ville det åpne opp for nye og mer robuste beslutninger. Familieråd blir et verktøy som det offentlige kunne bruke for å få mer treffsikre og kvalitative gode plasseringer av barn i fosterhjem.

I evalueringen av forsøket «Bruk av familieråd ved fosterhjems plasseringer» ble selve prosessen og brukereffekter (outcome) vektlagt (Hyrve, 2008), da det var sentralt i forsøket at man greide å gjenskape «best practice», det vil si at man greide å kopiere oppskriften på suksess. Det betydde i praksis at jeg som evaluator måtte kartlegge om oppskriften ble fulgt, og i hvor stor grad man greide å være modelltro (fidelity). I evaluerings- og intervensjonslitteraturen er det motstridende oppfatninger når det gjelder hvilken rolle translátøren de facto spiller eller bør spille i denne type intervensjoner og hvor tro vedkommende skal være i forhold til det å følge suksessoppskriften (S. G. Winter, Szulanski, Ringov, & Jensen, 2012). Programmet var utarbeidet av prosjektleder og hun gjorde noen tilpasninger i forhold til saksområdet og konteksten ved å vektlegge slekts plasseringer. Men selve prosedyrene med hvem som gjorde hva i riktig rekkefølge ble nøye fulgt, og i konseptualiseringen av rollene ble delvis de engelske betegnelsene behold, for eksempel ble «Co-ordinator» til koordinator. Ved bruk av familieråd ved fosterhjems plasseringer ble roller standardisert og intervensjonen fulgte oppskriften for familieråd. Den stramme strukturen var hjelpsom for både deltakere, og for meg som evaluator, da det ga forutsigbarhet og retning på intervensjonen ved at sentrale variabler var definert i oppskriften og kunnskap om hvilke faktorer som skulle bidra til endringen var avklart.

I den andre case-studiet som gjelder evalueringen av institusjonen Villa Vika er det et helt annet utgangspunkt, det var de ansatte ved institusjonen som selv måtte utvikle et program for hvordan de skulle gå fram for håndtere situasjonen og utvikle virksomheten (Landrø & Hyrve, 2013). De måtte bygge sin praksis på egne erfaringer og kunnskap og tilpasse denne i forhold til hvert enkelt barn, det vil si at teorier måtte modifiseres for å passe til barnet og konteksten. De hadde ingen ferdig oppskrift som kunne følges, men måtte selv ut i fra deres kjennskap til

barn og unge håndtere situasjonen ved å adaptere prinsipper fra ulike teoretiske forståelser som utviklingsøkologi og tilknytningsteori. For hver ny beboer måtte de finne ut hva som fungerte for vedkommende, hvert enkelt barn ble et eget prosjekt, noe som krevde en adaptiv læringsform. Personalet måtte tilpasse det sosialpedagogiske opplegget ut i fra de muligheter de fant ved å utrede barnet og ved å tilpasse ideer som passet i forhold til de begrensninger som lokale ressurser, kontekst og verdier satte.

I motsetning til i case 1 hvor oppskriften kom utenfra for hvordan det sosiale problemet skulle løses, måtte de ansatte ved institusjonen utvikle sitt eget program ettersom de ikke hadde en «best practice» som kunne kopieres. Hensikten med evalueringen var å finne ut mer om hvordan ansattes eksperimentering og utprøving av egne og andres ideer fungerte i praksis. Evalueringen ble satt i gang ettersom institusjonen vurderte det som ønskelig å videreutvikle og tilpasse programmet til de lokale utfordringer som fantes. De ønsket en tilnærming som kunne være med på å støtte løpende tilpasning og tidsriktige beslutninger om hva som skal endres, utvides, avvikes eller videreutvikle. Fra mitt ståsted var det viktig at evalueringen kunne bidra til gi mening til de involverte ved å være en form for «assisted sensmaking» for at praksis kunne videreutvikles. Evalueringen måtte ha en form og innhold som kunne bidra aktivt i forhold til institusjonens program og i selve evalueringsprosessene ble det viktig å stille spørsmål som fanget opp data som kunne støtte utviklingen av programmet. På sett og vis ble jeg som evaluator også en prosessveileder i forhold til institusjonen organisasjonsutvikling ved løpende å diskutere funn med ledergruppen.

Det å evaluere et program innenfor et komplekst felt som institusjonsdrift stilte andre krav til design og metoder for å fange opp og forstå innovasjoner i komplekse, dynamiske miljøer som karakteriserte de arenaene hvor de sosiale innovatørene i Villa Vika arbeidet. Utfordringen til meg som evaluator var å skille mellom det vesentlige og ikke-vesentlige i evalueringen, noe som krevde en refleksiv praksis hvor jeg stilte spørsmål ved praksis og forståelse. Det som kompliserer denne evalueringen var at det fantes lite relevant litteratur å støtte seg på når det gjaldt utvikling av barnevernsinstitusjoner (Clifford et al., 2015), noe som gjorde at jeg måtte kombinere relevant organisasjons- og ledelseslitteratur med sosialfaglig teori og tilpasse denne til konteksten. Vurdert i ettertid ble jeg en medkonstruktør av den empiriske praksisen gjennom evalueringsprosessen og skrivingen av evalueringsrapporten. I et program som har en «bottom-up» tilnærming til endring og utvikling ble den sosiale praksisen helt sentralt, og det

å ha mellommenneskelig kompetanse for å kunne forstå personalets ønsker og ideer om å være innovative. For å kunne håndtere situasjonen var det nødvendig med adaptive tiltak basert på kjennskap til barnet og konteksten for å kunne mestre situasjonen. Personalet kunne ikke la seg diktere av oppskrifter for å kunne mestre situasjonen, men måtte være årvåken overfor både interne og eksterne årsaker for å forstå barnets atferd. Den hybride konstruksjonen «affektfokusert miljøterapi» er et uttrykk for denne tilnærmingen, det vil si at personalet må ut i fra interne og eksterne faktorer prøve å forstå affekten. Sammenfattende kan jeg konkludere med at de i de to case-studiene som ble evaluert, bygde på helt ulike intervensjonstradisjoner for å framskaffe viten om brukereffekter, hvor den ene vektla det å tilpasse (replisere) en vellykket beslutningsmodell utviklet i en annen kultur (maoriene) til en norsk kontekst, i den andre casen var konsentrert om adaptiv læring lokalt for å utvikle et program.

8.2 Sammenhenger mellom intervensjon, evaluering og brukereffekter

Begge programmene som ble evaluert kan i Krogstrup (2011) terminologi omtales som «vilde problemer», da de ikke klart kan defineres eller avgrenses fra andre problemer. I de to programmene finnes det ikke en objektiv og beste løsning på utfordringene, hva som blir vurdert som gode løsninger blir av normativ karakter, noe som i praksis betyr at vurderingen av intervensjonen blir avhengig av en rekke faktorer og hvilke rammer som blir brukt i evalueringen. Siden evalueringene her baserer seg på casestudier har konteksten avgjørende betydning både på forståelsen av problemet og hvilke intervensjoner som er relevante i forhold til å oppnå ønskelige brukereffekter. En av begrunnelsene for å se nærmere på disse to evalueringene var å finne ut mer om hvilken sammenheng det var mellom et program, evaluering og brukereffekter.

I begge evalueringene ble det benyttet en sosiokulturell og praksisbasert innfallsvinkel til kunnskapsutvikling og læring. For å finne ut nærmere om hvordan programmene virket ble det gjennomført empiriske studier, noe som betyr at det var empirien og fortolkningen av denne som ble brukt for å vurdere hva som fungerte og ikke i programmene. I tillegg ble det vurdert hvilke planlagte målsetninger som ikke ble realisert og hvilke nye momenter som kom til i det programmet som ble gjennomført. Som Mintzberg (2007) påpeker vil programmer endre seg med tiden, ikke alt som var planlagt blir realisert og nye aspekter kommer til da nye muligheter kommer til mens forsøket pågår.

Evalueringene skiller seg ad når det gjelder hensikten med å evaluere programmene. I case-studie 1 var hensikten med forsøket bruk av familieråd ved fosterhjems plasseringer å systematisk øke bruken av denne beslutningsmetoden og evalueringen skulle bidra til å forbedre praksisen med dette. Innovatørene var på jakt etter en praksis som fungerte bedre enn tradisjonelle plasseringer og programmets utgangspunkt var familierådsmodellen som var en form for «best practice». Inspirasjonskilden kom utenfra og evalueringen skulle bidra til at de programansvarlige kunne forbedre og tilpasse metoden til en lokal kontekst, i tillegg hadde evalueringen en legitimerende funksjon overfor statlig myndigheter ved at pilotprosjektet kunne dokumentere gode resultater. Det å bruke et casedesign og «mixed methods» var nyttig, da det kunne gi bedre data om hva og hvorfor denne beslutningsmetoden var mer hensiktsmessig enn tidligere praksis ved at den fikk fram detaljert kunnskap om hva som fungerte og hvorfor, og hva som ikke fungerte så bra og hvorfor. For å kunne forbedre og videreutvikle et program er det etter min oppfatning helt nødvendig å få innsikt i og forståelse for selve prosessen og hva som fører til hva, ikke bare det at brukereffekten er blitt bedre. Det å studere det partikulære gir gode muligheter for å lære og forstå og eksemplets makt er undervurdert i evalueringslitteraturen (Flyvbjerg, 2010). Det er ved å studere det partikulære at jeg får innsikt i hva og hvorfor familierådsmodellen får de brukereffekter som den gjør. Vurdert i retrospektivt lys kan det framstilles som jeg som evaluator har vært med på reisen fra start til mål for å forstå de brukereffekter som programmet gir, og det er ved å ha innsikt i det partikulære at jeg kan forstå programmet og bidra til å utvikle dette.

I case-studie 2 var det et helt annet utgangspunkt for evalueringen, det var ingen ferdige oppskrifter som kunne brukes i arbeidet med å designe evalueringen. Utgangspunktet var en barneverns-institusjon som hadde greid å få til gode brukereffekter, det vil si at de hadde greid å lage et program med tilbud som “matchet” de individuelle behov som barn og unge ved institusjonen hadde, noe som førte til en positiv utvikling og mestring blant disse. Evalueringen tok utgangspunkt i lokale forutsetninger og intervensjoner, noe som gjorde at lokale kontekstfaktorer måtte avdekkes, og dynamikken i institusjonens mikrosystem ble kartlagt. Som påpekt i analysen av casen ovenfor ble det brukt en naturalistisk tilnærming i studien av programmet, noe som betyr at informantenes fortolkninger av programmet ble tatt for gitt og at den representerte sannheten for dem. Den sosiale virkeligheten var virkelig. Begrunnelsen for å velge en case-tilnærming var å kunne forstå mer av hvordan og hvorfor institusjonens intervensjoner fungerte i forhold til programmets målsetninger, og ved å bruke deltakernes

egne ord ble jeg også oppmerksom på hvordan de tenkte. Dette fikk som konsekvens at det hovedsakelig ble benyttet intervju som metode for å fange interessentenes virkelighetsforståelse. I en «bottom-up» tilnærming blir det helt nødvendig ettersom ulike brukere kan ha ulike oppfatninger om hvordan programmet fungerte, brukereffektene måtte sees i et individualisert lys da for eksempel deltakelse i en aktivitet kan oppleves helt forskjellig for ulike deltakere.

8.3 Kontekstens betydning

I evalueringer som bruker en case-design blir det helt sentralt å forstå konteksten og hvordan kontekst og evaluering gjensidig påvirker hverandre. Dahler-Larsen og Schwandt (2012) påpeker at: *“Evaluation practices do not simply interact with context; rather, context and evaluation practices are co-constructed”* (s.81). De to case-studiene er innvevd (embedded) i en kontekst og det blir helt sentralt å se på samspillet mellom konteksten og case i et prosessperspektiv. Mens analysefokuset i case-studie 1 vektla alle tre nivåene mikro, meso og makro, ble mikronivået fokusert i analysen av case-studie 2 for bedre å forstå de prosesser som skapte og utviklet programmet som institusjonen arbeidet etter. En utfordring med evalueringen av case-studie 2 var å finne begreper som kunne brukes for å beskrive praksisen til institusjonen, med andre ord måtte praksis konseptualiseres (Glaser, 2001). Det å studere en kompleks virkelighet som institusjonsdrift, fikk som konsekvens for evalueringen at mikrososiologiske prosesser ble vektlagt for å forstå og dokumentere det unike ved hver enkelt beboers utvikling. Programmets innhold var rettet mot marginaliserte barn og unge for å øke deres muligheter til å delta på de sosiale arenaer hvor «livssjansene fordeles» som B. Madsen (2006) uttrykker det. En annen utfordring som ble drøftet teoretisk i gjennomgangen av analysemodellen i metodekapitlet var kontekstens betydning både for intervensjoner i seg selv, men også dens betydning for hvilke effekter programmet hadde på brukereffekter (outcome). Institusjonens bruk av friluftsliv er et eksempel på bruk av en alternativ opplæringsarena, og viten om programmets effekt vil være avhengig av både denne konteksten og selve innholdet i programmet og utførelsen. Konteksten blir både en ramme og en arena for å lære og utvikle ferdigheter og relasjoner. Som en naturlig konsekvens av institusjonens individualiserte syn på hvordan et program kan brukes, ble det vektlagt å tilpasse programmet til det enkelte barn for å oppnå best mulig effekt. Institusjonen kunne ikke gjennomføre ensartede programmer for alle, men tilpasse det sosialpedagogiske programmet til brukerne og konteksten. Hvert barn og ungdom har ulike behov, erfaringer, talenter og mål og ønsker om å mestre hverdagen noe som også påvirker hvordan programmet ble praktisert. Siden barna er unike må også programmet anvendes på en måte som fanger opp

dette. Et eksempel på dette er institusjonens jakt på å finne hvert barns talenter, det vil si noe de mestrer og liker å drive på med og som blir dyrket og videreutviklet for å gi de mestringsopplevelser. I case-studie 2 måtte derfor evalueringen vektlegge å dokumentere individuelle brukereffekter i langt større grad enn i case-studie 1. Også i case-studie 1 ble de individuelle brukereffektene kartlagt, spesielt barnas opplevelse av beslutningsmodellen, men denne evalueringen hadde et annet perspektiv og kunnskapsforståelse hvor analysefokuset var beslutningsmodellen og konsekvenser på ulike nivå. Kontekstualisering vil her si at ideer, som er representasjoner av praksiser fra andre kontekster, som blir forsøkt introdusert i en ny organisatorisk kontekst. Beslutningsmodellen «reiste inn» i fosterhjemtjenesten i Hedmark fylke hvor den møtte fysiske-materielle strukturer, formelle strukturer, rutiner og prosedyrer, fagfolk, samt mer usynlige kulturer. I den retrospektive evalueringen av case-studie 1 har jeg vært opptatt av i hvilken grad og hvordan ideer som ble introdusert i denne konteksten ble oversatt av hvem og hva som kjennetegner arenaene hvor dette skjer.

I begge case-studiene og i analysene ble det helt nødvendig å redegjøre for min forståelse av konteksten. Dette er helt nødvendig for at andre lesere skal forstå resultatene fra en evaluering med et case-design. Dette byr på utfordringer, da det kan være vanskelig å trekke ut det vesentlige i en kontekst når en evaluering skal dokumenteres. Hvordan evaluator forstår konteksten vil i stor grad være avhengig av kulturell kompetanse, det vil her si kjennskap til og involvering i barnevernfeltet. Manglende kontekstforståelse representerer en utfordring innen feltet generelt og i evalueringer som bruker case-design spesielt, ettersom konteksten her blir en sentral forklaringsfaktor for å forstå hvilke resultater som blir oppnådd. Å forstå en kontekst som evaluator forutsetter en forforståelse av konteksten basert på deltakelse og engasjement for feltet, noe som umuliggjør en objektiv og positivistisk tilnærming. Å være en rent beskrivende evaluator innen feltet er tilnærmet umulig, og når evaluator skal bidra til «assisted semsmaking» betyr det å ta standpunkt ut i fra gitte verdier. Evaluering er en praktisk disiplin hvor involvering og kontekstforståelse vil påvirke forståelsen av programmet som blir evaluert. Kontekstforståelsen kan etter min forståelse sammenlignes med rammer som jeg som evaluator bruker for å tolke og forstå et program ut i fra, og for å begripe og gi mening til programmet (Goffman, 1974). Uten å ha en ramme for å fortolke det man ser, leser og hører blir det vanskelig å vurdere et program og hva som fører til social betterment. Naturligvis gir dette også utfordringer da rammen utelater noe og overfokuserer på andre sider ved et program, noe som

stiller krav til meg som evaluator å være som «Rasmus Motsatt» i eventyret og stille motspørsmål til fortolkningene.

Et annet aspekt ved case-studier som dette er at det hovedsakelig er blitt brukt kvalitative metoder og ulike datatyper vil gi forskjellige beskrivelser av konteksten. En evaluering basert på survey-data vil konstruere konteksten forskjellig fra intervju- og observasjonsdata. Et annen påvirkning konteksten har i en evaluering er et selve evalueringprosessen vil bli medkonstruert av de involverte deltakerne i evalueringen. Deres verdier og forståelse av både kontekst og program vil påvirke selve evalueringen. Ettersom begge evalueringen bygde på Pattons «Utilization-focused evaluation» var intenderte brukere av evaluering med på å konstruere konteksten for evalueringen. Det betyr at deres forståelse av konteksten var med på å forme min forståelse og jeg var med på å forme deres, og at vi i felleskap plukket ut sentrale temaer for evalueringene. I praksis betydde dette i disse to evalueringene at vi ikke overtok hverandres forståelser av virkeligheten fullt og helt, men at denne var gjenstand for forhandlinger om hvordan konteksten kunne forstås, noe som resulterte i rekonstruksjon på bakgrunn av disse forhandlingene. Som evaluator vil jeg bygge min tilnærming både på evaluering- og sosialfaglig teori, men den må tilpasses den lokale konteksten, noe som blir vektlagt i denne evalueringmodellen. En av hensiktene med at de involverte partene sammen konstruerer konteksten er å sikre bruk av evalueringresultater. Jo bedre intenderte brukere av evalueringen kjenner seg igjen i den virkeligheten som beskrives, desto større er sjansen for at de blir bruk for å få til sosiale forbedringer (Patton, McKegg, & Wehipeihana, 2016). Med andre ord var ikke konteksten noe som jeg som evaluator kunne konstruere på egen hånd, det er gjennom samarbeid og felles fortolkninger at konteksten framtrer. Hva som var verdifullt og som skulle evalueres ble en politisk prosess hvor makt, verdier og forforståelse spilte inn på konstruksjonen, det er dette Greene (2015) omtaler som evalueringens politiske ansikt.

8.4 Kunnskapsutvikling og læring

Begge programmene som ble evaluert hadde som utgangspunkt å bidra til sosiale forbedringer innenfor hvert sitt område innen barnevernet. Flyvbjerg (2010) mener at gode og hyppige casestudier er en forutsetning for sterke samfunnsvitenskaper og han mener at påstanden “... *generel, teoretisk (kontekstuaafhængig) viden er mere verdifuld end konkret, praktisk (kontekstafhængig) viden*” (s.465) er en misforståelse. Begge former for kunnskap er viktige, men til ulike tider og formål. Flyvbjerg (2010) mener casestudiens tette forbindelse med virkelige situasjoner og dets detaljrikdom gir gode muligheter for å lære og forstå virkeligheten på en

god måte og frambringe gode læreprosesser, noe som var begrunnelsen for å velge et casesdesign i disse to evalueringene. I en top-down styrt endring blir kunnskaputviklingen forskjellig fra en bottom-up intervensjon, og forståelsen av kunnskapens natur er også forskjellig selv om målet med intervensjonene er noenlunde like.

Kunnskapsutvikling og læring av evalueringen av familierådsmodellen

I case-studie 1 blir kunnskapsutvikling sett på som et resultat av mentale prosesser i hodet til enkeltindivider, og kunnskapsutvikling reduseres til et spørsmål om overføring og tilegnelse av eksakte kunnskap. Familierådsmodellen blir en form for «best practice» hvor det blir sentralt å følge oppskriften for å få de ønskede resultatene. Det er en moderne oppskrift som passer inn i velferdsstatens utvikling med å endre kontrakten med borgerne slik at de selv blir ansvarlige for sin egne skjebner (Niels Åkerstrøm Andersen, 2007). Familierådsmodellen blir også omtalt som et verktøy som ansatte i barnevernet kan bruke for å utvikle en god praksis, og kan betraktes som en tidstypisk verktøy som blir konstruert for å løse dilemmaet med ulike praksiser og preferanser innenfor barnevernet ved at den utvide familien blir ansvarliggjort og overtar oppgaver fra det offentlige. Dette er en måte å løse dilemmaet som Lipsky (2010) påpekte at avgjørelser knyttet til plasseringer i stor grad er avhengig profesjonsutøverne og deres skjønnsutøvelse. Lover og regler gir opphav til et «frirom» for bakkebyråkratene (street-level bureaucrats) hvor skjønnsutøvelsen finner sted, noe som bidrar til ulik praksis og legitimitetsproblemer for feltet.

Synet på læring bygger på en behavioristisk tradisjon og 1980-årenes endringsorienterte modeller som fokuserte på hvordan organisasjoner lærer i turbulente omgivelser (Gotvassli, 2015). I denne tradisjonen ble det stilt spørsmål ved hvor rasjonelt mennesket egentlig handlet både når det gjaldt beslutningstaking og læring i organisasjoner. Organisasjoner ble ikke lenger oppfattet en enhetlig beslutningstaker med ett sett av preferanser, men som en koalisjon med hver sine preferanser. Et viktig trekk ved skjønnsutøvelsen i barnevernet er at den foregår i en situasjon der andre har lite innsyn med hva som skjer (Lipsky, 2010). Dette betyr i praksis at virksomheter kun kan oppnå begrenset rasjonalitet, da beslutningstakerne velger løsninger som er gode nok ut i fra egen skjønnsutøvelse, ikke nødvendigvis de beste løsninger for barn og familie. Enderud (2003) omtaler denne modellen som «administrative man» hvor beslutningstakere velger tilfredsstillende løsninger etter en søkeprosess. Familieråd blir en alternativ måte å fatte beslutninger på ved å følge en oppgitt oppskrift for å komme fram til en

tilfredsstillende løsning på et problem. Et annen forutsetning som ligger i «administrative man»-tenkingen er at det er utarbeidet konkrete mål som er entydige og avklarte, det som omtales som «oppdraget» i familierådsterminologien. Selvsagt kan det problematiseres hvor entydige og avklarte målene er, men på et overordnet nivå er dette tilfelle hvor målsettingen er å sikre gode fosterhjems plasseringer ved å involvere den utvidede familien for å sikre stabile og kvalitativt gode plasseringer. Familieråd blir en prosedyre- og prosessoppskrift på hvordan barnevernet kan lykkes med å få til mer robuste fosterhjems plasseringer ved å transformere samfunnskontrakten mellom familien og barnevernet til å bli en dialog om forpliktelser og frihet i forhold til en plassering av et barn i fosterhjem. Dette forutsetter at kunnskapen kan identifiseres og i neste omgang brukes for å analysere praksissituasjonen og komme fram til praktiske handlinger knyttet til plasseringen. Alt dette ligger i den relativt omfattende prosedyrebeskrivelsen som følger med beslutningsmodellen, og som ble omsatt til et feltspesifikk område av prosjektlederen ved det statlige fosterhjemskontoret for Hedmark fylke. Oversettelse dreier seg generelt om bringe noe fra en form over til andre former eller versjoner ved å konkretisere den opprinnelige versjonen ved å tolke og tydeliggjøre metoden med sikte på at det skal nedfelle seg i rutiniserte aktiviteter, med andre ord en transformasjon fra det generelle til det spesifikke (Røvik, 1998). Oppsummert i ettertid framtrer den lokale beslutningsmodellen som ble brukt som en imitering av originalen, da både mål og virkemidler var noenlunde like, utfordringen var å tilpasse den til en norsk kontekst.

I case-studie1 ble det anvendt eksplisitt kunnskap, fagteorier og metoder som har klare likhetstegn med det som blir omtalt som evidensbaserte metoder. Evaluering av bruk av familieråd ved fosterhjems plasseringer var en videreføring av det nasjonale prosjektet «Hva er det med familieråd?» (Falck, 2006), hvor metoden ble evaluert etter datidens trender med intervensjons- og kontrollgruppe, pre- postdesign, mixed-methods osv. og det ble konkludert med at familieråd som beslutningsmetode kunne dokumentert en reell endring til det bedre. Familieråd kan derfor omtales som en evidensbasert praksis basert på et evidensbasert program hvor kunnskapen ble strukturert, problemet ble definert på individnivå og det ble iverksette tiltak som hadde en vitenskapelig begrunnelse. Bruk av familieråd ved fosterhjems plasseringer var en naturlig fortsettelse med å utprøve denne beslutningsmodellen innenfor et felt som fungerte dårlig i barnevernet. Det passet også godt inn i forhold til den evidensbasert bølgen innen evaluering hvor bakkebyråkratene selv skulle bidra aktivt i klinisk forskning ved å være med å forske på praksis: *“... that public-sector practitioners should conduct research on their clients*

as part of their clinical work. The ideal is the doctor who acts as a clinical practitioner towards her patients while also doing scientific research on them” (Vedung, 2010, s. 274).

De kunnskapsformer som preger evidensbasert programmer og evalueringer er ofte basert på at man kan strukturere kunnskapen, definere og måle problemer på individnivå og iverksette tiltak som er evidensbaserte (Vedung, 2015). Dette ble også delvis gjort i evalueringen av familieråd, men ettersom det ble valgt et casesdesign med en helhetlig fokus og inndragelse av tre nivåer ble ikke evalueringen så enspektret. Den fikk også trekk fra den sosiokulturelle forståelsen av kunnskapsutvikling da også erfaringsbasert kunnskap ble trukket inn, spesielt i vurderingene av hvorfor outcome ble som det ble. I tillegg ble kontekstavhengig kunnskap trukket inn, spesielt kulturelle dimensjoner som lå utenfor selve familierådmodellen. For å kunne vurdere hvorfor denne beslutningsmodellen passet så godt inn blant en etnisk gruppe som de reisende, var ikke oppskriften på hvordan familieråd skulle utføres tilstrekkelig for å kunne gi gode forklaringer på fenomenet, andre typer kunnskap måtte trekkes inn. Et annet moment var at jeg hadde et annen forståelse for hva evaluering skulle være og et annet kunnskapssyn, noe som gjorde at det klassiske, weberske verdi-nøytrale synet på kunnskapsutvikling som det strukturelle perspektivet etterstreber, var vanskelig å oppnå (Weber, 1949).

Kunnskapsutvikling og læring av evalueringen av barnevernsinstitusjonen Villa Vika

Den andre evalueringen som ble analysert var en naturalistisk casestudie hvor kunnskap ble konstruert på en helt annen måte, her var det det partikulære som ble studert i et praktisk perspektiv. Utgangspunktet var det å dokumentere og prøve å forstå hvorfor og hvordan barnevernsinstitusjonen Villa Vika oppnådde så gode resultater målt ut i fra brukereffekter (outcome) (Landrø & Hyrve, 2013). I evalueringen som var en casestudie ble det brukt en induktiv tilnærming til å belyse og forstå praksis og programmet som institusjonen brukte, noe som innebar en sosiokulturell og praksisbasert innfallsvinkel til å forstå kunnskapsutvikling. Som i case-studie 1 var evalueringen konsentrert rundt praksis og det praktiske, da hensikten var å bidra til «assisted sensemaking» for å videreutvikle institusjonsdriften og oppnå sosiale forbedringer, noe som forutsatte en empirisk studie for å forstå mer av dette.

I top-down studier kreves det presis kunnskap om ulike variabler og faktorer som leder til endringer, og i tillegg kontroll over hvordan modellen blir implementert. Evalueringen av Villa

Vika hadde det motsatte utgangspunktet, det var en lokal «grasrot» tilnærming til endring som var tilpasset den lokale konteksten. De hadde ingen ferdig oppskrift, men måtte prøve seg fram ved å anvende egne erfaringer og kunnskap for å avstemme og utvikle institusjonen til bedre å møte de utfordringene de hadde i det daglige arbeidet. Parsons AGIL-skjema, som er en universell typologi for funksjoner i et handlingssystem, kan brukes for å forstå dette programmet (H. Andersen, 2000). Læringsprosessen blant de ansatte var individorientert og de søkte å få til en «skreddersøm» i forhold til det enkelte barn som var plassert. Dette gjorde de ved å ta utgangspunkt i den enkelte beboers behov og med hjelp av kjennskap til barnet, situasjonen og egen kompetanse tilpasset (adaption) de tilbudet slik at det fungerte. Mål (goal) ble konstruert ut i fra kjennskap til barnet. Dette er en form for adaptiv læring hvor miljøterapeutene stadig måtte justere og tilpasse programmet både i forhold til den enkelte beboer men også i forhold til institusjonens muligheter og funksjoner (integration). Det sosiale systemet rundt barnet, som kan beskrives som en institusjonaliserte kultur, må vedlikeholdes og fornyes (latency/mønstervedlikeholdelse). Det er dette Schwandt (2003) omtaler som det «the rough ground» hvor de ansatte må vurdere fra situasjon til situasjon hvilken type kunnskap som er anvendbar og hva som skal gjøres, det vil si at det blir en form for situert læring som bygger på improvisasjonskunnskap. Dette er et praksisperspektiv på kunnskap som er sentralt i en institusjonshverdag, men som også var viktig å få fram i evalueringen av institusjonen. Dette innebærer et syn på den dyktige miljøterapeuter som meningsskapende og selvfortolkende vesen som greier å ramme inn, gi mening og innhold til det som skjer ut i fra å vurdere hendelser i et retrospektivt lys og fortolke hva det betyr i praksis (Weick, 1995). Det er meningen denne fortolkningen gir som definerer beslutningens verdi, og denne meningen er knyttet til en bestemt situasjon og kontekst. Uten kontekstuelle detaljer og barnevernsfaglig innsikt kan det være vanskelig for en ekstern evaluator å skjønne praksis i en institusjon, denne formen for kunnskapskonstruksjon er bilateral og interaktiv. Det å ha tilgang til praksisfelleskapet blir en nødvendig forutsetning for å kunne evaluere institusjonsdriften, da kunnskapen er bundet til sosiale og kulturelle situasjoner som oppstår i det praktiske arbeidet. Schön (2001) omtaler dette som praksisbasert forståelse av kunnskapens natur og han innfører begrepene *“viten-i-handling”* (s.52) når handlinger gir et forventet resultat og *“refleksjon-i-handling”*(s.56) når noe uventet skjer.

I evalueringen av case-studie 2 ble det tydelig at kontekstuelle forhold var viktigere enn generelle antakelser, praksis ble viktigere enn teori. Dette betyr ikke at programmet var uviktig,

det hjalp til med å minimere tvetydighet og skapte fokus og praktisk funksjonalitet ved at man hadde mål for praksis og en fagteori som kunne brukes i innrammingen og forståelsen av handlinger. Kunnskapen ble utviklet både i det daglige arbeidet i institusjonen men også i evalueringsprosessen som bidro til det Klev og Levin (2009) omtaler som samskapt læring. Hovedideen bak samskapt læring er å integrere kommunikative prosesser på ulike arenaer i en og samme integrerende læringsprosess. Med andre ord var evalueringen en del av kollektiv læringsprosess som blir brukt til å utvikle og forbedre institusjonen. Dette har medført at jeg fremdeles deltar i dette arbeidet 4 år etter at evalueringen ble ferdigstilt. Målet med evalueringen var å dokumentere praksis og komme fram til forbedringer i institusjonsdriften, og jeg ble en deltaker i denne prosessen ved at kunnskaputviklingen ble koblet sammen med handlinger for å kunne forbedre institusjonens drift og frambringe bedre brukereffekter (outcome). Vurdert i ettertid har denne evalueringen et aksjonsforskningselement i og med at det ble brukt en tilnærming som ligner mye på den samskapte læringsmodellen.

Disse to eksemplene på casestudier viser at type intervensjoner får konsekvenser for selve evalueringen. Hvordan endring skjer påvirker rollen til evaluator, men også selve evalueringsprosessen og kunnskaputviklingen. I case-studie 1 var det en beslutningsmetode som var på reise og som skulle implementeres i barnevernspraksis. Det var en form for «best-practice» som skulle tas i bruk i en norsk kontekst for å forbedre praksis, og evalueringens oppdrag var å finne ut om endringen ga de forskrevne resultatene. *Modelltroskap (fidelity), anvendelse og synet på at kunnskap som noe som lar seg identifisere stod sentralt i denne evalueringen.* I den andre evalueringen var det en helt annen og praktisk tilnærming til et program i en barnevernsinstitusjon. Her ble evalueringen konsentrert rundt praksis hvor hensikten var å gjør fortolkende vurderinger av verdien av menneskelige handlinger som utspilte seg i institusjonen, det vil si i en bestemt sosiale, historiske og kulturelle kontekst. *Kunnskapen var med andre ord bundet til sosiale, historiske og kulturelle situasjoner og oppstår når barn og unge, personalet, evaluator og eksterne representanter samhandler, det som kan omtales som samskapt læring.*

Felles for de to evalueringene var at de vektla sosiale forbedringer enten det var en top-down eller bottom-up tilnærming, og at endringene måtte tilpasses en konkret praksis noe som forutsatte kontekst-sensitivitet. Kontekstsensitivitet er også en forutsetning for å kunne fortolke

meningsfulle fenomener i case-studiene, noe som også påvirker hvordan jeg som evaluator utførte min evaluatorrolle.

8.5 Evaluators rolle i case-studier

Som evaluator må jeg fortolke og forstå det som de involverte aktørene i programmet allerede har fortolket, det vil si de sosiale aktørenes fortolkninger og forståelser av seg selv, av andre aktører, kontekst og verden utenfor. I evalueringene av casestudiene har jeg bygget på disse virkelighetsbeskrivelsene som har kommet fram gjennom intervju, samtaler og skriftlige kilder ettersom jeg mener det er disse som være med å gi mening til og forståelse til programmene. Utgangspunktet for evalueringene har vært å bygge på disse aktørenes sosiale beskrivelser, det vil si deres fortolkning av verden. På den andre siden har jeg prøvd å rekonstruere deres fortolkninger innenfor et samfunnsvitenskapelig språk ved hjelp av teoretiske begreper, noe som gjør at jeg går utover de sosiale aktørenes konstruksjoner. Giddens bruker begrepet dobbel hermeneutikk for å beskrive denne konstruksjonen som er en fortolkning av virkeligheten som allerede er fortolket av de involverte deltakerne (Kaspersen, 2001).

En utfordring som oppstod for meg som evaluator var jeg skulle integrere aktørenes erfaringsnære beskrivelser med programteoriens erfaringsfjerne begreper og beskrivelser (Gilje & Grimen, 1993). I arbeidet med evalueringene ble det brukt erfaringsnære beskrivelser og begreper i innsamlingen av data, dette for å kommunisere med informantene på en god måte og få en forståelse av hvordan de fortolker sine erfaringer med å delta i et familieråd eller et institusjonsopphold. I evalueringen av institusjonen Villa Vika ble det brukt et induktivt design hvor det ble brukt praksisnære begreper i interaksjonen mellom informanter og forskere, dette for å forstå praksis og brukereffekter som ble oppnådd. I evalueringen av case-studie 2 var det nødvendig å oversette familierådskonseptet til en lokal kontekst og anvendelse innen fosterhjemsarbeidet, det vil si at teoretiske begreper måtte gjøres erfaringsnære for å kunne få fram valide og troverdige data. Dette stilte krav til translatørkompetanse, noe jeg hadde ervervet i to andre evalueringer som jeg hadde utført hvor familieråd ble brukt som en beslutningsmetode i barnevernet (Hyrve, 2002, 2006). Det handlet både om å dekontekstualisere beslutnings-metoden ved å identifisere godt fungerende praksiser i andre land som var evaluert (Marsh & Crow, 1998; Sundell & Hæggman, 1999), og rekontekstualisere denne i norsk sammenheng og relokalisere familieråd til å gjelde fagområdet fosterhjemsarbeid. Dette betydde både addering og fratrekk av elementer fra den

engelskspråklige og svenske evalueringene for å tilpasse beslutningsmodellen til en norsk virkelighet og den spesielle lokasjonen hvor metoden ble utprøvd.

Weick (1995) bruker begrepet «enactment» om interaksjonen mellom evaluator og de ulike interessentene i et program og hvordan de gjensidig påvirker hverandre og sammen bidrar til meningsdannelsen. Den sosiale konstruksjonen kom med andre ord fram ved at jeg som evaluator samhandlet med informantene og prøvde å integrere deres erfaringsnære beskrivelser med de samfunnsvitenskapelige teoriene. Dette betyr at jeg som evaluator ble en deltaker i konstruksjonen, noe som betydde at jeg ikke kunne plassere meg selv utenfor den sosiale og politiske praksisen ettersom det er umulig å bli en *“bystander of democratic discourse”* (Greene, 2002, s. 1). I denne formen for anvendt sosial forskning, og med mitt utgangspunkt med at evalueringen skulle bidra til sosiale forbedringer, ble jeg en medspiller i den politiske prosessen, ikke en nøytral tilskuer. Derfor ble evalueringene påvirket av både den lokale konteksten og barnevernfeltets rådende diskurs, noe som medførte at selve evalueringsarbeidet ikke ble en objektiv og nøytral aktivitet, men heller en praksis, som både må forstås og tolkes ut i fra de verdier, normer, etiske vurderinger, makt og sentrale kultur-kognitive oppfatninger innen feltet. Begge de to evalueringene ble med andre ord konstituert av og for de rådende barnevernsfaglige diskursene. Evalueringer av sosialfaglige programmer har en politisk side som i liten grad kommer fram ettersom alle evalueringer må vurdere kvaliteter, resultater osv. ut i fra gitte verdier, og det er sjelden disse blir gjort eksplisitte. I begge evalueringen var det en implisitt forventning om at evalueringer skulle brukes i beslutninger vedrørende de to programmene, men i tillegg måtte jeg i min forståelse av de tidligere evalueringene trekke inn hva som blir evaluert og hva som er den rådende barnevernsdiskursen på området, hvordan det blir utført og hvilke resultater som blir trukket fram i rapportene. Begge evalueringene må settes inn i en større sammenheng når resultatene skal fortolkes, alt fra hvilken diskurs, det vil si den rådende forståelseshorisont innen feltet (Eliassen, 2016), til hvordan evalueringen influerer på fenomenene som blir studert.

Det at programmene ble evaluert og de involverte ble viet oppmerksomhet vil nødvendigvis ha en effekt i seg selv, men også systematikk og dokumentasjon av praksis vil i neste runde påvirket fosterhjemsarbeidet og institusjonsarbeidet. Konteksten for fortolkning vil influert på hva som ble studert, hvordan og hvilke resultater som kom fram. I case-studie 1 var utgangspunktet at fosterhjemspllasseringen skulle bli bedre ved å endre selve

beslutningsprosessen ved plassering ved å trekke inn den utvidede familien, noe som var kontroversielt ut fra den rådende fagdiskursen på området, da dette ble opplevd som en kritikk mot den sosialfaglige praksisen som bygde på at det var de profesjonelle som skulle avgjøre hvor og hvordan en fosterhjems plassering skulle utføres. Det å involvere den utvidede familie og en ekstern koordinator i beslutningsprosessen utfordret de profesjonelles internaliserte tenkemåte og praksis som de hadde fått gjennom utdanningsinstitusjoner og praksiserfaringer. Det utfordret kjernen i bakkebyråkratenes faglige identitet og bruken av skjønnsutøvelse ved at lekfolk ble trukket inn for å få et bredere beslutningsgrunnlag ved fosterhjems plasseringer (Lipsky, 2010; Vedung, 2015). Også case-studie 2 utfordrer den etablerte diskursen innen barnevernfeltet og synet på institusjons plasseringer som siste utvei i en omsorgsovertakelse (Backe-Hansen, 2011). Institusjonen Villa Vika mente at for mange barn og unge kunne institusjonsopphold være et godt alternativ til manglende og skadelige oppvekstkår som disse kom fra. Med andre ord utfordret begge programmene den rådende oppfatninger innen vitenfeltet, noe som også påvirket hvordan evalueringen ble designet og hvilke metoder som ble valgt for å få fram de involverte aktørenes synspunkter. Ettersom konstruksjonen av evalueringene forutsatte sosial interaksjon var det nødvendig i begge tilfellen hovedsakelig å benytte seg av kvalitative metoder for å kunne gi mening til programmene.

Dybdeintervju, som ble benyttet i stor grad, ga muligheter til å forhandle om hvilke mening vi skulle tillegge handlinger, evaluatorrollen innbefattet det å være del av en prosess hvor jeg også var en menings skaper som var med å medskape meninger om programmene. Selve konstruksjonen som kommer fram i evalueringsrapportene er det jeg som evaluator som har gitt mening til, som om det er «sant», og derved bidratt til å gjøre det sant i sin konsekvens (Murphy, 2015). Evalueringene var med å skape mening til det som ble gjort i de to programmene gjennom at enkelte elementer ble trukket ut og ble fokusert, noe som gjorde det mulig å legge merke til og bruke disse som byggesteiner i konstruksjonen av virkeligheten. Evaluatorrollen innebar å få med de involverte i det å skape mening ved å bevege seg fra det uforklarlige til det forklarede ved å produsere plausible forståelser av programmene. Weick (1995) påpeker at det er viktigere å komme fram til en plausibel forklaring på det uforklarlige enn helt presise forståelser av situasjonen. I begge evalueringene innebar evaluatorrollen å bidra til at de involverte kunne få en forståelse av hva som førte til hva («assisted sensemaking») og som kunne bidra til sosiale forbedringer.

Et annet sentralt poeng som kom fram gjennom evalueringen var koblingen mellom de involverte aktørene opplevelser av at noe var meningsfullt, og den sosiale konteksten som ble beskrevet i evalueringen. For eksempel kom betydningen av friluftsliv fram i evalueringen av Villa Vika. Det var opplevelser knyttet til turer, det å sitte rundt leirbålet, eller beversafari som var den sosiale konteksten som viktigste for å gi mening til atferden til barn og unge, det var de aktivitetene som kunne gi mening til redsel og utrygghet. Med andre ord er det interaksjonen, den sosiale praksisen, som gjør at miljøterapeutene kan forstå og gi mening til barn og unges atferd og tanker. Et annet sentralt punkt er at de i samtalene rundt leirbålet kan gi mening til det som har skjedd tidligere, før barna kom til institusjonen, noe som er sentralt å vite for å kunne samhandle på en konstruktiv måte og for å kunne justere og videreutvikle barnas individuelle handlingsplaner. Dette viser at gjennom evalueringen kunne ansatte få ny forståelse av ulike aktiviteter i det miljøterapeutiske arbeidet, noe som viser nødvendigheten av at evalueringen blir en form for samskapt læringen og som også påvirker evaluatrollen, da man selv blir en deltaker i læringsprosessen. Dette illustrer også en sentralt punkt hos Flyvbjerg (2013) som hevder at det ikke kan eksistere prediktiv teori i samfunnsvitenskapen, og at man innen samfunnsvitenskapen har problemer med å komme fram til generelle, kontekststuvhengige teorier og dermed står tilbake med en kontekststuvhengig viten. Casestudier styrke er nettopp fokuset på læring og utvikling, noe som får som konsekvens at evaluatrollen blir kompleks ved at evaluator må tilrettelegge for dette for å sikre at evalueringen bidrar til sosiale forbedringer. Evaluator skal ikke bare dokumentere programmet og konsekvenser av dette, i vurderingene blir det helt sentralt å bidra til lærings- og utviklingsprosesser som er nødvendige for å få til sosiale forbedringer på kort sikt og bidra til å bygge opp endringskapasitet i organisasjonen som sikrer overlevelse på lang sikt. I begge evalueringene ble det vektlagt at evalueringen skulle bidra til å utvikle praksis gjennom dialoger med praksisfeltet og meningsskapingprosesser som var knyttet til de involverte virksomhetene.

8.6 Intervensjonens karakter

I denne avhandlingen er to evalueringer som har benyttet et casesdesign som er blitt analysert. Hvordan programmene ble implementert var ikke bare avhengig av påtrykk utenfra og tilstanden i barnevernfeltet, men også av interne forhold i de to virksomhetene. Case-studie 1 ble en ide på reise om hvordan det å inkludere den utvidede familien i beslutninger vedrørende fosterhjems plasseringer av barn, ville være med å sikre bedre og mer varige fosterhjems plasseringer. Intervensjonsteorien bygger på en ide som ble sett på som en form for «best practice» i den vestlige verden til å forbedre fosterhjems plasseringer. I den andre

evalueringen var intervensjonen en «bottom-up» tilnærming hvor en barnevernsinstitusjon forsøkte å utvikle praksis til det bedre ved å gjennomføre en evaluering. Barnvernfeltet kan forstås ut i fra det Brunsson (2002b) omtaler som politiske organisasjoner, fosterhjemtjenesten i større grad enn Villa Vika som var mer handlingsorientert. I politiske organisasjoner er sammenhengen mellom mål og virkemidler uklare, noe som er tilfelle for mange barnevernsprogrammer som offentlige virksomheter utprøver, og som gjør at disse virksomhetene i stor grad blir nødd til å bygge sin legitimitet på politiske vedtak og handlinger. I disse to evalueringene ble programmene underlagt en empirisk undersøkelse for å finne ut mer om nytte- og bruksverdien av disse. Men det er grunn til å påpeke at konteksten for evalueringene var at de ble foretatt i politiske omgivelser, noe som fikk konsekvenser for anvendelsen av disse. Hensikten med begge evalueringene var at de skulle bidra til å forbedre programmer ved å skaffe informasjon som beslutningstakere kunne bruke for å fatte framtidsrettede beslutninger; evalueringer skulle bidra til å opplyse og å gi mening til programmene slik at de kunne bidra til å realisere målsetningene om «social betterment». Begge evalueringene tok utgangspunkt i intervensjonsteorier, det som her omtalt som programteori. Dette ble gjort for å få bedre fokus og muligheter til å analysere det empiriske materialet, ved å gjøre dette tilførte jeg et teoretisk skjelett, en konseptuell modell og en forståelsesramme som ble brukt for å kunne vurdere sentrale sider ved intervensjonene. Programteorien ga en struktur som muliggjorde det å få fram aktørenes forståelse, handlingsvalg og virkninger i forhold til intervensjonene. Dette er det store fortrinnet med å utvikle programteorien, dog bør man som evaluator være klar over at man bevisst eller ubevisst vektlegge de ulike aspektene i en intervensjon forskjellig. Med andre ord vil programteorien være en rekonstruktiv tolkning fra min side som evaluator og blir brukt for å finne ut hvordan intervensjonen direkte eller indirekte påvirker deltakerne og om denne bidrar til å oppnå positive effekter både for brukere og system.

Begge programmene som ble evaluert hadde fokus på anvendbar og handlingsrettet viten, noe som også påvirket evalueringens form ved at det ble vektlagt i framstillingen å presentere resultater som var meningsfulle for de involverte som arbeidet med programmene, det som Patton (2008) omtaler som intenderte brukere av evalueringen. De empiriske utprøvingene av programmene tok med andre ord utgangspunkt i de diskursive og sosiale praksiser som fantes i de to felt som evalueringene omhandlet. Strategiene som ble benyttet for å få til forbedringer og utvikling i de to programmene var ulike, selv om hovedmålsettingen om å bedre barn og

unges utviklingsmuligheter var de samme. I case-studie 1 ble formelle strukturer og systemer vektlagt ved at en form for «best practice» ble introdusert og utprøvd ved plassering av barn i fosterhjem, i case-studie 2 var formålet å utvikle de menneskelige ressursene slik at institusjonen ble bedre til å iverksette sin overordnede strategi og å lære fra de erfaringer de hadde fra det miljøterapeutiske arbeidet. Noe forenklet kan intervensjonen i case-studie 2 i ettertid beskrives som det å utvikle en omsorgskultur for å skape engasjement i forhold til å mestre bedre de utfordringer som institusjonens arbeid med barn og unge skapte.

Det at programmene var så forskjellige gjorde at evalueringene også fikk forskjellig karakter. Utgangspunktet for case-studie 1 var en ide på reise for hvordan en alternativ beslutningsmodell i barnevernet kunne resultere i kvalitative bedre plasseringer ved omsorgsovertakelse. For å kunne anvende denne beslutningsmodellen måtte den omsettes og transformeres til fosterhjemsarbeid, noe som krevde translasjonskompetanse. Den lokale translatøren var i dette tilfelle prosjektleder ved fosterhjemtjenesten i Hedmark, og selve translasjonsprosessen kan sammenlignes med en formativ evaluering i Scriven (1974) terminologi, dette for å tilpasse beslutningsmetoden som var på reise til den en lokal kontekst. På bakgrunn av denne formative evalueringen ble det laget et prosjekt med uttalte målsetninger og beskrivelser av hvem som skulle gjør hva og når, det vil si at strukturen ble fastlagt og som dannet utgangspunktet for selve evalueringen (Hyrve, 2008). I en top-down innovasjon blir strukturen helt avgjørende for selve gjennomføringen av programmet. Noe av samme tenkingen ligger til grunn for Riksrevisjonens modell for sentrale elementer i en planlagt endring (Riksrevisjonen, 2012a), som det ble redegjort for i teorikapitlet. I top-down innovasjoner blir strukturen en viktig innsatsfaktor når effektivitet både på bruker- og samfunnsnivå skal vurderes, noe som også ble gjort i evalueringen av bruk av familieråd. Det er også interessant at intervensjonen i nyere forskning blir betraktet som et «verktøy» som skal gi fosterhjemsansatte en mulighet til å komme fram til bedre beslutninger når det gjelder fosterhjemsarbeid (K. J. S. Havnen, 2016). Evalueringen viser også at strukturen i intervensjonen påvirker brukereffekten og brukereffekten påvirker i neste omgang strukturen i intervensjonen. For eksempel ble det ikke stilt noen formelle krav til koordinator som organiserte møtene ut over at de skulle være «nøytrale», men etter hvert som det ble høstet erfaringer ble dette endret til at koordinatorene som ble valgt var mennesker med gode relasjonelle ferdigheter, det vil si de som arbeidet med mennesker som lærere og sosialarbeidere. Med andre ord påvirket funksjonen som familierådet hadde systemet av roller

og relasjoner, og hvilke ferdigheter og kompetanse det var ønskelig at koordinator hadde. Innholdet og den sosiale funksjonen som familierådet hadde, var med på å påvirke den strukturelle utformingen av forsøket. De lokale aktørene innen fosterhjemtjenesten oversatte reformideene når de ble involvert i prosesser med å overføre og implementere disse. Måten aktørene gjorde dette på var helt avgjørende for at implementeringen av beslutningsmodellen og at forsøket med bruk av familieråd ved fosterhjems plasseringer lyktes lokalt. Vurdert i ettertid var det spesielt en kritisk faktor som kan være med på å forklare hvorfor man lyktes lokalt, men ikke nasjonalt med denne måten å plassere barn i fosterhjem på, nemlig translatørkompetanse.

8.7 Translatørkompetanse

Som tidligere påpekt er trenden med å implementere reformideer innen barnevernfeltet i Norge økende, og med det blir også translatørkompetanse både lokalt og sentralt viktig for å forstå utfallet av implementeringen av disse. I forsøket med bruk av familieråd ved fosterhjems plasseringer ble dette gjort ved å gjenskape en god praksis som hadde vist seg å være formålstjenlige for å komme fram til løsninger som var kvalitativt gode, samtidig som man var opptatt av å tilpasse reformideene til en lokal kontekst for at de skal kunne fungere. Det at norsk barnevern har vært under kritikk kombinert med internasjonaliseringen har medført at reformideer er blitt importert for å få til et kvalitativt bedre barnevern. Det interessante er at reformideen kommer fra et engelskspråklig land som New Zealand, og ikke fra U.S.A som har fått status som «forbilde» når det gjelder hvor reformideer innen norsk barnevern importeres fra. Selve translasjon kan billedlig framstilles ved at noe i programmet blir trukket fra og noe lagt til den opprinnelige ideen, dette for å oppnå den praksis man ønsket å overføre og gjenskape lokalt innen fosterhjemsarbeidet. Dette var etter min oppfatning helt vesentlig *for å lykkes med forsøket at man ikke fulgt oppskriften fullt ut, men tilpasset det til den lokale konteksten*. Dette var etter mitt syn et av hovedfunnene i evalueringen av case-studie 1 og som viste at case-studier kan være nyttige for å forstå hvorfor et program lykkes. Innen barnevernfeltet i Norge har mye av forskningen etter årtusenskiftet vært evalueringer av nye sosialfaglige metoder, som representerer en form for «best practices» som har vært forsøkt implementert. Programmet har en top-down tilnærming hvor hensikten har vært å finne en generelle metode for fosterhjemsarbeid som virker universelt og hvor modelltroskap er nøkkelen til å lykkes (Berzin, Thomas, & Cohen, 2007). Dette er tenking som bygger på økonomifagets modeller som vektlegger detaljerte oppskrifter som skal kopieres for å lykkes med å overføre «best practices» til en ny kontekst (Szulanski & Winter, 2002). Jo høyere grad

av modelltroskap, jo bedre effekt oppnår metoden. Det som blir vektlagt er sammenhengen mellom intervensjonen og brukereffekter (outcome) og Berzin et al. (2007) som har studert familieråd som intervensjonsmetode i U.S.A. konkluderte med: *“Given the rise in the number of communities utilizing FGDM⁷, measuring intervention fidelity and ultimately linking fidelity to outcomes are important for implementation on a larger scale”*(s.55). Modelltroskap blir et mål på om man lykkes med å gjenskape en reform i en ny kontekst, noe som krever grundige kunnskap om både konteksten det oversettes fra og til. Dette er sjelden tilfelle, og også i familierådsprosjektet ble det vektlagt å tilpasse beslutningsmodellen til den konteksten oversettelsen skulle brukes i.

Satt inn i den funksjonalistiske modellen for å vurdere effektivitet (Riksrevisjonen, 2012a), kan forsøket med bruk av familieråd ved fosterhjemsplasseringer vurderes som en suksess da brukerne, her den utvidede familie, i stor grad er fornøyde. Men dette kom ikke av graden av høy modelltroskap, som «best practices-teoretikere» vektlegger, snarere det motsatte. Det at familieråd som beslutningsmodell blir vellykket kan forklares ved at de lokale entreprenørene tar seg frihetsgrader i forhold til modellen og tilpasser den til en lokal kontekst. Reformideene i metoden familieråd ved fosterhjemsplasseringer ble en inspirasjonskilde til å sette i gang lokale prosesser hvor man utviklet sine egen versjon av metoden ved at man hadde velbegrunnede oppfatninger om både muligheter og begrensninger ved å gjenskape praksisen og resultatene i den mottakende konteksten. I familierådsprosjektet greide man å oversette familierådet *ved å ta vare på effektive prinsipper* som metoden bygde på, og ikke prøvde å finne de «beste prinsippene», og tilpasset disse til konteksten. For å få til dette krever det at translatøren greier å anvende det Blumer (1954) omtalte som «sensitizing concept», det vil si være følsom og oppmerksom overfor den lokale kulturen og kunne fortolke og skape mening ut ifra hendelser. Kunnskapsoverføring og implementering av beslutningsmetoden familieråd krever aktører som greier å kombinere grundig kjennskap til virksomheten og innsikt i selve metoden for å lykkes. Hva som er «best practice» innen barnevernfeltet vil være kontekstavhengig noe som krever at translatøren ikke oversette ord for ord, men greier å anvende prinsippene i modellen for å komme fram til robuste og kvalitative gode fosterhjemsplasseringer. Patton (2011) illustrerer forskjellen med et eksempel fra det å lage mat, «best practices» forutsetter spesifikke og normative oppskrifter som tilsett en teskje salt, effektive prinsipper gir råd om å smake til hvor mye salt som skal være. Bruk av familieråd

⁷ FGDM er familieråd som beslutningsmodell

ved fosterhjems plasseringer greide å anvende prinsipper når de vurderte om familier var egnet for å ta over omsorgsansvaret for et barn. Hva som er riktige grensesetting for at barn er avhengig av en rekke variabler som barnets alder og modenhet, familiens normer og verdier, situasjonen osv.. Ved å være pragmatisk og tilpasse beslutningsmodellen prinsipper til den lokale konteksten greide man å modifisere modellen slik at den passet inn i forhold til lokale verdier, normer og virkelighetsoppfatninger. Her ligger også en av forklaringene på at familierådsmoellen manglende spredning og oppslutning i Norge i ettertid, modellen forutsetter translatører som greier å anvende prinsippene og modifisere den til en lokal kontekst. Dette krever innsikt i metoden, didaktisk kompetanse og innsikt og forståelse i den lokale konteksten, noe den eksisterende translasjonsteoretiske litteraturen mangler (Czarniawska & Sevón, 1996; Patton et al., 2016; Røvik, Furu, & Eilertsen, 2014). Evalueringen er derfor interessant i det den trekker fram kontekstspesifikke betingelser og nødvendigheten av at translatøren har viten og forståelse om disse forhold, noe som er helt essensielt for kunne tilpasse modellen til en ønsket praksis.

Også i evalueringen av case-studie 2 som omhandler barnevernsinstitusjonen Villa Vika krever translatørkompetanse hos de involverte. Dette er en institusjon som ikke har fulgt myndighetenes reformiver med å standardisere barnevernets praksis med å innføre ulike oppskrifter eller verktøy for «best practices», men har heller blitt en reparatør som må rette opp uheldige sider ved den evidensbaserte bølgen. Nesten alle barn og unge som plasseres der har vært innom en eller flere omsorgsinstitusjoner tidligere, det være seg fosterhjem eller andre barnevernsinstitusjoner. Vurdert fra mitt ståsted kan det virke som om institusjonen har fungert som et alternativ, eller som en siste utvei når alle andre tiltak har sviktet. Men det viser også et annet særtrekk ved barnevernsinstitusjoner som har vært offentlig finansiert men med stor autonomi til lokale valg og verdier, det som i faglitteraturen omtales som grasrotautonomi (Børhaug & Gotvassli, 2016). Dette kan tolkes som om det offentlige mener at virksomheten ikke er så viktig, og historisk mener jeg dette har vært tilfelle i Norge, noe som sammenfaller med synet på institusjonsdrift i Sverige (Sallnäs, 2000). Det at den statlige styringen har blitt tydeligere de siste årene er et uttrykk for at myndighetene ønsker mer kontroll ved blant annet å innføre nye metoder for behandling, men fagfeltet har strittet mot.

Institusjonen Villa Vika har stilt seg tvilende til mange av de nye metodene eller «best practices» som er blitt tilbudt feltet, både ut i fra at de mener det er «gammel vin på nye flasker»

og at metodene etisk og faglig ikke er tilstrekkelige. De har valgt alternative forståelses- og handlingsmodeller som de ut i fra egne erfaringer mener fungerer bedre ved å ikke standardisere opplegget for beboerne, da hvert enkelt barn er unikt og trenger sitt eget faglige opplegg for å utvikle seg på en tilfredsstillende måte (Landrø & Hyrve, 2013). Det at institusjonen har stilt seg tvilende til å kontekstualisere de evidensbaserte metodene i sin praksis betyr ikke at de avviser teoretiske innspill, de velger å kontekstualisere sin egen fagteori som hovedsakelig bygger på tilknytningsteori og affektfokusert miljøterapi (Landrø & Hyrve, 2013). Men for å gjøre dette må de ansatte ved institusjonen være translatører som forholder seg aktivt i arbeide med å utvikle den avledede handlingsdelen av forståelsesdelen av fagteorien. På bakgrunn av sine erfaringer og viten blir tilknytningsteorien og affektfokusert miljøterapi omformet og tilpasset den lokale institusjonskonteksten. Dette blir en «*bottom-up*» *tilnærming som bedre fanger opp den lokale virkelighetsforståelsen som bygger på erfaringer og det som skjer når fagteorien anvendes i handling*. Translatørrollen blir også annerledes og på mange måter mer krevende da translatørene aktivt må utforme og tilpasse fagteorien til den lokale konteksten og til det enkelte barn. Det kan trekkes paralleller til tradisjonen i norsk grunnskole hvor tilpasset opplæring har stått sterkt, og det å tilpasse det sosialpedagogiske opplegget til barn og unges evner og forutsetninger (Telhaug, 2005). I begge programmene som ble evaluert var det et individuelle fokus med barnet i sentrum og fokus på oppnådde resultater. Det at det individuelle fokuset har kommet mer tydelig fram i programmene kan tilskrives en generell samfunnsutvikling og myndighetenes ønske om bedre styring med ressursene og at disse skal gi en brukereffekt for de involverte partene.

Det er sentralt å påpeke at det var ideer i form av programmer som ble evaluert og at dette skulle implementeres i en barnevernskontekst. Som påpekt tidligere vil reformideer bli endret når det overføres og iverksettes (Mintzberg, 2007), da reformideer er teoretiske antakelser som må tilpasses den lokale konteksten, noe som forutsetter at ideene er foranderlige størrelser. Dette fanger ikke «best practices»-tradisjonen opp, noe som gjør at de vektlegger modelltrokap som kvalitetskriterier for om et program lykkes (Berzin et al., 2007). Begge evalueringene viser at det å vektlegge hvordan og hva som gjøres når programmene skal implementeres er helt avgjørende for både hvorvidt de blir implementert og i hvilken versjon som blir valgt, og hvordan programmene virker i praksis. Om et program lykkes er avhengig av både translatørens omsetting og hvordan programmet blir utformet for å passe organisasjonens behov, og at dette blir kombinert med det Mintzberg (2007) omtaler som

«*crafting strategy*» (s. 376), det vil si at organisasjonen greier å justere programmet etter som prosessen skrider fram. Å være bundet til mål kan gjøre at programmet mislykkes og det er dessuten vanskelig å greie å planlegge for alle eventualiteter. I disse to evalueringene kommer det fram at *prosesskompetanse er helt avgjørende for å lykkes med det å få til «social betterment»*, med andre ord må translatøren være villig til å foreta nye omsetninger og tilpasninger for at et program skal nå målsetningen.

Ved å bruke en case-design i evalueringen av programmene blir kontekstuelle faktorer og prosesselementet trukket inn, noe som kan utdype og bidra å forklare hvor sentrale den lokale translatøren blir i endringsarbeidet.

8.8 Oppsummering

I dette kapitlet har jeg foretatt en cross-caseanalyse mellom to intervensjoner som jeg har evaluert. De to programmene som ble evaluert var forskjellige, det ene hadde en «top-down» tilnærming for å få til sosiale forbedringer innen et barnevernsfelt, mens den andre programmet hadde en «bottom-up» strategi til endring og utvikling. Felles for evalueringene var at det ble benyttet en programteori for systematisk å kunne fokusere på noen sentrale punkter og gi et utførlig beskrivelser av hva som har blitt oppnådd, hvordan det har skjedd og hvorfor. For å få kunnskap om dette i evalueringene ble det å forstå selve prosessen som førte fram til de oppnådde brukereffektene vektlagt.

I begge evalueringene ble det benyttet en sosiokulturell og praksisbasert innfallsvinkel til kunnskapsutvikling og læring. For å finne ut nærmere om hvordan programmene virket ble det gjennomført empiriske studier, noe som betyr at det var empirien og fortolkningen av denne som ble brukt for å vurdere hva som fungerte og ikke i programmene. I de to casestudiene som ble evaluert bygde på helt ulike intervensjonstradisjoner for å framskaffe viten om brukereffekter, hvor den ene vektla det å tilpasse en vellykket beslutningsmodell utviklet i en annen kultur til en norsk kontekst, den andre var konsentrert om situert læring i et lokalt utviklet program. Evalueringene viste at funn måtte knyttes til kontekst og forståelse for denne, kontekstualisere var nødvendig for å kunne tilpasse og forstå hvorfor og hvordan et program lykkes.

De to eksemplene på casestudier viste at type intervensjoner fikk konsekvenser for selve evalueringen. Hvordan endring skjedde påvirket rollen til evaluator, men også selve evalueringsprosessen og kunnskaputviklingen. I case-studie 1 var det en beslutningsmetode

som var på reise og som skulle implementeres i barnevernspraksis. Det var en form for «best-practice» som skulle tas i bruk i en norsk kontekst for å forbedre praksis og evalueringsoppdraget var å finne ut om endringen ga de forskrevne resultatene. Modelltrokap (fidelity) og anvendelse stod sentralt i denne evalueringen og synet på at kunnskap som noe som lar seg identifisere. I den andre evalueringen var det en helt annen og praktisk tilnærming til et program i en barnevernsinstitusjon. Her ble evalueringen konsentrert rundt praksis hvor hensikten var å gjør fortolkende vurderinger av verdien av menneskelige handlinger som utspilte seg i institusjonen, det vil si i en bestemt sosiale, historiske og kulturelle kontekst. Kunnskapen var med andre ord bundet til sosiale, historiske og kulturelle situasjoner og oppstår når barn og unge, personalet, evaluator og eksterne representanter samhandler, det som kan omtales som situert og samskapt læring.

Begge evalueringene tok utgangspunkt i intervensjonsteorier og evaluators rolle ble problematisert og translatørkompetanse ble trukket fram som helt essensielt for å skjønne hvordan og hvorfor et program lykkes. I familierådsprosjektet greide man å oversette familierådet ved å ta vare på effektive prinsipper som metoden bygde på, og ikke prøvde å finne de «beste prinsippene», og tilpasset disse til konteksten. Dette var etter min oppfatning helt vesentlig for å lykkes med forsøket at man ikke fulgt oppskriften fullt ut, men tilpasset det til den lokale konteksten. Translatørens rolle ble annerledes i institusjonsevalueringen, hvor omsetningen ble knyttet til arbeidet med å utvikle den avledede handlingsdelen av forståelsesdelen av fagteorien. På bakgrunn av sine erfaringer og viten blir tilknytningsteorien og affektfokusert miljøterapi omformet og tilpasset den lokale institusjonskonteksten.

I neste kapittel vil jeg gå over til å besvare forskningsspørsmålene og problemstillingen mer eksplisitt.

Kapittel 9 Diskusjon og konklusjon

Formålet med denne avhandlingen har vært å studere to eksplorerende casestudier for bedre å få innsikt og forståelse for hva disse kan brukes til innen barnevernfeltet. I de to evalueringene ble det vektlagt å komme fram til meningsfulle funn som ville være anvendbar og handlingsrettet, noe som krevde at framstillingen var slik at virksomhetene kunne bruke evalueringene for å iverksette forbedringstiltak som de ønsket på en effektiv måte. Argyris (1996) omtaler dette som implementeringsvaliditet, det at evidens som framkommer i evalueringen kan være anvendbare i og bidra til forbedringer som kommer målgruppen til gode, noe som krever at evalueringen blir vurdert som troverdig («credible»). Case-designet ga muligheter til å få innsikt og forståelse for hvorfor og hvordan programmene virket ved å rette oppmerksomheten på de «små ting» som Flyvbjerg (2010) omtaler det som, det vil si å være sensitiv overfor det som skjer og har skjedd og gi mening til dette. Innsikten jeg fikk i feltarbeidet gjorde at jeg ervervet kontekstvitene som var helt essensiell for å kunne forstå detaljer og hvordan vitene var bundet til sosiale og kulturelle situasjoner som jeg fikk tilgang til gjennom samtaler, spørsmål og diskusjoner med interessenter i og rundt virksomhetene. Med andre ord ble et situert syn på læring lagt til grunn i de to evalueringene, kunnskap og vitene som kom fram i evalueringene ble skapt gjennom samhandling med de involverte partene i en lokal kontekst. Den tette koblingen til feltet var hovedsakelig en fordel for å kunne framskaffe troverdige funn og gi mening til den virkeligheten som ble konstruert i evalueringene og det økte sannsynligheten for at evalueringene kunne brukes i forhold til å forbedre prosesser og brukereffekter (outcome) i programmene. Utfordringene lå i det at jeg som evaluator kunne «go native» som antropologene omtaler det som, det vil si at jeg ikke fikk tilstrekkelig avstand til feltet for å kunne fortolke og gi mening til evalueringsresultater. Det at evalueringene vektla læring og adaptasjon gjorde at jeg som evaluator fokuserte på å få fram en kontekstspesifikk forståelse av programmene på mikro-nivå noe som muliggjorde det å fange opp endringer og nye forståelser (translasjoner) som oppstod underveis. Ulempen med dette lærings- og utviklingsfokuset kan være at ansvaret (accountability) overfor eksterne oppdragsgivere kan bli fortrent ettersom evaluatorrollen blir en deltaker mer enn en tilskuer.

Følgende forskningsspørsmål har dannet grunnlaget for avhandlingens undersøkelsesblikk:

- Hvilke kunnskap kan evalueringer som anvender case-studier frambringe om barnevernsprogrammer?

- Hvilke empiriske, politiske og sosiale praksiser blir synlige i case-studier?
- Kan evalueringer som bygger på casestudier bidra til å utvikle tjenestetilbudet innen barnevernfeltet?

Jeg vil i dette kapitlet først diskutere nærmerede de tre forskningsspørsmålene og deretter drøfter problemstillingen og hva vi kan lære av disse to evalueringene i konklusjonsdelen.

9.1 Hvilke kunnskap kan evalueringer som anvender case-studier frambringe om barnevernsprogrammer?

Det særegne ved evalueringer generelt og case-studier spesielt er at de må frambringe anvendbar kunnskap som gjør intenderte brukere i stand til å håndtere virkeligheten på en best mulig måte innenfor de rammer og ressurser de har. På samme måte som Mathiesen (1973) påpeker at forholdet mellom teori og praksis i aksjonsforskningen er preget av en uferdig prosess, blir også kunnskapen som framkommer ved hjelp av case-studier preget av det uferdige. Kunnskapen som framkommer i evalueringen skal brukes og handling blir det vesentlige, ikke teoriutvikling. Dette er både styrken og svakheten ved å bruke et case-design i evalueringer. Feed-back prosessen fra det systematiske evalueringsarbeidet og tilbake til oppdragsgiver (praksis) blir det vesentlige, men dette kan gå på bekostning av det å kunne overføre læring og kunnskap til andre grupper. Feed-back prosessen i evalueringsarbeidet gjennom utvikling av programteori og påfølgende evaluering og presentasjon av resultater til intenderte brukere kan bli en evig runddans. Mens kunnskap i tradisjonell forskning blir gjort troverdig gjennom teoretisk resonnering, blir kunnskapen i disse to evalueringene troverdig ved at den svarer på utfordringene som programmet (intervensjonen) skal håndtere, det vil si at evalueringene presenterer løsninger på de utfordringer som programmet tar opp. Evalueringene er med andre ord politiske da de kommer med anbefalinger på hva oppdragsgiver skal gjøre. Det er grunn til å understreke at anbefalingene konkluderer med tiltak som skal tas i bruk og utføres, det blir kontekststøttet kunnskap som kommer ut av de to evalueringene. Kunnskapen som kom ut av de to evalueringene ble, kombinert med erfaringer og vurderinger av intenderte brukere, benyttet som grunnlag for handlinger og beslutninger. Evalueringsrapportene måtte både omsettes og kontekstualiseres i ettertid av intenderte brukere, noe som betyr at kunnskapen må framstilles på en måte som gjør at de kan bruke den for å iverksette det de ønsker på en god måte. Etter min vurdering har disse to rapportene vektlagt praktisk og handlingsrettet kunnskap, utfordringen ligger i overføre kunnskapen til andre kontekster.

Som jeg har skrevet ovenfor skjer kunnskaputviklingen gjennom deltakelse i praksisfellesskapet. I evalueringen av bruk av familieråd ved fosterhjems plasseringer blir brukerinvolvering i beslutninger sentralt for å forstå hvilke kunnskaper som har kommet ut av beslutningsmodellen. Ved å bruke aktørbegrepet blir jeg som evaluator påminnet om at aktørene selv er med på å skape sine egne liv og at de har et liv utenom hjelpeapparatet som de håndterer selv, på godt og vondt. Her ligger det implisitt en erkjennelse om at aktørene kan påvirke og utvikle de relasjonene de inngår i. Det vil si at viten i praksisfeltet vil være situert i en historisk, sosial og kulturell sammenheng og at det blir sentralt å vektlegge denne kunnskapen ved beslutninger i barnevernet. I evalueringen ble dette bekreftet ved at saksbehandlerne ble overrasket over at det i familier som de hadde små forventninger til, og som muntlig ble omtalt som ressursvake, fantes uoppdagede positive ressurser som kunne brukes i en barnevernssak (Hyrve, 2008). Familier har en kvalitativ annen erfaring og relasjoner til både biologiske foreldre og barn, noe som gjør at de har en sosial ekspertise som gjør at de kan komme fram med nye løsningsforslag i en sak som barnevernet ikke ville ha kommet fram til. For at dette løsningsforslaget skal bli anvendt forutsetter det refleksjon-i-handling fra de profesjonelle ved at de ikke låser seg til det alternativet de har tenkt ut på forhånd, men vurderer seriøst hvordan familiens alternative løsningsforslag kan brukes (Schön, 2001). For å kunne komme fram til alternative løsninger blir selve *prosessen og strukturen* som familieråd bruker med forarbeid, selve møtet og etterarbeid sentrale elementer, da kunnskap og viten er bundet til sosiale og kulturelle situasjoner hvor familien får sette ord på hva de mener om plasseringen i slekt. Denne kunnskapen er gjerne taus, men prosesselementet med at familien har sitt egen møte med en tydelig struktur, kan være med på å gjøre denne eksplisitt, ettersom viten er knyttet til den sosiale konteksten, her familierådet.

Det er ikke alltid taus kunnskap må gjøres eksplisitt for at det skal skje læring, den tause kunnskapen er situasjonsavhengig og personlig og kan være vanskelig å overføre til andre (Nonaka & Takeuchi, 1995). I case-studien om bruk av familieråd ved fosterhjems plassering ble den tause kunnskap delt og gjort forståelig både intern i den utvidede familie og mellom familie og barnevern gjennom dialog og refleksjon. Den individuelle kunnskapen blir gruppekunnskap i muntlig og skriftlig form (handlingsplan), og den tause kunnskapen blir konseptuell. Familierådet handler derfor mye om hvordan de ulike deltakerne kan nyttiggjøre seg andres kunnskap, og slik få ny innsikt og forståelse.

Også i evalueringen av barnevernsinstitusjonen Villa Vika kom det samme fram at aktørene kan påvirke og utvikle de relasjonene de inngår i og at læringsforhold alltid er en del av en sosial relasjon, noe som betyr at den sosiale relasjonen er overordnet i forhold til læringsforholdet (Wadel, 2002). Rettigheter og plikter som sosiale relasjoner er basert på er grunnleggende for at læring skal skje. Dette kom også fram i intervjuene med barn og unge ved institusjonen at de la vekt på at de kunne stole på de voksne som arbeidet der, og at det var snakk om trygge og stabile relasjoner som vedvarte over tid. Flere av informantene framhevet det at de profesjonelle stod på og ikke ga opp som sentralt for at de greide å tilegne seg ferdigheter og viten, som var essensielle for å kunne greie seg i livet, noe som også sier noe om stabiliteten og tryggheten i relasjonen. Flere av barna har hatt erfaringer med utrygge og ustabile voksne i oppveksten, noe som har påvirket deres forhold til andre mennesker, og derfor vil faktorer som skaper stabilitet og trygghet i spesielt viktig for disse barna. Den viktigste enkeltfaktoren for å lykkes i det sosialpedagogiske arbeidet blir å utvikle kvalitativt gode sosiale relasjoner mellom miljøterapeuter og barna, da læring påvirkes av aktelsesforhold, tillitsforhold, følelsesforhold og motivasjonsforhold. Et annet funn var at barna vektla de voksnes entusiasme når det gjaldt utøvelse av aktiviteter og at dette også smittet over på dem. Det at de voksne tok aktivt del i aktiviteter med beboerne var med å bidra til å motivere for en aktiv hverdag og opplevelsrike helger. Trygghet, relasjon og mestring blir interrelaterte faktorer som bidrar til læring og utvikling for både beboere og ansatte i praksisfellesskapet. Med andre ord må vi også her forstå viten i dette feltet ut ifra historiske, sosiale og kulturelle forhold og at praksisfellesskapet blir selve kjernen for å forstå læring og utvikling. Villa Vika som sosialt system er karakterisert ved engasjement og felles repertoar av handlinger, artefakter, begreper, historier og diskusjoner. På bakgrunn av det daglige arbeidet i praksisfellesskapet vokser det fram en felles forståelse og praksisutøvelse. Kunnskaputviklingen blir knyttet til praksisfellesskapet hvor kunnskap og viten blir forhandlet fram gjennom den samhandlingen som skjer i de sosiale praksissituasjoner som inngår i programmet.

Kanskje det mest krevende for de profesjonelle aktørene i de to evalueringene var det at kunnskapsutvikling og beslutninger i stor grad bygger på følelser og intuisjon. God mestring i praksissituasjonen, i utførelse av programmene, forutsetter sosiale prosesser som gir anledning til tolkning og innlevelse fra de involverte partene. I begge evalueringen kommer det fram at

det er brukerne som eier sine erfaringer, det er derfor et paradoks at i tradisjonelle utrednings- og beslutningsmodeller som barnevernet bruker i liten grad trekker inn denne kunnskapen i beslutningsgrunnlaget. Mine erfaringer fra tidligere evalueringer tilsier at det ofte i det profesjonelle praksisfellesskapet hersker en «tatt for gitt – holdning» ved at de profesjonelle vet best, og brukere sjelden gis mulighet til å påvirke beslutningsprosessen eller å komme med forslag til løsninger i barnevernssaker. For å kunne komme fram til fornuftige beslutninger kommer det fram i disse to evalueringene at dette forutsetter at de involverte deler kunnskap gjennom sosiale prosesser. Kunnskapsutvikling handler også om i hvilken grad de involverte kan dele den tause kunnskapen, den kunnskapen som ikke er uttrykt gjennom språket, men som er personlig, kontekstspesifikk og forankret i erfaringer, ideer, verdier og emosjoner.

Jeg har i ettertid gjort meg noen refleksjoner om familierådsmodellen og hvorfor familiemedlemmer greier å utvikle felles forståelse om hvor og hvordan et barn skal plasseres gjennom å bruke intuisjon, innlevelse, teft, emosjoner og subjektivitet. Fra mitt ståsted kan det se ut som om emosjoner og subjektivitet virker som katalysatorer som henter fram den tause kunnskapen som den utvidede familie er i besittelse av. Duesund (1995) påpeker at menneske vet mer enn hva det kan gjøre rede for og at kroppen er det ultimate instrumentet for all ekstern kunnskap, enten den er praktisk eller teoretisk. Ved at mennesket er et en organisk helhet, forstår det gjennom kroppen og vinner viten gjennom kroppen og dette muliggjør gjennom familierådsprosessen at den tause kunnskapen blir eksplisitt og blir anvendt i forhold til å sikre gode løsninger i fosterhjems plasseringer. Det at familien i familierådsmodellen får muligheten til å komme med sine løsningsforslag skaper sterke følelser hos de involverte familiemedlemmene, de emosjonelle påkjenningene resulterer både i gråt, latter og lettelse når man kommer fram til en handlingsplan.

En implisitt forståelse som kom fram i evalueringen var at barns behov for kontinuitet blir bedre ivaretatt hvis barn kan flytte inn i slektsfosterhjem i stedet for i fremmede fosterhjem. Dette kan også underbygges med forskningsresultater (Holtan, 2002) som viser at barn som flytter fra foreldrehjem til slektsfosterhjem opplever bruddet i det sosiale livet som mindre dramatisk enn for barn som flytter til andre fosterhjem. Slektsfosterforeldre kjenner også biologiske foreldre på en annen måte enn fremmede fosterforeldre gjør, noe som i neste runde kan bidra til større sammenheng og opplevelse av tilhørighet for barna som må flytte. Resultatene fra denne evalueringen underbygger disse forskningsresultatene.

I evalueringen kom det fram at det er i stor grad var slektninger som tok initiativ til å bli fosterforeldre, ikke barnevernet. Det kunne være at allerede etablerte ordninger ble formalisert gjennom familierådet, som at barna bodde hos besteforeldrene, men var oppført i folkeregisteret at de bodde hos sine biologiske foreldre. I tillegg mobiliserte familierådet både manifeste og latente sosiale nettverk i arbeide med å komme fram til akseptable løsninger for de barna som skulle plasseres. Det er spesielt interessant hvordan latente nettverk lar seg aktivere ved kritiske hendelser som omsorgsovertakelse. Selv om nettverket ikke har vært aktivt på mange år viser denne evalueringen at «blod er tjukkere enn vann», det vil si at slektskap er en ressurs som lar seg mobilisere og at familierådet kan fungere som en beslutningsarena ved at deltakerne i utgangspunktet har en felles historie som ny informasjon kan tolkes i lys av. Slektsbånd påvirker meningsdannelsen og gjør den plausibel for familiemedlemmene ved at forslagene som kommer fram i familierådet passer inn i deres verdensbilde. Dette er ikke nødvendigvis «sannheten», men det er plausibelt for de involverte ved at familiemedlemmenes mentale kart, som de tolker informasjon de får i familierådet gjennom, har mange felles komponenter. Weick (1995) omtaler dette som «plausible reasoning» og han argumenterer at hva som er sant er relativt og at man heller må se på om avgjørelsen fører til positive konsekvenser. For egen del vil jeg legge til at det innen barnevernet brukes for mye tid og krefter til å finne «sannheten» og optimale løsninger gjennom utredningsmaler og undersøkelser, men at man heller bør vurdere om ulike tiltak kan fungere. Som evaluator eller som barnevernsansatt kan det være vanskelig å skjønne forståelsesrammen som familien bruker i sine avgjørelser, men «... *one must try to form an image of a group's framework of frameworks – its belief system, its «cosmology» ...»* (Goffman, 1974, s. 27). Familierådets fasemodell åpner for dette ved familien blir involvert i beslutningen av en plassering og hvilke tiltak som skal støtte opp under denne. Denne arbeidsformen bryter med den evidensbaserte bølgen som både evalueringsfaget og barnevernet er dominert av. Dette skaper utfordringer og lete etter plausible løsninger og det krever kompetanse i å kunne analysere og forstå andre menneskers konstruksjoner av virkeligheten.

Det spesielle som kom fram i evalueringene var den betydning prosesselementet hadde i selve programmene; det var gjennom å delta i prosessene den tause kunnskapen blir eksplisitt og ble en «*levande kunnskap, en kunnskap-i-användning*» (Molander, 1996). I evalueringsarbeidet ble programteoriene som jeg hadde konstruert justert, og jeg måtte nærme meg både

familierådet og institusjonsdriften på en mer kompleks måte ved vektlegge prosesser, dette for å kunne gripe og forstå hvordan deltakerne omsatte og realiserte den tause kunnskapen til praktiske viten. Prosesselementet og fleksibiliteten er også noe som særpreger kvalitative case-studier generelt.

Familierådsmodellen som er en ide på reise, gir en struktur som hjelper deltakerne til å reflektere og prøve å svare på de kritiske spørsmålene som danner utgangspunktet for møtet. Gjennom å stille spørsmål, diskutere og svare på de vanskelige spørsmålene åpner det seg en ny virkelighet for deltakerne hvor de kan lære og utvikle seg i fellesskap, det blir en måte å få fram en kollektiv viten om hva som skal gjøres i den konkrete plasseringen. Kunnskapen kommer til uttrykk gjennom de aktiviteter som familierådet iverksetter og de løsninger som de skisserer i forhold til oppdraget, forslagene blir kunnskap-i-anvendelse (Molander, 1996; Schwandt, 2005b). Det at modellen er anvendbar, gjør at familier anvender modellen ut over det å holde et familieråd for å bestemme hvor barnet skal bo, det blir en modell som frambringer relevant og anvendbar viten som kan brukes generelt. Dette ga seg uttrykk i forsøket ved at det ble holdt flere familieråd i de fleste sakene og at prosesselementet var tydelig, noe som førte til modning og kompetanseutvikling hos alle aktørene. Det var også interessant hvordan den utvidede familien hadde nytte av denne formen for beslutningstaking på andre områder enn det var planlagt for, og som hjalp familien til å komme fram til kollektive løsninger på utfordringer de hadde.

Weber mente at rasjonalitet ikke bare kunne knyttes til enkeltindiver, men også til sosiale systemer (G. Hernes, 1978). Weber lånte denne forståelsen fra klassisk økonomisk teori som la til grunn en oppfatning av at rasjonalitet kan forstås som en egenskap ved et system snarere enn en individpsykologisk egenskap. Programmene kan etter min vurdering også forstås i denne sammenhengen, da måten disse ble strukturert på gjør at motivasjonsvirkningen blir større og skaper flere muligheter for å komme fram til alternative og kvalitative bedre løsninger. Programmenes struktur hadde sin egen logikk, som er avhengig av både hvordan selve systemet er organisert, men også hvor rasjonelle deltakerne opptrer innenfor systemet. Evalueringen kan i ettertid betraktes som en dialektisk prosess mellom programmet og praksis og som framskaffet valid informasjon som kan anvendes av de involverte partene. Case-evalueringer nære kopling til praksis gir både utfordringer og nye konseptuelle forståelser.

Både evalueringen av institusjonen Villa Vika og evalueringen av beslutningsmodellen familieråd kan plasseres innenfor et sosiokulturelt perspektiv i et kunnskapsteoretisk sammenheng ved at viten og kunnskapsutvikling baserer seg på ulike typer prosesser, og spesielt i sosiokulturelle prosesser knyttet til deltakelse i praksisfelleskapet. Viten som oppstår vil være situert i en kulturell sammenheng hvor den både blir skapt, artikulert, spredd og legitimert. Etter mitt syn legger den tradisjonelle evalueringene av barnevernsprogrammer et annet kunnskapssyn til grunn, viten er noe som individer og organisasjoner besitter og som kan identifiseres, behandles og spres til andre og forskningens oppgave blir å identifisere denne viten. Denne forståelsen blir ofte omtalt som strukturperspektivet og vektlegger viten som noe objektivt som kan identifiseres ved å bruke modeller fra individualpsykologien og kognitivismen (Gotvassli, 2015). I evalueringen av familieråd var det sentralt å være deskriptiv og ikke normativ for å kunne komme fram til hvordan viten skapes gjennom sosiokulturelle prosesser, hvordan den ble omtalt og skrevet ned, hvordan den ble spredd og legitimert i den utvidede familie og i barnevernet som system. I ettertid går det selvsagt an å stille spørsmål om det går an å ikke være normativ, men det er i alle fall viktig å forsøke være mest mulig deskriptiv, noe både evalueringsdesign og programteori tok høyde for. Når hendelser og prosesser skal fortolkes kan det være at rammene som jeg bruker i mine analyser ikke fanger alle nyanser i casene. Som evaluator måtte jeg sette meg inn i konteksten og prøve å forstå hvordan aktørene kom fram til sine løsninger og hvilke kontrakter som partene blir enige om. For eksempel kom det fram at familierådet representerer en form for uformell læring hvor blant annet taus kunnskap blir konkretisert og gjort eksplisitt gjennom formelle (handlingsplan) og uformelle avtaler som jeg som evaluator må forsøke å validere for å være sikker på at min fortolkning er i overensstemmelse med familien mente. Mine vitenskapelige interesser og praksiser innen evaluering er påvirket av mine verdier og derfor vil også analysen bygge på disse bevisste og ubevisste antakelsene, verdiaksiomer i Webers terminologi (Højberg, 2004).

Weick (2001) påpeker nødvendigheten av at et program har planer, eller her en programteori, for å skape tillit og tro på dette. Innholdet i programteorien er av mindre betydning så sant den ikke er meningsløs, det vesentlige er at programteorien gir de ansatte tro på at intervensjonen er meningsfull og kan brukes til å forstå praksis og bidra til å genere positive resultater. Programteorier kan i Weicks (2001) terminologi fungere som selvoppfyllende profetier, de er med på å skape optimisme og handling og gir retning for programmet. Det er troen på at programmet som generer de handlinger som gjør at programmet lykkes med sosialiseringen av

barn og unge. Det er de ansattes tro på at programmet er meningsfullt som gjør det meningsfullt ifølge Weick (2001). Evalueringsrapporten om Villa Vika (Landrø & Hyrve, 2013) kan også betraktes som en måte å skape mening retrospektivt for interessentene til Villa Vika, og underbygger dette. Programmets innhold har med andre ord flere funksjoner, ikke bare det å gi retning for intervensjoner, men også det å styrke ansatte og samarbeidspartnere i at det er meningsfullt det som blir gjort. Spesielt innen et felt som barnevernet generelt og institusjonsdrift spesielt, hvor sammenhengen mellom mål og tiltak er diffuse og det råder stor usikkerhet i forhold til hva som er beste måten å nå målsetningene på (Clifford et al., 2015; Sallnäs, 2000). Det at barnevernfeltet er komplisert og kunnskapen om relevante tiltak er usikker, det vil si hva som fungerer for hvem under gitte omstendigheter, gjør at casestudier blir en naturlig tilnærming for å få bedre innsikt i feltet, noe som betyr at gode og hyppige casestudier blir en forutsetning for å kunne utvikle barnevernfeltet på en tilfredsstillende måte.

9.2 Hvilke empiriske, politiske og sosiale praksiser blir synlige i case-studier?

Den empiriske praksisen som ble studert var to programmer innen barnevernet, den ene konteksten var den statlige fosterhjemtjenesten i Hedmark fylke og den andre var en barnevernsinstitusjon, for å vurdere kvaliteten og effektiviteten i programmene og i hvilken grad man lykkes med endringsarbeidet. For å kunne vurdere dette måtte det framskaffes informasjon og data om programmets design, implementering og om bruker- og samfunns-effekter. Et sentralt punkt i begge evalueringen var å få innsikt og forståelse av konteksten hvor intervensjonen tok plass, da det ble benyttet et case-design som i stor grad vektlegger og fortolker prosesser og funn ut i fra den lokale konteksten. Evaluering som etter min oppfatning er en praktisk disiplin hvor en sentral oppgave er å foreta vurderinger om kvaliteten i programmene, noe som betyr at jeg som evaluator må klargjøre det epistemologiske grunnlaget som blir brukt i vurderingsarbeidet. Funn fra den empiriske praksisen har jeg gjort rede for i forrige underkapittel og jeg utelater derfor disse her, og i stedet drøfte nærmere de politiske og sosiale praksiser som blir synlige i case-studiene.

Evalueringer er politiske, det vil si at de blir brukt til avgjøre programmets videre skjebne, hva skal endres og hva skal vedlikeholdes og i noen tilfeller bestemmer evalueringen om programmet skal legges ned. Dette påvirket selve evalueringene da det ble viktig hvordan rapporter og presentasjoner skulle skrives og legges fram for oppdragsgivere for at de skal kunne brukes i arbeidet med å oppnå sosiale forbedringer, formidlingen av

evalueringresultatene kan i seg selv endre programmet som studeres. Ettersom evalueringene handler om å vurdere innholdet i programmet ble det sentralt å skrive og presentere evalueringen på en slik måte at interessentene ble i stand til å handle mer reflektert basert på en dypere forståelse av både egen organisasjon og rammevilkårene for virksomheten. Dette stilte krav til meg som evaluator både når det gjaldt innhold, men også form på evalueringen, ettersom de blir brukt som grunnlag for å fatte politiske avgjørelser. I begge evalueringene var det en sentral oppgave å vurdere programmene i forhold til kvaliteten på tilbudet, noe som uunngåelig gjorde at evalueringene ble politiske og «gjennomsyret» av verdier. Vurderingen av kvaliteten på et program vil være avhengig av hvilke verdier som blir lagt til grunn. Konkret ble positive brukereffekter (outcome) vektlagt i de to evalueringene, i familierådsprosjektet ble stabilitet vedrørende plasseringer en verdi, tilhørighet og identitet til egen familie en annen (Hyrve, 2008). I evalueringen av Villa Vika var trygghet, tilhørighet, mestring, selvstendighet og generøsitet sentrale verdier i forhold til institusjonsoppholdet, deltakelse i ordinær skole og kvalifisering for arbeidslivet to andre sentrale verdier (Landrø & Hyrve, 2013). Det å ha disse verdiene ble helt avgjørende for å kunne vurdere kvaliteten på programmene. Ved å sammenligne disse evalueringene med tradisjonelle summative evalueringer kommer forskjellene tydelig fram i valg av hvilke verdier som blir brukt for å vurdere kvalitet. I evalueringene av det nordiske institusjonsbehandlingstilbudet «MultifunC» blir helt andre verdier, spesielt kostnader og rask gjennomstrømming (Socialstyrelsen, 2014, 2017), sentrale for å vurdere om behandlingstilbudet er kvalitativt bra. Valg av verdier for å vurdere kvalitet vil være helt essensielt i en intervensjon, og det bør diskuteres med oppdragsgivere hvilke som skal velges, da det er de som har myndighet til å bestemme hva som skal gjøres videre i programmet. Med andre ord viser dette at evalueringer har et politisk ansikt, og samhandling med beslutningstakere for å komme fram til hva som er relevante design, data og verdier for et program blir vel så viktig som de empiriske funnene som kommer fram. Evalueringsdesignet som ble bruk i de to evalueringen har sin styrke i samarbeidet med de involverte «endringsagentene» og forhandlingene om hva som skulle vektlegges i evalueringene av data, verdier og målsetninger. Ulempen var at hva som skulle vektlegges i liten grad ble gjenstand for diskusjoner med aktører på andre nivåer, for eksempel det statlige direktoratet som kunne ha andre ønsker og verdier i forhold til hva som skulle evalueres.

Den sosiale praksisen som er iboende og knyttet til kvalitative evalueringer er evaluators samhandling med de involverte aktørene i programmet, og hvordan de sammen konstruerer

virkeligheten. Weick (1995) bruker begrepet «enactment» om denne interaksjonen mellom evaluator og interessentene hvor de gjensidig påvirker hverandre og meningsdannelsen blir forhandlet fram gjennom den praktiske evalueringsprosessen. Jeg mener det er sentralt å være klar over dette og at man som evaluator ikke bare fortolker, men også er en medskaper av det som blir fortolket. Det gjelder ikke bare det som skjer i programmet, men som evaluator er jeg med på å medskape konteksten for intervensjonen. Meninger, forståelse og kunnskap som kommer ut av en evaluering blir skapt gjennom dialogisk språklig interaksjon mellom de involverte partene, og den sosiale praksisen blir nøkkelen for å kunne fortolke denne virkeligheten. Flyvbjerg (2001, 2010) som trekker fram læringsaspektet som en viktig begrunnelse for å velge et case-design, da dette gir muligheter til å gripe kontekstavhengig viten og erfaringer. Dette er selve kjernen i eksperters aktiviteter, noe som gjør at den sosiale praksisen blir helt sentral i evalueringer for å kunne gi mening til programmer, og som blir underkommunisert i de fleste lærebøker og empiriske evalueringer. For å kunne evaluere de to programmene som ble analysert i denne avhandlingen, var dialogen og samhandlingen med de involverte helt avgjørende for å kunne forstå både selve programmet og hvordan det var konstruert, men også hvorfor de frambrakte de resultater som det gjorde. Vilårene for å få til intersubjektiv forståelse var at vi hadde en dialog hvor vi sammen skapte mening, noe som var krevende og lærerikt på samme tid.

Evalueringene som bygde på en kvalitativt case-design hadde som siktemål å komme fram til sosiale forbedringer og vektla det å komme fram til funn som gjorde det mulig å handle på en ny og bedre måte. Prosessen for å komme fram til praktiske sannheter i de to evalueringene hadde en sirkulær struktur som kan relateres til Gadammers hermeneutiske sirkel (Langergaard et al., 2006), hvor de enkelte delene ble sett i lys av helheten og helheten i lys av delene. Med andre ord hadde forståelses- og fortolkningsprosessen en sirkulær struktur, noe som krevde at dialogen mellom meg som evaluator og informantene måtte være god, da funn måtte fortolkes ut i fra en foreløpig forståelse og som gjennom dialogen ble utviklet og endret etter hvert som begge parter forstod mer. Dysthe (2013) påpeker at for å få til disse prosessene blir den sosiale praksisen og forståelsen av «den andre» helt avgjørende. Det er i dette mellomrommet at meninger blir skapt, som en bro mellom den som snakker og den som lytter. Sosiale ferdigheter ble helt avgjørende i begge evalueringene for å komme fram til praktiske eller det Weick (2012) omtaler som plausible meninger. Gjennom dialogen var det mulig å gå fra det plausible til det mer plausible ved å forfine og utvikle forståelsen, dette for å kunne komme fram til praktiske

sannheter og initiere handling for å oppnå sosiale forbedringer. De sosiale relasjonene var med andre ord helt sentrale for å kunne oppnå dette, men det skaper også utfordringer da valideringen er basert på den kvalitative sannsynlighets logikk, hvor det er mulig å argumentere for og imot en fortolkning (Kvale & Brinkmann, 2011). De gjensidige overveielser spiller en sentral rolle i det å oppnå en felles mening og komme fram til valg av tiltak i evalueringene. Kvaliteten på beslutningene vil i stor grad være avhengig av de sosiale relasjonene mellom evaluator og de intenderte brukerne av evalueringen.

Som Greene (2015) påpeker særpreges de dialogorienterte evalueringsretningene av at troverdighet til evalueringen ikke kommer av bruk av spesielle empiriske forskningsmetoder, men heller av hvordan meningskonstruksjonen av den empiriske praksisen skjer. Troverdighet til en evaluering vil i stor grad være påvirket av den sosiale praksisen, det vil si de relasjonelle samhandlingene og tilliten mellom partene og det å skape et klima for gjensidig respekt mellom evaluator og interessenter. Dette påvirker kvaliteten på innsamlet materiale og hvordan dette kan fortolkes for å gi mening i forhold til det å skape framgang og utvikling i et program. Det at «sannheten» er noe det forhandles om kan være problematisk ut i fra et maktperspektiv, men som Kvale og Brinkmann (2011) påpeker er ikke viten framkommet gjennom en kommunikasjonsprosess, hvor både evaluator og intenderte brukere lærer og forandrer seg gjennom dialogen mindre korrekt, autentisk eller gyldig enn annen viten.

Et annet sentralt punkt som spesielt kom fram i evalueringen om bruk av familieråd ved fosterhjemsplasseringer handler om hvordan metoder som er på reise kan implementeres i et felt ved å ta utgangspunkt i de prinsippene som ut i fra en lokal kontekst virker fornuftige, og ikke en «best practices»-tilnærming som vektlegger modelltroskap. Det å implementere effektive prinsipper som å inkludere den utvidede familien i beslutninger ved fosterhjemsplasseringer forutsetter ikke at alle andre elementer i oppskriften må følges, disse kan utprøves og tilpasses den lokale kontekstens kultur. Det sentrale er at prinsippene beholdes og tilpasses den lokale konteksten, og at elementer som ikke oppleves som vesentlige kan utelates. Med andre ord må ideer på reise tilpasses den lokale praksisen og i evalueringsoyemed blir det helt sentralt å greie å fange opp både den sosiale og politiske praksisen som programmet opptrer i. I begge evalueringene var det samhandlingen med de involverte med på å forme både hva som ble fokusområdene og hvilken form evalueringene fikk, noe som er i overensstemmelse med nyere implementeringsforskning (Patton, 2016).

Det at evalueringer består av empiriske, politiske og sosiale praksiser kompliserer selve evalueringsprosessen, og evalueringen om bruk av familieråd ved fosterhjems plasseringer dokumenterte at denne beslutningsmodellen i de aller fleste plasseringer var å foretrekke framfor en tradisjonell byråkratisk modell, men konsekvensen for fosterhjemsarbeidet på samfunnsnivå var begrenset. Som jeg har argumentert for ovenfor handlet dette om den politiske praksisen som ikke tok høyde for klanstyringen som er utbredd innen fagfeltet. Dette er ikke unikt for denne evalueringen, det kan være fristende å sette fram en hypotese om at manglende forståelse for de ulike praksisene som opptrer i en evaluering og eller begrenset innflytelse, kan være med å forklare hvorfor evalueringer ikke blir brukt mer for å oppnå sosiale forbedringer. Jeg har innledningsvis omtalt evaluering som en form for anvendt forskning, noe som gjør at man ikke bare må følge de forskningsmetodiske og –etiske spillereglene, men også vektlegge hvordan funn blir brukt for å utvikle og endre praksis. Slik jeg har definert evaluering får det likhetstegn med det som tidligere ble omtalt som aksjonsforskning, som har et klart politisk siktemål, og hvor forskningen blir et virkemiddel for å oppnå endring og utvikling. Om en evaluering blir brukt handler mye om den sosiale praksisen og hvordan evaluator «enacter» i forhold til de involverte aktørene. I begge evalueringene var det helt sentralt å ha kontekstkunnskap, det er hovedsakelig i den lokale konteksten at innsamlingen av data skjedde og hvor dialogen og fortolkningen av funnene ble gjort. Konstruksjonen og fortolkninger kom fram i evalueringen gjennom en dialogorientert prosess hvor funn og hendelser ble diskutert, relasjonen til interessentene var helt sentralt for å gi mening til det som skjedde. I evalueringen av institusjonen Villa Vika ble alle funn drøftet med ledergruppen gjennom hele evalueringsprosessen og samarbeidspartnere til institusjonen ble innbudt til respondentvalidering for å justere og rette opp evalueringsrapporten. Det samme var tilfelle med evalueringen av bruk av familieråd ved fosterhjems plassering hvor en arbeidsgruppe bestående av den lokale prosjektleder og andre sentrale aktører ved fosterhjemtjenesten i Hedmark inngikk. For å kunne gi mening til hendelser krever det en inkluderende prosess hvor samhandlingen mellom evaluator og interessenter bygger på gjensidig respekt og forståelse for å kunne fortolke og forhandle fram troverdige funn og konsekvenser av disse. Begge evalueringene tok utgangspunkt i Patton (2008) og «Utilization-Focused Evaluation» som vektlegger denne prosessen for at evalueringer skal støtte og underbygge endringer, noe som krever kontekstforståelse og dialog med de involverte partene.

9.3 Kan case-studier bidra til å utvikle tjenestetilbudet innen barnevernfeltet?

Bruk av sosiale programmer er fremdeles en tilnærming som er mye brukt for å utvikle tjenestetilbudet innen barnevernfeltet. Evalueringer blir i denne sammenhengen et virkemiddel for å fortolke og beskrive de sosiale programmene og hvilke effekter disse har i forhold til å oppnå forbedringer. Evalueringer er tenkt til det å gi mening til sosiale programmer for at beslutningsinstitusjoner bedre kan forstå disse, og på det grunnlaget velge sosiale programmer og politikk som fører til sosiale forbedringer. Det er ulike måter å gjennomføre evalueringer på og spørsmålet blir i hvilken grad case-studier kan bidra til å utvikle tjenestetilbudet sammenlignet med andre tilnærminger. Dagens evidensdebatt kan minne om tidligere positivisme debatter (Skjervheim, 1996), og Mills (2000) påstand om at man i forskning burde bli mindre opptatt av mekaniske målinger og mer opptatt av «sociological imagination» har fått ny aktualitet. Evalueringer av sosiale programmer har i stor grad blitt en form for abstrakt empirisme og jeg mener at barnevernfeltet trenger andre og komplementære evalueringer som case-studier for å få et bedre innsikt og forståelse for virkninger av programmene. Det sentrale for å kunne utvikle tjenestetilbudet innen barnevernfeltet er at evalueringer bidrar til å gi mening og innsikt til politikere, byråkrater og praktikere som skal fatte beslutninger vedrørende programmer. Dette forutsetter metodisk grep med å «matche» design og metoder til problemstilling, og det blir derfor viktig å ha flere design å velge mellom alt etter hvilke type programmer og problemstillinger som blir evaluert.

Min hovedbegrunnelse for å velge et casedesign og en kvalitativ tilnærming i de to evalueringene som blir drøftet i denne avhandlingen var min opplevelse av at kunnskapsgrunnlaget innen barnevernfeltet var ufullstendig og mangelfullt, noe den nasjonale evalueringen også påpeker (Clifford et al., 2015), og som gjorde det påkrevet å få mer innsikt i hvordan og hvorfor program virker eller ikke. Mye av forskningen innen barnevernfeltet i Norge har vært evalueringer, og den evidensbaserte vendingen som kom med den fjerde bølgen innen evaluering har medført at et design basert på RCT har blitt foretrukket. Dette kunne ha være vel og bra så sant denne framgangsmåten kunne ha bidratt til å utvikle tjenestetilbudet, men som påpekt ovenfor blir evalueringer i begrenset grad brukt til å utvikle praksis (King & Stevahn, 2013). Paradokset med manglende anvendelse av evalueringer kan modifieres noe, da bruk av evalueringer er mer enn den dirkte instrumentelle handlingene som kan avledes av evalueringer for å forbedre tjenestetilbudet. Forhåpentligvis kan evalueringer bidra til å gi

mening til programmer slik at beslutningstakere kan få bedre innsikt og forståelse av programmet på sikt, noe som kan resultere i konsekvenser senere. I de to evalueringene som ble analysert var bruken i ettertid ulik, alt etter om det var en top-down eller en bottom-up implementering av programmene. I evalueringen av bruk av familieråd ved fosterhjemsplassing (top-down) ble resultatene brukt lokalt, ikke nasjonalt som var siktemålet.

Derimot ble evalueringen av institusjonen Villa Vika (bottom-up) brukt på flere måter både konseptuelt, instrumentelt og politisk for å videreutvikle tilbudet, men det er ikke gitt at dette vil vare over tid. En av årsakene til at bottom-up tilnærming til endring lykkes bedre var den nære koblingen mellom praksisfeltet og meg som evaluator og den muligheten dette ga for konstruktive dialoger for å videreutvikle programmet. Nærheten ga meg innsikt både «frontstage» og «backstage», noe som gjorde at jeg fikk et innblikk i organisasjonskulturen og derigjennom kunne forstå mer av den sosiale samhandlingen mellom barn og voksne ved Villa Vika. På samme måte som Uggerhøj (2014) og Flyvbjerg (2010) vil jeg trekke fram casestudier fortrinn i evalueringer ved at det gir tilgang til konkrete og kontekstbundet erfaringer som er helt sentrale i å forstå programmer. Nærheten og feedbacken gjør at evalueringresultatene blir mer gjenkjennelige og dette kan være med på å forklare hvorfor de også blir brukt i arbeidet med å utvikle tjenestetilbudet.

Et annet fortrinn med case-studier og den kontekstavhengige viten er at det muliggjør det å få dybdeforståelse for hva som skjer i et program eller prosjekt før det blir tatt avgjørelser vedrørende om disse skal støttes eller ikke. Som jeg har påpekt ovenfor er feltet vanskelig å styre, noe som kan være med på å forklare hvorfor evalueringer får begrenset betydning for det å utvikle tjenestetilbudet. Mine erfaringer med disse to evalueringene tilsier at skal man forstå og hjelpe beslutningstakere til å ta fornuftige avgjørelser vedrørende sosiale programmer er det helt nødvendig å ha kontekstkunnskap. Hva som skjer i et program er etter min forståelse vanskelig å forklare uten at kontekstuelle faktorer blir trukket inn. Dette er en av begrunnelsene for at jeg har valgt å benytte case-studier i de to evalueringene som er gjennomgått i denne avhandlingen. For å kunne uttale seg om et program er det helt sentralt å vite mer om hvordan dette fungerer for ulike deltakere og hvorfor noen lykkes og andre ikke. Case-studier gir muligheter til dette, og et annet styrke er at dette designet åpner for å trekke inn den

organisatoriske rammen hvor forsøket blir gjennomført for bedre å forstå dets dynamikker på de kontekstuelle premisser som eksisterer.

Det at casestudier gir en mulighet til å få dybdeforståelse gir muligheter til bedre å trenge inn i barnevernfeltet og lage evalueringer som kan gi ny og annerledes kunnskap som feltet trenger. Den ensidige satsingen på evalueringer som bygger på RCT-designet gjør at kunnskapsgrunnlaget blir ensidig og mangelfullt, men det er på den andre siden viktig å understreke at disse evalueringene også gir informasjon som sammen med kvalitative casestudier samlet gir et bredere og mer nyansert bilde av et program. Med andre ord kan ulike tilnærminger komplementere hverandre og gi mer substanskunnskap som kan brukes for bedre å kunne utvikle barnevernfeltet og derigjennom bidra med sosiale forbedringer.

Endringsdimensjonen er sentral for alle organisasjoner og i de to evalueringene som blir analysert i denne avhandlingen skulle programmene brukes for å balansere og tilpasse praksisene, dette for at tjenestetilbudet skulle framstå som relevant og kvalitativt bra. Det empiriske materialet i de to evalueringene trekker fram fenomener som er gjenkjennbare innenfor en barnevernsfaglig diskurs, men den illustrer også en utfordring ved å bruke kvalitative case-studier. I kvalitative case-studier er man tradisjonelt mer opptatt av å utvikle forståelse for sammenhenger enn å teste disse (Malterud, 2017; Pawson & Tilly, 1997). Dette har resultert i at jeg har vektlagt intenderte brukers opplevelse av programmene i begge evalueringene, dette for å få fram anvendbar og handlingsrettet kunnskap som kunne bidra til utvikling av programmene. Den praksisnære tilnærmingen og vekt på forståelse har gått på bekostning av makt og det å legitimere evalueringresultater på samfunnsnivå. Evalueringen av bruk av familieråd ved fosterhjemsplasing er et interessant case-studie i forhold til hvordan forhold og betingelser innen barnevernfeltet påvirker utbredelsen. Programmet ble en lokal suksess på indre Østlandet, men ikke utenfor kjerneområdet. Et resultat av familierådssatsingen i regionen var at et av barnevernskontorene (Kongsberg) som bruker beslutningsmodellen på alle barnevernssaker, ble kåret til «årets sosialarbeidere i 2016» av den nasjonale fagforeningen til de ansatte (<http://fontene.no/nyheter/barnevernet-i-kongsberg-reduuerte-akuttplasinger-med-90-prosent-6.47.417300.5997f1da36>). Som Røvik et al. (2014) påpeker er den underliggende forståelsesmodellen for implementering av programmer i nettverk i liten grad forsøkt gjort eksplisitt i forskningslitteraturen. Jeg stiller meg derfor spørsmålet om en annen vektlegging av hvilke funn som ble trukket fram kunne ha resultert i

en annen spredningseffekt. I artikkelen fra Kongsberg blir kvantitative størrelser som at akuttplasseringer ble redusert med 90 %, sykefraværet gikk ned og det at regnskapet viste at kontoret gikk med et stort overskudd i forhold til hva som var budsjettet osv., trukket fram. Det er på sin plass å stille spørsmål ved hvilken form kunnskapen i en barnevernkontekst bør ha for at den skal bli legitim, og om en alternativ dokumentasjon av programmene, som hadde vektlagt samfunnsøkonomiske gevinster, kunne ha gitt en annen spredningseffekt enn det å vektlegge praksisnær og anvendbar kunnskap som ble gjort i de to evalueringene som er analysert.

Et annet moment ved å bruke en praksisnær og anvendbar tilnærming som case-studier er at denne evalueringsformen vektlegger endring først og fremst på mikro- og eksonivå. Det er intenderte brukere av evalueringen som får forrang, noe som kan være med på å forklare manglende endringer på makro-nivå. Det å inkludere intenderte brukere av evalueringen i evalueringprosessen gir gode resultater lokalt (King & Stevahn, 2013), men lokale suksessoppskrifter lar seg sjelden overføre bare ved eksemplets makt. Bruk av case-studier, slik jeg har brukt de i de to evalueringene som er gjennomgått i denne avhandlingen, har klare likheter med aksjonsforskning og erfaringer fra norsk arbeidslivsforskning tilsier noe av det samme effekten (Eikeland, 2012). Hvor hensiktsmessig konseptualiseringer av programmene blir ved å bruke denne evalueringstilnærmingen kan diskuteres. Selv om det i begge evalueringen ble brukt en naturalistisk tilnærming ved å gi omfattende beskrivelser og tolkninger av konteksten for case-studiene for å muliggjøre for andre virksomheter å kjenne seg igjen for å lære og overføre kunnskaper til sin praktiske hverdag, har ikke dette skjedd. Spørsmålet mitt er om eksemplets makt, det vil her si kunnskap og viten som kom ut av evalueringene, lar den seg overføre til andre lignende virksomheter? Som jeg har skrevet ovenfor er barnevernsorganisasjoner ofte politiske organisasjoner, noe som skaper dilemmaer for den som evaluerer ved at omgivelsene må trekkes inn i større grad og at evalueringen må tilpasses de sosiale normene som interessentene har til virksomheten.

9.4 Konklusjon og veien videre

Formålet med denne avhandlingen har vært å utdype og drøfte hva en kvalitativ case-studie kan bidra med i evalueringer av programmer innen barnevernfeltet. Et case-design gir muligheter til bedre å kunne forstå hvorfor og hvordan programmer virker både på mikro- og på eksonivå, men det byr på utfordringer i forhold til å overføre kunnskapen til samfunnsnivå. Evalueringer som bygger på dette designet gir muligheter til å gi tilbakemeldinger som kan

brukes både for å forstå hva et program lykkes med og hva som ikke blir oppnådd, noe som kan være med på å bidra til å håndtere intervensjoner i barnevernfeltet på en ny og mer konstruktiv måte. Kvalitative case-studier kan være med å åpne opp og bidra til nye forståelser og komme fram til alternative handlinger som bedre løser de utfordringer organisasjoner står overfor. Programmer og ideer og evalueringer kan være med på å gi organisasjoner innsikt og forståelse i hvordan disse er blitt håndtert, hva som er blitt implementert, i hvilken versjon det er blitt innført og hvordan det har virket i forhold til praksis. I de to evalueringene ble det vektlagt å få fram meningsfulle funn som var nyttige og som kunne være anvendbare for de to organisasjonene som ble studert. I begge evalueringene ble det forsøkt å få fram kunnskap og viten som kunne brukes av virksomhetene i deres arbeid med å utvikle bedre tjenestekvalitet, det Argyris (1996) omtaler som implementeringsvaliditet. En annen styrke med kvalitative case-studier er at konteksten trekkes inn for bedre å forstå hvorfor et program oppnår de resultater som det gjør, og ettersom evalueringer har et eksplisitt anvendelsessikte, kan denne tilnærmingen brukes for å få større innsikt i de uregjerlige problemer som barnevernfeltet arbeider med.

Kvalitative case-studier kan brukes i evalueringer langt utover det å komme fram til styrker og svakheter ved et program, de kan brukes til læring, utvikling, opplysning og fremme av refleksive prosesser. Praksisfellesskapet som er beskrevet i de to evalueringene er både dynamisk, situert, kompleks og innflettet i historiske, politisk, institusjonelle og sosial orden, noe som forutsetter en forståelse for konteksten og premisset for denne praksisen. Case-studier åpner for dette ettersom den gir muligheter til fange den gode praksis som er situasjonsbetinget og lokal.

De to programmene som ble evaluert var begge kvalitative case-studier, et hadde et top-down tilnærming det andre et bottom-up. Dette fikk som konsekvens at jeg i analysene fikk ulike «omdreiningspunkter» og at jeg delvis måtte forhold meg ulikt til det kvalitative materialet ettersom intervensjonsteoriene bygde på forskjellige epistemologier om hvordan man kan søke kunnskap for å få til endringer. Familierådsevalueringen bygde på et program som var på reise, en form for «best-practice» og et top-down tilnærming som skulle utprøves i en norsk kontekst. Evalueringen av barnevernsinstitusjonen Villa Vika hadde et annet utgangspunkt med et program som bygde på situert handlingsteori hvor praksisfellesskapet var selve grunnsteinen i det sosiale læringssystemet som utviklet og lagret kompetanse, en form for bottom-up

tilnærming. I cross-caseanalysen kom det fram at de to ulike intervensjonstypene teoretisk vektlegger endring forskjellig, men et case-design muliggjør det å fortolke og gi mening til endringsprosessene. Programmer som bygger på en top-down tilnærming lykkes i den grad deltakerne greier å identifisere effektive mønstre og trekke ut prinsippene som ligger til grunn for programmet og å tilpasse disse til den lokale konteksten, noe som betyr at de først må dekontekstualisere programmet for så å kontekstualisere det i forhold til den lokale konteksten. Dette krever at den «gode oversetter» er flerkontekstuell, det vil si å ha grundige kunnskap og viten om kontekstene det oversettes fra og til. Men i tillegg må translatørkompetanse kombineres med faglig innsikt og forståelse for programmets prinsipper og verdier. Evalueringer av programmer som har et bottom-up perspektiv vil i stor grad bli konsentrert rundt situert læring og handlingsaspektet for å gi mening til programmet. Det som blir vesentlig for meg som evaluator i feltarbeidet blir å gjøre endringsteorien eksplisitt, det vil si at jeg gjennom forhandlinger med de involverte konkretiserer programmet. Evalueringen blir i stor grad å utprøve endringsteorien ved klargjøre input, aktiviteter, umiddelbare resultater (output), brukereffekter (outcome) og samfunnseffekter (impact). Evalueringens siktemål blir å få fram anvendbar og handlingsrettet kunnskap og viten om hvordan programmet fungerer i forhold til intensjonene og tilby handlingsvalg for hvordan kunnskapen kan anvendes for å oppnå endring og utvikling på ulike nivå. På den andre siden kan det sterke anvendeshensynet gå på bekostning av det vitenskapelige og metodiske elementet i evalueringene, noe jeg drøfter mer utførlig i neste kapittel.

Det overordnede hensikten med begge evalueringene var å bidra til læring og utvikling for de to virksomhetene hvor programmene ble gjennomført. Vedung (2009) bruker bilde at evalueringer skal bidra med refleksjoner rundt programmer og “... *destillera fram lärdomar som kan nyttiggöras i framtida förbättringar*” (s.165). For å få til dette måtte jeg som evaluator samle og fortolke data og deretter bruke disse for å foreta vurderinger for å kunne uttale meg om forbedringspotensialet. For å få til dette var det ikke nok med å samle og fortolke den empiriske praksisen slik den framstod i de to programmene vedrørende design, implementering, brukereffekter med mere, men like viktig var sosiale og politiske praksisene knyttet til programmene. For at virksomhetene og andre skal kunne lære av evalueringene var det viktig å trekke inn empirisk, polisk og sosial praksisene for å kunne frambringe praksisbasert evidens, det vil si funn som de involverte kunne nyttiggjøre seg i arbeidet med å utvikle og forbedre programmet. I evalueringene som ble analysert på nytt stod lærings- og utviklingsaspektet

sentralt, dette for at virksomhetene skulle kunne nyttiggjøre seg resultatene fra evalueringene for å skape «social betterment».

9.5 Metodisk refleksjon – det å analysere tidligere evalueringer på nytt

Utgangspunktet for denne avhandlingen er en ny analyse av to tidligere evalueringer som jeg har vært ansvarlig for. Utgangspunktet for begge evalueringene var at jeg som evaluator måtte engasjere meg praktisk i endringsarbeidet for å kunne erkjenne og fortolke den sosiale virkeligheten (Skjervheim, 1996). Som jeg har påpekt ovenfor har designet i de to case-studiene som er blitt analysert bygd på «Utilization-Focused Evaluation» og den interaktive evalueringspraksisen som Patton (2008) har utviklet og som vektlegger et «her og nå-perspektiv». Etersom jeg har brukt dette perspektivet i mange evalueringer er hensikten med denne avhandlingen å kritisk vurdere denne tilnærmingen i retrospektivt lys. Det at evalueringer blir betraktet som «assisted sensmaking» (Mark, 2015; Mark et al., 2000), og at meningsskaping ofte er et forsøk på å skape mening om noe som har skjedd, ga meg ideen om å analysere case-studiene på nytt. Dette skaper metodiske utfordringer som jeg vil drøfte nærmere. I Weicks (1995) teori om sensemaking trekker han fram sju karakteristika ved meningsskappingsprosessen hvor det mest spesielle elementet er at skjer retrospektivt. Weick skriver:

The idea of retrospective sensemaking derives from Schutz's (1967) analysis of «meaningful lived experience». The key word in the phrase, lived, is stated in the past tense to capture reality that people can know what they are doing only after they have done it. (1995, s. 24)

Med andre ord mener Weick at det er først i ettertid vi kan gi mening til hendelser, det samme var tilfelle med de to evalueringene hvor de «levde erfaringene» var grunnlaget for å vurdere kvaliteten på de to programmene. Men spørsmålet handler også om tid, i de opprinnelige evalueringene ble funn vurdert i lys av det som hadde skjedd nylig, ved å analysere evalueringsmaterialet på nytt ble oppmerksomheten konsentrert rundt delvis andre fenomener som det at programmene lykkes på organisasjonsnivå, men ikke med spredningen av erfaringene til andre virksomheter. For å fortolke materialet på nytt måtte jeg foreta en rekonstruksjon av sosiale fenomener som ble omtalt i evalueringene, og ved å få mer distanse til det innsamlede materialet kunne også tolkningene bedre forklare hvordan aktørene håndterte disse. Noe forenklet kan «sensemaking» forstås som hvordan fenomener i dukker opp, det Murphy (2015) omtaler som sansing av mening. Hva som blir gitt oppmerksomhet er avhengig av en rekke faktorer som er situasjonsavhengig og kontekstuel bestemt. I en fortolkning kan vektingen av ulike faktorer og erfaringer bli syntetisert i lys av senere erfaringer, noe som kan være både en feilkilde og en fordel. Det å fortolke tidligere evalueringer i lys av senere

erfaringer har også sine klare utfordringer, noe både Weick (1995) og Brunsson (1982) diskuterer når de drøfter dette fenomenet. I alle evalueringer bygger fortolkninger på at output og outcome er kjent og det er det som er grunnlaget for å gi mening til programmer. Ved å fortolke evalueringer på nytt etter en tid vil en del detaljer bli «visket ut» for å bruke Weicks terminologi, noe som gjør at man får bedre oversikt og forenkler årsakssammenhenger. Brunsson (1982) mener dette kan snus til å bli en fordel da det åpner for bedre og mer effektive tiltak, noe som er en av hovedoppgavene i en evaluering. Jeg vil spesielt trekke fram samfunnseffektene som vanskelig å dokumentere rett etter at et program er avsluttet.

Ved å analysere evalueringen på ny framtrer de store linjene mye tydeligere, og selv om detaljer forsvinner, gir de bedre grunnlag for å foreta vurderinger. Jeg har ovenfor drøftet hvorfor samfunnseffekten av familieråd ble begrenset, og dette illustrerer begrensningene som ligger i interaktive evalueringer. Vurdert i ettertid blir det tydeligere at evalueringene har vektlagt lærings- og utviklingsaspektet ved programmene, noe som ble opplevd som nyttige av de involverte, men de gode eksemplene har i liten grad blitt brukt av andre. Konklusjonen er det skal mer til en dokumentasjon av positive brukereffekter for at kunnskapen blir spredd. Ved å analysere evalueringen på nytt har det gitt meg ny innsikt som også er blitt formidlet og drøftet med de sentrale aktørene i de to programmene, noe som viser at evalueringene har vært nyttige for de involverte organisasjonene og deres brukere, men har i liten grad fått konsekvenser på samfunnsnivå. Satt inn i Riksrevisjonen (2012a) evalueringsmodell har begge evalueringene bidratt til at programmene lykkes med et å oppnå gode brukereffekter (outcome), men i mindre grad oppnådd gode samfunnseffekter (impact) som er mer krevende og sammensatt å få til. Vurdert i ettertid kommer det tydeligere fram at evalueringene ikke kun har vært en form for rituell evaluering for å legitimere programmene, de har begge bidratt til læring og utvikling på lokalt nivå. Dette illustrer også et fenomen som Dahler-Larsen (2011) omtaler som idealtypiske karakteristika av evalueringer som ble utført i denne tidsperioden, det at evalueringene konsentrerte seg om organisasjonsnivået, ikke policy-nivået. Ettersom jeg har tatt utgangspunkt i Patton (2008) og tilnærmingen «Utilization-Focused Evaluation» som vektlegger at intenderte brukere skal oppleve at evalueringen er nyttig for å utvikle praksis, vil det være naturlig at det er brukereffekter som blir vektlagt i rapportene.

Retrospektive evalueringer representerer en kilde til å forstå og lære av programmer som har vært gjennomført og kan brukes prospektivt. Dette har vært tilfelle med den retrospektive

evalueringen av programmet om bruk av familieråd ved fosterhjemsplassering som er blitt videreformidlet til det statlige barnevernet sist vår, og hvor erfaringene og funnene i denne avhandlingen vil bli brukt i nysatsingen som nå pågår i forhold til et nytt program om bruk av familieråd.

Valg av ontologisk og epistemologisk ståsted har også spilt inn for hvilke funn som kommer fram i evalueringene. Ettersom jeg har valgt å forstå evaluering som en form for «assisted sensemaking» hvor hensikten har vært å bidra til å forstå og utvikle programmer som har blitt evaluert, har fortolkninger blitt sentrale. Dette har medført at jeg hovedsakelig har valgt kvalitative analyser og metoder for å kunne fortolke og forstå programmene, jeg ble med andre ord en aktiv medskaper av evalueringsmaterialet, noe som kan kritiseres. På samme måte som pragmatikere mener at trær skal kjennes på sine frukter, vil jeg hevde at den beste formen for å kunne legitimere evalueringer av programmer finnes i kvaliteten og hvor verdifull kunnskapen og viten som kommer ut av disse er for å komme fram til sosiale forbedringer i et program. Med andre ord vektlegger jeg den sosiale praksisen og handling, noe jeg har redegjort for tidligere. Men dette forutsetter en normativ oppfatning blant deltakerne i et program om hva som er «passende» (appropriateness) praksis og at samhandlingen bygger på gjensidig ansvarlighet mellom de involverte (Rouse, 2007).

Jeg har ovenfor vist til likheten mellom evalueringer som bruker et case-design og aksjonsforskningen. På samme måte som aksjonsforskningen blir evalueringer som benytter case-design uferdige i den betydningen at man ikke kommer fram til et entydig svar, alt etter hva som blir vektlagt i evalueringen kan man komme fram til nye og utvidet forståelse jo flere ganger men gjennomfører case-studier innen et felt. På samme måte som Mathiesen (1973) vil jeg omtale det uferdige ved å bruke et case-design i evalueringer som en styrke, en måte å lære på, som gjør at feltet kan utvikle seg over tid. Case-studier blir en måte å få ny innsikt og kunnskap gjennom interaksjon mellom evaluator og deltakere i praksisfeltet, i tillegg fremmer evalueringsprosessen endring og muligheter til å utprøve «de uferdige resultatene», lokalt engasjement medfører involvering som gir eierskap og relevans til evalueringsresultat og det øker sannsynligheten for anvendelse av disse (King & Stevahn, 2013).

En metodisk kritikk som kan rettes mot de to evalueringene er at de bygger på en amerikansk tradisjon fra Midtvesten og spesielt på Michael Quinn Pattons arbeider. Denne tradisjonen

vektlegger de partisipatoriske og anvendelsesorienterte sidene av en evaluering, og ikke i like sterk grad det vitenskapelige og teoretiske sidene ved evaluering. Vurdert i ettertid er dette en svakhet ved de to evalueringene, det å kunne ha brukt evalueringene for å få fram kritiske synspunkter i forhold til å utvikle teoriene som blir brukt, hadde vært ønskelig. I begge evalueringene kunne det vært forsøkt å utvikle nye begrep og teoretiske ideer som i neste runde kunne vært brukt til å utvikle mer dekkende teorier innenfor de fagområder som ble evaluert. På den andre side kan det være urettferdig å kritisere Patton for manglende teoretisering ettersom han hevder at evalueringer skal gi ny kunnskap, innsikt og forståelse som interessenter skal kunne bruke i arbeide med å forbedre praksis. Evalueringens oppgave er å få til «action», forsknings mål er å få fram «knowledge and truth» (Patton, 2008, s.40). Dette er et av dilemmaene med retningen «Utilization –Focused Evaluation».

Kapittel 10 Perspektivering

I en artikkel i «Stat & styring» nr. 1 – 2017 om hvilke evalueringer som blir vurdert som særlig nyttige i forhold til statlig styring trekker Haugnæss og Gram (2017) fram organisasjons-, implementerings- og tilskudds- evalueringer, og da spesielt evalueringer hvor lærings- og utviklingsaspektet står sentralt erfares som nyttige. Derimot oppleves effektstudier som mindre nyttige, da disse resultatene framstår som usikre ettersom mange faktorer påvirker effektmålet som tidsaspektet mellom endring og effekt, komplekse årsaks-/virkningsforhold, kontrafaktiske hypoteser og kontrollgruppeproblematikk. Allikevel anser flere av informantene i Haugnæss og Gram (2017) sin studie at effektevalueringer vil bli viktigere i tiden framover. I samme nummer av «Stat & styring» er det flere kritiske artikler vedrørende det klassiske evidens sporet (RCT-designet) hvor det blir stil spørsmål ved nytten av disse evalueringene i styringssammenheng.

Etter min vurdering representerer de to evalueringene som er analysert i denne avhandlingen en alternativ eller komplementær tilnærming til de klassiske evidensbaserte evalueringene. Et case-design vektlegger lærings- og utviklingsaspektet med vekt på hvorfor og hvordan spørsmål. For eksempel viste familierådsevalueringen at det å inkludere den utvidede familien i beslutninger om fosterhjems plasseringer var en bedre måte å gjøre dette på en den tradisjonelle måten å plassere barn på. Evalueringen ga svar både på hvordan selve beslutningen ble foretatt og hvorfor dette ga bedre resultater, da involvering og slektskap var sentralt faktorer som påvirket langtidseffekten av plasseringen. Satt inn i Riksrevisjonen (2012a) funksjonelle evalueringsmodell kommer effekter av tiltak og innsatser langt ute i verdikjeden og et kvalitativt casesdesign kan sannsynliggjøre bedre hvorfor og hvordan brukereffekter oppstår enn andre evalueringdesign, men designet kan vanskelig frambringe kvantitative mål for hvor sterk disse sammenhengene er. Et annet fortrinn med å bruke case-studier i en evaluering av sosiale programmer er at disse evalueringene har høy relevans for de involverte ettersom sammenhenger og funn blir generert fra programmets aktiviteter og brukeres opplevelser.

Som jeg har skrevet tidligere er det ikke et spørsmål om et enten-eller-perspektiv når det gjelder valg av evalueringdesign, det kommer an på hva som skal vurderes. Jeg finner det problematisk at forskningsinstitusjoner opererer med et evidenshierarki da dette fører til

originale og mange ganger lite hensiktsmessige design og metodebruk. Innen et felt som barnevernet hvor praksis i stor grad er basert på erfaringer mer enn vitenskapelige studier (Clifford et al., 2015), trengs det flere evalueringer som studerer lærings- og utviklingsaspektet ved programmer. Evalueringen fra Villa Vika (Landrø & Hyrve, 2013) viser at behandlingseffekten i stor grad kommer av samhandlingen mellom miljøterapeuter og beboere, det vil si at selve relasjonen mellom disse er like viktig som innholdet, og at læring og utvikling knyttes til konkrete tiltaket det samhandles om. Viten ligger forankret i samhandlingen, den er situert og kontekstuel basert, og læring og utvikling skjer i og gjennom det daglige aktivitetene og samarbeidet mellom profesjonelle og beboere. En evaluering som bygger på et kvalitativt case-design gir muligheter til å gripe denne kunnskapen og kan med fordel brukes mer i evalueringer av det Krogstrup (2011) omtaler som «ville problemer» innen barnevernfeltet.

I den nasjonale studiene av barnevernet i Norge «Det nye barnevernet» ble det påpekte at barnevernsdiskursen har endret seg og at barnevernet i betydelig grad har tilpasset seg ideologiske endringer knyttet til nyliberale transformasjoner og kunnskapsøkonomiske krav (Clifford et al., 2015). Et annet kjennetegn ved moderniseringen av offentlig sektor har vært at skille mellom fag og politikk har blitt problematisert og blitt mer utydelig (Foss & Mønnesland, 2000), noe som også har påvirket evaluators rolle i spenningsfeltet mellom det å være tilskuer versus det å være deltaker. Dette har resultert i ulike skoler, retninger og modeller innen evaluering som har hver sine metodiske og verdimeslige utgangspunkt (Dahler-Larsen, 2011). Som jeg har påpekt ovenfor har min rolle som evaluator i evalueringen av de to programmene vært en deltakerrolle, noe et kvalitativt casesdesign vektlegger for å kunne gi mening til et program. I den evidensbaserte bølgen blir evaluator tildelt en tydeligere tilskuerrolle for å sikre «objektive og nøytrale» vurderinger av programmer (Høgsbro, 2015; Vedung, 2010), noe som i neste runde vil påvirke valg av design og metoder i evalueringer. Flere har kritisert denne tilnærmingen og bidraget til å utvikle tjenestetilbudet innen barnevernet, som omtales som evidensbasert praksis, for at denne ikke blir kontekstsensitiv nok (Ekeland, 2004; Høgsbro, 2015; Krogstrup, 2011).

Barnevernsfeltet studeres og analyseres «sett innenfra», men studien behandler også problemstillinger på samfunnsnivå for å gi et bilde av hvordan disse kommer til uttrykk i det daglige arbeidet ved virksomhetene. Avhandlingens hovedfokus har vært å vise hva case-studier kan brukes til for bedre å forstå sosiale programmer og hvilke resultater som kommer

ut av disse. Likevel er det grunn til å være oppmerksom på at barnevernet lever i et åpent system, som blir påvirket av og påvirker sine omgivelser. Dette er ikke vesentlig vektlagt i analysen, selv om sentrale aktører i omgivelsene er nevnt. Paradoksene innen barnevernet er mange og komplekse, og flere av dem påvirkes av andre aktører som fagprofesjoner, departementer og direktorater. Utvikling og bedring av kvaliteten vil alltid være en sentral drivkraft i barnevernets praksis, og for barnevernsorganisasjoner kan nettopp evalueringer være den viktigste kilden til videre eksistens og utvikling. Men spørsmålet blir mer hva som er «gode evalueringer» og hvordan disse kan være utviklings-, handlings- og endringsorientert. Utvikling og endring er nødvendig for alle virksomheter som eksisterer i interaksjon med stadig endrede omgivelser, noe som i høyeste grad gjelder barnevernfeltet.

10.1 Videre forskning - kampen om forståelsen av hva som er «gode evalueringer»

I den retrospektive analysen av to evalueringer ble lærings- og utviklingsaspektet vektlagt, og mitt bidrag til evalueringslitteraturen har vært å vise at case-studier og kvalitativ metoder er hensiktsmessige for å få innsikt og forståelse for programmer og for å utvikle en situert handlingsteori. Det særegne ved at barnevernet ofte arbeider med «uregjerlige problemer» (wicked problems) som det ikke finnes enkle svar på, blir det vesentlig å få større innsikt og lære fra evalueringer. Et annet grep jeg har gjort har vært å påpeke at for å få fram læring og utvikling er det sentralt å konkretisere og utvikle en intervensjonsteori (programteori) for bedre å forstå samspille mellom de ulike variablene som er i spill. Videre har jeg påpekt kontekstens betydning for å forstå hvilke resultater som blir oppnådd, kunnskap og viten som kommer fram må forstås ut i fra det lokale, det som jeg har omtalt som kontekstavhengig kunnskap.

En av grunnene til at mye av forskningen innen barnevernfeltet har vært evalueringer kan være både at det arbeides med uregjerlige problemer som det er vanskelig å definere og atskille fra andre problemer, og at feltet etterspør anvendbar og handlingsrettet kunnskap. Etter min vurdering er styrken med evalueringer som benytter et kvalitativt case-design at de vektlegger det å få fram handlingsrettet kunnskap, noe som begge evalueringene som ble analysert viste. Evalueringer burde vektlegge i større grad det å få fram det Argyris (1996) omtaler som implementeringsvaliditet, det vil si kunnskap som er anvendbar for intenderte brukere og at funnene blir presentert på en slik måte at de kan brukes for å iverksette endringer til det bedre på en god måte. Barnevernfeltet er et eksempel på et felt som er preget av uregjerlige problemer hvor årsaker til problemer ofte har bakenforliggende årsaker knyttet til det enkelte barnets eller ungdommens unike forhistorie og livssituasjon, noe som gjør at valg av tiltak og

oppfølging må tilpasses den enkelte (Støkken, 2014). Kvalitative case-studier kan spesielt innenfor et kunnskapsområde som barnevern bidra med ny innsikt og forståelse til programmer som i neste runde kan være med på å bidra til en kunnskapsbasert praksis og positiv utvikling for å oppnå «social betterment» innen feltet.

I innledningskapitlet tok jeg utgangspunkt Mark et al. (2000) og deres forståelse av hva evaluering skulle være. Det var en normativ forståelse som vektla at evalueringer skulle bidra til sosiale forbedringer ved å gi intenderte brukere forståelse for hvordan programmer fungerer, evalueringens funksjon blir med andre ord å være et hjelpemiddel som opplyser og gir mening til programmer ved å framskaffe et kvalitativt godt beslutningsgrunnlag for beslutningstakere. Evaluering forstått som et hjelpemiddel eller verktøy kan brukes for å ta seg fram i det empiriske terrenget i en evaluering. Men alle verktøy har sine styrker og begrensninger, og hjelpemidlene er derfor bare nyttige i den grad evaluator har det klart for seg hva situasjonen krever. Det samme gjelder for ulike evalueringdesign, alt etter hvilke problemstillinger som et program arbeider med vil det kreve ulike design og metoder. I denne avhandlingen har jeg analysert og drøftet hvordan et case-design kan brukes i evalueringssammenheng for å få bedre forståelse for hvordan og hvorfor et program virker og hvordan det kan bidra til sosiale forbedringer.

Kvalitative case-studier kan brukes alene eller sammen med andre metodiske tilnæringer, alt etter hvilke fenomen og problemstillinger som evalueringen skal opplyse og gi mening til. Med andre ord mener jeg at det bør være mer kritiske vurderinger for hvilke design som blir valgt for en evaluering, og at dette blir sett i forhold til et lærings- og utviklingsperspektiv i en gitt organisasjon eller situasjon. Målsetningen må være å velge et design som kan gi oppdragsgivere innsikt og forståelse i de fenomenene som evalueringen tar opp, et kvalitativt godt beslutningsgrunnlag som kan bidra til sosiale forbedringer. «Gode evalueringer» er med andre ord situasjonsavhengige og hva som er «beste løsningen» på de problemer som blir tatt opp vil i stor grad være normative, noe som resulterte i at kunnskapen som kom ut av de to evalueringene som ble gjennomgått på nytt vektla brukerorientering i en konkret kontekst og det å frambringe anvendelig og pragmatisk kunnskap. Her ligger også utfordringen i å velge en slik tilnærming ettersom brukereffekter (outcome) blir vektlagt, mens samfunnseffekter (impact) blir i liten grad vurdert. Det er videre en fare for at de begreper som er benyttet i analysemodellen for å trekke ut essensen av de to programmene gir et ufullstendig skjevt bilde

av disse. Jeg har prøvd å benytte begreper som er velkjente og som gir mening for min analyse, men en annen analysemodell ville kanskje ha vektlagt andre sammenhenger og resultater.

Avslutningsvis vil jeg hevde at den eksplorative tilnærmingen som ble valgt i retrospektive analysen har generert økt innsikt i hvordan barnevernsorganisasjoner håndterer programmer og hvilke utfordringer som er knyttet til å evaluere disse. Første steg på veien videre kan være å gjennomføre nye evalueringer innen et barnevernfeltet og vektlegge sammenhengen mellom intervensjon og effekt nærmere. For å få bedre forståelse hvorfor en effekt oppstår må sammenhengen mellom aktiviteter, handlinger og resultatet sannsynliggjøres. I sosiale systemer er det sjelden eller aldri slik at vi med sikkerhet kan si at et program vil gi en bestemt, og bare denne bestemte effekten, dette er det uferdige som aksjonsforskerne kaller det. Det nærmeste vi kan komme er å hevde at sannsynligvis vil det gi den eller den effekten på bruker og samfunnsnivå, men sikker kan vi ikke være. På samme tid kan et program resultere i utilsiktede konsekvenser, det vil si at det oppstår effekter som ikke var planlagt. Disse kan skyldes at programteorien ikke er godt nok utviklet, men også at spesifikke kontekstuelle betingelser kan forklare de ikke planlagte effektene.

Jeg kunne tenkt meg som en oppfølging av denne familierådsstudien å gjennomføre en komparativ studie av en top-down intervensjon for å finne ut mer om translatores rolle og betydning når samme programteori blir utprøvd i flere organisasjoner (multiple case-design), dette for å finne ut mer om hva som er sammenfallende og hva som er forskjellig. Det gjelder alt fra hvordan abstrakte ideer blir oversatt til konkrete handlinger og objekter, hvordan det blir gjennomført og hvilke resultater som kommer ut. Det komparative blikket kan bidra til å forstå mer av de prosesser som skjer lokalt når mennesker handler og samhandler og hvilke forskjeller som oppstår, videre gir det muligheter til å trekke inn kontekstens betydning. Etter mitt syn er kontekstforståelse en undervurdert forklaringsfaktor for å forstå hvorfor og hvordan programmer oppnår de resultater som de gjør.

Jeg har allerede startet på en oppfølgingsstudie av barnevernsinstitusjonen Villa Vika hvor jeg vil ville bygge vider på det som framkommer i denne avhandlingen og studere nærmere de mikro-sosiologiske prosessen knyttet til den mellommenneskelige forankringen for læring. Som Wadel (1996, 2002) påpeker mangler vi forståelse og begreper for å fange inn hvor og

hvordan læringen finner sted i de mellommenneskelige felleskap i barnevernsinstitusjoner og hvilken betydning har den sosiale relasjonen har for læringsforholdet.

LITTERATUR

- Aadland, E. (1997). *"Og eg ser på deg-": vitenskapsteori og metode i helse- og sosialfag*. Oslo: Tano Aschehoug.
- Abma, T. A., & Stake, R. E. (2014). Science of the Particular. *Qualitative Health Research*, 24(8), 1150-1161. doi: 10.1177/1049732314543196
- Almås, R. (1990). *Evaluering på norsk: ei innføring i vurdering av prosjektarbeid og handlingsretta forskning*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Andersen, H. (2000). Funktionalisme. I H. Andersen & L. B. Kaspersen (Red.), *Klassisk og moderne samfundsteori* (2. rev. udg. utg., s. 235 - 262). København: Hans Reitzels Forl.
- Andersen, N. Å. (1999). *Diskursive analysestrategier: Foucault, Koselleck, Laclau, Luhmann*. København: Nyt fra Samfundsvidenskaberne.
- Andersen, N. Å. (2007). Creating the Client Who Can Create Himself and His Own Fate--the Tragedy of the Citizens' Contract. *Qualitative Sociology Review*, 3(2).
- Andersson, M. (2009). Programteoretisk lärande. Hur kan programteori underlätta användning och lärande av utvärdering? . from Svenska utvärderingsföreningens konferens 22-23 oktober 2009
- Andreassen, K. S., & Wadel, C. (1989). *Ledelse, teamarbeid og teamutvikling i fotball og arbeidsliv*. Flekkefjord: SEEK.
- Andreassen, T. (2003). *Behandling av ungdom i institusjoner: hva sier forskningen?* Oslo: Kommuneforl.
- Anglin, J. P. (2002). *Pain, normality and the struggle for congruence : reinterpreting residential care for children and youth*. New York: Routledge.
- Anglin, J. P. (2004). «Well-enough» Functioning Residential Group Care Setting for Children and Youth: Constructing a Theoretical Framework and Responding to Critiques of Grounded Theory Method. I T. Tjelflaat & H. G. Eriksson (Red.), *Residential care: horizons for the new century* (Burlington, Ver: Ashgate.
- Argyris, C. (1996). Actionable knowledge: Intent versus actuality. *The Journal of Applied Behavioral Science*, 32(4), 441-444.
- Argyris, C., & Schön, D. A. (1978). *Organizational learning: a theory of action perspective*. Reading, Mass: Addison-Wesley.
- Backe-Hansen, E. (2001). *Rettferdiggjøring av omsorgsovertakelse: en beslutningsteoretisk analyse av barneverntjenestens argumentasjon i en serie typiske saker om små barn*. 2/2001, Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring, Oslo.

- Backe-Hansen, E. (2004). *God nok omsorg: riktige beslutninger i barnevernet*. Oslo: Kommuneforl.
- Backe-Hansen, E. (2006). Hvordan virker familieråd? Et internasjonalt perspektiv. I S. Falck (Red.), *Hva er det med familieråd?: samlerapport fra prosjektet: "Nasjonal satsing for utprøving og evaluering av familieråd i Norge"* (Vol. 18/2006, s. 249 - 284). Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Backe-Hansen, E. (2011). Institusjonsplassering - siste utvei?: betydningen av barnevernsreformen fra 2004 for institusjonstilbudet *NOVA-rapport (online): Vol. 21/2011*. (Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Backe-Hansen, E., Christiansen, Ø., & Havik, T. (2012). Utilsiktet flytting fra fosterhjem : en litteratursammenstilling *NOVA-rapport (online): Vol. 2/13*. (Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Backe-Hansen, E., Havik, T., & Grønningsæter, A. B. (2013a). Fosterhjem for barns behov : rapport fra et fireårig forskningsprogram *NOVA-rapport (online): Vol. nr. 16/13*. (Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Backe-Hansen, E., Havik, T., & Grønningsæter, A. B. (2013b). *Fosterhjem for barns behov : rapport fra et fireårig forskningsprogram* (Vol. nr. 16/13). Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Englewood Cliffs, N.J: Prentice Hall.
- Bandura, A. (1982). Self-efficacy mechanism in human agency. *American psychologist*, 37(2), 122.
- Barne, l.-o. i. B. (2012). *Bedre beskyttelse av barns utvikling : ekspertutvalgets utredning om det biologiske prinsipp i barnevernet : utredning fra utvalget oppnevnt ved kongelig resolusjon 18. februar 2011 : avgitt til Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet 6. februar 2012* (Vol. NOU 2012:5). Oslo: Departementenes servicesenter, Informasjonsforvaltning.
- Bath, H., & Seita, J. (2018). *The Three Pillars of Transforming Care. Trauma and Resilience in the Other 23 Hours*. Winnipeg: The University of Winnipeg, Faculty of Education Publishing.
- Beck Jørgensen, T., & Melander, P. (1999). *Livet i offentlige organisationer: institutionsdrift i spændingsfeltet mellem stat, profession og marked* (2. udg. utg.). København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- Berger, P. L., & Luckmann, T. (1966). *Den samfundsskabte virkelighed: en videnssociologisk afhandling* (3. opl. utg.). København: Lindhardt og Ringhof.

- Berzin, S. C., Thomas, K. L., & Cohen, E. (2007). Assessing model fidelity in two family group decision-making programs: Is this child welfare intervention being implemented as intended? *Journal of Social Service Research, 34*(2), 55-71.
- Birckmayer, J. D., & Weiss, C. H. (2000). Theory-based Evaluation in Practice: What Do We Learn? *Evaluation Review, 24*(4), 407-431.
- Blumer, H. (1954). What is Wrong with Social Theory? *American Sociological Review, 19*(1), 3-10.
- Bolman, L. G., & Deal, T. E. (2009). *Nytt perspektiv på organisasjon og ledelse : strukturer, sosiale relasjoner, politikk og symboler* (4. utg. utg.). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: experiments by nature and design*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- Brunsson, N. (1982). The irrationality of action and action rationality: decisions, ideologies and organizational actions. *Journal of management studies, 19*(1), 29-44.
- Brunsson, N. (2002a). *The organization of hypocrisy : talk, decisions and actions in organizations* (2nd ed. utg.). Oslo: Abstrakt forl.
- Brunsson, N. (2002b). *The organization of hypocrisy: talk, decisions and actions in organizations* (2nd ed. utg.). Oslo: Abstrakt forl.
- Bryderup, I. M. (2008). *Aktuelle utfordringer i socialpædagogikken*. København: Danmarks Pædagogiske Universitetsforlag.
- Bryderup, I. M. (2011). *Diagnoser i specialpædagogik og socialpædagogik*. København: Hans Reitzel.
- Brønholt, L. L., & Faureholm, J. (2005). *Familierådslagning : en beslutningsmodel*. København: Hans Reitzel.
- Bråten, S., & Bråten, S. (1998). *Kommunikasjon og samspill : fra fødsel til alderdom*. Oslo: Tano Aschehoug.
- Bufdir. (2010). Kvalitet i barneverninstitusjoner. Rapport fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratets arbeidsgruppe. (Oslo: Barne, ungdoms- og familiedirektoratet.
- Bukve, O. (2012). *Lokal og regional styring: eit institusjonelt perspektiv*. Oslo: Samlaget.
- Busch, T., Dehlin, E., & Vanebo, J. O. (2010). *Organisasjon og organisering* (6. utg. utg.). Oslo: Universitetsforl.
- Busch, T., & Vanebo, J. O. (2000). *Organisasjon, ledelse og motivasjon* (4. utg. utg.). Oslo: Universitetsforl.
- Børhaug, K., & Gotvassli, K.-Å. (2016). Styring og ledelse i barnehagesektoren. I K. H. Moen, Gotvassli, K.-Å., Granrusten, P. T. (Red.), *Barnehagen som læringsarena. Mellom styring og ledelse* (s. 46 -64). Oslo: Universitetsforlaget.

- Cheal, D. (1991). *Family and the state of theory*. New York: Harvester Wheatsheaf.
- Christensen, S., & Daugaard Jensen, P.-E. (2008). *Kontrol i det stille: om magt og ledelse* (3. udg. utg.). Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Clausen, S.-E., & Kristofersen, L. B. (2008). *Barneverns klienter i Norge 1990-2005: en longitudinell studie* (Vol. 3/2008). Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Clifford, G., Fauske, H., Lichtwarck, W., & Marthinsen, E. (2015). *Minst hjelp til dem som trenger det mest* (Vol. NF-rapport nr. 6/2015). Bodø: Nordlandsforskning.
- Colton, M. J. (1988). *Dimensions of substitute child care: a comparative study of foster and residential care practice*. Aldershot: Avebury.
- Czarniawska, B., & Sevón, G. (1996). *Translating organizational change* (Vol. 56). Berlin: Walter de Gruyter.
- Dahler-Larsen, P. (2002). *At fremstille kvalitative data* (Vol. vol. 246). Odense: Odense universitetsforlag.
- Dahler-Larsen, P. (2006). Evaluation after disenchantment? Five issues shaping the role of evaluation in society. I I. F. Shaw, J. C. Greene & M. M. Mark (Red.), *The Sage handbook of evaluation* (s. 141-160). London: Sage.
- Dahler-Larsen, P. (2008). *Kvalitetens beskaffenhet* (Vol. 358). Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Dahler-Larsen, P. (2011). New Public Management og evaluering. I T. Busch, E. Johnsen, K. Klaudi Klausen & J. O. Vanebo (Red.), *Modernisering av offentlig sektor* (3. utg. utg. Oslo: Universitetsforl.
- Dahler-Larsen, P. (2012). *The evaluation society*. Stanford, Calif: Stanford University Press.
- Dahler-Larsen, P. (2015). Evaluering. I S. Brinkmann & L. Tanggaard (Red.), *Kvalitative metoder : en grundbog* (2. udg. utg., s. 181 - 196). København: Hans Reitzels Forlag.
- Dahler-Larsen, P., & Krogstrup, H. K. (2001). *Tendenser i evaluering*. Odense: Odense Universitetforlag.
- Dahler-Larsen, P., & Schwandt, T. A. (2012). Political culture as context for evaluation. *New Directions for Evaluation*, 2012(135), 75-87.
- Davidson, E. J. (2005). *Evaluation methodology basics: the nuts and bolts of sound evaluation*. Thousand Oaks, Calif: Sage.
- DePoy, E., & Gilson, S. F. (2003). *Evaluation Practice. Thinking and Action Principle for Social Work Practice*. Pacific Grove: Brooks/Cole - Thomson Learning.
- DiMaggio, P. J., & Powell, W. W. (1991). Introduction. I P. J. DiMaggio & W. W. Powell (Red.), *The New institutionalism in organizational analysis* (Chicago: University of Chicago Press.

- Duesund, L. (1995). *Kropp, kunnskap og selvoppfatning* (Vol. 18). Oslo: Universitetsforl.
- Dysthe, O. (2013). Dialog, samspill og læring : Flerstemmige læringsfelleskap i teori og praksis. I R. J. Krumsvik & R. Säljö (Red.), *Praktisk-pedagogisk utdanning* (s. 81-116). Bergen: Fagbokforlaget.
- Egelund, T. (2005). Magtudøvelse i den sociale børneforsorgen. I M. Järvinen, J. Elm Larsen, N. Mortensen & Magtudredningen (Red.), *Det Magtfulde møde mellem system og klient* (s. 130 - 147). Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Egelund, T., & Jakobsen, T. B. (2011). *Døgninstitutionen*. København: Hans Reitzel.
- Egelund, T., & Sundell, K. (2001). *Til barnets bedste : undersøgelser af børn og familier - en forskningsoversigt*. København: Hans Reitzel.
- Eikeland, O. (2012). Action research - applied research, intervention research, collaborative research, practitioner research, or praxis research? *International Journal of Action Research*, 8(1), 9-44. doi: 10.1688/1861-9916_IJAR_2012_01_Eikeland
- Ekeland, T.-J. (2004). Autonomi og evidensbasert praksis *Arbeidsnotat / Høgskolen i Oslo. Senter for profesjonsstudier: Vol. nr. 6/2004*. (Oslo: Senter for profesjonsstudier SPS Høgskolen i Oslo.
- Eliassen, K. O. (2016). *Foucaults begreper*. Oslo: Spartacus.
- Ellingsen, I. T. (2014). "Familiy isn't a word, it's a sentence" - familieførståelser i lys av barnevernsfaglige prinsipper. I (Oslo: Universitetsforl., cop. 2014.
- Enderud, H. (2003). *Beslutninger i organisationer: i adfærdsteoretisk perspektiv*. Fredriksberg: Samfundslitteratur.
- Ericsson, K. (2003). Aktørperspektivet i forskning og praksis – en blandet velsignelse? . *Norges Barnevern nr. 2, 2003*.
- Eriksen, E. O. (1999). *Kommunikativ ledelse: om verdier og styring i offentlig sektor*. Bergen-Sandviken: Fagbokforl.
- Eriksen, E. O., & Skivenes, M. (1997). Legitimasjonsproblemer i barnevernet? *LOS-senter notat (online): Vol. 9705*. (Bergen: LOS-senteret.
- Eriksen, E. O., & Weigård, J. (1999). *Kommunikativ handling og deliberativt demokrati : Jürgen Habermas' teori om politikk og samfunn*. Bergen: Fagbokforl.
- Falck, S. (Red.). (2006). *Hva er det med familieråd?: samlerapport fra prosjektet: "Nasjonal satsing for utprøving og evaluering av familieråd i Norge"* (Vol. 18/2006). Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Fauske, H. (1997). Forståelse, forklaring og konstruksjon av sosiale problemer. *Sosiologi i dag*, 1997(4), 5 - 23.

- Fauske, H. (2000). Neofunktionalismen. I H. Andersen & L. B. Kaspersen (Red.), *Klassisk og moderne samfundsteori* (2. rev. udg. utg., s. 263 - 278). København: Hans Reitzels Forl.
- Fellesorganisasjonen. (2008). Fontene forskning : et tidsskrift fra Fellesorganisasjonen (FO).
- Fetterman, D. M., & Wandersman, A. (2005). *Empowerment evaluation principles in practice*. New York: Guilford press.
- Flyvbjerg, B. (2001). *Making social science matter: why social inquiry fails and how it can succeed again*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Flyvbjerg, B. (2010). Fem misforståelser om casestudiet. I S. Brinkmann & L. Tanggaard (Red.), *Kvalitative metoder : en grundbog* (s. 463 - 487). København: Reitzel.
- Flyvbjerg, B. (2013). Case Study. I N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Red.), *Strategies of qualitative inquiry* (4th ed. utg., s. 169 - 203). Los Angeles: SAGE.
- Forandringsfabrikken. (2011). *Det gode barnevernet: stortingsmelding nr.1 : fra barn og unge i Norge*. Oslo: Forandringsfabrikken.
- Foss, O., & Mønnesland, J. (2000). *Evaluering av offentlig virksomhet: metoder og vurderinger* (Vol. 4-2000). Oslo: NIBR.
- Frørup, A. K. (2011). *Videnformer og dokumentationspraksis i socialpædagogisk arbejde - en analyse af, hvordan dokumentation og socialpædagogisk praksis italesættes i henhold til arbejdet med anbragte børn og unge på døgninstitution*. København: Danmarks Pædagogiske Universitets-skole, Århus Universitet.
- Gadamer, H.-G. (2010). *Sannhet og metode : grunntrekk i en filosofisk hermeneutikk*. Oslo: Pax.
- Gilje, N., & Grimen, H. (1993). *Samfunnsvitenskapenes forutsetninger : innføring i samfunnsvitenskapenes vitenskapsfilosofi* ([3. prøvutg.]. utg.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Glaser, B. G. (2001). *The grounded theory perspective : [1] : Conceptualization contrasted with description* (Vol. [1]). Mill Valley, Calif: Sociology Press.
- Goffman, E. (1967). *Anstalt og menneske: den totale institusjon sosialt set*. København: Paludan.
- Goffman, E. (1974). *Frame analysis : an essay on the organization of experience*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- Gotvassli, K.-Å. (2015). *Kunnskap, kunnskapsutvikling og kunnskapsledelse i organisasjoner*. Bergen: Fagbokforl.
- Greene, J. C. (2000). Understanding Social Programs through Evaluation. I NK Denzin & YS Lincoln (red): *Handbook of qualitative research*: Thousand Oaks, CA: Sage.

- Greene, J. C. (2002). *Towards evaluation as a 'public craft' and evaluators as stewards of the public good or on listening well*. Paper presentert på the Australasian Evaluation Society International Conference. Retrieved May.
- Greene, J. C. (2009). Evidence as "Proof" and Evidence as "Inkling". I S. I. Donaldson, C. A. Christie & M. M. Mark (Red.), *What counts as credible evidence in applied research and evaluation practice?* (s. 153 - 167). Los Angeles: Sage.
- Greene, J. C. (2015). How Evidence Earns Credibility in Evaluation. I S. I. Donaldson, C. A. Christie & M. M. Mark (Red.), *Credible and actionable evidence. The Foundation for Rigorous and Influential Evaluations* (s. 205-220). Thousand Oaks, Calif.: Sage.
- Grønmo, S. (2004). *Samfunnsvitenskapelige metoder*. Bergen: Fagbokforl.
- Guba, E. G., & Lincoln, Y. S. (1989). *Fourth generation evaluation*. Newbury Park, Calif: Sage.
- Habermas, J. (1974). *Vitenskap som ideologi* (2. oppl. utg. Vol. 21). Oslo: Gyldendal.
- Habermas, J. (1975). *Legitimationsproblemer i senkapitalismen*. København: Fremad.
- Hagen, K. A., Ogden, T., & Bjornebekk, G. (2011). Treatment outcomes and mediators of parent management training: A one-year follow-up of children with conduct problems. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 40(2), 165-178. doi: 10.1080/15374416.2011.546050
- Harste, G., & Mortensen, N. (2000). Sociale samhandlingsteorier. I H. Andersen & L. B. Kaspersen (Red.), *Klassisk og moderne samfundsteori* (2. rev. udg. utg., s. 195 - 218). København: Hans Reitzels Forl.
- Hatch, M. J., & Yanow, D. (2003). Organization theory as an interpretive science. I H. Tsoukas & C. Knudsen (Red.), *The Oxford handbook of organization theory* (Oxford: Oxford University Press.
- Haug, L. (2009). *Hvordan opplever barn bruk av familieråd ved fosterhjems plasseringer?* Lillehammer: Høgskolen i Lillehammer.
- Haugen, R. (2008). Påvirkningsfaktorer: Risikofaktorer versus beskyttelsesfaktorer. I R. Børresen, R. Haugen & B. Fønnebø (Red.), *Barn og unges læringsmiljø : 3 : Med vekt på sosiale og emosjonelle vansker* (2. utg. utg., s. 43 - 72). Kristiansand: Høyskoleforl.
- Haugnæss, G., & Gram, I. (2017). Brukes evalueringer i statlig styring. *Stat & styring*(01), 42 -45.
- Havik, T. (2014). *Veiledning etter «Trygg Base» modellen*. Bergen: UNI Helse, RKBU Vest – Regionalt kunnskapssenter for barn og unge.

- Havnen, K. J., & Christiansen, Ø. (2014). *Kunnskaksstatus om familieråd. Erfaringer og effekter*. Bergen: Regionalt kunnskapscenter for barn og unge (RKBU Vest), Uni Research Helse.
- Havnen, K. J. S. (2016). Familieråd som beslutningsmodell i barnevernet. I Ø. Christiansen & B. H. Kojan (Red.), *Beslutninger i barnevernet* (s. 162 - 177). Oslo: Universitetsforlaget.
- Healy, K. (1998). Participation and child protection: The importance of context. *The British Journal of Social Work*, 28(6), 897-914.
- Heino, T., Reinikainen, S., & Bergman, M. (2003). *Familjerådslag i Norden: erfarenheter, forskningsresultat, reflektioner* (Vol. 66). Helsingfors: Svenska social- och kommunalhögskolan.
- Helgeland, I. M. (2007). *Unge med atferdsvansker blir voksne: hvordan kommer de inn i et positivt spor?* Oslo: Unipub.
- Helgeland, I. M. (2009). *Ungdom i alvorlig trøbbel: veier til forandring*. Oslo: Universitetsforl.
- Helsetilsynet. (2009). *Utsatte barn og unge - behov for bedre samarbeid : oppsummering av landsomfattende tilsyn i 2008 med kommunale helse-, sosial- og barneverntjenester til utsatte barn* (Vol. 5/2009). Oslo: Statens helsetilsyn.
- Henry, G. T., & Mark, M. M. (2003). Beyond use: Understanding evaluation's influence on attitudes and actions. *American Journal of Evaluation*, 24(3), 293-314. doi: 10.1016/S1098-2140(03)00056-0
- Henry, G. T., & Mark, M. M. (2004). The mechanisms and outcomes of evaluation influence. *Evaluation : the international journal of theory, research and practice*, 10(1), 35-57.
- Hernes, G. (1978). *Makt og avmakt : en begrepsanalyse : [et utgangspunkt for kartlegging av de faktiske maktforhold i det norske samfunn]* (2. utg. utg.). Bergen: Universitetsforl.
- Hernes, T., & Irgens, E. J. (2013). Keeping things mindfully on track: Organizational learning under continuity. *Management Learning*, 44(3), 253-266. doi: 10.1177/1350507612445258
- Hersey, P., & Blanchard, K. H. (1993). *Management of organizational behavior : utilizing human resources* (6th ed. utg.). Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall.
- Holtan, A. (2002). *Barndom i fosterhjem i egen slekt*. Institutt for sosiologi, Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Tromsø, Tromsø.
- Horverak, S. (2006). *Hvordan opplever ungdom å delta i familieråd?: et bidrag til arbeidet med barnevernets etikk og diskusjonen om barnevernets rolle i samfunnet*. 2006:171, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse, Institutt for sosialt arbeid og helsevitenskap, Trondheim.

- House, E. R., & Howe, K. R. (1999). *Values in evaluation and social research*. Thousand Oaks, Calif: Sage.
- Hukkelberg, S. S., & Ogden, T. (2013). Working alliance and treatment fidelity as predictors of externalizing problem behaviors in parent management training. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 81*(6), 1010-1020. doi: 10.1037/a0033825
- Hviid Jacobsen, M., & Kristiansen, S. (2002). *Erving Goffman : sociologien om det elementære livs sociale former*. København: Reitzel.
- Hyrve, G. (2002). Familiebaserte tiltak i barnevernet. I B. Løfsnæs (Red.), *Bestemme selv?: familieråd som metode i praktisk arbeid* (Oslo: Gyldendal akademisk).
- Hyrve, G. (2004). *Evaluering av familieråd som metode i barnevernet i Norge* (Vol. nr 15). Trondheim: BUS Midt-Norge.
- Hyrve, G. (2006). Familieråd sett ut i fra saksbehandlers ståsted. I S. Falck (Red.), *Hva er det med familieråd?: samlerapport fra prosjektet: "Nasjonal satsing for utprøving og evaluering av familieråd i Norge"* (Vol. 18/2006, s. 167 - 200). Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Hyrve, G. (2008). *Bruk av familieråd ved fosterhjemsplasseringer*. Hamar: Bufetat region øst.
- Hyrve, G., & Collin-Hansen, R. (2016). How to include marginalized youth in local community development? – Evaluation of a leisure time project in Trondheim. I R. Sundby & A. Heimgartner (Red.), *The Welfare Society: An Aim for Social Development (Soziale Arbeit - Social Issues)* (s. 163 - 182). Zürich: LIT VERLAG
- Hyrve, G., & Sataøen, S. O. (2006). *Samfunnsfag i førskolelærerutdanninga* (3. utg. utg.). Oslo: Universitetsforl.
- Høgsbro, K. (2015). Evidence and research designs in applied sociology and social work research. *Nordic Social Work Research, 5*, 56-70. doi: 10.1080/2156857X.2015.1066706
- Højberg, H. (2004). Hermeneutik. I L. Fuglsang & P. Bitsch Olsen (Red.), *Videnskabsteori i samfundsvidenskabene : på tværs af fagkulturer og paradigmer* (2. udg. utg., s. 309 - 348). Frederiksberg: Roskilde Universitetsforl.
- Højlund, S. (2014). Evaluation use in the organizational context – changing focus to improve theory. *Evaluation, 20*(1), 26-43. doi: 10.1177/1356389013516053
- Jacobsen, D. I., & Thorsvik, J. (2013). *Hvordan organisasjoner fungerer* (4. utg. utg.). Bergen: Fagbokforl.
- James, A., Jenks, C., & Prout, A. (1999). *Den teoretiske barndom*. København: Gyldendal.

- Johnsen, E. (1984). *Introduktion til ledelseslære* (Vol. 2). København: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck.
- Juul, R. (2004). Barnevernsarbeideres barneperspektiv og praksiser i møte med barn og unge i vanskelige livssituasjoner. *Norges barnevern*, 1.
- Juul, R. (2010). Barnevernets undersøkelser av bekymringsmeldinger: Diskursive praksisformer og barneperspektiver i den kommunale barneverntjeneste, og konsekvenser i forhold til barna.
- Kalleberg, R., Engelstad, F., & Malnes, R. (2009). *Samfunnsvitenskapenes oppgaver, arbeidsmåter og grunnlagsproblemer*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Kaspersen, L. B. (2001). *Anthony Giddens : introduktion til en samfundsteoretiker* (2. rev. udg. utg.). København: Hans Reitzel.
- Kayed, N. S., Jozefiak, T., Rimehaug, T., Tjelflaat, T., Brubakk, A. M., & Wickstrøm, L. (2015). *Psykisk helse hos barn og unge i barneverninstitusjoner : resultater fra forskningsprosjektet*. Trondheim: NTNU, Regionalt kunnskapssenter for barn og unge - psykiskhelse og barnevern.
- King, J. A., & Stevahn, L. (2013). *Interactive Evaluation Practice: Mating the Interpersonal Dynamics of Program Evaluation*. Thousand Oaks, Calif: Sage.
- Klaudi Klausen, K. (2011). Fra Public Administration over New PA til NPM - en fortolkningsramme for reformer. I T. Busch, E. Johnsen, K. Klaudi Klausen & J. O. Vanebo (Red.), *Modernisering av offentlig sektor* (3. utg. utg. Oslo: Universitetsforl.
- Klev, R., & Levin, M. (2009). *Forandring som praksis : endringsledelse gjennom læring og utvikling* (2. utg. utg.). Bergen: Fagbokforl.
- Krogstrup, H. K. (2011). *Kampen om evidens: resultatmåling, effektevaluering og evidens*. København: Hans Reitzels forlag.
- Krueger, R. A., & Casey, M. A. (2000). *Focus groups : a practical guide for applied research* (3rd ed. utg.). Thousand Oaks, Calif: Sage.
- Kvale, S., & Brinkmann, S. (2011). *Interview : introduktion til et håndværk* (2. udg. utg.). København: Hans Reitzel.
- Kvale, S., Brinkmann, S., Anderssen, T. M., & Rygge, J. (2009). *Det kvalitative forskningsintervju* (2. utg. utg.). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Kvillo, Ø. (2007). *Utredning av atferdsvansker, omsorgssvikt og mishandling*. Oslo: Universitetsforl.
- Kvillo, Ø. (2014). Daglig fagledelse. I Ø. Kvillo & T. Moe (Red.), *Barnevernledelse* (s. 156 - 173). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Landrø, T., & Hyrve, G. (2013). Relasjoner som gjør en forskjell - Villa Vika gjennom 15 år. (Høgskolen i Sør-Trøndelag.
- Langergaard, L. L., Barlebo Rasmussen, S., & Sørensen, A. (2006). *Viden, videnskab og virkelighed*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.

- Larsen, E. (2004). *Miljøterapi med barn og unge : organisasjonen som terapeut*. Oslo: Universitetsforl.
- Levin, I., & Trost, J. (1996). *Å forstå hverdagen : med et symbolsk interaksjonistisk perspektiv*. (Oslo: TANO.
- Liang, G. (2010). *Affektfokus i miljøterapi*. Trondheim: Nevropedagogisk Senter.
- Lie, G. T., & Granby, I. (2011). *Mennesket bak rusen: om Selbukollektivets historie, ungdommenes utviklingsprosess og betydningen av anerkjennelse*. Bergen: Fagbokforl.
- Lipsky, M. (2010). *Street-level bureaucracy : dilemmas of the individual in public services* (30th anniversary expanded ed. utg.). New York: Russell Sage Foundation.
- Lorenz, W. (2006). *Perspectives on european social work : from the birth of the nation state to the impact of globalisation*. Opladen: Budrich.
- Lorenz, W. (2014). From Object to Subject - paradigm shifts towards user participation in social work research IS. Elsen & W. Lorenz (Red.), *Social Innovation, participation and the development of Society* (s. 103 - 118). Bozen: Brixen Studien zu Sozialpolitik und Sozialwissenschaft.
- Lundby, L. (2007). *Bruk av familieråd ved fosterhjemsplassing*. BUFetat, region øst, Hamar.
- Lysgaard, S. (1961). *Arbeiderkollektivet : en studie i de underordnedes sosiologi* U-bøkene: Vol. 59. (Oslo: Universitetsforlaget.
- Løchen, Y. (1976). *Den diagnostiske kultur*. I (Oslo: Universitetsforlaget, 1976.
- Løfsnæs, B. (2002). *Bestemme selv?: familieråd som metode i praktisk arbeid*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Maaløe, E. (1996). *Casestudier af og om mennesker i organisationer: forberedelse, feltarbejde, generering, tolkning og sammendrag af data for eksplorativ integration, test og udvikling af teori* (2. udg. utg.). Kbh: Akademisk.
- Maaløe, E. (2004). In Case of Case Research (Vol. 2004-9): University of Aarhus, Aarhus School of Business, Department of Management.
- Mac, A. (2005). Institutionelle teorier inden for sociologi. I K. Nielsen (Red.), *Institutionel teori. En tværfaglig introduktion* (s. 65 - 92). Roskilde Roskilde Universitetsforlag.
- Madsbu, J. P. (2011). *Hvordan etablere vitenskaplig kunnskap om samfunnet? : Oplandske Bokforlag*.
- Madsen, B. (2006). *Sosialpedagogikk: integrering og inkludering i det moderne samfunnet*. Oslo: Universitetsforl.
- Madsen, S. O. (2012/2013). En historie om strategi som virus. *Økonomistyring & Informatik*, 28. årgang(Nr. 1), 13 - 32.

- Malterud, K. (2003). *Kvalitative metoder i medisinsk forskning: en innføring* (2. utg. utg.). Oslo: Universitetsforl.
- Malterud, K. (2017). *Kvalitative forskningsmetoder for medisin og helsefag* (4. utg. utg.). Oslo: Universitetsforlaget.
- March, J. G. (1995). *Fornuft og forandring : ledelse i en verden beriget med uklarhed*. Fredriksberg: Samfundslitteratur.
- Mark, M. M. (2015). Credible and Actionable Evidence: A Framework, Overview, and Suggestions for Future Practice and Research IS. I. Donaldson, C. A. Christie & M. M. Mark (Red.), *Credible and actionable evidence. The Foundation for Rigorous and Influential Evaluations* (s. 275 - 302). Thousand Oaks, Calif.: Sage.
- Mark, M. M., Henry, G. T., & Julnes, G. (2000). *Evaluation. An Integrated Framework for Understanding, Guiding, and Improving Policies and Programs* San Francisco, Calif.: Jossey-Bass Inc.
- Marsh, P., & Crow, G. (1998). *Family group conferences in child welfare*. Oxford: Blackwell Science.
- Marthinsen, E. (2012). Social work practice and social science history. I E. Marthinsen, I. Julkunen & L. Uggerhøj (Red.), *Practice research in Nordic social work : knowledge production in transition* (s. 1 - 26). London: Whiting & Birch.
- Martinussen, W. (1991). *Sosiologisk analyse : en innføring* (3. utg. utg.). Oslo: Universitetsforl.
- Mathiesen, T. (1973). Aksjonsforskning og det uferdige. I T. Axelsen & A. Finset (Red.), *Aksjonsforskning i teori og praksis* (s. S.122-133). [Oslo]: Cappelen, 1973.
- Merton, R. K. (1967). *On theoretical sociology: five essays, old and new*. New York: The Free Press.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1984). *Qualitative data analysis: a sourcebook of new methods*. Beverly Hills, Calif: Sage.
- Mills, C. W. (2000). *The sociological imagination*: Oxford University Press.
- Mintzberg, H. (1994). *The rise and fall of strategic planning : reconceiving roles for planning, plans, planners*. London: Prentice Hall.
- Mintzberg, H. (2007). *Tracking Strategies: Toward a General Theory*: United Kingdom: Oxford University Press.
- Molander, B. (1996). *Kunskap i handling* (2. omarb. oppl. utg.). Göteborg: Daidalos.
- Murphy, T. (2015). *Sensemaking. Introduktion til Karl Weick*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Nadim, M. (2015). Generalisering og bruken av analytiske kategorier i kvalitativ forskning. *Sosiologisk tidsskrift*(Nr 3), 129-149.
- Neumann, C. E. B., & Neumann, I. B. (2012). *Forskeren i forskningsprosessen : en metodebok om situering*. Oslo: Cappelen Damm akademisk.

- Nielsen, K. A. (2004). Aktionsforskningens videnskabsteori. I L. Fuglsang & P. Bitsch Olsen (Red.), *Videnskabsteori i samfundsvidenskabene : på tværs af fagkulturer og paradigmer* (2. udg. utg., s. 517 - 546). Frederiksberg: Roskilde Universitetsforl.
- Nonaka, I., & Takeuchi, H. (1995). *The knowledge-creating company : how Japanese companies create the dynamics of innovation*. New York: Oxford University Press.
- Ogden, T. (2016). Evidens i forskning, politikk, praksis og medier. I I. Frønes, H. Eng, S. K. Ertesvåg & J. Kjøbli (Red.), *Risiko, intervensjon og evidens : utfordringer og strategier for barnevern, utdanning, helse og politikk* (s. 89 - 109). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Ogden, T., & Hagen, K. A. (2008). Treatment Effectiveness of Parent Management Training in Norway: A Randomized Controlled Trial of Children With Conduct Problems. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 76*(4), 607-621. doi: 10.1037/0022-006X.76.4.607
- Ogden, T., & Nordisk, m. (1999). Barn og ungdoms levekår i Norden: marginalisering av barn og unge i Norden - en kunnskapsstatus *TemaNord (online): Vol. 1999:547*. (København: Nordisk Ministerråd.
- Olsen, J. P. (1986). Foran en ny, offentlig revolusjon. *Nytt norsk tidsskrift 3*(1986), 3-15.
- Olsen, J. P. (2008). The ups and downs of bureaucratic organization. *Annu. Rev. Polit. Sci., 11*, 13-37.
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research & evaluation methods* (3rd ed. utg.). Thousand Oaks, Calif: Sage Publications.
- Patton, M. Q. (2008). *Utilization-focused evaluation* (4th ed. utg.). Los Angeles: Sage.
- Patton, M. Q. (2011). *Developmental evaluation: applying complexity concepts to enhance innovation and use*. New York: Guilford Press.
- Patton, M. Q. (2012a). *Essentials of utilization-focused evaluation* (4th ed. utg.). Thousand Oaks, CA:: Sage.
- Patton, M. Q. (2012b). A utilization-focused approach to contribution analysis. *Evaluation, 18*(3), 364-377. doi: 10.1177/1356389012449523
- Patton, M. Q. (2014). What Brain Sciences Reveal About Integrating Theory and Practice. *American Journal of Evaluation, 35*(2), 237-244. doi: 10.1177/1098214013503700
- Patton, M. Q. (2015). *Qualitative research & evaluation methods* (4rd ed. utg.). Thousand Oaks, Calif: Sage Publications.
- Patton, M. Q. (2016). What is Essential in Developmental Evaluation? On Integrity, Fidelity, Adultery, Abstinence, Impotence, Long-Term

- Commitment, Integrity, and Sensitivity in Implementing Evaluation Models. *American Journal of Evaluation*, 1098214015626295.
- Patton, M. Q., McKegg, K., & Wehipeihana, N. (2016). *Developmental evaluation exemplars: Principles in practice*: Guilford Publications.
- Pawson, R. (2006). *Evidence-based policy: a realist perspective*. London: Sage.
- Pawson, R., & Tilly, N. (1997). *Realistic evaluation*. London: Sage.
- Pennell, J., & Burford, G. (2000). Family group decision making: protecting children and women. *Child welfare*, 79(2), 131.
- Perrin, B. (2002). How to - and how not to - evaluate innovation. *Evaluation : the international journal of theory, research and practice*, 8(1), 13-28.
- Pettersen, K.-S. (1997). En kvalitativ studie av tiltak rettet mot barn av tater i perioden 1914-1986. Trondheim: K.-S. Petersen.
- Pettersen, K.-S. (2011). Taushet og tause barn. *Tidsskriftet Norges barnevern*, 88(01), 5-13.
- Power, M. (1997). *The audit society: rituals of verification*. Oxford: Oxford University Press.
- Qvortrup, J. (1994). *Børn halv pris : nordisk barndom i samfundsperspektiv*. Esbjerg: Sydjysk Universitetsforl.
- Ragin, C. C., & Becker, H. S. (1992). *What is a case? : exploring the foundations of social inquiry*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rambøll. (2011a). Brukerundersøkelse blant barn i statlige og private barneverntiltak. (Oslo Rambøll.
- Rambøll. (2011b). Bufdir brukerundersøkelse 2011 – Tiltaksrapport for Villa Vika. (Oslo: Rambøll Management Consulting.
- Rambøll. (2011c). Evaluering av organisering av Bufetat, region Midt-Norge. Sluttrapport levert til Bufetat region Midt-Norge oktober 2011. (Oslo: Rambøll Management Consulting.
- Rasmussen, M. B., & Hansen, H. T. (2002). *Familjerådslagning i Danmark*. Aabenraa: UFC, Børn og Familier.
- Reedtz, C., Martinussen, M., Jørgensen, F., Handegård, B., & W., M. (2011). Parents seeking help in child rearing: who are they and how do their children behave? *Journal of Children's Services*, 6(4), 264-274. doi: 10.1108/17466661111190956
- Riksrevisjonen (2012a). *Retningslinjer for forvaltningsrevisjon*. Oslo: Riksrevisjonen.
- Riksrevisjonen. (2012b). *Riksrevisjonens undersøkelse om det kommunale barnevernet og bruken av statlige virkemidler (Vol. 3:15(2011-2012))*. Oslo: Riksrevisjonen.
- Ringdal, K. (2013). *Enhet og mangfold : samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode (3. utg. utg.)*. Bergen: Fagbokforl.

- Rouse, J. (2007). Social practices and normativity. *Philos. Soc. Sci.*, 37(1), 46-56. doi: 10.1177/0048393106296542
- Ryen, A. (2002). *Det kvalitative intervjuet : fra vitenskapsteori til feltarbeid*. Bergen: Fagbokforl.
- Røkenes, O. H., & Hanssen, P.-H. (2002). *Bære eller bryte : kommunikasjon og relasjon i arbeid med mennesker*. Bergen: Fagbokforl.
- Røvik, K. A. (1998). *Moderne organisasjoner: trender i organisasjonstenkingen ved tusenårsskiftet*. Bergen-Sandviken: Fagbokforl.
- Røvik, K. A. (2007). *Trender og translasjoner: ideer som former det 21. århundrets organisasjon*. Oslo: Universitetsforl.
- Røvik, K. A., Furu, E. M., & Eilertsen, T. V. (2014). *Reformideer i norsk skole: spredning, oversettelse og implementering*: Cappelen Damm akademisk.
- Sallnäs, M. (2000). *Barnavårdens institusjoner: framväxt, ideologi och struktur*. nr 95, Stockholms universitet, Institutionen för socialt arbete, Socialhögskolan, Stockholm.
- Sandbæk, M. (2001). *Fra mottaker til aktør: brukernes plass i praktisk sosialt arbeid og forskning*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Sandbæk, M. (2002). Barn og foreldre som sosiale aktører i møte med hjelpetjenester: Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse.
- Schutz, A. (2005). *Hverdagslivets sociologi : en tekstsamling*. København: Hans Reitzel.
- Schwandt, T. A. (2003). 'Back to the Rough Ground!' Beyond Theory to Practice in Evaluation. *Evaluation*, 9(3), 353-364. doi: 10.1177/13563890030093008
- Schwandt, T. A. (2005a). The centrality of practice to evaluation. *American Journal of Evaluation*, 26(1), 95-105. doi: 10.1177/1098214004273184
- Schwandt, T. A. (2005b). On Modeling Our Understanding of the Practice Fields. *Pedagogy, Culture and Society*, 13(3), 313-332. doi: 10.1080/14681360500200231
- Schwandt, T. A. (2008). Educating for Intelligent Belief in Evaluation. *American Journal of Evaluation*, 29(2), 139-150. doi: 10.1177/1098214008316889
- Schwandt, T. A. (2009). Towards a Practical Theory of Evidence for Evaluation. I S. I. Donaldson, C. A. Christie & M. M. Mark (Red.), *What counts as credible evidence in applied research and evaluation practice?* (s. 181 - 212). Los Angeles: Sage.
- Schön, D. A. (2001). *Den reflekterende praktiker : hvordan professionelle tænker, når de arbejder*. Århus: Klim.

- Scott, W. R. (2014). *Institutions and organizations: ideas, interests, and identities* (4th ed. utg.). Thousand Oaks, Calif: Sage.
- Scriven, M. (1974). Evaluation Perspectives and Procedures. I W. J. Popham (Red.), *Evaluation in Education* (Berkeley, Calif.
- Scriven, M. (1991). *Evaluation thesaurus* (4th ed. utg.). Newbury Park, Calif: Sage.
- Seim, S., & Slettebø, T. (2007). *Brukermedvirkning i barnevernet*. Oslo: Universitetsforl.
- Selznick, P. (1997). *Lederskap*. Oslo: Tano Aschehoug.
- sentralbyrå, S., & Kommunal- og r. (2017). *KOSTRA-rapportering 2016*. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Sevón, G. (1996). Organizational Imitation in Identity Transformation. I B. Czarniawska & G. Sevón (Red.), *Translating organizational change* (Vol. 56. Berlin: Walter de Gruyter.
- Simons, H. (2009). *Case study research in practice*. Los Angeles: SAGE.
- Simons, H. (2015). Interpret in context: Generalizing from the single case in evaluation. *Evaluation*, 21(2), 173-188. doi: 10.1177/1356389015577512
- Simons, H., Kushner, S., Jones, K., & James, D. (2003). From evidence-based practice to practice-based evidence: the idea of situated generalisation. *Research Papers in Education*, 18(4), 347-364. doi: 10.1080/0267152032000176855
- Skau, G. M. (2003). *Mellom makt og hjelp: om det flertydige forholdet mellom klient og hjelper* (3. utg. utg.). Oslo: Universitetsforl.
- Skivenes, M., & Strandbu, A. (2005). Familieråd som deliberativ beslutningsmodell og behov for et barneperspektiv. I E. Willumsen (Red.), *Brukernes medvirkning!: kvalitet og legitimitet i velferdstjenestene* (Oslo: Universitetsforl.
- Skjervheim, H. (1996). *Deltakar og tilskodar og andre essays* ([Nye utg.]. utg.). Oslo: Aschehoug.
- Slettebø, T., & Seim, S. (2001). Brukermedvirkningens kår under nye rammebetingelser i barnevernet. I M. Sandbæk (Red.), *Fra mottaker til aktør: brukernes plass i praktisk sosialt arbeid og forskning* (Oslo: Gyldendal akademisk.
- Smith, M. (2009). *Rethinking residential child care: positive perspectives*. Bristol: Policy.
- Smith, M., Fulcher, L. C., & Doran, P. (2013). *Residential child care in practice: Making a difference*: Policy Press.
- Socialstyrelsen. (2014). *MultifunC institutionsbehandling för ungdomar med svåra beteendeproblem - Resultat efter ett år*. Stockholm: Socialstyrelsen

- Socialstyrelsen. (2017). *MultifunC institutionsbehandling för ungdomar med svåra beteendeproblem - Resultat efter två år*. Stockholm: Socialstyrelsen
- . *St.prp. nr. 1 (2004-05)*. (1). Oslo: Barne- og familiedepartementet
- Stake, R. E. (2005). Qualitative case studies. I N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Red.), *The Sage handbook of qualitative research* (3rd ed. utg., s. 443 - 466). Thousand Oaks, Calif: Sage.
- Stame, N. (2004). Theory-based evaluation and varieties of complexity. *Evaluation*, 10(1), 58 -76.
- Stame, N. (2006). Governance, democracy and evaluation. *Evaluation*, 12 (1), 7-16. doi: 10.1177/1356389006064173
- Stame, N. (2014). Positive Thinking Approaches to Evaluation and Program Perspective. *Canadian Journal of Program Evaluation*, 29(2), 67-86.
- Stefansen, K., & Hansen, T. (2014). «En god forberedelse til å bli fosterforeldre» *Evaluering av opplæringsprogrammet PRIDE* (Vol. Rapport nr. 3/14). Oslo: NOVA
- Stokholm, A. (2009a). *Anbragte børn mellem kammerater og pædagoger. En antropologisk analyse af socialitet og identitetsdannelse på døgninstitution*. Århus: Doktorgradsavhandling ved Århus Universitet.
- Stokholm, A. (2009b). Forming Identities in Residential Care for Children. *Childhood*, 16(4), 553-570. doi: 10.1177/0907568209344284
- Storhaug, A. S. (2015). *Barnevernets forståelse av farskap*. 2015:3, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse, Institutt for sosialt arbeid og helsevitenskap, Trondheim.
- Storø, J., Bunkholdt, V., & Larsen, E. (2010). Er institusjonen alltid et onde, og familien alltid et gode? *Norges barnevern (trykt utg.)*.
- Strauss, A. L., & Corbin, J. M. (1990). *Basics of qualitative research: grounded theory procedures and techniques*. Newbury Park, Calif: Sage.
- Støkken, A. M. (2014). Forbedringsarbeid - ulike strategier og konkurrerende kunnskapsforståelser. I S. I. Vabo & M. Vabø (Red.), *Velferdens organisering* (s. 79 - 93). Oslo: Universitetsforlaget.
- Sundell, K., & Hæggman, U. (1999). *Familjerådslag i Sverige : [en utvärdering av Svenska kommunförbundets försöksverksamhet]* (Vol. 1999:1). Stockholm: Forsknings- och utvecklingsenheten, Stockholms stad.
- Sverdrup, S. (2002). *Evaluering: faser, design og gjennomføring*. Bergen: Fagbokforl.
- Sverdrup, S. (2014). *Evaluering: tilnærminger, modeller og eksempler*. Oslo: Gyldendal akademisk.

- Szulanski, G., & Winter, S. (2002). Getting it right the second time. *Harvard Business Review*, 80(1), 62-69.
- Säfvenbom, R. (2005). *Fritid og aktiviteter i moderne oppvekst : grunnbok i aktivitetsfag*. Oslo: Universitetsforl.
- Sørensen, J. H. (2006). Affektregulering i utviklingspsykologi og psykoterapi. I P. Fonagy, A. N. Schore & D. N. Stern (Red.), *Affektregulering i utvikling og psykoterapi* (s. 9 - 130). København: Reitzel.
- Te Awatea Violence Research, C. (2013). Evaluation of family group conference practice and outcomes : a review of the literature.
- Telhaug, A. O. (2005). *Kunnskapsløftet - ny eller gammel skole? : beskrivelse og analyse av Kristin Clemets reformer i grunnopplæringen*. Oslo: Cappelen akademisk forl.
- Tjelflaat, T., Hyrve, G., & Solhaug, H. (2003). *Barneverninstitusjonen - nødvendig men ikke god nok: en etterundersøkelse av institusjonsungdom fra Sør-Trøndelag*. Trondheim: Barnevernets utviklingssenter i Midt-Norge.
- Tjelflaat, T., & Ulset, G. (2007). *Barn og unges medvirkning i barneverninstitusjon: et forskningsbasert temahefte* (Vol. 11). Trondheim: NTNU samfunnsforskning, Barnevernets utviklingssenter i Midt-Norge.
- Tjora, A. H. (2010). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Tornes, K. (2012). *Evaluering i teori og praksis*. Trondheim: Akademika forl.
- Trost, J. (1993). *Familjen i Sverige*. Stockholm: Liber Utbildning.
- Uggerhøj, L. (2014). Learning from each other: collaboration processes in practice research. *Nordic Social Work Research*, 4, 44-57. doi: 10.1080/2156857X.2014.928647
- Ulvik, O. S. (2007). *Seinmoderne fosterfamilier : en kulturpsykologisk studie av barn og voksnes fortellinger*. Oslo: Unipub.
- Unrau, Y. A., Gabor, P. M. S. W., Grinnell, R. M., & Unrau, Y. A. (2007). *Evaluation in social work: the art and science of practice*. (4th ed. utg. Oxford: Oxford University Press.
- Vabo, S. I. (2014). Velferdens organisering - mellom styring, ledelse og læring. I S. I. Vabo & M. Vabø (Red.), *Velferdens organisering* (s. 175 - 197). Oslo: Universitetsforlaget.
- Vanebo, J. O., Klaudi Klausen, K., & Busch, T. (2011). *Modernisering av offentlig sektor: trender, ideer og praksiser* (3. utg. utg.). Oslo: Universitetsforl.
- Vedung, E. (1998). *Utvärdering i politik och förvaltning* (2. uppl. utg.). Lund: Studentlitteratur.

- Vedung, E. (2009). *Utvärdering i politik och förvaltning* (3. uppl. utg.). Lund: Studentlitteratur.
- Vedung, E. (2010). Four Waves of Evaluation Diffusion. *Evaluation : the international journal of theory, research and practice*, 16(3), 263-278.
- Vedung, E. (2015). Autonomy and street-level bureaucrats' coping strategies. *Nordic Journal Of Studies In Educational Policy*, 2.
- Ven, A. H. V. d., & Poole, M. (1995). Explaining development and change in organizations. *Academy of Management. The Academy of Management Review*, 20(3), 510-540.
- Ven, A. H. V. d., & Poole, M. S. (2005). Alternative approaches for studying organizational change.(organizational structure). *Organization Studies*, 26(9), 1377.
- Vinnerljung, B., & Sallnäs, M. (2008). Into adulthood: a follow-up study of 718 young people who were placed in out-of-home care during their teens. *Child & Family Social Work*, 13(2), 144-155. doi: 10.1111/j.1365-2206.2007.00527.x
- Wadel, C. (1973). *Now Whose Fault is That? The Struggle for Self-Esteem in the Face of Chronic Unemployment*. St. John's: Institute of Social and Economic Research, Memorial University of Newfoundland.
- Wadel, C. (1996). *Følelsenes sosiologi : om følelsenes mellommenneskelige forankring*. Flekkefjord: SEEK.
- Wadel, C. (2002). Den mellommenneskelig[e] forankring av læring ; praksisfellesskap og læringsforhold. *Norsk pedagogisk tidsskrift*.
- Wadel, C., Wadel, C. C., & Fuglestad, O. L. (2011). *"Og kven si skuld er det?" : ein arbeidslaus mann sin kamp for sjølvrespekt og eit verdig liv*. Kristiansand: Høyskoleforl.
- Weber, M. (1949). The meaning of "ethical neutrality" in sociology and economics. *The methodology of the social sciences*, 1-47.
- Weber, M. (1971). *Makt og byråkrati : essays om politikk og klasse, samfunnsforskning og verdier* (Vol. S30). Oslo: Gyldendal.
- Weber, M. (2001). *Den protestantiske etikk og kapitalismens ånd*. Oslo: De norske bokklubbene.
- Weick, K. E. (1995). *Sensemaking in organizations*. Thousand Oaks, Calif: Sage.
- Weick, K. E. (2001). *Making sense of the organization*. Oxford: Blackwell.
- Weick, K. E. (2012). Organized sensemaking: A commentary on processes of interpretive work. *Human Relations*, 65(1), 141-153. doi: 10.1177/0018726711424235
- Weiss, C. H. (1972). *Evaluation research : methods for assessing program effectiveness*. Englewood Cliffs, N.J: Prentice-Hall.
- Weiss, C. H. (1998). *Evaluation: methods for studying programs and policies* (2nd ed. utg.). Upper Saddle River, N.J: Prentice Hall.

- Wenger, E. (1998). *Communities of practice : learning, meaning, and identity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wennes, G., & Irgens, E. J. (2011). *Kunnskapsarbeid : om kunnskap, læring og ledelse i organisasjoner*. Bergen: Fagbokforl.
- Willumsen, E. (2005). *Brukernes medvirkning!: kvalitet og legitimitet i velferdstjenestene*. Oslo: Universitetsforl.
- Winter, S., & Lehmann Nielsen, V. (2008). *Implementering af politik*. Århus: Academica.
- Winter, S. G., Szulanski, G., Ringov, D., & Jensen, R. J. (2012). Reproducing Knowledge: Inaccurate Replication and Failure in Franchise Organizations. *Organization Science*, 23(3), 672-685. doi: 10.1287/orsc.1110.0663
- Yin, R. K. (2007). *Fallstudier : design och genomförande*. Malmö: Liber.
- Yin, R. K. (2014). *Case study research: design and methods* (5th ed. utg.). Los Angeles, Calif: SAGE.
- Øvrelid, R. (2000). Evaluering i Norge. *Nordisk Administrativt Tidsskrift*, 2000(2), 131 - 147.

Denne avhandlingen handler om bruk av kvalitative case-studier i evalueringer og hvilke kunnskap som kommer fram i disse. En evaluering består av empiriske, politiske og sosiale praksiser hvor evaluator samler data som de anvender i sine fortolkninger og vurderinger av et program. De to programmene som ble gjenstand for retrospektiv analyse i denne avhandlingen er forskjellige, det ene hadde en «top-down» tilnærming for å få til sosiale forbedringer innen et barnevernsfelt, mens den andre programmet hadde en «bottom-up» strategi til endring og utvikling. Felles for evalueringene var at det ble benyttet en programteori for systematisk å kunne fokusere på noen sentrale punkter og gi et utførlig beskrivelser av hva som har blitt oppnådd, hvordan det har skjedd og hvorfor.

For å få kunnskap om dette ble det å forstå selve prosessen som førte fram til de oppnådde brukereffektene vektlagt i studien. De to eksemplene på case-studier som ble valgt viser at type intervensjon fikk konsekvenser for selve evalueringen. Hvordan endring skjer påvirker rollen til evaluator, men også selve evalueringsprosessen og kunnskaputviklingen.

Avhandlingen viser at et case-design gir muligheter til bedre å kunne forstå hvorfor og hvordan programmer virker både på mikro- og på mesonivå, men det byr på utfordringer i forhold til å overføre kunnskapen til samfunnsnivå. Evalueringer som bygger på dette designet gir muligheter til å gi tilbakemeldinger som kan brukes både for å forstå hva et program lykkes med og hva som ikke blir oppnådd, noe som kan være med på å bidra til å håndtere intervensjoner i barnevernsfeltet på en ny og mer konstruktiv måte. Retrospektive evalueringer representerer en kilde til å forstå og lære av programmer som har vært gjennomført, men erfaringene kan også brukes prospektivt for å videreutvikle disse.

ISBN: 978-87-7684-578-0

